

รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

The City of Art : รูปแบบการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

The City of Art : Model for Development of Creative Art and Culture
Chiang Saen, Chiang Rai Province

โดย

พระอัคราภิศุทธิ สิริวิฑฒโน (สุนละวัน), ดร.

พระรัตนมณี, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๔

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800764006

รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

The City of Art : รูปแบบการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

The City of Art : Model for Development of Creative Art and Culture
Chiang Saen, Chiang Rai Province

โดย

พระอัคราภิกษุณี สิริวฑฒโน (ลุนละวัน), ดร.

พระรัตนมุนี, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๔

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800764006

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub – Research Report 1

Method to Conserve and Promote Creative Arts and Culture in
Chiang Saen City, Chiang Rai Province.

Under Research plane

The City of Art : Model for Development of Creative Art and Culture
Chiang Saen, Chiang Rai Province

BY

Phra Aukharaphisut Sirivaddhana [LoonLawan],Dr.

Phrarattanamunee, Asst. Prof. Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Chiang Rai Buddhist College

B.E. 2564

Research Project Funded

by Science Research and innovation Promotion fund

MCU RS 800764006

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่องานวิจัย	:	รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
ผู้วิจัย	:	พระอัครราชกุมารี สิริวฑฒโน (สุนละวัน),ดร.
ส่วนงาน	:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่
ปีงบประมาณ	:	๒๕๖๔
ทุนอุดหนุนการวิจัย	:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ ๑. เพื่อศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๒. เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๓. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ไปสู่สาธารณชน เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๔๐ รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
ผลการวิจัยพบว่า มีรูปแบบการอนุรักษ์ดังนี้คือ ๑. รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๒. รูปแบบการอนุรักษ์พิพิธภัณฑ์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๓. รูปแบบการจัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๔. รูปแบบของการสร้างจิตสำนึกเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๕. รูปแบบของการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๖. กิจกรรมการไหว้พระ ๙ วัดล้านนา ในเชียงใหม่ ๗. เปิดหลักสูตรระยะสั้นเกี่ยวกับ “ผู้นำท่องเที่ยว” ๘. การจัดกิจกรรมการสวดมนต์ทุกวันพระ ที่เป็นวัดร้าง ในอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๙. การสร้างนักวิจัยท้องถิ่น

การพัฒนากระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
ผลการวิจัยพบว่า มีการพัฒนาการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกระบวนการส่งเสริม ดังนี้คือ ๑. สร้างโลโก้ (Logo) โลโก้ หรือสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของสินค้าบริการองค์กร รวมถึงความรู้สึกด้วย ด้วยการทำแผนผังการท่องเที่ยวเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๒. สร้างสโลแกน (Slogan) คำนิยาม หรือคำบรรยายสั้นๆ ที่จะบอกเล่าภาพลักษณ์ของชุมชน ๓. สร้างเรื่องราว (Brand Story) เรื่องราว คือพลังเรื่องเล่าที่อยู่เบื้องหลัง ความสำเร็จของแบรนด์ เช่น เชียงใหม่ : ๑ วัน ก็เที่ยวได้ กับเมืองท่าชายแดน ๓ ประเทศริมฝั่งโขง อำเภอเชียงใหม่ เมืองที่หลายคนรู้จักว่ามีสามเหลี่ยมทองคำ จุดสำคัญ

ของการค้าขายริมฝั่งโขง ชายแดนไทย ลาว พม่า อยู่นั่นเอง แต่เชียงใหม่ไม่ได้มีเพียงเท่านั้น ที่มีความหลากหลาย ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ทั้งทางโบราณสถาน โบราณคดี เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ความเป็นเมืองอนุรักษ์ทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุ

การเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ไปสู่สาธารณชน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและวิธีการเผยแพร่องค์ความรู้ ประกอบไปด้วยดังนี้คือ ๑. มีการประชาสัมพันธ์ทั้งในระบบออนไลน์ และ ออฟไลน์ ก. ออนไลน์ คือ มีการนำเสนอทั้งโปสเตอร์ แผ่นพับ โบว์ชัวร์ คลิปเสียง คลิปวิดีโอ ผ่านช่องทาง เฟสบุ๊ก ยูทูป เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน ข. ออฟไลน์ คือ มีการนำเสนอในรูปแบบโปสเตอร์ โบว์ชัวร์ ปฏิทิน (ล้านนา) หนังสือสวดมนต์ หนังสือธรรมะ ผ่านช่องทาง วัด บ้าน โรงเรียน ราชการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน วิสาหกิจ ต่างๆ เป็นต้น ๒. มีการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น มัคคุเทศก์ ค่าบริการเข้าชมสถานที่ต่างๆ ห้องน้ำ สถานที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และการบริการ ข้อมูลข่าวสาร ๒. การจัดกิจกรรม ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี พื้นบ้าน ๓. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ และเอกชน ๔. การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ๕. การสนับสนุน ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรม เช่น จัด นิทรรศการ เป็นต้น ๖. ให้ความรู้ ความเข้าใจ ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้กับคนในพื้นที่ ๗. การจัดการวางแผนร่วมกันของทุกภาคส่วนในการบริหารความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

Research Title : Method to Conserve and Promote Creative Arts and Culture in Chiang Saen City, Chiang Rai Province.

Author : Phra Akharaphisuth Sirivadhano (Loonlawan), Dr.

Institution : Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Chiang Rai Buddhist College.

Fiscal Year : 2564

Funded By : Mahachulalongkornrajavidhayalaya University.

Abstract

research on a model for conservation and promotion of creative arts and culture Chiang Saen Chiang Rai The objectives are as follows: 1. To study the pattern of creative arts and culture conservation in Chiang Saen. Chiang Rai Province 2. To develop the process of promoting creative arts and culture in Chiang Saen. Chiang Rai Province Preserve the conservation of creative arts and culture in Chiang Saen. Chiang Rai to the public It is a qualitative research collecting both documents and information. Data were collected by using an interview form, 40 photos/person.

The results showed that

A model for the conservation of creative arts and culture in Chiang Saen. Chiang Rai The results showed that There are conservation forms as follows: 1. A form of conservation of ancient Chiang Saen monuments. Chiang Saen Province 2. Model of the Chiang Saen City Museum Conservation Chiang Rai Province 3. Format of cultural conservation activities in Chiang Saen Chiang Rai Province 4. Forms of Create a mindset in Chiang Saen Chiang Rai Province 5. Form of establishment of the Chiang Saen City Arts and Culture Conservation Club Chiang Rai Province 6. Activities to pay homage to 9 Lanna temples in Chiang Saen 7. Open a short course on “Tourist Leaders” 8. Organizing daily prayer activities an abandoned temple in Chiang Saen District Chiang Rai Province 9. Creation of local researchers

Development of the process of promoting creative arts and culture in Chiang Saen Chiang Rai The results showed that There is development, conservation and promotion of creative arts and culture in Chiang Saen. Chiang Rai The promotion process is as follows: 1. Create a logo, logo or symbol that represents the organization's

products and services. including feelings by making a tourism map of Chiang Saen Chiang Rai Province 2. Create a slogan, definition or word Briefly describe the image of the community. 3. Create a story (Brand Story) A story is the power behind the story. The success of brands such as Chiang Saen : 1 day can travel to the port city on the border of 3 countries along the Mekong River. Chiang Saen District A city known to many as having the Golden Triangle, an important point. Of the trade along the Mekong, the border of Thailand, Laos, Burma are there, but Chiang Saen where I went Not only this, here there is variety. both historically Both archaeological sites, archeology, race, ethnicity, and the city conserving both ancient sites and antiquities

dissemination of knowledge, conservation forms, conservation of creative arts and culture Chiang Saen Chiang Rai to the public The results showed that Forms and methods of disseminating knowledge It consists of the followings: 1. There is public relations both online and offline. A. Online is presenting posters, brochures, brochures, audio clips, video clips through channels. Facebook, YouTube, Webpage, Application B. Offline, which is presented in the form of posters, Boshwar Calendar (Lanna), prayer books, Dharma books, through the channels of temples, houses, schools, government offices. Government agencies, private sectors, enterprises, etc. 2. There is a management of facilities such as guides, entrance fees for various places, restrooms, parking facilities, restaurants, souvenir shops. and information services 2. Organizing activities on arts, culture, traditions and folk 4. To promote community tourism continually 5. Support and encourage educational institutions in the area to participate in activities such as organizing an exhibition, etc. 6. To provide knowledge and understanding of tourism management. community for people in the area 7. Joint planning management of all sectors in managing risks that will occur

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัย เรื่อง "รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่" โดยได้รับการสนับสนุนงานวิจัยจากประมาณด้าน วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม Full Proposal ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๔ จัดโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ วัดพระธาตุผาเงา อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับเมตตาจากพระรัตนมณี, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นประธานพิธี โดยในการประชุมได้จัดให้มีการเสวนากลุ่มย่อย งานวิจัย เรื่อง "The City Of Art : รูปแบบการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่" คณะวิทยากรร่วม การเสวนา ประกอบด้วย พระพุทธิญาณมณี รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่, พระครูพิศาลธรรมาทร เจ้าคณะอำเภอเชียงใหม่, นายปกรณ์ สุริยวรรณ นายอำเภอเชียงใหม่, ร้อยโท กิตติชัย เจริญยิ่ง ปลัดเทศบาลตำบลเวียง ปฏิบัติหน้าที่นายกเทศมนตรีตำบลเวียง, นางสาวธนิกานต์ วรธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และ นายณัฐรุจ คำคุณเมือง ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริม สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้ให้ คำปรึกษา เสนอแนะข้อคิดเห็น และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของงานวิจัยเรื่องนี้จนสมบูรณ์

ขอขอบคุณคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ร่วมสอบวิทยานิพนธ์ ได้เสียสละเวลา อ่าน ตรวจสอบแก้ไขและให้คำแนะนำ ทำให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ ที่บริการให้ความสะดวกในการใช้ห้องสมุด (มจร.), และขอบคุณเว็บไซต์สาระสนเทศ Thailis ที่ให้บริการสืบค้นข้อมูล เพื่อการค้นคว้าสืบค้นข้อมูลในการทำวิจัย ทำให้งานวิจัยมีข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบคุณ เจ้าของผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดไว้ ณ ที่นี้

ขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ ให้บริการ และอำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ รวมไปถึงการตรวจสอบรูปแบบโครงการวิทยานิพนธ์ ทำให้งานวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงด้วยดีและขอบคุณเพื่อนสหธรรมิกทั้งหลายที่คอยห่วงใย ให้กำลังใจให้ ความช่วยเหลือจนงานนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีขออานิสงส์ในคุณของวิทยานิพนธ์นี้ จงมีแต่ บิดามารดา, ครู, อุปัชฌาย์, อาจารย์ และญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า รวมถึงผู้ที่มีความปรารถนาดีต่อข้าพเจ้า ขอให้ท่านเหล่านี้จงเป็นผู้มีความสุขปราศจากทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ

ขอกราบขอบพระคุณบูรพาจารย์ ตลอดจนครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาท ความรู้ให้มาโดยตลอด กับทั้งท่านผู้เป็นเจ้าของงานวิจัย ตำราวิชาการทุกเล่ม ที่ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาส ศึกษาค้นคว้าและเขียนงานวิจัยเล่มนี้สำเร็จ

พระอัครวิภาทิพย์ สิริวิฑฒโน,ดร.

๑๘ เมษายน ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๘
๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับจากวิจัย.....	๙
บทที่ ๒ แนวคิดและทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม.....	๑๐
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.....	๑๗
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๒๑
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาศิลปวัฒนธรรม.....	๓๒
๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีด้านการอนุรักษ์พัฒนาและพัฒนา บริหารจัดการเมืองเก่า.....	๓๔
๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชิงสร้างสรรค์.....	๔๘
๒.๗ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์.....	๔๖
๒.๘ ประวัติและความเป็นมาของเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย.....	๕๙
๒.๙ รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงแสนจังหวัดเชียงราย.....	๖๒
๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘๕
๒.๑๑ กรอบแนวคิดของงานวิจัย.....	๙๖

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๙๗
๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูล.....	๙๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๐๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๐๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๐๔
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๑๐๕
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
๔.๑ รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย.....	๑๑๓
๔.๒ การพัฒนากระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย.....	๑๘๒
๔.๓ การแผ่องค์ความรู้ รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ไปสู่สาธารณชน.....	๒๐๒
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๒๐๔
๔.๕ ผลจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย.....	๒๐๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๒๐๙
๕.๒ อภิปรายผล.....	๒๑๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๒๑๘
บรรณานุกรม.....	๒๑๙
ภาคผนวก.....	๒๒๒
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๒๒๓
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจาก โครงการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๒๓๙
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้.....	๒๔๑

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก ง แบบสอบถาม/สัมภาษณ์.....	๒๔๔
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๒๔๙
ภาคผนวก ฉ ประวัติคณะผู้วิจัย.....	๒๖๑
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๒๖๒
ข้อเสนอแนะอื่นๆ.....	๒๗๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมืองเก่าเชียงใหม่ เป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ของอารยธรรมล้านนา ที่ปรากฏร่องรอย โบราณสถานที่สำคัญถึง ๗๖ วัด ในเขตกำแพงเมืองเก่า แม้ว่าเมืองเชียงใหม่ควรส่งเสริมการอนุรักษ์ แต่จากนโยบายของภาครัฐในการจัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่อำเภอเชียงใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดิน และกระทบต่อชุมชนเมืองเก่ารวมทั้งการรุกรานแนวเขตโบราณสถาน^๑ และสภาพภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของเมือง การดำเนินงานวิจัย โดยใช้การสัมภาษณ์ความต้องการรูปแบบภูมิทัศน์ของเมืองเชียงใหม่ และการสนทนากลุ่มในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมือง จากตัวแทนภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อสร้างรูปแบบการออกแบบภูมิทัศน์เมือง โดยใช้แนวคิดพิพิธภัณฑน์มีชีวิต คือ ส่งเสริมการพัฒนาเมือง เชียงใหม่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเก่า ให้เหมาะสมกับบริบทเอกลักษณ์ ของเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่

อำเภอเชียงใหม่ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วตลอด ๒๐ กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการค้าต่างประเทศ โดยเชียงใหม่ได้รับการประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion - GMS) เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของแคว้นล้านนา หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแสดงให้เห็นว่าเมืองเชียงใหม่มีการพัฒนาเนื่องจากเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจการปกครอง ศาสนาและศิลปกรรม เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันได้มีการยกฐานะเป็นอำเภอเชียงใหม่ที่เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ในปี ๒๕๐๐ อำเภอเชียงใหม่ได้มีการพัฒนาอนุรักษ์โบราณสถานและวัตถุโบราณมานาน กรมศิลปากรได้มีการบูรณะ จัดสภาพภูมิทัศน์รอบโบราณสถานขึ้นเป็นอนุสรณ์สถาน เพื่อการสงวนรักษาคุณค่าที่เป็นมรดกของล้านนา และเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของล้านนาที่มีความสำคัญของประเทศไทย โบราณสถานของเมืองเชียงใหม่ทั้งภายในและนอกเมืองส่วนใหญ่ได้รับการขุดค้น ขุดแต่ง บูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว โดยเฉพาะกำแพงเมือง บ่อเมือง รวมถึงวัดวาอารามต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างเข้มข้น

^๑ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่, เชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ของอารยธรรมล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค) ๒๕๕๘, หน้า ๘๖.

ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา ด้วยนโยบายของทางจังหวัดที่ผลักดันเชียงใหม่ขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลก เมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นเมือง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอเชียงใหม่และเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ พื้นที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้างทั้งของส่วนราชการและเอกชน รวมถึงบ้านเรือนราษฎร ร้านค้า ตลาด ท่าเรือ วัด สถานศึกษา บ้านพักและรีสอร์ทท หน่วยงานด้านการค้า ศิลปกรรม การท่องเที่ยว และพิพิธภัณฑ์ โดยมีโบราณสถานแทรกตัวอยู่เป็นระยะพื้นที่ด้านทิศใต้ภายในเมืองมีสภาพเป็นชุมชนหนาแน่นน้อยกว่าพื้นที่ด้านทิศเหนือ บางส่วนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำไร่ และสวนผลไม้ พื้นที่นอกเมืองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม บางส่วนเป็นชุมชนเมือง นิคมอุตสาหกรรม และป่าไม้ สถานที่สำคัญต่างๆ ของเชียงใหม่ล้วนมีประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น พื้นที่ภายในและโดยรอบเชียงใหม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมาย ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งยังเป็นแหล่งค้าขายระหว่างประเทศที่สำคัญ มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจมากมาย แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ เช่น เมืองโบราณเชียงใหม่ เมืองโบราณเชียงใหม่ วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุดอยกมิตติ วัดพระธาตุดาเวา วัดป่าสัก วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระยืน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ น้ำตกบ้านไร่ สบรวกหรือสามเหลี่ยมทองคำ เวียงเชียงใหม่หรือเวียงสบรวก พระธาตุดอยปูเข้า หอผืน อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ พิพิธภัณฑ์บ้านผืน เวียงหนองลุ่ม ทะเลสาบเชียงใหม่ และยังเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ไทยวน ไทลื้อ อุโล้อาชาดอยสะเก้ ม้งชาวบ้านธารทอง เข้าบ้านห้วยกว๊าน ส่วนประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวเชียงใหม่ เช่น ปอยหลวง ทานสลาก สืบชะตาเมือง พ.ศ. ๒๕๓๐ เมืองเชียงใหม่ได้รับการบรรจุเป็นโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์แห่งชาติ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ มีเป้าหมายที่จะสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่และบริเวณในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อการดำเนินงานปรับปรุงบูรณะโบราณสถานและสภาพภูมิประเทศ ให้เกิดบรรยากาศ เพื่อให้เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์สูงสุด^๒

เมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นเมือง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอเชียงใหม่และเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ พื้นที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้างทั้งของส่วนราชการและเอกชน รวมถึงบ้านเรือนราษฎร ร้านค้า ตลาด ท่าเรือ วัด สถานศึกษา บ้านพักและรีสอร์ทท หน่วยงานด้านการค้า ศิลปกรรม การท่องเที่ยว และพิพิธภัณฑ์ โดยมีโบราณสถานแทรกตัวอยู่เป็นระยะพื้นที่ด้านทิศใต้ภายในเมืองมีสภาพเป็นชุมชนหนาแน่นน้อยกว่าพื้นที่ด้านทิศเหนือ บางส่วนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำไร่ และสวนผลไม้ พื้นที่นอกเมืองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม บางส่วนเป็นชุมชนเมือง

^๒ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่, ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ของอารยธรรมล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค) ๒๕๕๘, หน้า ๙๐.

นิคมอุตสาหกรรม และป่าไม้ สถานที่สำคัญต่างๆ ของเชียงใหม่ประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น พื้นที่ภายในและโดยรอบเชียงใหม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมาย ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งยังเป็นแหล่งค้าขายระหว่างประเทศที่สำคัญ มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจมากมาย แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ เช่น เมืองโบราณเชียงใหม่ เมืองโบราณเชียงใหม่ วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุดอยมกิตติ วัดพระธาตุนางา วัดป่าสัก วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระยืน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ น้ำตกบ้านไร่ สบรวกหรือสามเหลี่ยมทองคำ เวียงเชียงใหม่หรือเวียงสบรวก พระธาตุดอยปู่เจ้า หอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ พิพิธภัณฑสถานบ้านฝิ่น เวียงหนองล่อง ทะเลสาบเชียงใหม่ และยังเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ไทยวน ไทลื้อ อุโล้อาชาตอวยสะโง่ ม้งชาวบ้านธารทอง เย้าบ้านห้วยแก้ว ส่วนประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวเชียงใหม่ เช่น ปอยหลวง ทานสลาก สืบชะตาเมือง ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ รูปแบบและกลไกการดำเนินงานการสาธารณสุขมูลฐานได้พัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม และการพัฒนาหมู่บ้านการดำเนินงานเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่มีอย่างต่อเนื่องและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗

ผู้วิจัยสนใจในการที่จะศึกษารูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นการศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ตลอดจนถึงเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ไปสู่สาธารณชน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

๑.๒.๓ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ไปสู่สาธารณชน

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง ?

๑.๓.๒ กระบวนการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย มีวิธีการพัฒนาในรูปแบบไหน อย่างไรบ้าง ?

๑.๓.๓ องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ควรมีรูปแบบ และวิธีการเผยแพร่สู่สาธารณชนได้ อย่างไรบ้าง?

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยรูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชียงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนของอำเภอเชียงใหม่ มีการวิจัยเพื่อสังเคราะห์รูปแบบของยุทธศาสตร์สร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่อยู่ ๔ ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจในชุมชน ด้านการบริการในชุมชน สร้างความมั่นคงด้านสังคม และด้านวัฒนธรรมด้านสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม

๑.๔.๑ พื้นที่การวิจัย

ก. พื้นที่โบราณสถาน ประกอบไปด้วย

๑. โบราณสถานวัดพระธาตุจอมกิติ
๒. วัดพระธาตุผาเงา
๓. โบราณสถานวัดเจดีย์หลวง
๔. โบราณสถานวัดมหาอาราม
๕. โบราณสถานวัดมหาโพธิ์
๖. โบราณสถานวัดป่าสัก
๗. โบราณสถานวัดเสาศีแลง
๘. โบราณสถานวัดสบเกียง
๙. โบราณสถานวัดป่าสัก
๑๐. โบราณสถานวัดป่าแดง
๑๑. โบราณสถานวัดจอมหมอก
๑๒. โบราณสถานวัดอ้อมแก้ว
๑๓. โบราณสถานวัดมหาธาตุ
๑๔. โบราณสถานวัดบุญยืน
๑๕. โบราณสถานวัดอุดม
๑๖. โบราณสถานวัดป่าแก้วเชียง
๑๗. โบราณสถานวัดคว้าง
๑๘. โบราณสถานวัดมหาโพธิ์
๑๙. โบราณสถานวัดสังฆาแก้วดอนตัน
๒๐. โบราณสถานวัดเสาศีแลง
๒๑. โบราณสถานวัดร้อยช่อ

๒๒. โบราณสถานวัดมหาอาราม
 ๒๓. โบราณสถานวัดอโศก-ช้างค้ำ
 ๒๔. โบราณสถานวัดอาทิตันแก้ว
 ๒๕. โบราณสถานวัดบ้านร้อง
 ๒๖. โบราณสถานวัดสวัสดี (สัสดี)
 ๒๗. โบราณสถานเมืองโบราณเชียงแสนน้อย
 ๒๘. โบราณสถานบ้านสบกก
 ๒๙. โบราณสถานข้างวัดพระธาตุเขี้ยว
 ๓๐. โบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง
- ข. พื้นที่โบราณวัตถุ ประกอบไปด้วย
๑. เครื่องมือหินกะเทาะ
 ๒. ชิ้นส่วนลายปูนปั้น
 ๓. พระพุทธรูปปางมารวิชัย
 ๔. ศิลาจารึกวัดบ้านยางหมากม่วง
 ๕. พระพิมพ์
 ๖. ผอบ
 ๗. ผอบ
 ๘. แผ่นอิฐดินเผา
 ๙. กลองมโหระทึกสำริด
 ๑๐. ปั้นปักผมทองคำ
 ๑๑. กระจุกลายคราม
 ๑๒. ผอบ พร้อมฝาทรงสูง
 ๑๓. กลองมโหระทึกสำริด
 ๑๔. พระแก้วน้ำค้างประทับนั่ง
 ๑๕. กล้องยาสูบ
 ๑๖. พระพุทธรูปปางมารวิชัย
 ๑๗. กา
 ๑๘. พระพุทธรูปปางมารวิชัยบุเงิน
 ๑๙. กำไลสปริง
 ๒๐. พระพุทธรูปปางมารวิชัย
 ๒๑. ชันดอก (พาน)

๒๒. ลานหุ (ต่างหุ)
๒๓. สถูปจำลอง
๒๔. แหวนทอง
๒๕. แจกัน
๒๖. ไททรงกลมกันสอป
๒๗. แจกันทรงกลม
๒๘. แจกันทรงกลม
๒๙. อุบายอดหงส์
๓๐. ช้างหมอบ
๓๑. อุบ (แอ็บยา)
๓๒. ชุ่มพระพุทธรูป

๑.๔.๒ ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษาความรูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิเคราะห์หลักการ แนวคิดประกอบการสร้าง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ที่มีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ เพื่อต้องการทราบสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงสำหรับใช้เป็นแนวทางในการออกแบบมีวิธีการศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและศึกษาปัญหา สภาพปัญหาปัจจุบันรวมถึงรูปแบบความต้องการของชุมชน ต่อการกำหนดบทบาททิศทางของการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ศึกษาแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ นำข้อมูลที่ได้มา ดำเนินสร้างเครื่องมือการวิจัยการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

ศึกษารูปแบบการฟื้นฟู โดยการเลือกสรรศิลปวัฒนธรรมที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไป แล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

แนวทางการพัฒนา ริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงศิลปวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนา อาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ส่งเสริมกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ผ่านกระบวนการเชื่อมโยงวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว ในรูปแบบ ช่วงศิลปะ กิจกรรมและการแสดงงานศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ยกกระดับให้เป็นแหล่งแหล่งท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ของชุมชน และเกิดการประชาสัมพันธ์ ก่อให้เกิดผลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ส่งผลให้เกิดรายได้แก่ชาวบ้าน และชุมชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจทั้งในระดับครอบครัว และระดับชุมชนมากขึ้น ซึ่งสามารถส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้และเป็นประโยชน์ ในการพัฒนาชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ยั่งยืน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่เกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลในการวิจัย ได้แก่

ก. ภาครัฐ

๑. นายประจัญ ปรัชญ์สกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย
๒. นายปกรณ์ สุริสุวรรณ นายอำเภอเชียงแสน
๓. นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย
๔. นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน วัฒนธรรมจังหวัดเชียงแสน
๕. นางเกลียวพรรณ ขำโนนจิว ผอ.สำนักงานพระพุทธศาสนาเชียงราย
๖. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน เชียงราย
๗. กรมศิลปากร
๘. ปลัดอำเภอหัวหน้ากลุ่มงานบริหารงานปกครอง
๙. พัฒนาการอำเภอเชียงแสน
๑๐. ท้องถิ่นอำเภอเชียงแสน

ข. องค์กรปกครองท้องถิ่น

๑. องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย
๒. นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน
๓. หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาล
๔. ปลัดเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน
๕. นักพัฒนาชุมชน

ค. พระสงฆ์

๑. พระรัตนมุนี,ผศ.ดร. เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย
๒. พระพุทธิญาณมุนี รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย
๓. พระครูพิศาลธรรมาทร เจ้าคณะอำเภอเชียงแสน
๔. พระครูจิรอินทโสภาส รองเจ้าคณะอำเภอเชียงแสน
๕. พระครูวิกรมสมาธิคุณ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมกิตติ
๖. พระครูวิจารณ์ธรรมสุนทร เจ้าอาวาสวัดเจติย์หลวง
๗. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดพระธาตุสองพี่น้อง
๘. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดพระเจ้าล้านทอง
๙. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดปงสนุก
๑๐. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดผ้าขาวบ้าน
๑๑. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดวังลาว
๑๒. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดห้วยเกียง
๑๓. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดสบรวก
๑๔. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดสันธาตุ (สันธาตุอโสภาราม)
๑๕. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดดอยจำปี
๑๖. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดแม่เงิน

- ๑๗. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดศรีดอนมูล
- ๑๘. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดทุ่งฟ้าฮ่าม
- ๑๙. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดสุ่มังคลาราม
- ๒๐. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดหนองบัวสด

ง. เครือข่าย

- ๑. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
 - ๒. สถาบันการศึกษาในอำเภอเชียงแสน
 - ๓. เครือข่ายสื่อมวลชน
 - ๔. กลุ่มหัตถกรรมเมืองเชียงแสน
 - ๕. ชมรมศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงแสน
- รวมทั้งหมด จำนวน ๔๐ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ รูปแบบการอนุรักษ์ หมายถึง การอนุรักษ์โบราณสถานในเขตเมืองประวัติศาสตร์ เชียงแสน ซึ่งอยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม ปรากฏให้เห็นซากปรักหักพังอยู่มากมาย อันเนื่องมาจากสาเหตุการลักลอบขุดค้นหาโบราณวัตถุ การก่อสร้างบ้านเรือนรุกล้ำเขตโบราณสถาน การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค การให้เช่าโบราณสถานเพื่อกิจการต่าง ๆ รวมทั้งความเสื่อมสลายไปตามสภาพเวลา ดังนั้น การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานเชิงพุทธบูรณาการก็จะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้โบราณสถานอันเป็นมรดกของชุมชน และของประเทศชาติจะต้องสูญสิ้นไปในอนาคต และอยู่คู่กับเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสนตลอดไป

๑.๕.๒ กระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการส่งเสริมรูปแบบการอนุรักษ์ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วย

- ๑) สร้างโลโก้ (Logo) โลโก้ หรือสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของสินค้าบริการองค์กร รวมถึงความรู้สึกด้วย
- ๒) สร้างสโลแกน (Slogan) คำนิยาม หรือคำบรรยายสั้นๆ ที่จะบอกเล่าภาพลักษณ์ของชุมชน
- ๓) สร้างเรื่องราว (Brand Story) เรื่องราว คือ พลังเรื่องเล่าที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของแบรนด์
- ๔) สร้างการรับรู้แบรนด์ (Brand Awareness) สร้างการรับรู้แบรนด์ หรือทำให้แบรนด์เป็นที่รู้จักและจดจำทำให้ผู้บริโภคทราบว่า เราคือใคร เป็นสินค้าและบริการประเภทใด

๑.๕.๓ ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีเชียงใหม่ที่ประกอบไปด้วย การแต่งกายไทยตามสมัยประวัติศาสตร์และโบราณคดี การฟ้อนเชียงใหม่หรือระบำเชียงใหม่ ศิลปะเชียงใหม่หรือล้านนาไทย ประเพณีประจำปีของเชียงใหม่ เป็นต้น

๑.๕.๔ องค์กรความรู้ หมายถึง การสร้างชุดองค์ความรู้ รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วย หนังสือ ตำรา แผ่นพับ โปสเตอร์ เพื่อนำไปประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้กับวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน องค์กรภาครัฐ และเอกชน มหาวิทยาลัย ภาควิชาหรือหน่วยงาน ได้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

๑.๕.๕ เมืองเชียงใหม่ หมายถึง ตำนานพงศาวดารหลายฉบับหลายสำนวนแต่เนื้อเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นเค้าโครงเดียวกัน การเริ่มเรื่องตำนานจะกล่าวตั้งแต่สมัยต้นพุทธกาลว่าพระเจ้าสิงหลวดีกุมาร อพยพจากเมืองไทยเทศล่องมาตามลำน้ำโขง และตั้งบ้านแปลงเมืองโดยมีพญานาคช่วยขุดคูปราการเมือง ปรากฏชื่อเมืองว่า นาคพันธุสิงหนวัตินคร

๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้จากวิจัย

๑.๖.๑ ได้รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

๑.๖.๒ มีกระบวนการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

๑.๖.๓ ได้องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ไปสู่สาธารณชน

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ ๒ นี้ได้นำเสนอเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียด
ดังนี้คือ

- ๒.๑ แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
- ๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาศิลปวัฒนธรรม
- ๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีด้านการอนุรักษ์พัฒนาและพัฒนาริหารจัดการเมืองเก่า
- ๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
- ๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์
- ๒.๗ รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ เชียงราย
- ๒.๘ ประวัติและความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่ เชียงราย
- ๒.๙ รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ เชียงราย
- ๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๑ กรอบแนวคิดของงานวิจัย

๒.๑ แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

ประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยกำลังอยู่ในระบบ “เศรษฐกิจใหม่” (New Economy) ที่มีการใช้ประโยชน์จากปัจจัยการผลิตประเภท “สารสนเทศ” (Information) และ “ความรู้” (Knowledge) ตลอดจนการส่งเสริมให้สังคมมีนวัตกรรม เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศ (National Competitiveness) ส่งผลให้สังคมในระบบเศรษฐกิจใหม่มีการมุ่งพัฒนาไปสู่ “สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้”^๑ (Knowledge-based Society) สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ (Knowledge-based Society) เป็นผลจากการที่ประเทศและองค์กรระหว่างประเทศต่างๆ ยอมรับและตระหนักว่า ความรู้ (Knowledge) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในการพัฒนาภายในประเทศและมิติการพัฒนาต่างประเทศ

^๑ กรมศิลปากร, วัฒนธรรม : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร), ๒๕๕๔, หน้า ๓๒.

รวมทั้งความรู้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในกระแสการพัฒนาของโลกยุคสารสนเทศและยุคปฏิวัติข้อมูลข่าวสาร หรืออาจกล่าวได้ว่า “ความรู้” ซึ่งได้แก่ความรู้ในตัวมนุษย์ความรู้ทางเทคโนโลยีและความรู้ในวิทยาการต่างๆ เป็นปัจจัยหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในปัจจุบันการวัดความสามารถของประเทศต่างๆ ได้เปลี่ยนจากการวัดโดยสังเกตจากอัตราการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจหรือรายได้ประชาชาติต่อหัว ทั้งนี้เนื่องจากความรู้เป็นสิ่งกำหนดกติกาและกำไรของเศรษฐกิจใหม่ กล่าวคือ ความรู้เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดและสามารถซื้อขายได้ การมีความรู้หรือทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ซึ่งเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดขององค์กร ความร่ำรวยในเศรษฐกิจใหม่และการหาประโยชน์จากสินทรัพย์ใหม่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดขององค์กร อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันโลกเรากำลังมุ่งเน้นไปที่ “ทุนทางปัญญา” หรือ “ทุนความรู้” เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความได้เปรียบให้กับสังคมและประเทศชาติเป็นพลังใน การขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม การที่องค์กรต่างๆ จะมีความสามารถในการแข่งขันภายใต้ภาวะการแข่งขันที่รุนแรงในปัจจุบันได้นั้น องค์กรมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้และความสามารถในการบริหารจัดการความรู้ปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดและสามารถซื้อขายได้ การมีความรู้หรือทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ซึ่งเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดขององค์กร ความร่ำรวยในเศรษฐกิจใหม่และการหาประโยชน์จากสินทรัพย์ใหม่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดขององค์กร

อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันโลกเรากำลังมุ่งเน้นไปที่ “ทุนทางปัญญา” หรือ “ทุนความรู้” เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความได้เปรียบให้กับสังคมและประเทศชาติเป็นพลังใน การขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม การที่องค์กรต่างๆ จะมีความสามารถในการแข่งขันภายใต้ภาวะการแข่งขันที่รุนแรงในปัจจุบันได้นั้น องค์กรมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้และความสามารถในการบริหารจัดการความรู้ ประกอบไปด้วยดังนี้คือ

๒.๑.๑ ความรู้ทางวัฒนธรรม

ความรู้ทางวัฒนธรรม (Cultural Knowledge) หมายถึง ข้อมูลหรือสารสนเทศทางวัฒนธรรมที่เป็นผลผลิตปัญญา อันทรงคุณค่าของมนุษย์ที่เกิดจากความรู้ ความคิด ทักษะ ประสบการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดปัญญาและมนุษย์สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยความรู้ทางวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทหลัก ๆ คือ ๑) ความรู้ทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Knowledge) คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ที่สามารถมองเห็น สัมผัส หรือจับต้องได้ มีลักษณะเป็นกายภาพ (Tangible) เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ศิลปจารึก พงศาวดาร หนังสือ ตำรา เป็นต้น ซึ่งความรู้ทางวัฒนธรรมประเภทนี้ค่อนข้างยากต่อการสูญหาย และ ๒) ความรู้ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Knowledge) คือ ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ที่ไม่สามารถมองเห็น สัมผัส หรือจับต้องไม่ได้ มีลักษณะไม่เป็นกายภาพ (Intangible) เช่น ภาษา ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ศิลปะการแสดง

งานช่างฝีมือ เป็นต้น ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ การฝึกฝน การเรียนรู้ การอบรม ตลอดจนพรสวรรค์ต่าง ๆ ที่ติดมากับตัวตั้งแต่เกิด ซึ่งความรู้ประเภทนี้มีโอกาสที่จะสูญหายได้ง่ายกว่าความรู้ชัดแจ้งเนื่องจากรู้ประเภทนี้มักฝังอยู่ในตัวคน (Embodied)^๒

ความหมายของวัฒนธรรม^๓

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและกลายเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นมรดกแห่งสังคมและเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเรื่อยมา

กระบวนการทางวัฒนธรรม กระบวนการทางวัฒนธรรมมีหลายกระบวนการดังนี้

๑. การประดิษฐ์คิดค้น (Innovation) หมายถึงกระบวนการที่สิ่งต่างๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนถูกทำขึ้นมาเป็นการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมา สิ่งใหม่ๆ ดังกล่าวอาจเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น รถยนต์บ้าน หรืออาจเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น กฎหมายค่านิยม อุดมการณ์ใหม่ๆ สิ่งเหล่านี้ มักทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ตามมา

๒. การค้นพบ (Discovery) หมายถึงกระบวนการที่บางสิ่งบางอย่างถูกค้นพบ โดยสิ่งของต่างๆ เหล่านั้นมีอยู่แล้วแต่ไม่รู้จักจนกระทั่งมีคนไปค้นพบ เช่น กระแสไฟฟ้า

๓. การแพร่กระจาย (Diffusion) หมายถึงส่วนต่างๆ ที่เฉพาะของวัฒนธรรมหนึ่ง แพร่กระจายไปยังอีกวัฒนธรรมหนึ่ง การแพร่กระจายเป็นผลมาจากการที่วัฒนธรรมต่างกันมา ติดต่อกันไปเรื่อย จนในที่สุดทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้ง สองวัฒนธรรมที่มาติดต่อกัน ในโลกปัจจุบัน ปรากฏว่า ส่วนต่างๆ ของวัฒนธรรมตะวันตกได้ แพร่กระจายไปยังสังคมต่างๆ ทั่วโลก เช่น เครื่องดื่มโคลา หรือเปปซี่อาหารจานด่วน ค่านิยมแบบ ตะวันตก ฯลฯ

๔. การติดต่อทางวัฒนธรรม (Acculturation) เป็นปรากฏการณ์ที่ ๒ วัฒนธรรมที่ต่างกันมา ติดต่อกันไปเรื่อยๆ การติดต่อดัง กล่าวทำได้หลายทาง เช่น โดยการทำสงครามกัน การตกเป็นเมืองขึ้น การถูกยึดครองการอพยพ การเคลื่อนย้ายแรงงาน การค้าการแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยี ในปัจจุบันมีการติดต่อกันในช่วงสั้นๆ เช่น การท่องเที่ยว หรือทางสื่อสารมวลชน

๕. การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation) คือการผสมผสานทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการติดต่อกันระหว่างวัฒนธรรม เป็นผลจากการที่ปัจเจกชนหรือกลุ่มคนต่างๆ แทนที่วัฒนธรรมของตนเองโดยวัฒนธรรมอื่นๆ โดยทั่วไปกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม จะ แตกต่าง

^๒ กิตติ ลิ้มอภิชาติ, **ความรู้ทางวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๓๒.

^๓ สนธยา พลศรี, **ความหมายของวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ข้าวฟ่าง, ๒๕๕๕), หน้า ๙.

กันไปตามสถานการณ์ต่างๆ ในอนาคตอัตราการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยจะเร็วยิ่งขึ้น

๖.ความทันสมัย(Modernization) กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อ สังคมกำลังพัฒนาปรับเอา วัฒนธรรมทั้งทางวัตถุและไม่ใช้วัตถุของสังคมอุตสาหกรรมมาใช้ ทำให้มีผลกระทบต่อสถาบันสังคมทุกสถาบัน ชุมชนทุกแห่งและมีผลกระทบต่อชีวิตทุกด้านของสมาชิกในสังคมกำลังพัฒนา เช่น การเปลี่ยนแปลงจากสังคมหรือชุมชนเกษตรกรรมไปสู่การเป็นสังคมหรือชุมชนอุตสาหกรรม เนื่องมาจากการใช้เทคโนโลยีแบบเครื่องจักรต่างๆ เพื่อเพิ่มผลผลิตเพื่อป้อนตลาดการค้าขนาดใหญ่ มีการพัฒนาระบบโรงงานมากมายหลายประเภท การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ของชาวชนบทอย่างมาก หรือการที่สัดส่วนของประชากรตั้งถิ่นฐานในเมืองเพิ่มขึ้น มีความหนาแน่นของประชากรสูง ประชากรในเมืองมีความแตกต่างกัน เกิดวัฒนธรรมย่อยมากมาย

๗.นวัตกรรม (Innovation) หมายถึงกระบวนการรับของใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีมาก่อนมาใช้ ใน สังคมหรือชุมชน ของใหม่ดังกล่าวอาจเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุเช่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการสื่อสาร การแพทย์การขนส่ง การศึกษา สวนของใหม่ที่เป็นวัฒนธรรมไม่ใช้วัตถุเช่น ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์หรือแบบแผน พฤติกรรมใหม่ๆ ในด้านต่างๆ ที่แตกต่างไปจากของเดิม

ประเทศต่างๆ รวมทั้งประเทศไทยกำลังอยู่ในระบบ “เศรษฐกิจใหม่” (New Economy) ที่มีการใช้ประโยชน์จากปัจจัยการผลิตประเภท “สารสนเทศ” (Information) และ “ความรู้” (Knowledge) ตลอดจนการส่งเสริมให้สังคมมีนวัตกรรม เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศ (National Competitiveness) ส่งผลให้สังคมในระบบเศรษฐกิจใหม่มีการมุ่งพัฒนาไปสู่ “สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้”^๔ (Knowledge-based Society) สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ (Knowledge-based Society) เป็นผลจากการที่ประเทศและองค์กรระหว่างประเทศต่างๆ ยอมรับและตระหนักว่า ความรู้ (Knowledge) มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในการพัฒนาภายในประเทศและมิติการพัฒนาระหว่างประเทศ รวมทั้งความรู้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อให้เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในกระแสการพัฒนาของโลกยุคสารสนเทศและยุคปฏิวัติข้อมูลข่าวสาร หรืออาจกล่าวได้ว่า “ความรู้” ซึ่งได้แก่ ความรู้ในตัวมนุษย์ความรู้ทางเทคโนโลยีและความรู้ในวิทยาการต่างๆ เป็นปัจจัยหลักของการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม ในปัจจุบันการวัดความสามารถของประเทศต่างๆ ได้เปลี่ยนจากการวัดโดยสังเกตจากอัตราการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจหรือรายได้ประชาชาติต่อหัว ทั้งนี้เนื่องจากความรู้เป็นสิ่งกำหนดกฎกติกาและกำไรของเศรษฐกิจใหม่ กล่าวคือ ความรู้เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดและ

^๔ กรมศิลปากร, วัฒนธรรม : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒.

สามารถซื้อขายได้ การมีความรู้หรือทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ซึ่งเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดขององค์กร ความร่ำรวยในเศรษฐกิจใหม่และการหาประโยชน์จากสินทรัพย์ใหม่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดขององค์กร อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันโลกเรากำลังมุ่งเน้นไปที่ “ทุนทางปัญญา” หรือ “ทุนความรู้” เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความได้เปรียบให้กับสังคมและประเทศชาติเป็นพลังใน การขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม การที่องค์กรต่างๆ จะมีความสามารถในการแข่งขันภายใต้ภาวะการแข่งขันที่รุนแรงในปัจจุบันได้นั้น องค์กรมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้และความสามารถในการบริหารการจัดการความรู้ปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดและสามารถซื้อขายได้ การมีความรู้หรือทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ซึ่งเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดขององค์กร ความร่ำรวยในเศรษฐกิจใหม่และการหาประโยชน์จากสินทรัพย์ใหม่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดขององค์กร

อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันโลกเรากำลังมุ่งเน้นไปที่ “ทุนทางปัญญา” หรือ “ทุนความรู้” เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความได้เปรียบให้กับสังคมและประเทศชาติเป็นพลังใน การขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม การที่องค์กรต่างๆ จะมีความสามารถในการแข่งขันภายใต้ภาวะการแข่งขันที่รุนแรงในปัจจุบันได้นั้น องค์กรมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้และความสามารถ

๒.๑.๒ นิยามและความหมายการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

ปรีดา พูลสิน กล่าวว่า การจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรวบรวมและจัดเก็บความรู้ภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะนำมาใช้หรือถ่ายทอดส่งผลให้เกิดการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน หากความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวได้ถูกจัดเก็บอย่างเป็นระบบก็จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้สืบทอดและชุมชน^๕

สามารถ เทียงพูนวงศ์ กล่าวว่า เป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อรวบรวมและจัดเก็บความรู้ภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ เพื่อที่จะนำมาใช้หรือถ่ายทอดต่อกันทำให้เกิดการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งความรู้ดังกล่าวหากมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบก็จะสามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างสูงสุดทั้งต่อผู้สืบทอดและชุมชน^๖

ธโนศวรรย์ บุญมี อธิบายว่า จัดการความรู้เป็นกรรมวิธีในการบริหารจัดการองค์ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยจัดการความรู้ที่อยู่ในและนอกตัวบุคคลด้วยการจัดเก็บ ต่อยอด

^๕ ปรีดา พูลสิน, นิยามและความหมายการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๕, หน้า ๔.

^๖ สามารถ เทียงพูนวงศ์, นิยามและความหมายการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ชุมติมาการพิมพ์), ๒๕๕๖, หน้า ๑.

พัฒนาและปรับปรุงอย่างเป็นระบบเพื่อให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อสังคมและอนุชนรุ่นหลังในการสืบค้นและใช้ประโยชน์จากฐานความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ต่อไป^๗

ทับทิม เบ็งมล และคณะ กล่าวว่า การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างและการถ่ายโอน ความรู้ทางวัฒนธรรม อันเป็นสมบัติที่มีคุณค่าทางสังคมและเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่แสดงถึงความเจริญงอกงามของกลุ่มชน ให้เกิดการดำรงไว้อย่างยั่งยืนในสังคมไทย ซึ่งเป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏชัดเจนในสังคม (Explicit knowledge) และความรู้ทางวัฒนธรรมที่ฝังตัวอยู่ในตัวผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม (Tacit knowledge)^๘

จากนิยามและความหมายของนักวิชาการที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อนำความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ทั้ง ๒ ประเภท คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) นำใช้ให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุดโดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ อาทิ การบ่งชี้ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บและเข้าถึงความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นต้น

๒.๑.๓ กระบวนการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

กระบวนการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม (Cultural Knowledge Management Process) เป็นการนำเอากระบวนการจัดการองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อกลไกอย่างหนึ่งที่ช่วยในการสงวนรักษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย ๖ กระบวนการ ได้แก่ การบ่งชี้ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บ และเข้าถึงความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การเรียนรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้

ก. การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)

การบ่งชี้ความรู้เป็นกระบวนการค้นหา หรือกำหนด และจำแนกความรู้ทางวัฒนธรรมในพื้นที่นั้น ๆ ว่ามีความรู้อะไรบ้าง อยู่ในรูปแบบใดบ้างหรืออยู่ที่ใครบ้าง โดยให้ชุมชน กลุ่มคน ผู้สืบทอด หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับทรัพยากรวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว อาทิ การจำแนกประเภทของความรู้ การระบุแหล่งความรู้ หรือการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เป็นต้น

ข. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisitio)

การสร้างและแสวงหาความรู้เป็นกระบวนการศึกษา ค้นคว้า รวบรวม และสร้างความรู้ทางวัฒนธรรม ทั้งภายใน และภายนอกชุมชนมากลั่นกรอง เพื่อสร้างองค์ความรู้และสร้างคุณค่า

^๗ ธีโนศวรรย์ บุญมี, นิยามและความหมายการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : cursala.com, ๒๕๕๙, หน้า ๓.

^๘ ทับทิม เบ็งมล และคณะ, นิยามและความหมายการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๒.

ทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอดและสงวนรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ผ่านรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การวิจัย การประชุม การอภิปราย และการสนทนา เป็นต้น

ค. การจัดเก็บและเข้าถึงความรู้ (Knowledge Storage and Access)

การจัดเก็บและเข้าถึงความรู้เป็นกระบวนการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ โดยอาจจะมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดเก็บและเข้าถึงความรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการเข้าถึงข้อมูล และยังใช้เป็นฐานความรู้ที่สำคัญในอนาคต อาทิ หนังสือ เอกสาร แผ่นพับ ภาพถ่าย วัตถุทัศน เว็บไซต์ และระบบฐานข้อมูล เป็นต้น

ค. การเรียนรู้ (Learning)

การเรียนรู้เป็นกระบวนการให้การศึกษา อบรม ส่งเสริม และถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ผ่านการศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกในการสืบทอด ส่งเสริมและสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ อาทิ การเรียนการสอนในรายวิชาหลักสูตร ท้องถิ่น การฝึกอบรมทางวัฒนธรรม เป็นต้น

ค. การแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)

การแลกเปลี่ยนความรู้เป็นกระบวนการ ในการแลกเปลี่ยน แบ่งปันเผยแพร่ กระจาย ถ่ายโอนข้อมูลความรู้ทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆสู่สาธารณชน ผ่านสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือก อาทิ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ การจัดบรรยาย การสาธิต การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

ง. การประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application)

การประยุกต์ใช้ความรู้เป็นกระบวนการที่นำความรู้ทางวัฒนธรรมไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ และก่อให้เกิดคุณค่าหรือมูลค่าจากวัฒนธรรมเหล่านั้น อาทิ การนำไปใช้เพื่อการท่องเที่ยว การนำไปใช้เพื่อการแสดงการนำใช้เป็นสินค้าหรืออุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม เป็นต้น^๙

นอกจากกระบวนการที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น พบว่า ยังมีนักวิชาการด้านการจัดการทางวัฒนธรรม อีกหลายท่านที่ได้กำหนดกระบวนการ การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม ไว้อย่างหลากหลาย ตามแนวคิดและมุมมองที่แตกต่างกันออกไป ตามความเหมาะสมกับการนำไปประยุกต์กับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในแต่ละประเภทหรือแต่ละบริบทของพื้นที่ทางวัฒนธรรม

๒.๑.๔ องค์ประกอบของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมประกอบด้วย ๓ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) คน (People) ๒) กระบวนการ (Process) และ ๓) เทคโนโลยี (Technology) โดยทั้ง ๓ องค์ประกอบที่ได้กล่าวมานี้ถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยทำให้การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมนั้นประสบผลสำเร็จและสงวนรักษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน^{๑๐}

^๙ ดวงเดือน จันทร์เจริญ, การประยุกต์ใช้ความรู้ (Knowledge Application), (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว), ๒๕๕๙, หน้า ๑๓.

^{๑๐} นันทปพร สิทธิยา, องค์ประกอบของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว), ๒๕๕๙, หน้า ๖๓.

๑. คน (People) คือ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เนื่องจากแหล่งความรู้หรือองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่มักจะฝังอยู่ในตัวคนซึ่งเป็นผู้สืบทอดหรือเจ้าของมรดกวัฒนธรรม นอกจากนี้คนยังผู้ที่ทำหน้าที่รวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ความรู้ ตลอดจนการนำความรู้ทางวัฒนธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์

๒. กระบวนการ (Process) คือ กลไก รูปแบบ หรือวิธีการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อให้ให้เกิดกระบวนการส่งเสริม สงวนรักษา อนุรักษ์ เผยแพร่ หรือสืบทอดองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนทั้งองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะมรดกหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรม

๓. เทคโนโลยี (Technology) คือ เครื่องมือที่เข้ามาช่วยในการสืบค้นจัดเก็บ แลกเปลี่ยน หรือเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม เพื่อก่อให้เกิดการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ และสามารถนำองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมไปใช้ได้อย่างสะดวก และรวดเร็วขึ้นมากยิ่งขึ้น โดยเทคโนโลยีในการจัดการความรู้ประกอบด้วยเทคโนโลยีการสื่อสาร เทคโนโลยีจัดเก็บข้อมูล ถ่ายโอนและสืบค้น และเครื่องมือสนับสนุนการทำงานร่วมกัน เป็นต้น

การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการในการสงวนรักษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ให้ออกมาเป็นองค์ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ให้ได้มากที่สุด หรือเป็นการถอดองค์ความรู้ประเภทมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ให้อยู่ในรูปของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Intangible Cultural Heritage) เพื่อสงวนรักษาองค์ความรู้ให้คงอยู่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมสืบไป จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อศาสตร์ทางด้านจัดการศิลปและวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นกลไกหนึ่งที่จะเข้ามาช่วยในการสงวนรักษาองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

จากการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ทำให้ทราบถึงประเด็นกลุ่มเหล่านี้คือ

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการหรือชุดของการกระทำกิจกรรมหรือปฏิบัติการที่ดำเนินการเกี่ยวเนื่องกับโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่เป็นวัฒนธรรมเชิงรูปและทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงนาม ประเภทภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม โดยมีความมุ่งหมายของวัฒนธรรมคือ การสร้างประโยชน์สุข ซึ่งต้องทำความเข้าใจก่อนว่าทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นมีกี่ประเภท และมีคุณค่าอย่างไร และเราจะจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่ออะไร

ขวัญ วงษ์วิภาค และคณะ^{๑๑} ได้กล่าวถึง คำว่าทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural Resources) หมายถึง ลักษณะ ของระบบวัฒนธรรมที่มีค่าหรือเป็นตัวแทนที่สามารถสื่อถึงวัฒนธรรมต่าง ๆ

^{๑๑} วิรุณ ตั้งเจริญ, กระบวนการจัดการวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะโบราณคดี, ๒๕๔๗, หน้า ๒-๓.

แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หรือวัฒนธรรมทางวัตถุ (Tangible) เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันต่าง ๆ เป็นต้น และ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม หรือทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) เช่น ภาษา ศิลปะการแสดง พิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ สิ่งที่จับต้องมองเห็นได้ และที่เป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนเพื่อการปฏิบัติ ศิลปะการแสดง จินตภาพ ความนึกคิดที่ไม่สามารถจับต้องหรือสัมผัสได้เป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน สังคมและยุคสมัยได้

หลักการ แนวคิด และแนวทางในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นไม่จำเพาะเจาะจงถึงทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือไม่เน้นที่ทรัพยากรวัฒนธรรมของวัฒนธรรมหรือกลุ่มชนใดในพื้นที่โดยเฉพาะ ทรัพยากรวัฒนธรรมมีคุณค่าและความหมายหลายประการ และมีความสำคัญหลายระดับ คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมมีพลวัต (Dynamic) ทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างเดียวกันอาจมีคุณค่าแตกต่างจากเดิมหรือเกิดคุณค่าใหม่ขึ้นมาตามบริบท ทางสังคม และวัฒนธรรมของมนุษย์

วิรุณ ตั้งเจริญ ได้กล่าวถึง การจัดการวัฒนธรรมว่าเป็นกระบวนการจัดการที่เกี่ยวข้อง ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศวิทยา คุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยการอนุรักษ์ศาสนา ประวัติศาสตร์ ผู้คนในชุมชน การดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อจิตสำนึก เป็นประการสำคัญ เพื่อนำมาสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีหลายประเภท ซึ่งอาจแบ่งเป็นทรัพยากรทางโบราณคดี ทรัพยากรทางสถาปัตยกรรม ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ ทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นต้น ดังนั้นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องวางเป้าหมายให้ชัดเจนและสอดคล้องกับคุณค่าและความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมให้ตอบสนองความต้องการของสังคม ชุมชน และความเป็นมนุษย์^{๑๒}

ธนิช เลิศชาญฤทธิ์ ได้วางเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ได้ดังนี้^{๑๓}

๑. เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมสำหรับการวางแผนและการป้องกัน
๒. เพื่อปกป้องทรัพยากรวัฒนธรรม และทำให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสมร่วมไปกับการอนุรักษ์และสงวนรักษา
๓. เพื่อให้ประชาชนหรือสาธารณชน นักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจสามารถเข้าถึงแหล่ง ทรัพยากรวัฒนธรรมได้อย่างเท่าเทียม
๔. เพื่อใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีต และสามารถทำให้ ผู้เข้าศึกษาได้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมเองด้วย

^{๑๒} นันทปพร สิทธิยา, องค์ประกอบของการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว), ๒๕๕๙, หน้า ๖๓.

^{๑๓} ธนิช เลิศชาญฤทธิ์. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔, หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

๒.๒.๒ ประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรม

ทรัพยากรวัฒนธรรมแบ่งเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

๑. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Resources) หมายถึงซากสิ่งของสิ่งก่อสร้าง วัตถุที่จับต้องได้และสัมผัสได้ด้วยมือและมองเห็นด้วยสายตา รวมถึงพืช สัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในสถานะต่างๆ เช่นเป็นอาหาร เป็นวัตถุดิบสำหรับทำสิ่งของเครื่องใช้ พิธีกรรม ที่อยู่อาศัย และสถานที่ก่อตั้งชุมชน

๒. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Resources) หมายถึงการปฏิบัติ การแสดงออก การนำเสนอ ความรู้ ทักษะ รวมทั้งอุปกรณ์ วัสดุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคลส่งผ่านหรือถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง รวมทั้งยังมีการผลิตซ้ำ และสร้างทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม การปะทะสังสรรค์กับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองให้ยั่งยืน

๒.๒.๓ การประเมินคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม

ในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมการประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมที่ต้องการจะจัดการนั้นมีความสำคัญ เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็น เพื่อใช้ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทต่างๆ อาจมีคุณค่าแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจของแต่ละสังคม เกณฑ์การประเมินจึงต่างกันไปตามเป้าหมายในการประเมินและความสนใจของผู้ประเมิน ดังนั้น ผู้ประเมินจึงต้องอ้างอิงจากเกณฑ์การประเมินต่างๆ ที่ได้รับการยอมรับ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ โดยยูเนสโก (๒๕๕๑) หรือ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention by UNESCO (๒๐๐๘), เกณฑ์การประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรม และเกณฑ์การประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมในที่นี้มุ่งเน้นการประเมินคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม ของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ในวัดบวรนิเวศวิหาร แบ่งเป็น ๒ กลุ่มดังนี้

ก. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม ซึ่งพิจารณาจากประวัติ ความงดงามรูปแบบ ลักษณะของศิลปะ ความหายาก ความเป็นของแท้ ความเป็นสัญลักษณ์ ความเป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่งหรือเป็นของแท้ดั้งเดิม เป็นต้น

ข ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งพิจารณาจากประวัติ รูปแบบอาคาร การก่อสร้าง เทคนิคการสร้าง การประดับตกแต่ง ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความสวยงาม ประโยชน์ใช้สอย ความเป็นเอกลักษณ์ หายากยิ่งหรือเป็นของแท้ดั้งเดิม เป็นตัวอย่างลักษณะทั่วไปของสิ่งก่อสร้างที่เป็นตัวแทนการพัฒนาด้านวัฒนธรรม สังคม ศิลปกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรืออุตสาหกรรม เป็นต้น

๒.๒.๔ เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มีดังนี้^{๑๔}

๑. เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม สำหรับการวางแผนและการป้องกัน เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการดำเนินการอย่างอื่น

๒. เพื่อปกป้องทรัพยากรวัฒนธรรมและทำให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสม แต่การอนุรักษ์และสงวนรักษาเป็นเป้าหมายสำคัญรองลงมา เพื่อไม่ให้ทรัพยากรเสื่อมสภาพ หรือสูญหายก่อนเวลาอันควร

๓. เพื่อให้ประชาชนหรือสาธารณชน นักวิจัย นักเรียนนักศึกษาสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมได้อย่างเท่าเทียม

๔. เพื่อใช้ทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นแหล่งให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีต และเพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมเองด้วย

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มี ๓ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. การประเมินความสำคัญ คือ การแปลความหมายความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการวิเคราะห์ หลักฐานเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม และคุณค่าต่างๆ ของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยการลงพื้นที่สำรวจและทำการประเมินคุณค่าด้านศิลปกรรมและด้านสถาปัตยกรรมของทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดบวรนิเวศวิหาร และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๒. การวางแผนการจัดการ เป็นการกำหนดแผนการปฏิบัติงานหรือ แผนการจัดการที่เหมาะสมในแผนการปฏิบัติงานควรมียุทธวิธีในการจัดการทรัพยากรที่กำหนด เป็นระยะยาว และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดการ

๓. การกำหนดรายการการจัดการ คือ การจัดการตามข้อเสนอแนะ และลำดับความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรม ที่ประเมินไว้ในขั้นตอนแรก โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ทั้งนี้จำเป็นต้องอาศัยความรู้ และทักษะของผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ

๒.๒.๕ กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชน

กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมขององค์กรชุมชน มีรูปแบบวัฒนธรรมองค์กร ดังต่อไปนี้

(๑) การมีส่วนร่วมในการทำงาน การดำเนินงานแต่ละภารกิจ เมื่อมีการมอบหมายจะมีการแบ่งงานออกเป็นกลุ่ม เพื่อกระจายหน้าที่ในการทำงานโดยจะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันและมีการทำงานเป็นทีม (Team Work) แต่ละคนจะมีหน้าที่ประสานงานกันระหว่างกลุ่ม มีผู้นำชุมชนคอยควบคุม ที่จะช่วยให้สมาชิกสามารถทำงานตรงตามวัตถุประสงค์ขององค์กร

(๒) การยึดมั่นในอุดมการณ์ มีมาตรการที่สมาชิกชุมชนได้ร่วมกันกำหนดเป็นข้อปฏิบัติร่วมกัน นอกจากนั้นที่สำคัญคือความซื่อสัตย์สุจริต เนื่องจากเป็นองค์กรที่จะมุ่งเน้นการจัดการ

^{๑๔} พรธิดา วิเชียรปัญญา, เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๙, หน้า ๗๓.

ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งสำคัญที่สุดคือ ความซื่อสัตย์สุจริตและต้องยึดมั่นในอุดมการณ์ และที่ความตั้งใจในการทำงาน เพื่อให้ทำงานได้อย่างถูกต้อง

(๓) **การวางแผนการทำงาน** การกำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานแต่ละปีจะมีการจัดทำแผนงานประจำปี เพื่อเป็นแนวทางและกำหนดเป้าหมายในการทำงานในแต่ละปี รวมทั้งตัวชี้วัดการทำงานในแต่ละปีจะมีความชัดเจนโดยจะวัดจากเป้าหมายความสำเร็จที่กำหนดไว้ในกิจกรรม/โครงการโดยเทียบผลการปฏิบัติงานกับมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ตกลงไว้

(๔) **การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน** คือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว องค์กรชุมชนมุ่งมั่นมาตรการต่างๆ เพื่อให้สมาชิกเห็นความสำคัญและวางแผนทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชนมีการกำหนดวิสัยทัศน์เพื่อให้ได้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน

(๕) **การถ่ายทอดแบ่งปันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้** ภายในองค์กร มีการถ่ายทอดความรู้ การทำงาน ประสบการณ์ในการทำงาน เป็นการสอนงานในชุมชนโดยอาศัยองค์กร หน่วยงานในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน เพื่อถ่ายทอดวิถีของวัฒนธรรมขององค์กร

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๑๕} คือ ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ที่สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง หรือเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้ที่สะสมต่อกันมาหลายๆ ครั้งและ ภูมิปัญญาไม่ได้หมายถึงแต่ในอดีต แต่หมายถึง ศักยภาพในการสานความรู้ใหม่ๆ เข้ากับ ภูมิปัญญายุคหนึ่ง สุ่มัยหนึ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไป ตามการพัฒนาความรู้ของสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านคือทุกสิ่ง ทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญาหรือองค์ความรู้ทั้งหมดของ ชาวบ้านทั้งกว้าง ทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ในการแก้ไขปัญหา และวิธีการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างทันสมัย

ภูมิปัญญาชาวบ้านและ ภูมิปัญญาไทย ไม่ใช่เรื่องชาตินิยมไม่ใช่กลับไปหาอดีตแต่หมายถึง การแสวงหามิติที่กว้างขวาง โดยการศึกษา ประสบการณ์จากประวัติศาสตร์ด้วยกันว่า “ภูมิปัญญาไทย” นั้นด้านหนึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องพื้นภูมิธรรมดาลัยยังหมายถึงศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่ ๆ มาใช้ประโยชน์ด้วยซึ่งเอื้ออำนวยให้ เกิดทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะ

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ^{๑๖} ได้ให้ความเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึงความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านที่ใช้แก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิตโดยได้รับการกลั่นกรองกันมาโดยตลอดและถูกถ่ายทอดสั่งสมกันเป็นระยะเวลาที่ยาวนานผ่านกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัยและ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” คือ ความรู้ที่เกิดจาก

^{๑๕} ธวัช ปุณโณชก, ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : ปรีณตั้ง, ๒๕๔๐).

^{๑๖} กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คิดอ่าน, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

ประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ที่ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้ เฉพาะหลายๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การ แก้ปัญหาการจัดการ และการปรับตัว ในการดำเนินชีวิตของคนเราภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ความรู้ที่มีอยู่ ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เอง' หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้ ซึ่งภูมิปัญญาเป็นการเชื่อมโยงกันไปถึง ประสบการณ์ความรู้ ทั้งที่เป็นทางตรงของคนในท้องถิ่น ที่ได้รับ จากการประสมประสานจากประสบการณ์ชีวิตและจาก ประสบการณ์จากการทำงาน อาชีพ หรือจาก การเรียนรู้จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่างๆ และถ้าจะพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่น เฉพาะด้านที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีแล้วนั้น หมายถึง เทคนิควิทยาพื้นบ้านได้ด้วยว่าสามารถทำสิ่ง ต่าง ๆ ได้อย่างไร โดยมี องค์ประกอบ ๒ ประการ คือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้นๆ และกระตบก ขั้นตอนในการทำสิ่งนั้น ๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่ เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และความจำเป็นในท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือก ในการดำรงชีวิตของคนในบริบทหรือ ท้องที่นั้น ๆ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการ เรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา และอย่างต่อเนื่องจึงอาจเรีย กได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น Situated Knowledge หมายความว่า ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ขึ้นอยู่กับ การปรับเปลี่ยนไป ตามสถานการณ์อยู่ ตลอดเวลา หากในสังคมต่าง ๆ ปราศจากกระบวนการเรียนรู้ ถึงแม้จะมีความรู้และปัญญาที่ใช้ไม่ได้ ก็การพัฒนา เพราะการพัฒนา หมายถึง สถานการณ์ที่ไม่คงที่ หรือ สถานการณ์ที่ผันแปรตลอดเวลา และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากความรู้มิได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ก็ไม่สามารถที่จะเท่าทัน การเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่ เปลี่ยนแปลง ตลอดเวลา เพราะภูมิปัญญา มีระบบความรู้ที่ผสมผสานกันอยู่ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา ท้องถิ่นอีก

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญา ชาวบ้านจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก โดยภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ความรู้ความสามารถ โดยรวมในระดับประเทศ แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในท้องถิ่นหนึ่งๆ หรือชุมชนหนึ่งๆ มีชาวบ้านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ อยู่มากมาย ทั่วไปในประเทศไทย เป็นฐานของภูมิ ปัญญาไทย และสังคมต่อไป

สรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ ความรู้พื้นบ้าน หรือความรู้พื้นฐานของชุมชนซึ่งอยู่ในท้องถิ่น สังเกต ทดลอง แล้วได้สรุปผลไว้ให้ชนรุ่น หลัง ได้รู้และนำไปใช้ปฏิบัติ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในวิถีของแต่ละ บุคคลในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ภูมิปัญญา มีความสำคัญมากในการดำรงชีวิตของคนไทย เป็นอย่างมาก แฝงอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์ทุก ขั้นตอน ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวบ้านใน ท้องถิ่นได้นำภูมิปัญญามาใช้ให้ก่อ

ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนเป็นที่ยอมรับ ดังนั้นการศึกษาเรียนรู้ เกี่ยวกับภูมิปัญญาจึงเป็นศาสตร์หนึ่งที่ทำให้คนไทย คนในท้องถิ่นได้รู้จักตัวตนที่แท้จริงของวิถีชีวิต ตนเอง และสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตที่เหมาะสมในทุกยุคสมัย เพราะภูมิปัญญา ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือองค์ความรู้ของชาวบ้าน หรือสิ่งที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้นมาจาก สติปัญญาความสามารถ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา หรือใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับ ยุคสมัย โดยมีกระบวนการสั่งสม สืบทอดและกลั่นกรองกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานและมีความเป็น เอกลักษณะของท้องถิ่น และเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ ที่จะช่วยให้เรียนรู้ในการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัวในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ในท้องถิ่น ในชาวบ้าน ในชุมชน เมื่อมีการศึกษาเรียนรู้ก็จะเกิดการยอมรับแล้วนำไปถ่ายทอดพัฒนาภูมิปัญญา ชาวบ้านในท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบไปด้วยดังนี้คือ

๒.๓.๑ นิยามของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเวศ วะสี กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านเรียกชื่อต่างกัน แต่มีความหมายเดียวกัน และเป็นแนวคิดคิดที่มีการหยิบยกขึ้นมาอย่างจริงจังมากกว่า ๒๐ ปี โดยประมาณซึ่งกลุ่มพัฒนาองค์การเอกชนที่ทำงานในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มรื้อฟื้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้เพื่อนามาเชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาที่พวกเขารับผิดชอบอยู่ก่อนหน้าที่จะศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังนั้นได้มีการศึกษาเรื่องราวของเรื่องนี้แต่เรียกชื่อว่าการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านทำให้ประเด็นสำคัญในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงไม่ได้นำมาใช้โดยตรงในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆทั้งนี้ความสนใจเริ่มนี้จึงเป็นเพียงการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๑๗}

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุลอีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเองการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิมเพื่อเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยดังนั้นภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้นแต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย^{๑๘}

^{๑๗} ประเวศ วะสี, แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๙, หน้า ๕๕.

^{๑๘} กรมส่งเสริมการเกษตร, การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๙, หน้า ๖๕.

ชยันต์ วรรณะภูมิ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ระบบความรู้พื้นบ้านว่าหมายถึงความคิดความเข้าใจทัศนคติที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมาโดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหารการสร้างบ้าน การรักษาพยาบาลหรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไรจะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใดวิธีการศึกษาระบบความรู้พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๑๙}

๑) การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่งเป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์หรือคนในสังคมกลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์หรือจัดสรรพสิ่งต่างๆในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง ความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno Science)

๒) วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่าเอธโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้นการศึกษาระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิดซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ของมนุษย์เช่นแทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบหรือชาวบ้านมีวิธีจำแนกพืชและสัตว์หรือชีววิทยารอบตัวเกษตรกรทั้งหมดว่าระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้นเขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไรศึกษาระบบคิดกระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหวอย่างไรก็ตามการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนคติของคนในระบบนิเวศหรือคนในชุมชนโดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้นหรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบหรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการเกษตรการแพทย์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคนในสังคมให้ความหมายและให้ความสำคัญอย่างไร เช่นระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาลโดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่างๆได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการปวดท้องคำว่าเจ็บท้องความจริง คำว่าเจ็บท้อง เป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลาง แทนความหมายคำว่าปวดท้อง ในภาษาเหนือ จึงใช้คำว่าเจ็บท้องซึ่งเป็นการสื่อความหมายให้เห็นความหมายของอาการโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาจตีความโดยอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่เป็นสามัญสำนึกจะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหาดังกล่าวขึ้นมา

๓) การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) มีความหมายเหมือนกับว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจากการศึกษาระบบคิดการศึกษาระบบคุณค่าหรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการศึกษาว่าคนไหนสังคมมองเห็นหรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไรและระหว่างเขากับโลกที่เขาอาศัยอยู่อย่างไรบ้างรวมถึงความรู้พื้นบ้านซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติต่อกันและกันภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้านและชุมชนในการปรับตัวและในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต

^{๑๙} ชยันต์ วรรณะภูมิ, รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๙, หน้า ๕.

๔) การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้านโดยการศึกษาผ่านการศึกษาลोकทัศน์หรือการศึกษาคอสมโโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ว่ามีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไรมีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลาเรื่องสถานที่และบุคคลในสังคมสิ่งที่จะนามาศึกษาก็คือแนวคิดเรื่องของเวลาว่าคนในสังคมมีวิธีการและระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของกิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมการตีความและการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุหรือว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ในการศึกษาคั้งนี้ตั้งนี้ทำให้เข้าใจความหมายของคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ในชุมชนและเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่างๆ มากมายซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้นซึ่งการศึกษาในระยะแรกๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชนเรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้านต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของนักปราชญ์ชาวบ้านดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและควรได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

การอนุรักษ์ในลักษณะการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมกระทำได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. Conservation as a Concern of the Elite กลุ่มผู้นำในสังคมมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์

๒. Unsustainable Government Intervention ความอ่อนแอขององค์กรเป็นเหตุให้ขาดแคลนเงินทุน การแทรกแซงของรัฐไม่ได้สร้างสมดุลระหว่าง บทบาทของรัฐและเอกชน

๓. Urban Heritage Conservation as a Concern of Whole Society ถ้าคนใน ชุมชน หวงแหนวัฒนธรรมของตนเท่าใด ยิ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจมากขึ้นเท่านั้นการอนุรักษ์ จึงเป็นการตระหนักถึงความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ชุมชนจึงจำเป็นต้องมีค่านิยมเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยการศึกษาและให้ข้อมูลที่ถูกต้องนอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์บริบทของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม ดังนี้

๑. ความเป็นศูนย์กลางทาง ประวัติศาสตร์ คือ การสร้างความหลายหลายทางวัฒนธรรมและระดับการเมืองเป็นเวลานับร้อยปี ที่ เกิดลักษณะเฉพาะชุมชนที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมได้

๒. การอนุรักษ์ชุมชนในลักษณะที่เหมาะสม การ อนุรักษ์จะต้องตั้งอยู่บนฐานของความทรงจำในอดีต มีความเข้าใจถึงผลที่จะได้รับ ซึ่งเป็นศักยภาพที่ทำให้ชุมชนอยู่ได้

๓. กระแสของเมืองสมัยใหม่ เช่น การเติบโตทางการค้าการคมนาคมขนส่ง ประชากรเพิ่มขึ้น เป็นต้น ส่งผลต่อโครงสร้างของเมืองเก่ามาตรการต่างๆ จึงถูกนำมาใช้ในการอนุรักษ์ เพื่อดึงดูดผู้คนให้กลับเข้ามาในเขตเมืองเก่าการอนุรักษ์เพื่อรักษาเกียรติภูมิของชาติและเป็นประโยชน์แก่การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชาติการอนุรักษ์ทำให้คนในชาติรู้จักรากเหง้าของตนเองมี

ความภาคภูมิใจ และมั่นใจในชาติของตนเองการอนุรักษ์มักจะทำให้เหตุผลในเชิงสังคมและวัฒนธรรม โดยกล่าวว่าเมือง ที่ไม่มีวิญญานอดีตจะมีความหวังเพียงริบหรี่สำหรับอนาคตเมืองเปรียบได้กับมนุษย์ ที่มีมรดกจากอดีต จะช่วยนำมาซึ่งเอกลักษณ์และโอกาสของการพัฒนาสิ่งใหม่ผู้ที่ไม่สามารถเรียนรู้ บทเรียนจากอดีตได้ คือผู้ที่ไม่สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้

หลักการพัฒนาฟื้นฟูตามลำดับของมรดกทางวัฒนธรรม^{๒๐} ซึ่งมีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมและคุณค่าของภูมิปัญญา ดังนี้คือ

๑. วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ อาจมีแนวทางการอนุรักษ์เรื่องราวของประวัติศาสตร์ ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้โดยให้ระลึกถึง เช่น การสร้างอนุรักษอนุสาวรีย์ทำวสุนารีที่จังหวัด นครราชสีมา เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม ที่มีมือคนสมัยใหม่ไม่สามารถเทียบกับฝีมือของคนโบราณได้ เช่น ภาพเขียนแกะสลักไม้ รูปปั้น ฯลฯ จะอนุรักษ์พัฒนาโดยให้คงสภาพได้ดั้งเดิมด้วย การไม่ต่อเติมเสริม มแต่ต่างหากแต่จะหาวิธีให้คงทนถาวรนานขึ้นเช่น การทำหลังคากันแดดกันฝน การเคลือบน้ำยา การทำบล็อกเหล็กกรองค้เจตีย์ ที่มีคุณค่าทางสติปัญญาไม่บอกปูนทับ เป็นต้น

๓. วัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ที่สามารถพัฒนาเป็นศูนย์และแหล่งท่องเที่ยว ศิลปกรรมเพื่อเศรษฐกิจของท้องถิ่นซึ่งมีการอนุรักษ์ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การขุดแต่งการต่อเติมส่วน สำคัญบางส่วนที่พอจะทราบหลักฐานตามหลักฐานเดิม เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรื่องราว แต่การบูรณะจะต้องแสดงให้เห็นว่าส่วนใดเป็นส่วนที่ต่อเติมใหม่ ส่วนใดเป็นของเดิมและมีความกลมกลืนเพื่อให้เกิดสุนทรียภาพด้วย

๔. ส่งเสริม ให้มีการจัดตั้งองค์กรทางวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมและ การอนุรักษ์พัฒนา เช่น การจัดตั้งชมรมทางวัฒนธรรมเข้าไปในองค์กรและชุมชนของหมู่บ้าน

๕. สนับสนุนให้ประชาชนจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยเน้นด้านความสนุกสนานและความสามัคคี พร้อมกบสอดแทรกความรู้ด้านวิชาการและแนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาตลอดจนการส่งเสริมฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านที่จะสูญหายไปด้วย

๖. หน่วยงานที่มีหน้าที่อนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้แก่

๖.๑ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดทุกจังหวัด จะเป็นหน่วยงานของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ อาจจัดตั้งเป็นสถานศึกษาแห่งใดแห่งหนึ่งในจังหวัดนั้น ๆ เช่น โรงเรียนประจำจังหวัด มหาวิทยาลัยราชภัฏฯลฯ มีหน้าที่อนุรักษ์วัฒนธรรมและฝายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นสายงานของสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

^{๒๐} กัญ ยังน้อย, หลักการพัฒนาฟื้นฟูลำดับมรดกทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ชาวฟ้าการพิมพ์, ๒๕๓๖).

๖.๒ ศิลปกรรมวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานทางวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติอุดมศึกษา ของสาขาวิทยาลัย โดยมีหน้าที่หลักในด้านการอนุรักษ์เช่นกัน จะมีการดำเนินงานโดยประสานกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนั้นๆ

๖.๓ สถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น จะมีหน่วยงานในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัย ฯลฯ

๖.๔ พิพิธภัณฑสถานต่างๆ ในท้องถิ่น ได้แก่ หน่วยศิลปกรรมซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการบูรณะ นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในจังหวัดต่างๆ พิพิธภัณฑสถานตามวัดและเอกชนเช่น พิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พิพิธภัณฑสถานสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ วัดสุทัศนจินดา อำเภอเมือง นครราชสีมา พิพิธภัณฑสถานเกวียนและพิพิธภัณฑสถานหัตถกรรมพื้นบ้าน

๖.๕ หลักเกณฑ์ของการอนุรักษ์ คือ การอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ สามารถยึดหลักเกณฑ์ อันก่อให้เกิดการอนุรักษ์โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่เพื่อนำมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่รูปแบบอย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อส่งเสริมเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์ต่อ มหาชนในด้านต่างๆ และจะต้องสูญเสียประโยชน์น้อยที่สุด การอนุรักษ์ทุกฝ่าย หน่วยงาน องค์กร และทุกคนควรให้ความสำคัญร่วมกัน คือ เริ่มต้นที่ตนก่อน บุคคลใกล้ชิดชุมชน องค์กร สถาบันที่ เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ในการอนุรักษ์สามารถจำแนกให้เห็นกิจกรรมที่ชัดเจนได้

๒.๓.๒ ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังนี้

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๓ ลักษณะคือ

๑) เป็นความจำเพาะกับท้องถิ่นเนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๒๑}มีการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆเพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอกโดยที่ไม่อาจนำไปใช้กับท้องถิ่นอื่นๆที่แตกต่างกันได้ แต่ถ้าใช้ได้ก็ไม่ดีมากนัก ๒) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูงซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อมมีการพยายามนำเอาธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้เช่นความคิดเรื่องแม่ธรณีแม่คงคาแม่โพสพพระภูมิเจ้าที่ที่ทาให้คนเคารพธรรมชาติและไม่ทำลายสิ่งนั้นและ ๓) มีความเคารพผู้อาวุโสภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์จึงให้ความเคารพผู้อาวุโสเพราะผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มาก

ในขณะที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๔ ลักษณะ คือ

๑) ความรู้และระบบความรู้ซึ่งภูมิปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นมาชั่วขณะมาในหัวแต่เป็นระบบความรู้ที่

^{๒๑} ประเวศ วะสี, ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๕๙, หน้า ๕.

ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆเป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ฉะนั้นในการศึกษาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้านรู้อะไรอย่างเดียวนั้นไม่พอต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆเหล่านั้นอย่างไร ๒) การสั่งสมความรู้ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้ซึ่งไม่ได้ลอยอยู่เฉยๆ แต่ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ภายในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นการบริการคนอื่นเช่นหมอฟันบ้านสั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคนๆหนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ซึ่งเราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไรและหมอกคนหนึ่งสามารถสร้างหมอกคนอื่นต่อมาได้ได้อย่างไร เป็นต้น ๓) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันในการถ่ายทอดความรู้โดยตรงแต่กลับมีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อนซึ่งถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นเราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งด้วย ๔) การสร้างสรรค์การปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเองซึ่งเราอาจหาการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างไร

เสรี พงศ์พิศ ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) ลักษณะที่เป็นนามธรรมอันเป็นโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บตาย และคุณค่าความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวันและ ๒) ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่างๆเช่น การทำมาหากินการเกษตรหัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และด้านอื่นๆ แม้ว่าลักษณะของภูมิปัญญาดังกล่าวข้างต้นจะมีความแตกต่างกันเรื่องของคุณลักษณะแต่พบว่าภูมิปัญญามีคุณสมบัติที่สำคัญที่มีความสอดคล้องกันได้แก่ ๑) เป็นองค์รวม (Holistic) คือ มีบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ บุคคล สังคมและธรรมชาติ ๒) ให้ความสำคัญกับดุลยภาพและเอกภาพขององค์ประกอบต่างๆที่เกี่ยวข้อง๓) มีความเชื่อมโยงกับระบบต่างๆของสังคมทั้งระบบ ๔) มีความหลากหลาย(Diversity) ๕) มีพลวัต (Dynamic) คือมีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา และ ๖) มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยกระบวนการชดเชยทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม^{๒๒}

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของภูมิปัญญาสามารถนำไปใช้ในการศึกษาครั้งนี้ดังนี้ทำให้สามารถแบ่งประเภทของภูมิปัญญาที่จะศึกษาได้โดยสรุปได้ว่า ภูมิปัญญามีสองลักษณะคือลักษณะที่เป็นรูปธรรมได้แก่วัตถุและการกระทำทั้งหลายและอีกอย่างลักษณะหนึ่งที่เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหารวมทั้งการสร้างความสุขสงบให้กับชีวิตมนุษย์นั่นเองนอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจว่าภูมิปัญญาจะต้องประกอบด้วยกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาและรู้ว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นการผสมผสานการเรียนรู้จากที่มาจากความรู้ที่หลากหลายโดยไม่ยึดติดอยู่กับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งอย่างเดียวและการเรียนรู้ต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่องและต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเอง เข้าสังคม รวมถึงความสามารถในการปรับตัวพร้อมๆกับมีจุดยืนที่หนักแน่นมั่นคงในทางที่ดีงามและถูกต้องจากการกล่าวข้างต้นการทำความเข้าใจกับลักษณะของภูมิปัญญาช่วยให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถเลือกลักษณะภูมิปัญญาที่อยู่ในประเภท

^{๒๒} เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย),๒๕๕๙, หน้า ๕.

เดียวกันได้อย่างถูกต้องนั่นคือภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรมเนื่องจากการศึกษาครั้งนี้มีลักษณะการศึกษาแบบเปรียบเทียบระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมกับภูมิปัญญากลุ่มใหม่ดังนั้นการกำหนดฐานในการเปรียบเทียบที่ถูกต้องจะช่วยทำให้งานวิจัยมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

๒.๓.๓ ภูมิปัญญาความรู้ด้านหัตถกรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง กระบวนการทัศน์หรือองค์ความรู้ของคนหรือกลุ่มคนในถิ่นใดถิ่นหนึ่งอันเกิดจากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือจากประสบการณ์หรือจากประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรองสิ่งสมมติวิเคราะห์และนำมาใช้จนบังเกิดผลโดยอาศัยการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตเป็นรากฐานของความรู้ชาวบ้านที่มีลักษณะเป็นนามธรรมและรูปธรรม ตลอดจนการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังและในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมนั้นเป็นองค์ความรู้ที่ควรแก่การศึกษาและอนุรักษ์ไว้ให้แก่คนรุ่นหลัง

หัตถกรรม ประกอบด้วย สารสำคัญได้แก่ ความหมายและความเป็นมาของหัตถกรรม ลักษณะของหัตถกรรมไทย และประเภทของหัตถกรรมไทย โดยความหมายของหัตถกรรม (Handicraft) หมายถึงการทำด้วยมือเกิดจากการสร้างสรรค์ของชาวบ้านช่างฝีมือช่างในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยมุ่งประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันความรู้ในการสร้างหัตถกรรมมักได้รับการสืบทอดต่อกันมาภายในครอบครัวหรือท้องถิ่นและการสืบทอดต่อเนื่องกันมายาวนานจนมีชื่อเสียงเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมความเชื่อในท้องถิ่นส่วนความประณีตขึ้นอยู่กับผู้ทำเป็นหลักว่าจะมีจิตใจที่ละเอียดอ่อนเพียงใดจนนำไปสู่การสร้างงานที่มีคุณค่ากลายเป็นศิลปหัตถกรรมที่สวยงามแฝงด้วยสุนทรียภาพ และภูมิปัญญาของผู้สร้างไว้ในงาน คุณค่าของงานหัตถกรรมไทยแต่เดิมไม่ได้ทำเป็นอาชีพผลผลิตที่เกิดขึ้นเพื่อเก็บไว้ใช้สอยในครัวเพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นในการดำรงชีพแต่เมื่อเหลือจากการใช้สอยแล้วจึงจะนำไปขายเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นผลผลิตอย่างอื่นหัตถกรรมเป็นงานที่เกี่ยวข้องทั้งด้านจิตใจและวัตถุพอสรุปได้ ดังนี้^{๒๓}

๑) ได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในแง่ต่างๆดังต่อไปนี้ ความผูกพันระหว่างครอบครัวได้แก่ (๑) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกัน (๓) อาชีพการทำมาหากิน(๔) อาหารการกินของชาวบ้าน (๕) การแต่งกายและ (๖) ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม

๒) ได้ความรู้เกี่ยวกับความผูกพันระหว่างครอบครัวต่างๆ

๓) คติชาวบ้านกับสังคมที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมไทยค่านิยมเรื่องความงามลักษณะครอบครัวการศึกษาการสั่งสอนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปรากฏการณ์ธรรมชาติยารักษาโรคและไสยศาสตร์

ลักษณะของหัตถกรรมไทยเป็นงานที่อาศัยทักษะฝีมือความละเอียด ประณีต และความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการฝึกฝนจึงจะได้ชิ้นงานที่มีคุณค่า ได้กล่าวถึงลักษณะของหัตถกรรมไว้ ๕ ลักษณะดังนี้ ๑) หัตถกรรมไทยเป็นงานที่ทำอยู่ภายในอาคารของบ้านเรือนหรือภายนอกอาคารแต่อยู่ใกล้บ้านและอาคารไม่มีลักษณะที่จะเรียกว่าเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ๒) ส่วนใหญ่เป็นงานที่ใช้เวลาวางจากการประกอบอาชีพหลักหวังประโยชน์เพื่อนำส่วน

^{๒๓} กิริติ ยศยั้ง, ภูมิปัญญาความรู้ด้านหัตถกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น),๒๕๕๙, หน้า ๑๕.

ที่เกิดความต้องการไปขายหารายได้พิเศษสำหรับครอบครัว ๓) โดยปกติจะใช้แรงงานของตนเองแต่ก็อาจมีการจ้างแรงงานนอกบ้านแต่เป็นแบบชั่วคราว ๔) วัตถุประสงค์ที่ใช้มักมีอยู่ในภูมิภาคนั้น ๕) กรรมวิธีผลิตเป็นแบบดั้งเดิมตามธรรมดาจะใช้เครื่องทุ่นแรงน้อยที่สุดหรือไม่ใช้เลย

ประเภทของหัตถกรรมไทย พบว่า หัตถกรรมไทยถือเป็นการเริ่มต้นของมนุษย์ในการใช้ฝีมือ ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างงานหัตถกรรมไทยให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยและสภาพการดำรงชีวิตโดยการถ่ายทอดความรู้กันภายในครอบครัวจากบรรพบุรุษโดยตรงมีกระบวนการที่เรียบง่ายสามารถนำวัสดุจากท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมสามารถนำไปใช้ในการศึกษาครั้งนี้ดังนี้ ทำให้เข้าใจ การแบ่งประเภทของภูมิปัญญาที่มีอยู่หลายประเภททำให้เกิดความชัดเจนในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งต้องการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมซึ่งถือเป็นงานแขนงหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย ๒ กลุ่มคือ กลุ่มหัตถกรรมแบบดั้งเดิม ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิตโคมบ้านหนองโค้งและกลุ่มกระดาษสาบ้านต้นเปา กลุ่มทอผ้า แม่บ้านบ้านสันป่าคำ และกลุ่มผู้ผลิตและจำหน่ายของที่ระลึกบ้านบ่อสร้างทั้งนี้ การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะศึกษาแนวทางขององค์ปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน หัตถกรรมระหว่างกลุ่มดั้งเดิมกับกลุ่มใหม่ซึ่งการศึกษาจะมีความน่าสนใจในหลากหลายประเด็นดังที่ได้ กล่าวไว้ในคำถามการวิจัย

๒.๓.๔ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง และไม่ขาดสายเป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมาได้ขาด เป็นลักษณะ ของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง^{๒๔} ภูมิปัญญาจึงนับเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรมคือ ปรัชญาแนวทางในการดำเนินชีวิตและในลักษณะที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้านเช่นการทอผ้าทอหัตถกรรมและสิ่งอื่นๆซึ่งในสังคมใดที่มีการ ดำรงอยู่มายาวนานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญาด้วยกันทุกสังคมระบบดังกล่าวจะประกอบด้วยลักษณะ สำคัญ ๔ ประการ คือ ความรู้ และระบบความรู้ การสั่งสม และการเข้าถึงความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และระบบความรู้ รวมทั้งการสร้างสรรค์ และปรับปรุงภูมิปัญญา ความรู้นอกจากนี้ชาวบ้านทุกหมู่ เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อดำรงชีพมาโดยตลอดและย่อมถ่ายทอด จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการต่างๆที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม ของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีวงต่างๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐาน ในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษในอดีต ถึงลูกหลานในปัจจุบัน

สำหรับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นได้มีนักวิชาการเสนอวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่น่าสนใจตัวอย่างเช่น วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามช่วงวัยออกเป็น ๒ วิธี คือ ๑) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กโดยใช้กิจกรรมการถ่ายทอดแบบง่ายๆไม่ซับซ้อนและดึงดูดใจ

^{๒๔} ฌ็อง-ฌัก กูแซ็ท, การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น), ๒๕๕๙,

เช่น การเล่นกีฬา การละเล่น การทนายปริศนา เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีการสร้างนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนาและมุ่งเน้นด้านจริยธรรมเป็นสำคัญและ ๒) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดหลายรูปแบบเช่นวิธีการบอกเล่าการสังเกตด้วยตนเองผ่านพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาสามารถนำไปใช้ ในการศึกษาครั้งนี้ทำให้ทราบวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดออกเป็น ๒ แบบหลักคือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารึกในใบลานหรือสมุดข่อยหรือจากภาพวาดที่มีการบันทึกไว้เพื่อผู้ที่สนใจศึกษาเล่าเรียนสืบต่อกันมาได้ด้วยวิธีหนึ่ง โดยสามารถแบ่งลักษณะการถ่ายทอดไปหาข้อมูลของภูมิปัญญา

๒.๓.๕ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน^{๒๕}

ก. การอนุรักษ์ โดยการปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

ข. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

ค. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ ควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ง. การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

จ. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

^{๒๕} ทวีศักดิ์ สุททาทิน, การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น), ๒๕๕๙,

จ. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก

ข. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาศิลปวัฒนธรรม

ศิลปวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมหรือชุมชนนั้นๆ สังคมใดมีการรักษาไว้ซึ่งความมีศิลปวัฒนธรรมย่อมแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของสังคมนั้นๆ ที่ได้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยส่วนใหญ่ความเป็นศิลปวัฒนธรรมมักจะเกี่ยวโยงกับศาสนาที่คนในชุมชนนั้นๆ นับถือ สำหรับประเทศไทยประชาชนโดยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ และจะพบว่าศาสนสถานโดยส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งรวมของศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ตัวอย่างเช่น จารึกวัดศรีชุมกับแนวคิดใหม่เรื่องแดนเกิดพระพุทธศาสนา วัดพระธาตุแช่แห้ง ซึ่งเป็นปูชนียสถานสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดน่าน มีอายุกว่า ๖๐๐ ปี เชื่อกันว่าเป็น พระธาตุประจำปีเถาะ (ปีกระต่าย) หรือ เจดีย์กู่คำ วัดเจดีย์เหลี่ยม เวียงกุมกาม อัมเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ สังคมไทยยอมรับพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาสำคัญประจำชาติ เพราะเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ในสังคมไทย ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมหลายแขนงก็ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น^{๒๖}

ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญของประเทศที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา และการจะรักษาให้คงมีไว้สืบต่อไปให้ถึงคนในรุ่นลูกหลานจึงจำเป็นต้องมีคณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลเอาใจใส่ในการทำนุบำรุง และรักษาให้คงอยู่คู่ความเป็นสังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมอันหลากหลาย ดังนั้น พระสงฆ์จึงเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่ ดังจะได้นำเสนอเนื้อหาในบทความนี้เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดผลสำเร็จในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์เพื่อการคงไว้ซึ่งความเป็นไทย โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดผลสำเร็จในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์เพื่อการคงไว้ซึ่งความเป็นไทย

^{๒๖} ทวีศักดิ์ สุททวาทีน, แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาศิลปวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๘๕.

๒.๔.๑ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ได้ดังนี้^{๒๗}

ก. พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่คู่ความเป็นชาติไทย พระสงฆ์เป็นผู้ปลูกฝังจิตวิญญาณของมนุษย์ให้เข้าถึงความเป็นแก่นแท้ของศิลปวัฒนธรรมไทย รวมทั้งเป็นผู้นำในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

ข. พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทในการพัฒนาส่งเสริมด้านการอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถานภายในวัด พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ และรักษาโบราณวัตถุและโบราณสถานให้คงอยู่ตกรอดถึงรุ่นลูกหลาน

ค. พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทในการให้ความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่ชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นโดยสามารถทำได้ ๓ ลักษณะ คือ การให้การศึกษาและการสร้างจิตสำนึก การอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี โดยรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเผยแพร่แก่ประชาชนและให้ความรู้แก่ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของที่ดินตลอดถึงเยาวชนในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น โครงการส่งพระสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียน ให้เยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น โครงการนำนักเรียนเข้าวัดในทุกวันพระ

๒.๔.๒ พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทในการเป็นผู้นำในการดูแลรักษาแหล่งโบราณคดี

การเป็นแบบอย่างในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดูแลรักษาหมั่นตรวจตราเพื่อไม่ให้แหล่งโบราณคดีถูกทำลายเพราะเป็นสิ่งแสดงถึงศิลปวัฒนธรรมของคนในชาติ และรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานในท้องถิ่นอย่างเร่งด่วน จริงจัง ทั่วถึง ต่อเนื่อง และถูกหลักวิชา และในฐานะที่เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของพระสงฆ์ จึงมีหน้าที่ในการคิดค้นวิธีการต่างๆ เพื่ออนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน เช่น การมีแนวคิดและสร้างพิพิธภัณฑ์สถานทั่ววัดคลองท่อมขึ้น

๒.๔.๓ ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดผลสำเร็จในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยของ พระสงฆ์

ก. การมีภาวะผู้นำของพระสงฆ์ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในกรณีศึกษาของวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้นำเสนอบทบาทของเจ้าอาวาสในลักษณะของการมีภาวะผู้นำตามแนวพุทธ ด้วยการเป็นแกนนำในการรวมความสมัครสมานสามัคคีภายในวัดเป็นอย่างดี ทำให้ทุกคนต่างรู้หน้าที่ และช่วยเหลืองานวัดอย่างเสียสละ อนึ่ง เจ้าอาวาสก็เป็นบุคคลที่ดำเนินชีวิตตามมรรค ๘ ศิลสมานธิ ปัญญา และเป็นผู้ที่มีสัจจริยธรรม ๗ ประการ คือเป็นผู้มีความดีพร้อม สมกับการเป็นผู้นำในการส่งเสริมงานด้านศิลปวัฒนธรรมของไทย

ข. การเป็นแบบอย่างที่ดีในทางปฏิบัติของพระสงฆ์ กล่าวคือ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศ เพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ของบุคคล ทุกชั้นในสังคมตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงประชาชน ทั่วไป โดยปัจจัยที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ ในสังคมคือ ๑) ความบริสุทธิ์ ๒) ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์ และ ๓) ความเป็นผู้นำทาง สติปัญญา

^{๒๗} นิสิตาร์ก เวชยานนท์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๓๕.

ค. ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ของพระสงฆ์ กล่าวคือ การให้ความรู้แก่คนในชุมชน และคนในวัดเพื่อรณรงค์และสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมในการบำรุงรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจึงนับได้ว่าวัดเป็นบ่อเกิดและศูนย์กลาง ของศิลปกรรม แขนงต่างๆ เช่น จิตรกรรม ปฏิมากรรม สถาปัตยกรรม และวรรณกรรม เพราะวัดเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมของคนในชุมชน

ง. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นการเริ่มต้นจากการได้รับความรู้จากการบรรยายของพระสงฆ์ และได้เข้าร่วมกิจกรรมของพระสงฆ์ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวม ตลอดจนความต้องการของชุมชน ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชนโดยมีตัวอย่างของหมู่บ้านสุขุทัยส่วนใหญ่ บ้านใครอยู่ใกล้กับสังคโลกก็จะทำเครื่องปั้นดินเผา โดยจะมีการทำสังคโลกเลียนแบบของเก่ากลุ่มหนึ่ง มีการแกะไม้ มีหวาย ทอผ้าปนๆ กัน อยู่ในที่เดียวกันเป็นศิลปวัฒนธรรมแบบใหม่

การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นหน้าที่ของทุกคนในชาติที่ต้องร่วมมือกันในการรักษาไว้ให้คงอยู่คู่ความเป็นชาติไทย เราสามารถที่จะรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ได้ แต่เราต้องไม่ลืมความเป็นรากเหง้าของเราเอง คณะสงฆ์เป็นหนึ่งในพุทธบริษัทในทางพระพุทธศาสนาผู้สละความสุขทางโลกเพื่อแสวงหาหนทางแห่งความสงบในชีวิตร แต่บทบาทของพระสงฆ์ไม่ได้จำกัดเพียงการปฏิบัติตนตามกิจของสงฆ์เท่านั้น ปัจจุบันพระสงฆ์ได้กลายเป็นผู้นำคนสำคัญในสังคมที่มีบทบาทในการจัดการเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย พระสงฆ์ได้เป็นผู้ที่มีบทบาทในการให้การศึกษาแก่ประชาชนการอนุรักษ์และได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยที่พระสงฆ์สามารถนำเสนอผ่านการบรรยายธรรมของพระสงฆ์ให้กับประชาชน ทำให้ประชาชนได้รู้ถึงประวัติของชุมชนและโบราณวัตถุสถาน อันมีค่ายิ่งทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ทำให้ได้เห็นถึงประโยชน์ของการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติเพื่อการเป็นต้นแบบของการบำรุงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป

๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีด้านการอนุรักษ์พัฒนาและพัฒนการบริหารจัดการเมืองเก่า

ความรู้พื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย โดยเฉพาะครู อาจารย์ที่สามารถนำข้อมูลไปถ่ายทอดแก่เด็ก และเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกิดจิตสำนึก และความตระหนักในการอนุรักษ์เมืองเก่า ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ประกอบด้วย^{๒๘}

^{๒๘} ธงชัย สมบูรณ์, แนวคิดและทฤษฎีด้านการอนุรักษ์พัฒนาและพัฒนการบริหารจัดการเมืองเก่า, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๑๓๕.

๒.๕.๑ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย

องค์ประกอบของเมืองเก่า ได้แก่ กำแพงเมือง คูเมืองป้อม แบบแผนโครงข่ายคมนาคม ในเมืองเก่า ที่หมายตาในบริเวณเมืองเก่าและธรรมชาติในเมืองเก่าการจัดแบ่งกลุ่มเมืองเก่า โดยแบ่งเป็นเมืองเก่า กลุ่มที่ ๑ กลุ่มที่ ๒ และกลุ่มที่ ๓

๒.๕.๒ แนวคิดและหลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูเมืองเก่า

เป็นความรู้ในการอนุรักษ์ โดยเฉพาะหลักการสำหรับการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูเมืองเก่า เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการเมืองเก่า ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด สำนักงานจังหวัด คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมือง สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเก่าองค์กรเอกชน และองค์กรสนับสนุนอื่นๆ เพื่อจะได้ทราบ หลักการและแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการเมืองเก่าที่สอดคล้องกับกระบวนการในการอนุรักษ์ และอำนวยความสะดวกในระยะยาวได้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

ก. การวางแผนเพื่อการอนุรักษ์เมืองเก่า ประกอบด้วยขั้นที่ ๑ การระบุ ขั้นที่ ๒ วิธีการรักษา และขั้นที่ ๓ การนำมาปฏิบัติ

ข. การรักษาเอกลักษณ์ ภูมิทัศน์ และการฟื้นฟูเมืองเก่าประกอบด้วย หลักการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า การฟื้นฟูชุมชนเมืองเก่าและการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมในย่านเมืองเก่า

๒.๕.๓ ระเบียบ กฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในประเทศไทย

การอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มของผู้ทำหน้าที่การบริหารจัดการเมืองเก่า ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด สำนักงานจังหวัด คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมือง องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชนที่อาศัยอยู่ภายในเมืองเก่า ทั้งกลุ่มผู้ใช้งานกฎหมาย และกลุ่มผู้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ในเล่มจะนำเสนอกรอบตรรกะระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการอนุรักษ์ และรวบรวมพระราชบัญญัติต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการเมืองเก่าได้ รวมทั้ง การนำเสนอกฎหมายตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ ซึ่งภาคประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเก่าในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงสามารถดำเนินการได้^{๒๙}

^{๒๙} ธงชัย สมบูรณ์, ระเบียบ กฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๑๓๖.

กฎบัตรระหว่างประเทศ เพื่อการอนุรักษ์และบูรณะ โบราณสถานและแหล่งที่ตั้ง อาทิกฎบัตรพลอเรนซ์ ว่าด้วยการสงวนรักษาสวน ประวัติศาสตร์ กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี และกฎบัตรว่าด้วยมรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น เป็นต้น

ระเบียบกฎหมาย และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่า ในประเทศไทย อาทิ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ พระราชบัญญัติส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ พระราชบัญญัติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. ๒๕๑๘ และพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นต้น

๒.๕.๔ กิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า สำหรับประชาชนและเยาวชน

เป็นความรู้พื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม โดยเฉพาะชุมชน กลุ่มสังคม และประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเก่า ครู อาจารย์ รวมทั้ง องค์กรเอกชนหรือองค์กรสนับสนุนอื่นๆ ในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าอย่างยั่งยืน ภายในเล่มจะมีตัวอย่างโครงการต่างๆ ที่ดำเนินการแล้วประสบความสำเร็จ โดยแยกเป็นกิจกรรมสำหรับประชาชนทั่วไป ทั้งกิจกรรมระดับละแวกชุมชน ระดับชุมชน ระดับย่าน กิจกรรมระดับเมือง และกิจกรรมระดับประเทศ รวมทั้งกิจกรรมสำหรับเยาวชนทั้งกิจกรรมระดับละแวกชุมชน ระดับชุมชน ระดับย่าน กิจกรรมระดับเมือง และกิจกรรมระดับโรงเรียน ซึ่งผู้สนใจสามารถนำกิจกรรมเหล่านี้ไปปรับใช้ให้เหมาะสมตามความต้องการ และงบประมาณในการจัดกิจกรรมได้

กิจกรรมสำหรับประชาชนทั่วไป ประกอบด้วย กิจกรรมระดับละแวกชุมชน ระดับชุมชน หรือระดับย่าน กิจกรรมระดับเมือง กิจกรรมระดับประเทศ

กิจกรรมสำหรับเยาวชน ประกอบด้วย กิจกรรมระดับละแวกชุมชน ระดับชุมชนหรือระดับเมือง กิจกรรมระดับโรงเรียน

๒.๕.๕ การจัดทำแผนงาน/โครงการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เป็นความรู้พื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มของผู้ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการเมืองเก่า ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด สำนักงานจังหวัด คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมือง องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลองค์การบริหารส่วน ตำบล และ ชุมชนที่อาศัย อยู่ภายในเมือง เก่า ชุมชน กลุ่มสังคม และประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเก่า โดยเนื้อหาเป็นตัวอย่างโครงการขนาดใหญ่ ที่ใช้งบประมาณของรัฐในการ

อนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่า เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าอย่างยั่งยืน^{๓๐}

๒.๕.๖ บทเรียนการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่า

เป็นความรู้พื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มทั้งภาครัฐ ภาคประชาชนโดยเฉพาะชุมชน กลุ่มสังคม และประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเก่า ครู อาจารย์ ตลอดจน ภาคเอกชน ทั้งองค์กรเอกชนหรือองค์กรสนับสนุนอื่นๆ เพื่อร่วมกันนำตัวอย่างการดำเนินการที่เกิดประโยชน์กับการอนุรักษ์และพัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า อย่างยั่งยืน มาปรับใช้กับเมืองเก่าที่ต้องการได้ เนื้อหาในชุดความรู้เล่มที่ ๖ เป็นการนำเสนอบทเรียนการอนุรักษ์ และพัฒนาเมืองเก่า กรณีศึกษาเมืองเก่า การดำเนินงานของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และเมืองเก่าในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

๒.๕.๗ กิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาเมืองเก่าสำหรับประชาชนและเยาวชน

เป็นการรวบรวมและนำเสนอกิจกรรมที่เหมาะสมและน่าสนใจที่ควรนำมาใช้เพื่อการสนับสนุนและเสริมสร้างการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ในวันนี้ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมตามกลุ่มเป้าหมาย หลักเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มประชาชนทั่วไปและ กลุ่มเยาวชน พร้อมทั้ง ยกตัวอย่างลักษณะของกิจกรรมที่ได้มีการดำเนินการมาแล้วในพื้นที่เมืองเก่าต่างๆ ในประเทศไทย เพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า และผู้สนใจที่ต้องการจัดกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนและเมืองเก่าต่างๆ ได้เกิดแนวความคิดหรือสามารถพิจารณาตัดสินใจเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติจริงกับพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายที่วางไว้ รวมถึงผลสัมฤทธิ์ที่ผู้จัดกิจกรรมต้องการจะเกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย การแบ่งประเภทของกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า มีรายละเอียดดังนี้

๑. กิจกรรมสำหรับกลุ่มประชาชนทั่วไป ในวันนี้แบ่งตามขอบเขตหรือระดับของพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรม แบ่งเป็น ๓ ระดับ ดังนี้

๑.๑ กิจกรรมระดับละแวกชุมชน ระดับชุมชน หรือระดับย่าน (Neighborhood, Community or District Activities)

๑.๒ กิจกรรมระดับเมือง (Urban Activities)

๑.๓ กิจกรรมระดับประเทศ (National Activities)

๒. กิจกรรมสำหรับกลุ่มเยาวชน ในวันนี้แบ่งตามพื้นที่ที่เยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ในพื้นที่ แบ่งเป็น ๒ ระดับ ดังนี้

^{๓๐} ธงชัย สมบูรณ์, การจัดทำแผนงาน/โครงการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๑๓๗.

๒.๑ กิจกรรมระดับละแวกชุมชน ระดับชุมชน หรือระดับเมือง (Neighborhood, Community or District Activities)

๒.๒ กิจกรรมระดับโรงเรียน (School Activities)

๑. **กิจกรรมสำหรับประชาชนทั่วไป** ภาคประชาชนทั่วไปเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทั้งในด้านอายุ เพศ การศึกษา เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิต ลักษณะและรูปแบบของกิจกรรมที่จัดจึงต้องคำนึงถึงภาพรวมของกลุ่มคนผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมในพื้นที่เป้าหมายนั้นๆ เป็นสำคัญ เพื่อเป็นการง่ายต่อการพิจารณาเลือกกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ในที่นี้จึงนำเสนอรูปแบบของกิจกรรมโดยแบ่งตามขอบเขตหรือระดับของพื้นที่ซึ่งเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรม แบ่งเป็น ๓ ระดับ มีรายละเอียดดังนี้

๑.๑ กิจกรรมระดับละแวกชุมชน ระดับชุมชน หรือระดับย่าน (Neighborhood, Community or District Activities)

กิจกรรมระดับละแวกชุมชน ระดับชุมชน หรือระดับย่าน เป็นลักษณะกิจกรรมที่ผู้จัดต้องการเน้นผลสัมฤทธิ์จากการจัดกิจกรรมให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่เฉพาะส่วนของเมือง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนระดับพื้นที่ย่อย (Area-Based) ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มผู้คนที่อาศัยอยู่ในละแวกชุมชน หมู่บ้าน ย่าน หรือพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งที่สำคัญในเขตเมืองเก่า กิจกรรมที่จัดมีจุดประสงค์หลักที่ต้องการเสริมสร้างให้กลุ่มคนในพื้นที่ดังกล่าวได้รับความรู้/ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความตระหนัก มีจิตสำนึก และทำดีที่สุดเกิดความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาสภาพแวดล้อมของพื้นที่ที่ตนมีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในเขตเมืองเก่า เพื่อให้ไปในทิศทางเดียวกันที่สอดคล้อง และเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในละแวกชุมชนหรือย่านนั้นๆ

ลักษณะของกิจกรรม : การเลือกกิจกรรมผู้จัดต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนและความเหมาะสมของกิจกรรมที่จะนำไปจัดในพื้นที่เป้าหมายเป็นสำคัญ ตัวอย่างกลุ่มคนที่สำคัญที่อยู่ในพื้นที่ส่วนต่างๆ ในเขตเมืองเก่าที่ควรนำมาพิจารณาเป็นกลุ่มคนเป้าหมายในการจัดกิจกรรมได้แก่

๑. กลุ่มคนที่เป็นเจ้าของหรือผู้อยู่อาศัยในอาคารบ้านเรือนที่มีรูปทรงและลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของเมือง เช่น ย่านอาคารเรือนแถวไม้ริมน้ำคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ย่านอาคารเก่ารูปทรงสถาปัตยกรรมแบบชิโน โปรตุเกส บริเวณถนนตีบุกกระบี่ ถนนกลาง และถนนเยาวราช ในเขตเทศบาลนครภูเก็ต ย่านอาคารเก่าถนนนครนอก ถนนนครใน และถนนนางงาม ในเขตเมืองเก่าสงขลา ย่านอาคารเก่าบริเวณถนนอุฒธารา และถนนศรีตะกั่วป่า ในเขตเมืองเก่าตะกั่วป่า จังหวัดพังงา และย่านอาคารเก่าถนนยมจินดา บริเวณตลาดเก่าเมืองระยอง เป็นต้น

๒. กลุ่มคนในย่านการค้าขายเก่าของเมือง ย่านที่มีอาหารอร่อยและร้านอาหารจำนวนมาก หรือย่านที่มีการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ในพื้นที่เมือง เช่น ย่านเยาวราช ย่านการค้าเก่าแก่ของคนจีนในกรุงเทพมหานคร ย่านชุมชนกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร ทำขนมฝรั่ง แบบโบราณ ย่านชุมชนบ้านบาตร กรุงเทพมหานคร ทำบาตรพระด้วยมือ เป็นต้น

๓. กลุ่มคนผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณโดยรอบวัดหรือแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมือง เช่น ย่านชุมชนกุฎีจีน ชุมชนที่ผู้คนอยู่ร่วมกันกับวิถีชีวิต ๓ ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ คริสต์ และ อิสลาม เหมือนในอดีตสมัยกรุงธนบุรี เป็นต้น^{๓๑}

จากสภาพพื้นที่ ลักษณะการประกอบอาชีพ และบทบาทหน้าที่ของผู้คนในแต่ละย่านแต่ละบริเวณของเมืองที่แตกต่างกันนี้ มีผลให้กลุ่มคนดังกล่าวมีวิถีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกัน มีช่วงเวลาที่จะสะดวกในการมาร่วมทำกิจกรรมที่ไม่พร้อมกัน และมีความสามารถในการรับรู้และทำกิจกรรมที่แตกต่างกัน การพิจารณาเลือกรูปแบบกิจกรรมเพื่อนำเข้าไปทำในพื้นที่ระดับย่อยนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้จัดจะต้องเข้าใจและคำนึงถึงลักษณะของกลุ่มคนเหล่านั้นๆ เป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ประสบผลสำเร็จ ประชาชนในพื้นที่เกิดความเข้าใจ ตระหนัก และสามารถให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ในการทำกิจกรรม ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ในการร่วมกันคิดและทำกิจกรรมอื่นๆ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในเวลาต่อมา รวมถึงการนำไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

การจัดกิจกรรมในระดับพื้นที่ย่อยนี้ ผู้จัดกิจกรรมอาจไม่จำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้บุคคลภายนอกพื้นที่เป้าหมายได้รับรู้รับทราบมากเท่าไรนัก เพราะเป็นการจัดกิจกรรมที่ต้องการจัดขึ้นและทำกันเฉพาะกลุ่มคนภายในพื้นที่ชุมชนหรือย่าน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่เท่านั้น แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเข้าไปประชาสัมพันธ์ชี้แจงข้อมูลการจัดกิจกรรมให้คนในพื้นที่เป้าหมายรับรู้รับทราบอย่างทั่วถึงในทุกบ้านหรือทุกหลังคาเรือน สำหรับผู้จัดกิจกรรมในที่นี้อาจเป็น ผู้นำชุมชน กลุ่มคนในชุมชนหรือพื้นที่เป้าหมายเอง หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งที่สนใจเรื่องราวบางประเด็นของความเป็นเมืองเก่าในย่านนั้นๆ แล้วต้องการเข้ามาจัดกิจกรรมร่วมกับคนในพื้นที่ก็ได้ เช่น นิสิต นักศึกษา สถาบันการศึกษา เครือข่ายภาคประชาชน องค์กรธุรกิจภาคเอกชน มูลนิธิ และ สมาคมต่างๆ เป็นต้นตัวอย่างกิจกรรม : ในที่นี้เป็นตัวอย่างรูปแบบกิจกรรมที่น่าสนใจที่สามารถนำไปจัดได้ในพื้นที่ระดับละแวกชุมชน ย่าน หรือระดับชุมชน หรือพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมืองเก่า รวมถึงตัวอย่างการจัดกิจกรรมของชุมชนต่างๆ ที่สามารถดำเนินการและประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี

^{๓๑} ธงชัย สมบูรณ์, การจัดทำแผนงาน/โครงการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๑๓๗.

มาก เช่น ชุมชนย่านกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร และชุมชนริมน้ำคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น

๒.๕.๘ กิจกรรมการปรับปรุงภูมิทัศน์ละแวกชุมชน ชุมชน หรือย่านต่างๆ ของเมือง

ลักษณะกิจกรรมเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการปรับปรุงซ่อมแซมอาคาร บ้านเรือน ทางเดินเท้า และพื้นที่ว่างสาธารณะที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันภายในชุมชน มีสภาพสกปรก รกรุงรัง ทรุดโทรม ไม่น่าดู และขาดการบูรณะมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ชุมชนและผู้นำชุมชนอาจขอการสนับสนุนวัสดุและอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมจากบริษัทห้างร้านต่างๆ รวมถึงการขอคำปรึกษาจากผู้รู้ สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชน เป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ไม่ไปทำลายหรือลดคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น ขณะเดียวกันในพื้นที่ที่ยังไม่มีคุณค่าก็สามารถสร้างคุณค่า และความน่าสนใจให้เกิดขึ้นมาได้เช่นกัน^{๓๒}

กิจกรรมในลักษณะดังกล่าว ได้แก่ การทำสีอาคารบ้านเรือน การเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชน โดยการปลูกและตกแต่งพื้นที่ด้วยต้นไม้ที่เป็นพันธุ์ไม้ พื้นถิ่น การปรับปรุงภูมิทัศน์หน้าบ้านให้สะอาด น่ามอง การรณรงค์เก็บขยะและทำความสะอาดในที่สาธารณะของชุมชน การจัดภูมิทัศน์บริเวณป้าย รอรถประจำทาง และการจัดระเบียบป้ายโฆษณาและผ้าใบกันแดดหน้าร้านค้า เป็นต้น การจัดกิจกรรมดังกล่าวผู้จัดอาจเลือกใช้อุปกรณ์และวัสดุสำคัญต่างๆ เป็นจุดเริ่มต้นในการจัดกิจกรรมก็ได้

กิจกรรมการทำแผนที่ชุมชน หรือแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมแผนที่ชุมชน หรือแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Atlas) คือ จุดอ้างอิงร่วมของทุกภาคส่วนในการระบุทรัพยากรทาง วัฒนธรรมอันเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชน โดยมีพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์มรดก ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต (Living Heritage) เน้นการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการจัดการทรัพยากรทาง วัฒนธรรม โดยมีเนื้อหาครอบคลุมอย่างครบถ้วนตั้งแต่พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมือง สภาพองค์ประกอบทางกายภาพในปัจจุบัน รวมไปถึงองค์ประกอบที่สำคัญอื่นๆ เช่น บ้านเรือนเก่าแก่ ระบบคูคลอง ต้นไม้ใหญ่ พันธุ์ไม้พื้นถิ่น ฯลฯ อันเป็นส่วนหนึ่งที่ประกอบกันเป็นคุณค่าร่วม (Collective Value) ของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งมีใช้มีแต่โบราณสถาน วัด วัง ที่มีคุณค่าสูง เท่านั้น

เนื่องจากแผนที่ชุมชนมีรูปแบบและลักษณะที่เข้าใจง่าย ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันที่สามารถเข้าถึงได้โดยคนทุกระดับ มีลักษณะเป็นพลวัต ยืดหยุ่น สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบท ทางสังคมและวัฒนธรรม ด้วยเพราะในแต่ละท้องถิ่นมีความงดงามและหลากหลายของมรดกทาง

^{๓๒} ธงชัย สมบูรณ์, กิจกรรมการปรับปรุงภูมิทัศน์ละแวกชุมชน ชุมชน หรือย่านต่างๆ ของเมือง, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๑๓๘.

วัฒนธรรม ภายใต้กรอบวิธีคิดที่ต่างกันไปตามสภาพของพื้นที่ ผู้คน และเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ดังนั้น แผนที่ชุมชนจึงมักถูกใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับหน่วยงานท้องถิ่นและประชาชน ในการเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญด้านมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ช่วยตรวจสอบเผ่าระวังการพัฒนาที่ไม่เหมาะสมและตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงที่จะทำลายคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในกระบวนการวางแผนและบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของตน และช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ เพื่อสร้างการรับรู้สาธารณะ ในการร่วมกันกำหนดทิศทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ในระดับท้องถิ่นอย่างเหมาะสมในอนาคต

กิจกรรมการจัดนิทรรศการภายในชุมชน ลักษณะกิจกรรมเป็นการนำเรื่องราวต่างๆ ที่สำคัญ ของชุมชนมาจัดแสดงนิทรรศการให้คนในชุมชนได้รับรู้เรื่องราว ชาบซึ้ง และเห็นคุณค่าความสำคัญของชุมชนและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน โดยสิ่งที่สามารถนำมาจัดแสดงนิทรรศการ ได้แก่ ภาพถ่ายของชุมชนเมื่อครั้งในอดีต ภาพวาดและภาพถ่ายเกี่ยวกับผู้คน วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมของชุมชน ฝีมือของศิลปินหรือคนในชุมชนเอง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้ผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนหรือคนรุ่นหลังได้มีโอกาสเข้าใจในความเป็นมา และความสำคัญของพื้นที่ที่ตนเองและครอบครัวตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ เกิดความประทับใจ รัก และหวงแหนชุมชนของตนมากขึ้น อันจะนำไปสู่การร่วมมือกันของคนในชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

กิจกรรมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ลักษณะกิจกรรมเป็นการนำเรื่องราวและความหมายของสิ่งที่ได้ดำเนินการและคาดว่าจะดำเนินการภายในชุมชนหรือในย่านสำคัญต่างๆ ในพื้นที่เมืองเก่ามาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้สังคม คนในย่าน หรือคนในชุมชนนั้นๆ ได้รับรู้ และเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อขยายกระบวนการมีส่วนร่วมออกสู่ วงสังคมที่กว้างออกไป ตลอดจนการสร้าง ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างคนในชุมชน ด้วยการมีช่องทางการสื่อสารระหว่างกันมากขึ้น เนื่องจากปัจจุบันคนในเมืองได้สูญเสียลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติพี่น้อง หรือความใกล้ชิดในชุมชนจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย (Modernization) ที่เข้ามา ลักษณะของกิจกรรมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การทำเอกสารเผยแพร่ จดหมายข่าวชุมชน (Community News) การประชาสัมพันธ์ผ่านทางเสียงตามสายหรือวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น การเผยแพร่ผ่านทางเคเบิลทีวีและเว็บไซต์ของชุมชน เป็นต้น กิจกรรมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ดังกล่าวทางชุมชน หรือผู้ที่จัดกิจกรรมนี้ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและกระตุ้นให้คนในชุมชนและในสังคมเมืองได้เห็นคุณค่าของการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ในที่สุดจะพัฒนาไปสู่ความร่วมมือในรูปแบบเครือข่ายชุมชนเมืองได้ในอนาคต

๒.๕.๙ กิจกรรมการจัดทำศูนย์เรียนรู้ หรือศูนย์ข้อมูลภายในย่านหรือชุมชนในเขตเมืองเก่า

ลักษณะกิจกรรมเป็นการจัดหาสถานที่ภายในชุมชน ซึ่งอาจเป็นอาคารหรือเป็นบ้านเรือนของคนในชุมชนที่ยินดีสนับสนุนสถานที่ โดยการนำมาจัดสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้หรือศูนย์ข้อมูลประจำชุมชนหรือย่าน^{๓๓} เพื่อเป็นแหล่งเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชน จัดแสดงผลงาน และจัดกิจกรรมต่างๆ รวมถึงเป็นสถานที่ที่ให้คนในชุมชนมาพบปะพูดคุย แสดงความคิดเห็นร่วมกัน และเป็นแหล่งเผยแพร่ข้อมูลความรู้ให้กับคนในชุมชน เยาวชน นักท่องเที่ยว และผู้สนใจทั่วไป ทั้งนี้การสร้างศูนย์ดังกล่าวผู้จัดตั้งอาจเป็นหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาให้การสนับสนุน แต่การดำเนินการภายในศูนย์ควรให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบ และสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ที่จะจัดให้มีขึ้นในชุมชนร่วมกัน

ก. กิจกรรมระดับเมือง (Urban Activities)

กิจกรรมระดับเมือง เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในพื้นที่เขตเมืองเก่า โดยมีขอบเขตพื้นที่หรือบริเวณการจัดกิจกรรมกว้างออกไปมากกว่าระดับพื้นที่ย่อย หรือกระจายอยู่ตามพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมืองแล้วมีการเชื่อมโยงกิจกรรมถึงกัน กลุ่มคนเป้าหมายในการจัดกิจกรรมมีความหลากหลายไม่จำกัดว่าเป็นกลุ่มคนกลุ่มใด อาจมีทั้งกลุ่มผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เมืองเก่า พื้นที่นอกเขตเมืองเก่า นักท่องเที่ยว หรือกลุ่มคนทั่วไปที่สนใจ โดยสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านั้นได้ ทั้งนี้ผู้จัดต้องการเน้นผลสัมฤทธิ์จากการจัดกิจกรรมในระดับที่กว้าง นอกเหนือจากจุดประสงค์หลักของการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาเมืองเก่าของผู้คนในเขตเมืองเก่าร่วมกันแล้วยังมีจุดประสงค์ที่มีนัยอื่นร่วมด้วย เช่น เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจของเมือง และเพื่อต้องการให้เมืองของตนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากยิ่งขึ้น^{๓๔}

ลักษณะของกิจกรรม : การจัดกิจกรรมในระดับเมืองนั้นผู้จัดกิจกรรมส่วนใหญ่มักเป็นหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่ดูแลพื้นที่ซึ่งมีเมืองเก่า ตั้งอยู่ในพื้นที่คือ เทศบาล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล โดยอาจประสานความร่วมมือและขอการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องภายในจังหวัด และหน่วยงานราชการจากส่วนกลาง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รวมถึงองค์กรธุรกิจภาคเอกชนที่ให้ความสนใจและต้องการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility; CSR) ซึ่งปัจจุบันกำลังเป็นกระแสที่นิยมทำกัน เช่น ธนาคารพาณิชย์

^{๓๓} ธงชัย สมบูรณ์, กิจกรรมการจัดทำศูนย์เรียนรู้ หรือศูนย์ข้อมูลภายในย่านหรือชุมชนในเขตเมืองเก่า, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๑๓๙.

^{๓๔} ธงชัย สมบูรณ์, กิจกรรมระดับเมือง (Urban Activities), (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๑๔๐.

บริษัทขายวัสดุและอุปกรณ์ก่อสร้าง สมาคมผู้ประกอบการโรงแรม และภัตตาคาร เป็นต้น ทั้งนี้ ลักษณะของกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าที่จัดขึ้นจะต้องมีเนื้อหาหรือประเด็นสำคัญของการจัดงานที่ชัดเจน รวมทั้งสอดคล้องกับเอกลักษณ์หรือความเป็นเมืองเก่าของพื้นที่นั้นๆ โดยมีประเด็นสำคัญที่ผู้จัดควรมานำมาพิจารณาเพื่อใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมให้กับเมือง คือ ทรัพยากรที่มีอยู่ในเมืองนั้นๆ ทั้งที่เป็นมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่

๑) ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของการสร้างเมือง หรือที่เรียกว่า “ปุมเมือง”.

๒) องค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญที่มีอยู่ในพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมือง ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำ และลำน้ำ สายสำคัญ กำแพงเมือง คูเมือง บ่อน้ำประปา แหล่งโบราณสถาน ศาสนสถาน วัด วัง อาคารบ้านเรือนเก่าแก่ที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมโดดเด่น อาคารบ้านเรือนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญที่มีชื่อเสียง ย่านการค้าเก่าแก่ และบริเวณที่มีแหล่งศิลปกรรมสำคัญๆ อยู่ในเมือง เป็นต้น. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญของเมือง ได้แก่ กลุ่มคน/กลุ่มเชื้อชาติ รูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตดั้งเดิม ภาษา การแต่งกาย อาหาร

ตัวอย่างกิจกรรม : ในพื้นที่เป็นตัวอย่างรูปแบบกิจกรรมที่น่าสนใจและบางกิจกรรมเป็นที่นิยมจัดกันในพื้นที่เมืองเก่าต่างๆ ของประเทศไทย ได้แก่

๑. กิจกรรมการไหว้พระ ๙ วัด

การไหว้พระเป็นกิจกรรมที่ การแสดงออกถึงความศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน เพื่อความเป็นสิริมงคลและความก้าวหน้าในชีวิต อีกทั้งยังมีความเชื่อว่า หากขอพรอันใดแล้วอานิสงส์ของการไหว้พระจะดลบันดาลให้สมประสงค์ตามพรที่ขอนั้น คดีการไหว้พระ ๙ วัด จึงมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ เลข ๙ ยังพ้องกับคำว่า “ก้าว” หมายถึง ความก้าวหน้า เพิ่มพูนทั้งความมั่นคงของชีวิต ทรัพย์สิน ชื่อเสียง และเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป

ในพื้นที่เขตเมืองเก่าหลายแห่งมักมีวัดหรือศาสนสถานจำนวนมากตั้งอยู่ โดยเฉพาะวัดที่มีความสำคัญ เก่าแก่ และมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คน จำนวนมากนับถือกัน การส่งเสริมการอนุรักษ์เอกลักษณ์เมืองเก่าสามารถนำมามรดกทางวัฒนธรรมประเภทนี้มาเป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมได้ และยัง สามารถขยายผลไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่น่ารายได้มาสู่คนในพื้นที่เมืองนั้นๆ ได้อีกด้วย ปัจจุบันมีเมืองหลายแห่งนิยมทำกิจกรรมในรูปแบบนี้ไม่จำเป็นต้องเฉพาะพื้นที่ที่เป็นเมืองเก่าเท่านั้น ตัวอย่างการจัดกิจกรรมไหว้พระ ๙ วัด ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมของคนทั่วไป ได้แก่ การไหว้พระ ๙ วัด ในเขตเมืองเก่าน่าน และในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ การทำบุญไหว้พระ ๙ วัด พระอารามหลวงรอบเกาะกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

๒. กิจกรรมการจัดประกวดภาพถ่าย ภาพวาด คำขวัญ ตราสัญลักษณ์ และอื่นๆ ที่เกี่ยวกับเมืองเก่า

ลักษณะกิจกรรมเป็นการจัดประกวด ไม่ว่าจะเป็น ภาพวาด ภาพถ่าย ตราสัญลักษณ์ (Logo) คำขวัญ สโลแกน เรียงความ ร้อยแก้ว ร้อยกรอง เว็บไซต์ (Web site) पोสเตอร์ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของเมืองเก่าหรือพื้นที่ส่วนต่างๆ ในเขตเมืองเก่า ในเรื่องราว แง่มุม หรือมุมมองต่างๆ เช่น สิ่งที่แสดงหรือบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ วิถีชีวิต และความเป็นเมืองเก่า ทั้งในยุคปัจจุบันหรือย้อนรอยอดีต เป็นต้น ทั้งนี้ เรื่องราวหรือประเด็นของการประกวดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้จัดกิจกรรม ส่วนกลุ่มคนเป้าหมายของการจัดกิจกรรม มีทั้งกลุ่มคนเป้าหมายเฉพาะกลุ่ม หรือกลุ่มคนเป้าหมายที่ความหลากหลาย ทั้งเด็ก เยาวชน นิสิต นักศึกษา และบุคคลอื่นๆ ทั่วไป โดยมีเงินรางวัล เกียรติบัตร โล่ หรืออื่นๆ มอบให้ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม^{๓๕}

การจัดกิจกรรมในลักษณะนี้ นอกจากมีจุดประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองเก่าแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมและพัฒนาแนวคิด ทักษะฝีมือ สำหรับผู้สนใจในกิจกรรมเหล่านี้ให้มีประสบการณ์และความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น รวมทั้งผลงานที่ได้จากการประกวดดังกล่าวผู้จัดยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กับเมืองนั้นๆ เพื่อสื่อสารต่อสาธารณชนทั่วไป

๓. กิจกรรมการประกวดออกแบบพื้นที่ย่าน หรือพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมืองเก่า

ลักษณะกิจกรรมเป็นการจัดประกวดการออกแบบพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมืองเก่า ซึ่งผู้จัดได้มีการกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการออกแบบประกวด เช่น พื้นที่ย่านอาคารเก่า ย่านการค้าเก่า พื้นที่โดยรอบศาสนสถานหรือสถานที่สำคัญของเมือง และพื้นที่ว่างสาธารณะของเมือง เป็นต้น โดยผู้จัดอาจให้ผู้เข้าประกวดสามารถออกแบบพื้นที่ตามจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของตน หรือมีการกำหนดความต้องการหรือจุดมุ่งหมายของการออกแบบพื้นที่ไว้ให้ เช่น เพื่อประโยชน์ใช้สอยสูงสุด เพื่อความสวยงามและและความยั่งยืน เพื่อการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ของย่านพื้นที่นั้นๆ เป็นต้น โดยมีเงินรางวัล เกียรติบัตร โล่ หรืออื่นๆ มอบให้ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้ ผู้จัดกิจกรรมสามารถนำแบบที่ผ่านการประกวดแล้ว ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงย่านพื้นที่ส่วนดังกล่าวของเมือง เพื่อให้เกิดผลการพัฒนาเมืองได้จริงในทางปฏิบัติ

๔. กิจกรรมการทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเก่า

^{๓๕} ธงชัย สมบูรณ์, กิจกรรมการจัดประกวดภาพถ่าย ภาพวาด คำขวัญ ตราสัญลักษณ์ และอื่นๆ ที่เกี่ยวกับเมืองเก่า, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๑๔๑.

ลักษณะกิจกรรมเป็นการระดมผู้คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเมืองเก่า ไม่ว่าจะเป็นคนทีอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เมืองเก่า ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้รู้ และปราชญ์ท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมกันจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของเมือง (Cultural Heritage Atlas) โดยผู้จัดต้องจัดเตรียมสถานที่ที่เหมาะสมให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวมาพบปะพูดคุย และร่วมกันให้ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับเมืองเก่า การเก็บรวบรวมข้อมูลนอกจากเป็นข้อมูลจากการบอกเล่าของบุคคลต่างๆ แล้ว ยังรวมถึงการรวบรวมรูปภาพเก่าๆ อุปกรณ์สิ่งของ เครื่องใช้ บ้านทึก เอกสาร และหลักฐานสำคัญต่างๆ ที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองเก่า ตลอดจนการออกไปเก็บข้อมูลและภาพถ่ายในสถานที่จริงในพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมือง จากนั้นนำมาเรียบเรียงและถ่ายถอดออกมาในรูปแบบของแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อสื่อความหมายถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับเมืองเก่า และเพื่อเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญให้กับผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเก่า เยาวชน และคนรุ่นหลัง ได้มีข้อมูลที่ต้องการในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับเมืองเก่า

ในกระบวนการจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวต้องใช้เวลาในการทำค่อนข้างมาก ต้องมีการประชุมหลายครั้ง เพื่อรวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลต่างๆ ร่วมกันอย่างละเอียด ผู้จัดกิจกรรมจำเป็นต้องจัดเตรียมสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ไว้ให้พร้อม รวมทั้งรูปแบบการระดมความคิดเห็นที่มีความน่าสนใจ ดึงดูดผู้คนให้เข้าร่วมประชุมและให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี ภายหลังจากจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าแล้วเสร็จ ผู้จัดอาจนำข้อมูลที่ได้จากแผนที่ดังกล่าวมาจัดทำเป็นป้ายสื่อความหมาย (Interpretation sign) ติดตามสถานที่ที่เป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของเมือง เพื่อเป็นประโยชน์ในการเผยแพร่^{๓๖}

๕. กิจกรรมการเดินทาง ปั่นจักรยาน นั่งรถราง รถสามล้อ รถม้า หรือ ชี่ซ่าง ชมเมืองเก่า

ลักษณะกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ผู้จัดต้องการนำเสนอและสื่อความหมายถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในพื้นที่ส่วนต่างๆ ในเขตเมืองเก่า ให้เป็นที่รับรู้และรู้จักของคนในเขตเมืองเก่า บุคคลทั่วไป และนักท่องเที่ยว โดยผ่านกิจกรรมการเดินทางด้วยยานพาหนะในรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสมกับเมืองนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นการเดินเท้า การขี่จักรยาน การนั่งรถราง รถสามล้อ รถม้า หรือการชี่ซ่าง โดยผู้จัดกิจกรรมต้องจัดหาอุปกรณ์ที่สนับสนุนการเดินทางไว้บริการแก่ผู้สนใจเรียนรู้ เช่น ข้อมูลและแผนที่แนะนำเส้นทางการชมเมืองเก่า บริการจักรยาน รถราง รถม้า รถสามล้อ และชี่ซ่าง รวมถึงผู้ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ หรือมีคัคเทศก์ นอกจากนี้ผู้จัดควรต้องมีการอบรมผู้ประกอบการถีบสามล้อ รถราง รถม้า และความชี่ซ่าง ในเรื่องราวความรู้เกี่ยวกับ

^{๓๖} ธงชัย สมบูรณ์, กิจกรรมการทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเก่า, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๑๔๒.

สถานที่ต่างๆ ในเส้นทางชมเมือง และมารยาทในการพูดคุย เพื่อที่จะได้มีความรู้ที่ดีไปบรรยายให้แก่ผู้
ที่สนใจและนักท่องเที่ยว

กิจกรรมในลักษณะดังกล่าวนอกจากเป็นการส่งเสริมและกระตุ้นการเรียนรู้วิถีชีวิตและ
ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมและอนุรักษ์การท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม
รณรงค์ลดการใช้พลังงานในการเดินทาง ลดภาวะโลกร้อน รวมไปถึงเป็นการส่งเสริมกลุ่มอาชีพ
ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมดังกล่าวให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอีกด้วย

๖. กิจกรรมถนนสายวัฒนธรรม หรือถนนคนเดิน

ลักษณะกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่นำพื้นที่ว่าง หรือพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมืองที่มีความ
สำคัญมาใช้จัดกิจกรรม เช่น บริเวณย่านการค้าเก่า บริเวณที่มีกลุ่มอาคารรูปทรงทางสถาปัตยกรรมที่
โดดเด่นและเก่าแก่ และบริเวณถนนสายสำคัญของเมือง เป็นต้น โดยนำกิจกรรมการแสดงทาง
ศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงความเป็นอยู่ของผู้คน วิถีชีวิตชุมชน ความเป็นมา และความเป็น
เอกลักษณ์ของ เมืองเก่า มาจัดแสดงให้ผู้คนในเมืองและประชาชนทั่วไปได้มีโอกาสเห็น สัมผัสวิถีชีวิต
แบบดั้งเดิม และรับรู้เรื่องราวที่สำคัญเกี่ยวกับเมืองนั้นๆ รวมถึงร่วมกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของ
ท้องถิ่น กิจกรรมที่นิยมนำมาจัดแสดง ได้แก่ การละเล่นต่างๆ การฟ้อนรำ การขับร้องเพลงพื้นบ้าน
การบรรเลงเพลงจากเครื่องดนตรีพื้นเมือง การแต่งกาย อาหารการกิน และงานแสดงศิลปะพื้นเมือง
ของท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนการนำผลิตภัณฑ์และสินค้าพื้นเมืองจากชุมชนต่างๆ มาจัดแสดงและ
จำหน่ายในงาน เพื่อเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน^{๓๗}

ปัจจุบันการจัดกิจกรรมในลักษณะดังกล่าวกำลังเป็นที่นิยมทำกันในพื้นที่เมืองต่างๆ และมี
รูปแบบที่แตกต่างกันออกไป สิ่งสำคัญที่ผู้จัดกิจกรรมต้องคำนึงถึงและพยายามรักษาให้คงอยู่ คือ
การส่งเสริมและเผยแพร่สิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของท้องถิ่นให้คนทั่วไปและคนรุ่นหลังได้
รับรู้ ซึ่งควรเป็นจุดประสงค์หลักของการจัดกิจกรรม และเพื่อให้การจัดกิจกรรมมีลักษณะที่แตกต่าง
ไปจากการจัดตลาดนัดเพื่อค้าขายสินค้า การจัดงานควรมีการจัดแบ่งพื้นที่หรือโซนของการจัด
กิจกรรมต่างๆ ไว้เป็นหมวดหมู่อย่างชัดเจนไม่ปะปนกัน โดยเฉพาะพื้นที่จำหน่ายอาหารและสินค้า
ที่สำคัญสินค้าที่นำมาจำหน่ายในงาน ไม่ควรเป็นสินค้าที่มีขายทั่วไปตามตลาดนัด แต่ควรเป็นสินค้า
พื้นเมืองหรือสินค้าที่ผลิตขึ้นในชุมชนต่างๆ ส่วนระยะเวลาในการจัดงานขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของ
แต่ละท้องถิ่นและโอกาสในการจัดงาน เช่น

๑. การจัดกิจกรรม “ถนนคนเดินเชียงคาน” จังหวัดเลย

๒. การจัดกิจกรรม “ถนนคนเดินย่านเมืองเก่า บ้านสิงห์ท่า” ในเขตเทศบาลเมือง
ยโสธร

๓. การจัดกิจกรรมย้อนรอยอดีตเมืองเก่าภูเก็ต ณ บริเวณถนนกลาง จังหวัดภูเก็ต

๗. กิจกรรมการจัดเสวนา สัมมนา เวทีสาธารณะ ประชุม หรือนิทรรศการเคลื่อนที่

^{๓๗} ังชัย สมบูรณ์, กิจกรรมถนนสายวัฒนธรรม หรือถนนคนเดิน, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น),
๒๕๕๙, หน้า ๑๔๓.

ลักษณะกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่เชิญบุคคลผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือปราชญ์ท้องถิ่น มาร่วมสนทนา พูดคุย หรือเล่าประสบการณ์และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่า ในประเด็นหัวข้อต่างๆ เช่น เรื่องราวความเป็นมาของชุมชน ย่าน หรือสถานที่สำคัญต่างๆ ภายในเมือง ความรักความผูกพันของผู้คนในเมืองเมื่อครั้งอดีต เป็นต้น เพื่อเป็นการแบ่งปัน เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจร่วมกัน รวมถึงการแสดงความคิดเห็นที่มีต่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาเมืองในด้านต่างๆ อย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การหาแนวทางในการพัฒนาเมือง และการอยู่อาศัยร่วมกันของคนในเมืองเก่าแบบบูรณาการ ตลอดจนสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่า ของชุมชนที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และรักษาเอกลักษณ์ของพื้นที่ชุมชน สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในย่านเมืองเก่า สำหรับสถานที่จัดกิจกรรมขึ้นอยู่กับจำนวนคน และกลุ่มคนเป้าหมายที่ผู้จัดต้องการให้มาเข้าร่วมกิจกรรม อาจเป็นสถานที่ภายในชุมชน ลานวัด โรงเรียน สวนสาธารณะ หอประชุม และพื้นที่ว่างสาธารณะของเมือง ก็ได้

นอกจากการจัดเวทีเพื่อพูดคุยเล่าเรื่องราวต่างๆ แล้ว ผู้จัดสามารถนำเอาข้อมูล อุปกรณ์ เครื่องมือ ภาพถ่ายเก่า หรือภาพเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของการจัดงาน มาจัดแสดง เป็นนิทรรศการประกอบการพูดคุย เพื่อสร้างสีสัน ความน่าสนใจ และเสริมสร้างความเข้าใจให้กับ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมก็ได้^{๓๘}

๘. กิจกรรมการจัดงานเทศกาลหรืองานประเพณีที่สำคัญของเมือง

ลักษณะกิจกรรมเป็นการนำเอากิจกรรมในงานเทศกาลหรืองานประเพณีสำคัญที่มักทำกัน ภายในชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา นำมาয়กระดับและ จัดให้เป็นกิจกรรมหลักที่มีความสำคัญของเมืองหรือของจังหวัด ตัวอย่างของการจัดกิจกรรม ในลักษณะนี้ เช่น งานมาฆปุรณิมาศปราจีน อัมภอศริมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี งานประเพณีอุ้มพระ ดำน้ำ จังหวัดเพชรบูรณ์ งานลอยกระทงสายกบแก้ว จังหวัดสมุทรสงคราม งานประเพณีแห่มาลัย ข้าวตอก จังหวัดยโสธร งานประเพณีบุญหลวงและการละเล่นผีตาโขน อัมภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และงานเทศกาลดอกคำดวน จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น

การจัดกิจกรรมดังกล่าว ผู้จัดมักยกระดับการจัดงานให้เป็นการที่ยิ่งใหญ่ และจัดเพียงปีละ ๑ ครั้ง โดยมีช่วงเวลาของการจัดงานที่แน่นอนเหมือนกันใน ทุกปี สถานที่จัดกิจกรรมก็ต้องมีความ สำคัญ หรือมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆ รวมถึงมีพื้นที่มากพอที่สามารถรองรับการจัด งานและรองรับผู้คนจำนวนมากที่มาร่วมงานได้ การจัดกิจกรรมในลักษณะนี้ผู้จัดต้องให้ความ

^{๓๘} ธงชัย สมบูรณ์, กิจกรรมการจัดเสวนา สัมมนา เวทีสาธารณะ ประชุม หรือนิทรรศการเคลื่อนที่, (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น), ๒๕๕๙, หน้า ๑๔๔.

สำคัญกับการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อให้การจัดงาน เป็นที่รับรู้และรู้จักของคนทั่วไปในวงกว้าง

๙. กิจกรรมการปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในพื้นที่ เมืองเก่า

ลักษณะกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ต้องการให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่เมืองเก่าได้มีส่วนร่วมกันในการจัดการสภาพแวดล้อมของเมือง เพื่อให้เป็นเมืองที่สวยงาม (Beautified City) น่าอยู่ สดภาพ โลกร้อน ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงสร้างความน่าสนใจในการดึงดูดผู้คนให้เข้ามาเยี่ยมเยียนและสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่เมืองเก่า กิจกรรมในการปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมของเมืองอาจมีได้ทั้ง การทำความสะอาดพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมือง การรณรงค์คัดแยกและจัดหน้าบ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย การเพิ่มพื้นที่สีเขียวด้วยการปลูกต้นไม้ประจำถิ่น และการจัดระเบียบป้ายโฆษณาในพื้นที่ส่วนที่สำคัญของเมือง เป็นต้น สำหรับสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรมสามารถทำได้ในพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมืองเก่า ไม่ว่าจะเป็น แม่น้ำ คู คลอง แหล่งน้ำต่างๆ หาดทราย ชายทะเล พื้นที่สองข้างทางถนน เกาะกลางถนน ทางเท้า พื้นที่ว่างสาธารณะ พื้นที่โดยรอบสถานที่ราชการ ศาสนสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ และสถานที่สำคัญต่างๆ รวมถึงบริเวณหน้าบ้านและตัวอาคารบ้านเรือนของประชาชนในพื้นที่เมืองเก่า

๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย^{๓๙}

๒.๖.๑ ความหมายประเภทคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับคำนิยามหรือความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมโดยยูเนสโก ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่าเป็น สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาเป็นเวลานานตั้งแต่อดีตและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบันและมรดกทางวัฒนธรรมนี้ยังสามารถสื่อถึงเอกลักษณ์ของชนชาตินั้นๆ ได้อีกด้วย มรดกทางวัฒนธรรมแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือเป็นสิ่งที่จับต้องได้ ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นต้นและมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุหรือเป็นวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ได้แก่ภาษาศาสนาจารึกวรรณกรรมขนบธรรมเนียมและประเพณี เป็นต้น ซึ่งความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมมีหลักเกณฑ์สากลในการประเมินระดับคุณค่าและความสำคัญแบ่งออกได้เป็น ๒ คุณค่าใหญ่ๆ ได้แก่ คุณค่าทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางสังคม และเศรษฐกิจ คุณค่าทางวัฒนธรรมมุ่งให้ความสำคัญกับตัวมรดก

^{๓๙} วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, การอนุรักษ์และจัดการมรดกทางวัฒนธรรม: โครงการความร่วมมือระหว่าง ๕ มหาวิทยาลัย และกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๐, หน้า ๗๗

ทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติในแต่ละพื้นที่ที่ต่างกันไปประกอบด้วย ประเพณีศาสนาความเชื่อการเมืองและลักษณะของสิ่งนั้นตามอายุทางประวัติศาสตร์ของชนชาตินั้นๆ รวมทั้งศิลปะเทคนิคที่บ่งบอกถึงการออกแบบหรือเทคนิคการก่อสร้างสิ่งต่างๆและความหายากของ สิ่งก่อสร้างอาจบอกถึงศิลปะนิยมหรือช่วงเวลาการก่อสร้างได้ คุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจมุ่งสนใจ ด้านคุณค่าการใช้สอยตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจโดยจะประกอบด้วยคุณค่า ทางเศรษฐกิจ (การเกิดรายได้จากมรดกวัฒนธรรม) คุณค่าทางการใช้สอย (การใช้งานตั้งแต่อดีตถึง ปัจจุบัน) คุณค่าทางการศึกษาคุณค่าทางสังคม (ยังคงทำกิจกรรมหรือสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม เช่นการเข้าร่วมประเพณีเก่าแก่) และคุณค่าทางการเมือง (เหตุการณ์ต่างๆทางประวัติศาสตร์ ซึ่งแสดงถึงการเป็นชนชาติ)

จากที่กล่าวถึงในขั้นต้นถึงความหมายประเภทคุณค่าและความสำคัญของมรดก ทางวัฒนธรรมสรุปได้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควรรักษาไว้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษ ของชนชาตินั้นๆได้สร้างขึ้นและยังคงอยู่ถึงปัจจุบันซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมมีทั้งมรดกที่เป็นวัตถุ หรือสิ่งที่จับต้องได้และมรดกที่ไม่ใช่วัตถุหรือจับต้องไม่ได้โดยมรดกทางวัฒนธรรมมีคุณค่าและ ความสำคัญในแต่ละชนชาติไม่ต่างกันแสดงถึงประวัติศาสตร์ และรากเหง้าเป็นสิ่งที่คนรุ่นหลัง ลูกหลานควรที่อนุรักษ์หรือธำรงมรดกนี้ใหม่

๒.๖.๒ การอนุรักษ์หรือการธำรงมรดกวัฒนธรรม

จากที่กล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมแล้วผู้ศึกษาจึงเห็นว่าควร ที่จะศึกษาถึงค่านิยมความสำคัญของการอนุรักษ์และหลักการในการอนุรักษ์หรือธำรงวัฒนธรรมไว้^{๔๐}

การอนุรักษ์หรือธำรงมรดกทางวัฒนธรรมคือการที่คนรุ่นหลังตระหนักและเห็นถึงความสำคัญ ของสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้นโดยการอนุรักษ์นั้นจะทำในเชิงปฏิบัติคือการดูแลรักษาและการสืบสวน วัฒนธรรมนั้นๆไม่ให้หายไปซึ่งการอนุรักษ์หรือการธำรงวัฒนธรรมเป็นเหมือนเครื่องช่วยยึดเหนี่ยว จิตใจทำให้เกิดการหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมของตนก่อให้เกิดเป็นความรักและความผูกพัน รวมทั้งยังส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีอีกด้วยซึ่งความสำคัญในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระราชดำริโดยสรุปว่าการอนุรักษ์มรดกของชาติ ต้องกระทำเพื่อรักษาเกียรติของภูมิของชาติและเพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาในทางศิลปวัฒนธรรม ทำให้คนในชาติได้รู้จักรากเหง้าและเอกลักษณ์ความเป็นชาติของตนทำให้เกิดความภูมิใจซึ่งนำไปสู่ ความคิดในการช่วยปกป้องรักษาชาติของตนไว้ โดยมีหลักการหรือข้อควรปฏิบัติในการอนุรักษ์ หรือธำรงมรดกทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านกลุ่มคนที่มีจำนวนไม่มากนักหรือหมู่บ้านชุมชนสามารถ ที่จะทำได้ นั้นประกอบด้วยการสะสมซึ่งสามารถทำได้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโบราณวัตถุวรรณกรรม ประเพณีศิลปะศิลปกรรมและคุณธรรมต่างๆ เป็นต้น เพื่อเป็นมรดกสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ ถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาตินั้นๆรวมทั้งการสืบทอดทางวัฒนธรรมของชนชาติเฉพาะของตน เช่นการเข้าร่วมประเพณีเก่าแก่ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาและยังคงมีอยู่ในปัจจุบันและการปรับปรุงและ เผยแพร่วัฒนธรรมซึ่งการปรับปรุงนี้คือการปรับให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อความสะดวกแก่ผู้สืบทอดหรือผู้

^{๔๐} ยุทธนา พยุงศ์, การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่, เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๐, หน้า ๖๕.

ปฏิบัติสืบทอดแต่ไม่ได้หมายความว่า จะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้นให้เกิดความแตกต่างจากเก่า โดยสิ้นเชิงเลย

โดยสรุปการอนุรักษ์หรือการดำรงมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่คนรุ่นหลังควรที่จะใส่ใจหรือตระหนักถึงให้มากเพราะมรดกทางวัฒนธรรมจะสื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาตินั้นๆ และยังก่อให้เกิดความผูกพันกันหรือความรักในชาติของตนส่งผลไปถึงการสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการคงอยู่ของชาตินั้นๆ ซึ่งหลักการที่สามารถทำได้คือ การสะสมและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป

การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาที่ได้รับการสืบทอดมาจากอดีตทำให้เกิด ภาวะภาคภูมิใจในความเป็นชาติ เป็นความมั่นคงของประเทศที่จะรักษาหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรม ส่งเสริมให้เกิดการตระหนักรู้รักหน้าที่ มีรากเหง้าทางวัฒนธรรม ในการอนุรักษ์ภูมิจิตใจนั้น จำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมคนในชุมชนให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการทำงานปลูกฝังค่านิยมในการรักและหวงแหนภูมิ ปัญญา และต้องอาศัยการส่งเสริม มที่ ดี อย่างจริง ใจจากภาครัฐ พร้อมกับมี การค้นคว้าวิจัย การอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ถ่ายทอด ส่งเสริมกิจกรรม เผยแพร่แลกเปลี่ยนความรู้และ การส่งเสริมสนับสนุนปราชญ์ท้องถิ่นอย่างจริงจัง และการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรม จึงได้หมายถึง ทุกหน่วยงานทุกฝ่ายและประชาชนทั่วป ควรต้องให้ความร่วมมือร่วมใจในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ให้มีการดำรงอยู่สืบทอด ต่อไปให้ถึงสู่ลูกหลาน ซึ่งจะนำไปประโยชน์ไปสู่ประเทศชาติ นอกจากนั้นยังต้องยังต้องอาศัยวิธีการที่มีหลากหลายในปัจจุบันที่จะช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญา เช่น การใช้ การรักษา ซ่อมแซมการฟื้นฟูการเก็บกับการป้องกัน การสงวน การพัฒนารวมถึงการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและมีการส่งเสริมในลักษณะที่หลากหลายวิธี เช่น ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งองค์กรทางวัฒนธรรมสนับสนุนให้ประชาชนจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ส่งเสริมหน่วยงานที่มีหน้าที่อนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน การอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้าน การสรรหาและประกาศยกย่องบุคคลดีเด่นทางด้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้วยเหตุที่ว่า การอนุรักษ์นั้นมมีประโยชน์ต่อเราหลายประการ ด้วยกันคือ เช่น เป็นการเก็บรักษาคุณค่ามรดกวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดไปยังชนรุ่นหลัง เป็นการศึกษาค้นคว้ามรดกทางวัฒนธรรมและเผยแพร่เพื่อยกระดับสังคม ทำให้สังคมสามารถพัฒนาไปอย่างเหมาะสมและเป็นตัวของตัวเองบนรากฐานมรดกวัฒนธรรมและเทคโนโลยีของตนเอง

๒.๗ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

ประเทศไทยมีศิลปวัฒนธรรมอันงดงาม มีรากฐาน ขนบธรรมเนียม แบบแผน และเอกลักษณ์ ในความเป็นไทยอย่างโดดเด่น สอดคล้องกับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อม ฤดูกาล และภูมิประเทศ อันเป็นมรดก ที่สืบทอดมาจนปัจจุบัน แม้ว่าการติดต่อสื่อสารและความสัมพันธ์กับนานาประเทศจนมีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้นทั้งด้าน การค้า การศึกษา การปกครอง การทหาร การสาธารณสุข และความบันเทิง ซึ่งเป็นปัจจัยให้คนไทยปฏิบัติตามแบบอย่างวัฒนธรรมของนานาประเทศอย่าง

หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ตาม แต่ศิลปินไทยทุกแขนงสาขาก็เป็นกลุ่มบุคคลที่ได้ใช้โอกาสนี้พัฒนาต่อยอดมรดกศิลปวัฒนธรรมอันงดงามของไทยให้ร่วมสมัยกับสังคม นวัตกรรมและวัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ อย่างลงตัว ก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยที่มีมูลค่าเพิ่ม และใช้ประโยชน์ได้ในวิถีชีวิตปัจจุบัน นำไปสู่ความเข้มแข็งของประเทศและสามารถรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทยให้มั่นคง ยั่งยืน

๒.๗.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องและขอบข่ายของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย หมายถึง ผลงานศิลปวัฒนธรรมที่มีเนื้อหาหลักสะท้อนความเป็นปัจจุบันที่ยังคงปรากฏรากเหง้า ทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนนั้นๆ และถูกนำมาปรับแต่งต่อยอด มีกรอบการพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่ง โดยผ่านกระบวนการประยุกต์ ผสมผสานองค์ประกอบต่างๆ ทั้งเก่าและใหม่ สร้างการเชื่อมโยงระหว่างมิติของเวลา สถานที่และความสัมพันธ์ของสมาชิกสังคม ผ่านการใช้เทคนิคและเทคโนโลยีใหม่ๆ^๑ ในการนำเสนอผลงาน และผลงานนั้นเป็นเครื่องมือที่ศิลปินใช้ในการสื่อสาร ตีแผ่ความคิดเกี่ยวกับสภาพแห่งปัจจุบันสมัยให้สังคม รับรู้ ซึ่งงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยในแต่ละประเภทรูปนั้นล้วนเกิดจากจินตนาการ การต่อยอดภูมิปัญญาผนวกด้วยความคิดสร้างสรรค์หลอมรวมให้เกิดเป็นผลงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยอันทรงคุณค่าในรูปแบบต่าง ๆ เป็นประโยชน์ทั้งในส่วน ที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าทางจิตใจ อันได้แก่ สุนทรียะและประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตตามประเภทหรือคุณลักษณะของผลงานศิลปวัฒนธรรมนั้น ๆ สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม ได้กำหนดขอบข่ายงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. วิจิตรศิลป์ (Fine Art) คือ ศิลปะที่อำนวยประโยชน์ทางใจที่มุ่งเน้นความงดงาม และความพึงพอใจ มากกว่าประโยชน์ใช้สอย หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ และอารมณ์เป็นสำคัญ ในที่นี้ หมายถึงรวมถึง ทัศนศิลป์ ศิลปวัฒนธรรมการแสดง ดนตรี วรรณศิลป์ และอื่น ๆ ๒. ประยุกต์ศิลป์ (Applied Art) คือ ศิลปะที่อำนวยประโยชน์ ทางกาย มุ่งเน้นประโยชน์ทางการใช้สอยมากกว่าความงาม หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกาย ซึ่งงานศิลปะร่วมสมัยในแต่ละประเภทรูปนั้นล้วนเกิดจากจินตนาการ การต่อยอดภูมิปัญญาผนวกด้วยความคิดสร้างสรรค์หลอมรวมให้เกิดเป็นผลงานศิลปะร่วมสมัยอันทรงคุณค่าในรูปแบบต่าง ๆ เป็นประโยชน์ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าทางจิตใจ อันได้แก่ สุนทรียะ และประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตตามประเภทหรือคุณลักษณะ ของผลงานศิลปวัฒนธรรมนั้นๆ เช่น สถาปัตยกรรม ทัศนศิลป์ วรรณศิลป์ ภาพยนตร์ การออกแบบเครื่องแต่งกาย และอื่นๆ

๒.๗.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีมากมายทั้งปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ศาสนา อุดมการณ์ ความเชื่อ รวมทั้งปัจจัยทางจิตวิทยา ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมหรือแนวความคิดที่บุคคลหรือสังคมยึดถือในสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวเกิดขึ้นได้ทั้งแบบค่อยเป็นค่อยไปหรืออาจเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง จนกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิม

^๑ จิรัชยา เจียวกัก, แนวคิดที่เกี่ยวข้องและขอบข่ายของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑, หน้า ๖๕.

และเกิดความไม่สมดุลของวัฒนธรรมขึ้นในสังคม ส่งผลกระทบในเชิงลบ เช่น ความไม่เข้าใจระหว่างวัย ของผู้คน เป็นต้น แต่ในขณะที่เดียวกันก็อาจก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงบวก เช่น ความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น เป็นต้น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสังคมที่มีต้นทุน ที่ดีทางวัฒนธรรม อาจมีแรงต้านและรักษาวัฒนธรรมเดิมเอาไว้ได้^{๔๒} แต่หากสังคมใดอ่อนแอก็อาจจะถูกครอบงำทางวัฒนธรรมหรือเกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม ทั้งนี้ทั้งนั้นผลกระทบดังกล่าวอาจก่อให้เกิดได้ทั้งผลดีและผลเสียต่อสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตหรือจารีตกฎหมายศาสนาสิ่งที่ประติษฐ์และวัตถุอื่นๆในวิถีชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมจึงอาจกล่าวได้ว่าพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่วนมากเกิดจากการประติษฐ์และการแพร่กระจาย การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะในแง่ใดลักษณะใดจะเป็นไปอย่างเชื่องช้าหรือรวดเร็วก็ขึ้นอยู่กับ การสังสรรค์วัฒนธรรม(Acculturation) คือการที่วัฒนธรรมต่างสังคมมากระทบกันว่าจะมีมากหรือน้อยและมีความรุนแรงเพียงใดนอกจากนั้นในสังคมนมนุษย์อาจมีการรับวัฒนธรรมบางส่วนมาจากสังคมข้างเคียงได้แต่ทั้งนี้บางส่วนของวัฒนธรรมที่รับมานั้นไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคมและมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่จนในที่สุดวัฒนธรรมที่รับมาจากสังคมนั้นกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมนั้นการรับเอาวัฒนธรรมของสังคมนั้นมาในระยะแรกอาจเรียกว่าเป็นการยืมวัฒนธรรมแต่เมื่อนานๆไปการยืมก็จะกลายเป็นการรับการยืมวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรมนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุปว่า แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวิถีชีวิตค่านิยม ซึ่งแยกการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมออกเป็นสองรูปแบบคือการเปลี่ยนแปลงจากภายในและการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกการรับเอาวัฒนธรรมของสังคมนั้นมาในระยะแรกอาจเรียกว่าเป็นการยืมวัฒนธรรมแต่เมื่อนานๆไปการยืมก็จะกลายเป็นการรับการยืมวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรมนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

๒.๗.๓ แนวคิดและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ และนโยบายรัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา พระราชบัญญัติส่งเสริมศิลปะ ร่วมสมัย พ.ศ. ๒๕๕๑ แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๙) และมติที่ประชุมคณะกรรมการส่งเสริมศิลปะ ร่วมสมัย ที่ได้กล่าวถึงการพัฒนาและส่งเสริมงานด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ตระหนักถึงคุณค่าของงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย คนไทยมีความรู้ความเข้าใจและเกิด

^{๔๒} สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑, หน้า ๙๕.

ความภาคภูมิใจในงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยของประเทศ และยังคงรักษาไว้ซึ่งรากเหง้าของวัฒนธรรมไทย นอกจากนี้ ศักยภาพของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ของไทยในปัจจุบัน ยังคงมีความสอดคล้องกับนโยบายดังกล่าว สามารถผลักดันให้เกิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และคุณค่าทางสังคมด้วยทุนทางวัฒนธรรมร่วมสมัยได้ ผ่านการเผยแพร่งานด้านศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยในภูมิภาคอาเซียนและทั่วโลก

สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ในฐานะหน่วยงานหลักของประเทศ ที่เป็นผู้นำการพัฒนาองค์ความรู้และส่งเสริม สนับสนุน และเผยแพร่กิจกรรมสร้างสรรค์งานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาสังคมไทยภายใต้เจตนารมณ์ข้างต้น จึงได้จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อเป็นกรอบทิศทางการพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ทางสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยยังได้นำร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ และแนวคิด Thailand ๔.๐ มาเป็นกรอบทิศทางการขับเคลื่อนงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย โดยสามารถนำมิติทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ พร้อมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และสร้างสินค้านวัตกรรมเพิ่มมูลค่าเพื่อแข่งขันได้ในบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัต

๒.๗.๔ มิติการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

ทิศทางการพัฒนาประเทศ นับตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาในส่วนของภาครัฐ ได้บทเรียนว่าการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาได้ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และความได้เปรียบด้านแรงงานราคาถูกของประเทศมาใช้สนับสนุนการพัฒนาและขยายฐานการผลิต โดยขยายการผลิตภาคเกษตร สู่พืชหลักหลายชนิดขึ้น มีการพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า และในที่สุดนำไปสู่การขยายตัวในอัตราสูง การเติบโตดังกล่าวแลกด้วยทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่ร่อยหรอลงไป และยังคงต้องพึ่งพาอาศัยเทคโนโลยีทุนตลาดจากต่างประเทศ ขณะที่การพัฒนาคุณภาพคน การเสริมสร้างทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการฟื้นฟูดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม เป็นไปอย่างล่าช้า ส่งผลให้ประสิทธิภาพการผลิตโดยรวมของประเทศไม่เพิ่มขึ้น ชีตความสามารถในการแข่งขันของประเทศลดน้อยถอยลงตลอดจนมีปัญหาความขัดแย้ง ในสังคมจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น และแม้ว่ารัฐได้ปรับทิศทางการพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ให้มุ่งที่คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น แต่ยังไม่ส่งผลในทางปฏิบัติเท่าที่ควร ซึ่งในทัศนะของนักวิชาการและนักพัฒนาจากองค์กรเอกชนเห็นว่า ความผิดพลาดในการพัฒนาเนื่องมาจากการยึดแนวทางการพัฒนาตามแบบตะวันตกโดยละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้สำคัญของประเทศ และการจัดระบบการศึกษาตามแบบตะวันตกที่เรียนแบบแยกส่วน ทำให้ผู้คนแปลกแยกจากสังคมเดิม รวมทั้งการเปลี่ยนวิถีการผลิตที่มุ่งการส่งออก ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยา แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณา ในรายละเอียดของแผนพัฒนาฯ จะพบว่า

รัฐได้มีการปรับเปลี่ยนแผนไปตามผล จากการดำเนินงาน เช่น เมื่อพบว่าการพัฒนาให้น้ำหนักทางด้านเศรษฐกิจ มากเกินไป จึงได้ปรับไปสู่การพัฒนาด้านสังคมและมีรายละเอียดมากขึ้น ในแผนฉบับต่อไป โดยให้ยึด “คน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา รวมทั้งก้าวไปสู่ การปรับ กระบวนทัศน์ในแนวทางที่ยั่งยืนมากขึ้น^{๔๓}

ก.แนวคิดที่เกี่ยวข้องและขอบข่ายของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย ความหมายของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (Contemporary Art)^๒ มีความหมายกว้างขวางและยังเป็นที่ถกเถียง แต่ว่าโดยรวมๆ หมายถึงศิลปวัฒนธรรมหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นั่นก็คือประมาณหลังปี ๑๙๕๐ (ศตวรรษที่ ๒๐) จนถึงปัจจุบัน ช่วงเวลานี้มีศิลปวัฒนธรรมหลายรูปแบบ และหลากหลายสไตล์ การแบ่งของนักประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม บางทีก็ยังไม่ลงตัว สไตล์งานศิลปวัฒนธรรมในยุคร่วมสมัย มีตั้งแต่ โมเดิร์นอาร์ต (modern art) แอปสแตรก อาร์ต (abstract art) แอปสแตรกเอกซ์เพรสชันนิส (abstract expressionism) ป๊อป อาร์ต (pop art) โปสโมเดิร์น (postmodern) มินิมาลิส (minimalist) คอนเซ็ปชวล อาร์ต (conceptual art) เพอฟอร์มแมนส์ (performance) อินสตอลเลชัน (installation) มีเดีย อาร์ต(media art) มัลติมีเดีย (multimedia) ฯลฯ

นิยามของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยได้กำหนดนิยามของคำว่า ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย^๓ เป็น ๓ ประการ ได้แก่ ๑. ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย หมายถึง ศิลปวัฒนธรรมที่พัฒนาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในยุคเดียวกัน หรือในเวลาเดียวกัน และเกิดขึ้นในสมัยปัจจุบัน โดยมีวัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสรรค์

๒. ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย หมายถึง ศิลปวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยมีกระบวนแบบหรือแนวความคิดของสังคมและวัฒนธรรมปัจจุบันเป็นพื้นฐาน

๓. ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย หมายถึง ศิลปวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่เพื่อรับใช้สังคมในยุคปัจจุบัน ที่เกิดจากความคิดและประยุกต์อย่างบูรณาการสอดคล้องสัมพันธ์และส่งผลต่อกันและกัน ระหว่างศิลปะและวัฒนธรรม

คำว่า ร่วมสมัยนั้น สุชาติ สวัสดิ์ศรี เคยให้คำอธิบายแบบไทย ไทยมาก่อนในหลายที่หลายแห่งว่าจะไรก็ตามที่เรียกว่า ร่วมสมัย นั้น น่าจะดูได้จากองค์ประกอบที่เรียกว่า “๓ ร่วม” คือ

๑. ร่วมชีวิต อย่างที่เข้าใจกันคือหมายถึง “คนทำงานศิลปวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิตอยู่” ซึ่งก็จะมีรายละเอียดของมัน เพราะศิลปินบางคนที่ยังมีชีวิตอยู่ บางทีก็อาจจะไม่มีอะไร “ร่วมสมัย” เลยก็ได้ กล่าวคือเคลื่อนไหวเองไปสู่ความ “ล้ำสมัย” หรือ “ร่วมสมัย”

๒. ร่วมเหตุการณ์ เช่น อยู่ในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ หรืออยู่ใน main event ของยุคสมัยเดียวกัน เช่น เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ เหตุการณ์ “๑๔ ตุลา ๒๕๑๖”

^{๔๓} สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, มติการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑, หน้า ๙๕.

“เหตุการณ์ “๖ ตุลา ๒๕๑๙” เหตุการณ์ “๑๗ พฤษภาคม ๒๕๓๕” เหตุการณ์ “๑๙ กันยายน ๒๕๔๙” ฯลฯ แต่ละเหตุการณ์ แต่ละยุคสมัย ก็จะมีข้อปลีกย่อยของมัน ซึ่งอาจมีจุดร่วมบางอย่างทำให้เกิดลักษณะ “ร่วมสมัย” ในยุคนั้นๆ ขึ้นมา

๓. ร่วมความคิด เช่น ความคิดเรื่องประชาธิปไตย สังคมนิยม ชาตินิยมเพศนิยม ความคิดเรื่องต่อต้านเผด็จการ ความคิดเรื่องต่อต้านสงคราม ความคิดเรื่องประชานิยม ฯลฯ ลักษณะของการ “ร่วมความคิด” ที่ว่านี้อาจดูได้จาก Movementต่างๆ ที่เกิดขึ้นว่ามีหรือไม่มี เช่น ในช่วงเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ๒๕๑๖ เกิดกระแสของ คำว่า “ศิลปะเพื่อชีวิต” แต่มาในช่วงเหตุการณ์ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ เกิดกระแสปัจจุบันที่ศิลปินบางประเภททำงานจำพวก “เฉลิมพระเกียรติ” เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีทำให้คำนิยามของศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยไว้หลายประการได้แก่

กนกพรรณ อยู่ชา และสาคร สมเสริญ ได้แบ่งคำว่า “ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย” ออกเป็น ๒ คำ คือ คำว่า “ศิลปะ” และ “วัฒนธรรมร่วมสมัย” โดยกล่าวว่า ศิลปะ” เป็นการแสดงออกของมนุษย์ในการสร้างสรรค์งาน โดยผลงานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นนั้น ได้กลายเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของสังคมมนุษย์ ศิลปะมิได้แยกขาดออกจากสังคมและวัฒนธรรม แต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทางวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์

ส่วนคำว่า “วัฒนธรรมร่วมสมัย” แบ่งความหมายออกเป็น ๒ มิติ คือ

๑. วัฒนธรรมร่วมสมัย เกิดขึ้นจากโลกของความทันสมัยเป็นปริมณฑลที่เต็มไปด้วยวัฒนธรรมที่มีชีวิต เป็นเสมือนกระแสหรือพลังที่เรามองไม่เห็นแต่รู้สึกได้บริโภคได้ และใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในขณะที่เราตื่นนอน ทำงาน พักผ่อน หย่อนใจรวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ๒. วัฒนธรรมร่วมสมัยในมิติของเวลาปัจจุบัน เป็นวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์แบบข้ามแดน ข้ามประเทศ ข้ามชุมชน อยู่คนละที่ละทางก็ยังสามารถสัมพันธ์กับวัฒนธรรมต่างแดนได้ วัฒนธรรมข้ามยุคข้ามสมัยก็ยังสามารถจะกลับมามีความสำคัญได้ในยุคสมัยปัจจุบัน

ข. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลง (change) หมายถึง ความแตกต่างที่เกิดขึ้นต่อเนื่องในช่วงเวลาหนึ่งขององค์กรหนึ่งซึ่งยังคงตัวอยู่ได้ ในปัจจุบันไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าทุกสิ่งในโลกนี้ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีสภาพมั่นคง หากแต่ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สังคมและวัฒนธรรมก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ไม่มีสังคมและวัฒนธรรมใดหยุดอยู่กับที่โดยแท้จริงตลอดเวลา มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเสมออันเป็นลักษณะธรรมชาติของสังคมมนุษย์^{๔๔}

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกเดียวกันเป็นการเปลี่ยนแปลงในกรอบกำหนดขอบเขตสิทธิและหน้าที่ที่บุคคลจะปฏิบัติต่อกันได้จากที่เคยกำหนดอยู่ก่อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมมีทั้งในระดับจุลภาคได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นอยู่เป็นปกติ แต่ในอัตราและความมาน้อยแตกต่างกันตามท้องที่แล้วแต่โอกาสหรือกาลเวลา เช่น ในเรื่องค่านิยมหรือคุณค่าทางจริยธรรม

^{๔๔} สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑, หน้า ๒๒.

การแต่งกายมารยาทและการใช้ภาษา การเปลี่ยนแปลงในระดับนี้จะเปลี่ยนไปอย่างช้าๆ ในระดับมหภาค คือการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของสังคมการเปลี่ยนแปลงในระดับนี้เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสะสมในระดับจุลภาคการเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม มักจะหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างหรือของรูปแบบของความสัมพันธ์ และการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาท ระเบียบแบบแผน ค่านิยมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนมาก และเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ในโครงสร้างสังคม รวมทั้งความสัมพันธ์กับปัจจัยที่ไม่ใช่ทางสังคมด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยา ประชากรและเทคโนโลยีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้หลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับโลก ทฤษฎีพื้นฐานที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แบ่งออกได้เป็นทฤษฎีใหญ่ๆ หลายทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (evolutionary theories of social change) ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไป ทฤษฎีพัฒนาการ (developmental theories) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาเข้าสู่การพัฒนาเกิดมาจากผลกระทบของโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศตะวันตกที่มีต่อประเทศกำลังพัฒนา ทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคม (conflict theories) อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่าเป็นผลมาจากการขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นหรือกลุ่มบุคคลในสังคม ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม (structural functional theories) ซึ่งโครงสร้างของสังคมคือรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มสังคม หน้าที่ของสังคมกล่าวถึงผลที่ได้จากรูปแบบของความสัมพันธ์เหล่านั้น ยิ่งสังคมมีขนาดใหญ่เท่าใดความแตกต่างทางด้านโครงสร้างและหน้าที่ของประชากรในสังคมน่าจะมีมากขึ้นด้วยความแตกต่างนี้หมายถึงความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนาระดับการศึกษาอายุ ระดับรายได้ ภูมิหลังของครอบครัว เป็นต้น และทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (social psychology theories) มีรากฐานมาจากทฤษฎีวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีความคิดว่าการนำไปสู่ความทันสมัยจะสำเร็จได้โดยผ่านการกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม แนวความคิดสำคัญของกลุ่มนี้คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล เช่น บุคลิกภาพ ค่านิยมและทัศนคติ จะสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

หากพิจารณาถึงความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ทางสังคมในแต่ละเรื่องอาจเกิดขึ้นในส่วนย่อยหรือส่วนใหญ่ของความสัมพันธ์ทางสังคมก็ได้หรือการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่มีผลทำให้ความสัมพันธ์ ทางสังคมเกิดความแตกต่างกันขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งแล้ว ไม่ว่าจะการเปลี่ยนแปลงจะเปลี่ยนเล็กน้อยหรือใหญ่โตเพียงไรก็ตาม ย่อมถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ทั้งสิ้นส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลง ในแบบแผนของการดำเนินชีวิตของชนกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งย่อมจะมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น ในทางปฏิบัติแล้วยากที่จะแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เพราะหากมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ท้ายที่สุดการเปลี่ยนแปลงก็จะมีผลกระทบถึงสองลักษณะดังกล่าวเสมอ

ค. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมทั้งในด้านบวกและด้านลบ ๑. ด้านบวก ทำให้มนุษย์เกิดความสะดวกสบาย เช่น การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้และสิ่งต่างๆ เพื่อใช้งานแทนมนุษย์และทำให้เกิดการขยายตัวทางด้านการผลิตสินค้าและสิ่งต่างๆ มากขึ้น เช่น สินค้าอุปโภค และบริโภคที่เพียงพอแก่สมาชิกในสังคม รวมทั้งทำให้เกิดการวางแผนพัฒนาสังคมเพื่อความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมเกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันขึ้น^{๔๕} และมีผลทำให้วิถีมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ๒. ด้านลบ ทำให้เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรมขึ้นได้ หากอัตราการเปลี่ยนแปลงระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเกิดขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบทางสังคม เนื่องจากคนบางส่วนอาจสามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงแต่บางส่วนอาจปรับตัวไม่ทัน ทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึงการที่คนในสังคมมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติ ทำให้เกิดปัญหาสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด เป็นต้นและที่สำคัญสังคมที่มีวัฒนธรรมเหนือกว่าจะได้เปรียบสังคมที่มีวัฒนธรรมด้อยกว่าทำให้เกิดปัญหาความไม่เสมอภาคและความไม่เป็นธรรมในทางสังคม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีมากมายทั้งปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ศาสนา อุดมการณ์ความเชื่อ รวมทั้งปัจจัยทางจิตวิทยา ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมหรือแนวความคิดที่บุคคลหรือสังคมยึดถือในสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลง

๒.๗.๕ แนวคิดการใช้ความคิดสร้างสรรค์และการต่อยอดของศิลปวัฒนธรรม

ยุทธศาสตร์สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) คือ การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เท่าเทียมมิตรต่อสิ่งแวดล้อมหลักการสำคัญ คือ การพัฒนาภาคการผลิตสินค้าและบริการ บนพื้นฐานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่ส่งเสริมการใช้กระบวนการคิดเพื่อเพิ่มมูลค่า ซึ่งจำเป็นต้องมีการส่งเสริมต่อเนื่องไปสู่การศึกษาระดับสูงและพัฒนาในเชิงลึกในสาขาเศรษฐกิจเฉพาะด้านที่ต้องเชื่อมโยงเข้ากับการส่งเสริมและพัฒนาเทคโนโลยีในเรื่องของทุน ทั้งทุนทางการเงินและทุนทางวัฒนธรรม^{๔๖}

การผลักดันอุตสาหกรรมที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry) อันเป็นเป้าหมายของการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจบนพื้นฐานความคิดสร้างสรรค์ (Creative Economy) ไม่อาจหวังผลให้เกิดขึ้นในชั่วข้ามคืน แต่สิ่งสำคัญคือการสร้างและพัฒนาบุคลากรตอบสนองภาคการผลิตและบริการ ทั้งในระดับวิชาชีพและผู้ประกอบการให้มีความคิดเชิงสร้างสรรค์การจัดกิจกรรมฝึกอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในและต่างประเทศสามารถสร้างบุคลากรไทยที่ได้ผ่านการรับรองจากหน่วยงานระดับนานาชาติทำให้เกิดการสื่อสารปฏิสัมพันธ์ในวงการบ่มเพาะธุรกิจ ตลอดจนการเชื่อมโยงเข้ากับ

^{๔๕} สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑, หน้า ๑๒.

^{๔๖} สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, แนวคิดการใช้ความคิดสร้างสรรค์และการต่อยอดของศิลปวัฒนธรรม, สถาบันเอเชียศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๑, หน้า ๑๓.

เครือข่ายในระดับสากลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพจากการศึกษาโครงการงานศึกษาหลายชิ้นงาน พบว่า การใช้ความคิดสร้างสรรค์ในสินค้าวัฒนธรรม เป็นการช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า อย่างไรก็ตาม การที่มนุษย์จะผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์ได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยทุนด้านต่างๆ ๕ ประการ ได้แก่

๑. ทุนมนุษย์ (Human Capital)
๒. ทุนสังคม (Social Capital)
๓. ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital)
๔. ทุนเทคโนโลยี (Technology Capital)
๕. ทุนโครงสร้างสนับสนุน (Infrastructure Capital)

ประเทศไทยเติบโตก้าวหน้าขึ้นมาได้ โดยอาศัยปัจจัยในด้านต้นทุนการผลิตและแรงงาน ขณะนี้ ถึงยุคที่ต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่ทั้งหมด การพัฒนาประเทศ ไม่สามารถผลักดันให้เกิดขึ้น จากต้นทุนการผลิต และแรงงานค่าจ้างต่ำได้อีกต่อไปภาคธุรกิจต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับเรื่องของการเร่งพัฒนาทุนมนุษย์ ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนากระบวนการคิดและใช้สติปัญญาแก้ปัญหา รวมถึงเสนอคุณค่าที่ดีกว่าให้กับโลก ไม่ใช่การแสวงหาแหล่งต้นทุนและแรงงานค่าจ้างต่ำ

รากฐานของการสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ยังจำเป็นต้องมาจากการผลักดันให้เกิดการคิดค้น วิจัยและพัฒนา ภายใต้ พื้นฐานสติปัญญาของหลักการคิดทางวิทยาศาสตร์และการถ่ายทอดทาง เทคโนโลยี ดังนั้น การสร้างสติปัญญาให้เกิดขึ้นในสังคมเพื่อก้าวไปสู่ทุนมนุษย์ จึงต้องมีความร่วมมือ จากหลายหน่วยงาน เริ่มต้นตั้งแต่ภาคการศึกษา การปฏิรูประบบการศึกษาให้ศึกษาเล่าเรียน ในสถานศึกษาเพื่อที่จะออกไปพัฒนาการเรียนรู้ต่อไป ไม่ใช่ระบบการศึกษาที่บังคับให้เรียนเพื่อสอบ ให้ผ่านได้คะแนนสูง ๆ แข่งกันท่องจำให้ตรงตามแนวข้อสอบ ซึ่งไม่ช่วยให้เด็กเติบโตขึ้นไปกลายเป็น ทุนมนุษย์ที่ดีให้กับสังคมและประเทศชาติในอนาคตแม้ในการพัฒนาทุนมนุษย์จำเป็นต้องใช้ทุนทรัพย์ แต่สิ่งสำคัญ คือการสนับสนุนด้านการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม โดยหลักของนวัตกรรม คือ ความแปลกใหม่ ก้าวกระโดด หรือแตกต่างจากของเดิมหรือวิธีการเดิมอย่างมากมายนวัตกรรม สามารถสร้างสิ่งที่ยิ่งใหญ่โดยอาศัยความรู้ ที่เป็นระบบ มีเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม ทั้งนี้การ นำความรู้และการเรียนรู้มาสร้างคุณค่าและมูลค่า ต้องนำมาผ่านกระบวนการให้ครบทั้ง ๓ มุม คือ มุมของการวิจัย มุมของนวัตกรรม และมุมของการจัดการความรู้ ที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและ ปรับตัวอยู่ตลอดเวลา

๒.๗.๖ การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

การสนับสนุนให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในสังคม ควบคู่กับการรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี และการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยจิตสำนึก จะสามารถส่งต่อคุณค่าของมรดกทางสังคมและ ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในการดำรงชีวิตให้คนรุ่นต่อไปการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม จึงได้มี ส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง โดยได้ให้การสนับสนุนและส่งเสริม องค์การการกุศลที่ทำงานในด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่สืบทอดจาก บรรพบุรุษ เพื่อถ่ายทอดไปสู่ชนรุ่นหลัง ทำให้ชาติมั่นคงเป็นปึกแผ่นด้วยวัฒนธรรมอันดีงาม ที่หล่อ หลอมให้คนในชาติมีความรักความสามัคคีต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมนั้น ถือเป็นวาระสำคัญของโลกที่จะช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตได้ต่อไปอย่างยั่งยืน

ปัจจุบันทุกคนต่างตระหนักดีว่า เป็นหน้าที่ของทุกคนบนโลกในการร่วมกัน ลด ละ เลิก การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีปริมาณจำกัดอย่างสิ้นเปลือง พร้อมกับการรักษาสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายจนก่อให้เกิดภาวะโลกร้อน และภาวะเรือนกระจก จนส่งผลถึงการดำรงชีวิตของเราทุกคน ธนาคารไทยพาณิชย์ภาคภูมิใจที่เป็นธนาคารแห่งแรกในประเทศไทย ที่เสนอให้ลูกค้าเลือกไม่รับใบบันทึกรายการจากเครื่องเอทีเอ็ม และคำนึงถึงการลดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในกระบวนการทำงานและการออกผลิตภัณฑ์ใหม่ การรักษาสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของพนักงานจิตอาสา SCB ชวนกันทำดี ในการดำเนินกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและลดปริมาณขยะ พร้อมสนับสนุนเครือข่ายพันธมิตรในการดำเนินกิจกรรมเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

๒.๘ ประวัติและความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่ มีบันทึกไว้ในตำนานพงศาวดารหลายฉบับ หลายสำนวนแต่เนื้อเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นเค้าโครงเดียวกัน การเริ่มเรื่องตำนานจะกล่าวตั้งแต่สมัยต้นพุทธกาลว่าพระเจ้าสิงหลวัตกุมาร อพยพจากเมืองไทยเทศล่องมาตามลำน้ำโขง และตั้งบ้านแปลงเมืองโดยมีพญานาค ช่วยขุดคูปราการเมือง ปรากฏชื่อเมืองว่า นาคพันธุ์ สิงหลวัตินคร ต่อมาตามตำนานได้กล่าวถึงการรวบรวมดินแดนให้เป็นปึกแผ่นของ พระเจ้าสิงหลวัตินคร โดยรวมเอาชาวนิวัตติ และการปราบปรามพวกกล่อม หรือขอมให้อยู่ใต้อำนาจ หลังจากนั้นเมืองโยนกนาคพันธุ์ ได้มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาหลายพระองค์ แต่ละพระองค์ต่างก็เน้นในการทำนุบำรุงศาสนา เป็นหลักต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าอังกราชอำนาจของขอม เมืองอุโมงคเสลา มีมากขึ้นสามารถรบชนะพระเจ้ามังคราชและขับไล่ให้ไปอยู่ที่ เมืองสีทอง โอรสพระเจ้ามังคราชคือพระเจ้าพรหม สามารถปราบปรามพวกขอมลงได้สำเร็จจึงอัยเชิญพระเจ้าอังกราช กลับเข้าไปครองราชสมบัติที่เมืองนาคพันธุ์ฯ ตามเดิม อานาเขตของเมืองนาคพันธุ์สมัยพระเจ้าพรหมได้ขยายกว้างขึ้นไปอีกโดยไปสร้าง เวียงไชยปราการ และครองราชอยู่ที่นี่ ในรัชกาลของ พระเจ้าชัยศิริ เวียงไชยปราการก็ถูกรุกรานโดย กษัตริย์จากเมืองสะเทิม พระเจ้าชัยศิริเห็นว่าสู้ไม่ได้ จึงเสด็จไปที่เวียงกำแพงเพชร สำหรับทางเมืองนาคพันธุ์ก็มีกษัตริย์ปกครองมาจนถึงรัชกาลของ พระเจ้ามาชัยชนะ ก็เกิดเหตุการณ์อาเพศจนเมืองล่มกลายเป็นหนองน้ำ เมืองเชียงใหม่ตั้งแต่สมัยพระนารายณ์เป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเริ่มประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่อย่างแท้จริง เพราะกษัตริย์ที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ เมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันสร้างขึ้นด้วยพระเจ้าแสนภู บริเวณเมืองเก่าแม่น้ำโขงราว พ.ศ. ๑๘๗๑ แต่มีบางท่านที่มีความเข้าใจว่าเมืองเชียงใหม่อาจมีอายุแก่กว่านี้ได้^{๔๗} อานาเขตของเมืองเชียงใหม่เมืองแรก ตั้งทิศเหนือติดต่อกับเมืองเชียงตุง ที่เมืองกายตัดไปหาบ้านท่าสามท้าว ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ติดแดนเมืองเชียงตุง ที่ดอยหลวงเมืองภูคาสตะวันออกติดแดนหลวงพระบางที่ดอยเชียงคี ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ติดกับเขตแดนเมืองเชียงของ ทิศใต้ติดกับเมืองเชียงราย บริเวณแม่น้ำยม ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ติดแดนเมืองฝาง ที่ดอยแก้วคอกหมา ทิศตะวันตก

^{๔๗} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ประวัติและความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๔๕.

ติดกับเมืองลาด บริเวณดอยผาตาแหลว และทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ติดกับดอยเชียงตุงบริเวณ ดอยผาซ้าง หลังจากสร้างเมืองแล้ว พระเจ้าแสนภูประทับอยู่ที่เมืองเชียงแสนจนสวรรคต พ.ศ. ๑๘๗๗ เมืองเชียงแสน คงเป็นเมืองที่มีความสำคัญในขณะนั้น เพราะกษัตริย์องค์ต่อมา คือพระเจ้าคำฟู ทรงย้ายจากเชียงใหม่มาประทับที่เชียงแสนโดยตลอดรัชกาล แต่หลังจากสมัยพระเจ้า คำฟูแล้วเมืองเชียงแสนคงลดฐานะลงกลายเป็นเมืองลูกหลวงเท่านั้น เพราะพระเจ้าผายู โปรดให้พระเจ้า ก้อนา ราชโอรสมาปกครองเมืองเชียงแสนแทน จากนั้นตั้งแต่รัชกาลก้อนาเป็นต้นมา เมืองเชียงแสน ถูกลดบทบาทลงไปอีก เพราะมหากษัตริย์รัชกาลต่อมาได้โปรดแต่งตั้งเพียง พระราชวงศ์หรือขุนนาง ที่มีความดีความชอบ ขึ้นมาปกครองในบานะเจ้าเมืองแทน ทำให้เมือง เชียงแสนคงอยู่ในฐานะหัวเมืองหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้จะลดฐานะเป็นเพียงหัวเมือง แต่ผู้ปกครองเมืองเชียงแสนทุกคน ต่างก็ทำนุบำรุงบ้านเมืองและมีการสร้างวัดวาอารามอยู่เสมอ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๑๐๐ เมืองเชียงแสน ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า พร้อมกับเมืองเชียงใหม่ และอีกหลายๆเมืองในล้านนา^{๔๔}

ต่อมาราวปีพ.ศ. ๒๑๕๓ ในรัชกาลของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มังนธาซ้อเจ้าเมือง เชียงใหม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อกรุงศรีอยุธยา พระนเรศวรโปรดจัดการปกครองเชียงใหม่และให้ออกกรม เดโชไปครองเชียงแสน เมืองเชียงแสนอยู่ภายใต้ชั้นทสี่มาของกรุงศรีอยุธยาได้ไม่นาน ก็ต้องยอมต่อ พม่าอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นพม่าก็แต่งตั้งขุนนางมาโดยตลอด บางครั้งก็มีกระแสพยายามจะปลดแยก อำนาจของพม่าของชาวพื้นเมือง เช่นกรณีของเทพสิงค์ และน้อยวิสุทธ์ แห่งลำพูนวิ้งสามารถตีเมือง เชียงแสนคืนได้ ในราวปี พ.ศ.๒๓๐๐ แต่ไม่นานพม่าก็กลับมาปกครองได้อีก จนกระทั่ง พ.ศ.๒๓๔๗ พระบาทสมเด็จพระยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดฯให้เจ้าฟ้าหลวง เทพหริรักษ์ และเจ้าพยายมราชยกทัพขึ้น ไปสมทบกับทัพจากเวียงจันทน์ น่าน ลำปาง และเชียงใหม่ รวมกำลังขับไล่พม่าออกจากเชียงแสนเป็น ผลสำเร็จและกวาดต้อนผู้คนลงไปได้ตามเมืองทั้งห้าการศึกครั้งนี้ทำให้เมืองเชียงแสนถูกเผาทำลายจน หมดความสำคัญทางยุทธศาสตร์ไปมากในรัชการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ราวพ.ศ.๒๔๑๓ มีชาวพม่า ลื้อ จีน จากเมืองเชียงตุง และชาวไทยใหญ่จากเมืองหมอกใหม่ ได้อพยพ เข้าไปตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงแสนเจ้าอุปราชวงศ์เมืองเชียงใหม่ จึงมีหนังสือแจ้งไปยังกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯให้อุปราชเมืองเชียงใหม่ และโปรดฯเกล้าให้เจ้า อินตะ นาราชกูรจากเมืองลำพูน ลำปาง และเมืองเชียงใหม่ขึ้นไปตั้งถิ่นฐานที่เมืองเชียงใหม่แทน แล้ว ยก เจ้าอินตะ ให้เป็น พระยาราชเดชดำรง เจ้เมืองเชียงแสน ปี พ.ศ.๒๔๓๘ เมืองเชียงแสนหลวง ในปี พ.ศ.๒๔๗๒ ต่อมาถูกยุบฐานะกลับเป็นอำเภอเชียงแสน ภายใต้การปกครองของจังหวัดเชียงราย อีกครั้ง เมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๐๐ จนถึงปัจจุบันศิลปะวัตถุเมืองเชียงแสนที่มีชื่อเสียงได้แก่ พระพุทธรูป ที่ทำจากเนื้อสำริด มีทั้ง พระเชียงแสนสิงห์หนึ่ง ซึ่งอยู่ในยุคของแสนแก้ว เป็นพระที่มี อายุเลิศล้ำทางศิลปะ และพระสกุลเชียงแสนสิงห์ต่างๆทั้งพระศิลปะลังกา สุโขทัย ตลอดถึงสมัยอยุธยา ก็มี พระเครื่อง ส่วนใหญ่จะมีเนื้อตะกั่วสนิมแดง และเนื้อตะกั่วแซมไข ส่วนประเภทพระเนื้อดินนั้น มีน้อย

^{๔๔} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ประวัติและความเป็นมาของเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๔๕.

๒.๘.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอเชียงแสนตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอแม่สาย รัฐฉาน (ประเทศพม่า) และแขวงบ่อแก้ว (ประเทศลาว)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงบ่อแก้ว (ประเทศลาว) และอำเภอเชียงของ

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเชียงของ อำเภอดอยหลวง และอำเภอแม่จัน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่จันและอำเภอแม่สาย

๒.๘.๒ การแบ่งเขตการปกครอง

ก. การปกครองส่วนภูมิภาค

อำเภอเชียงแสนแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๖ ตำบล ๗๐ หมู่บ้าน ได้แก่

ที่	ชื่อตำบล	ตัวเมือง	อักษรโรมัน	จำนวนหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร
๑.	เวียง	เวียง	Wiang	๙	๖,๐๒๔	๑๑,๓๓๔
๒.	ป่าสัก	ป่าสัก	Pa Sak	๑๓	๓,๐๙๓	๗,๘๐๗
๓.	บ้านแซว	บ้านแซว	Ban Saeo	๑๕	๔,๒๑๗	๑๐,๔๖๑
๔.	ศรีดอนมูล	ศรีดอนมูล	Si Don Mun	๑๓	๓,๑๗๐	๗,๗๖๕
๕.	แม่เงิน	แม่เงิน	Mae Ngoen	๑๒	๒,๗๒๓	๘,๒๘๖
๖.	โยนก	โยนก	Yonok	๘	๑,๘๕๑	๔,๖๗๐

ข. การปกครองส่วนท้องถิ่น

ท้องที่อำเภอเชียงแสนประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๗ แห่ง ได้แก่

๑. เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลเวียง
๒. เทศบาลตำบลเวียง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเวียง (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน)
๓. เทศบาลตำบลโยนก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโยนกทั้งตำบล
๔. เทศบาลตำบลบ้านแซว ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านแซวทั้งตำบล
๕. เทศบาลตำบลแม่เงิน ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่เงินทั้งตำบล
๖. องค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลป่าสักทั้งตำบล
๗. องค์การบริหารส่วนตำบลศรีดอนมูล ครอบคลุมพื้นที่ตำบลศรีดอนมูลทั้งตำบล

๒.๙ รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

เมืองเชียงแสนเป็นพื้นที่เมืองโบราณที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งในทางโบราณคดี และ เอกสารทางประวัติศาสตร์ตั้งจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากซากทางโบราณคดี พบว่า มีจำนวนวัดทั้งที่เป็น วัดร้างและวัดที่ถูกรื้อถอน ากลับมาบูรณะใช้ใหม่จ จำนวนทั้งสิ้น ๗๖ แห่งในพื้นที่ กวางเก่าเมืองเชียงแสน ซึ่งมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๒.๕ ตารางกิโลเมตร ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือประเด็นทางด้าน ที่ดิน เนื่องจากจำนวนของแหล่งโบราณสถานที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมือง ในพื้นที่ดินบางส่วน เป็นกรรมสิทธิ์ของกรมธนารักษ์โดยมีกรมศิลปากรเป็นผู้ดูแล จำนวนวัดร้างทั้งสิ้น ๒๕ แห่งมีประเด็น การบุกรุกที่ดินของชาวมุสลิม คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๘๙ ของจำนวนหลักฐานทางโบราณคดีในทั้งหมด จากข้อมูลของโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ และบางส่วน เป็นที่ดินส่วนบุคคล ซึ่งประเด็นความขัดแย้งในเชิงของที่ดินนี้เป็นหนึ่งในปัญหาหลักของการอนุรักษ์ และจัดการมรดกทางโบราณคดีเหล่านั้น ปัจจุบันกรมศิลปากรและเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน มีนโยบายที่จะคลี่คลายประเด็นปัญหาดังกล่าวเพื่อสร้างกระบวนการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ อันจะก่อให้เกิดการผลักดันเข้าสู่การเป็น มรดกโลกในรูปแบบของมรดกที่ยังคงมีชีวิต (Living Heritage) การศึกษาในครั้งนี้จึงมีเป้าหมาย ในการค้นหาแนวทางการจัดการร่วมกันดังกล่าวระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องและชุมชนที่มีผลกระทบ เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป กรอบแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาใน ครั้งนี้สามารถจำแนกออกได้เป็น ๔ แนวคิดและวรรณกรรมหลักคือ แนวคิดการอนุรักษ์ในระดับ นานาชาติ พัฒนาการแนวคิดและการปฏิบัติในการอนุรักษ์ของประเทศไทย แนวคิดอนุรักษ์เมือง ประวัติศาสตร์ และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนวิธีการศึกษาใช้วิธีการสำรวจ ศึกษา รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล จากเอกสาร การลงภาคสนาม การสัมภาษณ์และการสร้าง กระบวนการมีส่วนร่วมภายในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยวัตถุประสงค์และความมุ่งหวัง ของการศึกษานี้มีด้วยกันทั้งหมด ๔ ข้อหลักๆคือ^{๔๙}

๑. เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและโบราณคดีในพื้นที่ เมือง ประวัติศาสตร์เชียงแสน ร่วมกันระหว่างกรมศิลปากร เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน องค์กรชุมชน ประชาชนพื้นที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

๒. เพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ทางโบราณคดีในเมืองเชียงแสนทั้งสิ้น ๗๖ แห่งผ่าน การมีส่วนร่วมของประชาชน

๓. เพื่อกระตุ้นให้เกิดกลไกของทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อน การอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์เมืองเชียงแสน

๔. เพื่อจัดกระบวนการให้เกิดการคลี่คลายประเด็นข้อติดขัดทางด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในบริเวณพื้นที่ทางโบราณคดีต่างๆในเมืองผลของการศึกษาในครั้งนี้จะมีทั้ง แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาของเมืองในภาพรวม รวมถึงการยกตัวอย่างแนวทางการจัดการพื้นที่ โบราณสถานในเขตเมืองเชียงแสน เพื่อที่จะเป็นแนวทางเบื้องต้นในการขยับกระบวนการมีส่วนร่วม

^{๔๙} กรมศิลปากร, เมืองเชียงแสนเมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๕.

และช่วยทำให้ทุกภาคส่วนเห็นภาพที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมและเกิดการขับเคลื่อนต่อไปในปัจจุบันและอนาคต

๒.๙.๑ เมืองเชียงใหม่โบราณเก่าแก่ของประเทศไทย

เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองเล็กๆ ในจังหวัดเชียงใหม่และเป็นหนึ่งในเมืองโบราณเก่าแก่มากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย ตั้งอยู่เลยแม่น้ำโขง แม่น้ำสายนานาชาติไหลผ่านประเทศมากกว่า ๖ ประเทศ ให้ผู้คนได้อาศัยหาปลาและล่าเลี้ยงสัตว์ ชาวเชียงใหม่ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายและสงบสุข ท่ามกลางโบราณสถานมากมายกระจุกกระจายอยู่ตามจุดต่างๆทั่วทั้งอำเภอ

บนพื้นที่ราบริมฝั่งตะวันตกแม่น้ำโขง ล้านนาสั่งสมเวลามายาวนาน จากแผ่นดินสู่อีกแผ่นดินหนึ่ง ก่อนเรื่องราวของอาณาจักรล้านนาจะเริ่มขึ้นมีอาณาจักรยิ่งใหญ่ที่ถือเป็นต้นกำเนิดแห่งอาณาจักรทางตอนเหนือของไทยคือ อาณาจักรเชียงแสน พื้นที่ราบริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงถูกกล่าวขวัญผ่านตำนานประวัติศาสตร์เรื่องราวผูกโยงก่อนอาณาจักรล้านนามีตัวตนเสียอีก เพียงแค่การยืนยันจากหลักฐานทางโบราณสถานที่หลงเหลือไม่อาจรองรับความเก่าแก่ระดับตำนานได้ เวียงหนองล่อง จึงดำดิ่งไปกับตำนานสถาปัตยกรรมโบราณ เล่าความกลับไปไม่มากนัก ทว่าบ่งบอกเรื่องราวเติมเต็มให้กับล้านนาได้มากมาย เช่น

ก. เจดีย์วัดป่าสัก (เป็นวัดร้าง) แต่ครั้นไปด้วยต้นไม้ องค์เจดีย์ป่าสักค่อนข้างสมบูรณ์แบบ (ผ่านการบูรณะพองาม) ฐานเจดีย์มณฑปยอดระฆัง ๕ ยอด รูปแบบสถาปัตยกรรมได้รับอิทธิพลมาจากทิวทัศน์ชาย ฐานเจดีย์เป็นซุ้มพระ ๑๒ ซุ้ม รูปแบบฐานคล้ายกับองค์เจดีย์กุฎจัหวัดลำพูน ส่วนมณฑปถึงยอดรับอิทธิพลมาจากเชียงยัน ด้านศิลปกรรมได้รับอิทธิพลมาจาก พุกาม ขอม สุโขทัย รวมๆกันแล้วเจดีย์วัดป่าสักค่อนข้างพิเศษ ดูแปลกตานักวิชาการหลายสาขากำหนดให้เป็นเจดีย์แบบพิเศษ (แบบเชียงแสน-เชียงใหม่) แนวกำแพงเมือง เรียงตัวไว้รายล้อม ขวนให้นึกถึงพญาแสนภู (กษัตริย์ราชวงศ์มังรายลำดับที่๓) พระราชนัดดาของพญามังราย (ปฐมกษัตริย์ล้านนา) ทรงสถาปนาเมืองเชียงใหม่แห่งนี้ขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๗๑ หลังจากถูกทิ้งร้างด้วยความรุ่งเรืองใหม่ของอาณาจักรล้านนา ที่มีเวียงพิงค์ (เชียงใหม่) เป็นราชธานี โดยมีขนาดกว้าง ๗๐๐ วา ยาว ๑,๕๐๐ วา มีป้อม ๘ แห่ง เมืองเชียงใหม่ถูกสร้างขึ้นบนเมืองเก่าที่ร้างไปแล้ว คาดว่าเป็นการสร้างทับ เมืองเงินยางในอดีตทำให้บางครั้งเราได้ยินคนพูดถึงเมืองว่า เมืองเงินยางเชียงแสน บ้าง หรือ หิริญนครเงินยาง บ้าง ทั้งนี้ก็หมายถึง เมืองเชียงใหม่ อีกเช่นกัน เมื่อสร้างเมืองเสร็จ พญาแสนภูก็ประทับที่เชียงแสนตลอดพระชนม์ชีพ เป้าหมายที่แท้จริงของการสร้างเมืองเชียงใหม่คือการวางยุทธศาสตร์ให้เป็นศูนย์กลางเมืองตอนบนและป้องกันข้าศึกทางด้านทิศเหนือ ช่วงหนึ่งเชียงแสนถึงถูกยกระดับให้มีความสำคัญเหนือเมืองเชียงใหม่ ด้วยเข้าไป พระธาตุเจดีย์หลวง แม่เจดีย์องค์ไม่ใหญ่ที่สุดในล้านนา แต่ในเชียงแสนนี้ไม่มีเจดีย์ใดองค์ใหญ่กว่านี้อีกแล้ว ทางเข้าเป็นประตูซุ้มเก่าแก่ ถ้าซุ้มประตูนี้ในอดีตเป็นซุ้มประตูโขงอย่างวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ หรือวัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง คงเข้าที่ลวดลายคงพิถีพิถันไม่น้อย แต่โบราณสถานจะเป็นเช่นไรหลงเหลือเช่นไรรอดหัก หรือเหลือเพียงเสาโบราณสถานเหล่านั้นก็ยังคงความงดงามในตัวเอง ภาพซุ้มประตูที่ผมนึกถึงก้อดี หรือภาพซุ้มที่ได้รับการบูรณะขึ้นมาใหม่ก็ดี ถ้ามันไม่ถูกต้องในรูปแบบของซุ้มเดิม ไปกันคนละทิศละทาง ต่อให้สร้างสวยงามยิ่งใหญ่ขนาดไหนก็เป็นแค่เงาเบลอเบือนบนใบหน้าประวัติศาสตร์เท่านั้นเองแต่หลายอย่างก็เป็นข้อจำกัดบางทีจึงต้องยอมให้เกิดเงาดีกว่าปล่อยให้รากเหง้าของตัวเองสูญหาย

วิถีชีวิตชาวเชียงแสนอดีตกับปัจจุบันอยู่ใกล้กันราวกับเป็นสิ่งเดียวกันภาพหญิงแก่ถือสลุ (ขันเงิน)ไปวัด ภาพซากวัดซากเมืองเก่า งานก่อสร้างสมัยใหม่ตีกรรมบ้านช่องผูกขึ้นท่ามกลางซากเมืองเก่า แสงแดดเริ่มแรงมากขึ้นแล้วทักทายผู้คนใต้ถ้ำถึงวัดริมฝั่งโขงผู้ขายท่าทางแข็งแรง (คนแบกผลไม้จากเรือสินค้าจีน) ผมบอกเขาว่าไปวัดผ้าขาวบ้านสิ. อยู่ติดกับริมฝั่งโขงเลย ภายในวัดผ้าขาวบ้านมีพระเจดีย์ฐานสูง มีเรือนธาตุและซุ้มทิศประประคิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนแสดงปางประทานอภัย และพระพุทธรูปปางลีลา ส่วนยอดเจดีย์ทรงกลม ประวัตินี้วัดผ้าขาวบ้านตามตำนานกล่าวว่าพญาลาวแก้วมาเมืองโอรสพระลวะจักรราชสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๓๐๔ แต่หลักฐานทางสถาปัตยกรรมคาดว่าองค์พระเจดีย์น่าจะมาจากฝีมือและการสร้างขึ้นภายหลังพระธาตุจอมกิติและเจดีย์พระเจ้าล้านทองคือราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ วัดบนเนินเขา และวิวเมืองเชียงแสนเขตป็นแดนธรรมชาติแม่น้ำโขง วัดในเชียงแสนที่อยู่บนเนิน ก็เห็นจะมีอยู่ ๒ วัด ที่มีชัยภูมิดีคือ วัดพระธาตุจอมกิติ กับวัดพระธาตุผาเงา

ข. วัดพระธาตุผาเงา อยู่ทางทิศใต้ของเมืองตรงบริเวณพระธาตุผาเงาด้านบนเป็นจุดชมวิวยุคใหม่อย่างชัดเจนและกว้างไกลมากหากท่านที่ต้องการภาพลำน้ำโขงโดยมีแผ่นดินทั้ง ๓ ชาติด้วยแล้วนั้นไม่น่าพลาดที่นี่ทีเดียวเพราะสวยงามมากฝั่งไทยมองออกไปมีป่าไม้บางๆปนอยู่กับบ้านเรือนแม่น้ำกก แม่น้ำคำ และยอดดอยเชียงรายฝั่งลาวมองเห็นผืนป่า(ต้นจ๊วป่าขึ้นอย่างแน่นหนา)อุดมสมบูรณ์ คนลาวเค้ารักธรรมชาติมากกว่าบ้านเราเสียอีกฝั่งพม่าอยู่ไกลออกไปทางตะวันตกหากขึ้นมาในวันที่สภาพอากาศไม่เป็นใจคงไม่เห็นส่วนแม่น้ำโขงทอดสายยาวไหลเขียวดูต้นสีของสายน้ำชุ่มคล้ายเป็นสีโอวัลติน สานน้ำโขงทรงพลังทำหน้าที่เป็นปราการธรรมชาติกั้นแนวเขตระดับชาติได้เป็นอย่างดี^{๕๐}

ค. วัดพระธาตุจอมกิติ ตามตำนานกล่าวว่าพระเจ้าฟ้างนคราชกษัตริย์แห่งราชวงศ์โยนกองค์ที่ ๒๔ และพระเจ้าพรหมมหาราช ราชโอรส ทรงสร้างขึ้นราว พ. ศ . ๑๔๘๓ เพื่อบรรจุเอาพระบรมสารีริกธาตุ ๑๑ องค์จากทั้งหมด ๑๖ องค์ ไว้ภายใน เช่น พระธาตุดอยจอมทอง จอมจ้อ จอมสัก จอมแก้ว จอมแจ้ง และพระธาตุดอยตุง เป็นต้น) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน แวะเป็นจุดสุดท้ายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน เป็นสถานที่ที่มีคุณค่ามากมายมหาศาลทีเดียว เลยถือเอาสถานที่แห่งนี้เป็นจุดสุดท้าย ย้อนรอยอดีตโยนกเชียงแสนและล้านนาในพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ นั้นได้มีการกล่าวไว้ในพงสาวดารโยนกว่าได้เกิดชุมชนนครโคมคำ เมืองโยนก นาคนคร เชียงแสน และอาณาจักรล้านนาไทยขึ้นบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน ตั้งแต่สิบสองปันนาลงมา จนถึงเมืองทริภุชชัย (ลำพูน) นั้นได้มีเจ้าครองนครสำคัญคือ พญาสิงหนวัติ พระเจ้าฟ้างนคร พระเจ้าพรหมมหาราช และ พญามังราย (ครองราชย์ที่เมืองเงินยาง เมื่อราว พ.ศ. ๑๘๐๔

พญาสิงหนวัติ ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่ได้สถาปนาเมืองโยนกนาคพันธุสิงหนวัติขึ้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง ดินแดนที่ราบในเมืองเชียงราย เมื่อ พ. ศ . ๑๑๑๗ โดยทำการแย่งชิงที่ดินจากพวกขอมดำหรือ กล่อม ที่มีอิทธิพลอยู่ในแถบนั้น ทำให้ต้องพากันหนีไปตั้งหลักแหล่งอยู่ทางใต้ บริเวณถ้ำอูโมงค์

^{๕๐} กรมศิลปากร, เมืองเชียงแสนเมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๖.

เสรานครครั้งนั้นพญาสิงหนวัติ ได้รวบรวมเอาพวกมิลักขุหรือ คนป่าคนดอยเข้ามาอยู่ในอำนาจของเมืองโยนกนาคนครทำให้มีอาณาเขตทิศเหนือติดเมืองน่าน ทิศใต้จรดปากน้ำโพ ทิศตะวันออกจรดแม่น้ำดำ ในดงเกี้ย ทิศตะวันตกจรดแม่น้ำสาละวินโดยมีเมืองสำคัญคือ เมืองไชยปราการ บริเวณแม่น้ำฝาง และแม่น้ำกก ดินแดนทางใต้สุด คือเมืองกำแพงเพชร

อาณาจักรโยนกนาคนครแห่งนี้มีพระเจ้าแผ่นดินหลายพระองค์ เช่น พญาพังคราช พระเจ้าพรหมราช พระเจ้าไชยสิริ ต่อมาในสมัยพระเจ้ามหาชัยชนะ พ.ศ. ๑๕๕๒ อาณาจักรโยนกนาคนคร ได้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน เนื่องจากพนักันน้ำ หรือเขื่อนเหนื่อน้ำพังทลายลง ทำให้ที่ตั้งของเมืองกลายเป็นแหล่งน้ำใหญ่ (เข้าใจเป็นบริเวณที่เรียกว่า เวียงหนองหล่ม ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากทะเลสาบเชียงแสนและบริเวณแม่น้ำกก ต่อกับแม่น้ำโขงใกล้วัดพระธาตุดาเวา) จนเป็นเหตุให้บรรดาราชวงศ์กษัตริย์ และขุนนางของโยนกนาคนครเสียชีวิตด้วยเหตุนี้ท่วมเมืองทั้งหมดส่วนชาวบ้านที่รอดชีวิตได้ประชุมปรึกษากันเลือกตั้งคนกลุ่มหนึ่งมิใช่เชื้อสายราชวงศ์ขึ้นดูแลพวกตน เรียกว่า ขุนแต่งเมืองจึงเป็นเหตุของชื่อ “เวียงปรีक्षा” ขึ้น อีก ๘๘ ปี อาณาจักร โยนกนาคนครจึงสิ้นสุด ต่อมา พญามังราย ผู้สืบเชื้อสายมาจากผู้เมืองเงินยางเมืองเชียงแสน ได้ทรงทำการรวบรวมอาณาจักรล้านนาไทยที่กระจัดกระจายให้เป็นปึกแผ่นขึ้นมาใหม่และทำการสร้างเมืองเชียงรายขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕ ครั้งนั้นพระองค์ทรงยกทัพเข้ายึดอาณาจักรภูชัยจากพวกมอญเชื้อสายของพระนางจามเทวี ได้ใน พ.ศ. ๑๘๓๕ แล้วทำการตั้งอาณาจักรใหม่ขึ้น เรียกว่า อาณาจักรล้านนา โดยระยะแรกมี เวียงกุมกาม เป็นราชธานี แต่เวียงกุมกามเกิดน้ำท่วมบ่อยครั้ง จนพญามังรายต้องขอคำปรึกษา จากพระสหายคือพญาจ่าเมืองเจ้าผู้ครองนครภูมยยาว (พะเยาแคว้นอิสระ แคว้นเดียวในล้านนาขณะนั้น) และพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (กษัตริย์สุโขทัย) เพื่อหาชัยภูมิที่ดีเหมาะแก่การสร้างเมืองจึงพบกับที่ข้างแม่น้ำปิงและได้สร้างเมืองชื่อ “นพบุรีศรีนครพิงเชียงใหม่” หรือตัวเมืองเชียงใหม่

๒.๙.๒ แผนผังโบราณสถานเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย

เมืองโบราณเชียงแสนและเมืองโบราณเชียงแสนน้อย เป็นเมืองโบราณที่มีคูน้ำ กำแพงเมืองก่ออิฐ/คันดิน ล้อมรอบ ตั้งห่างกันราว ๕ กิโลเมตร ริมน้ำด้านขวาของ แม่น้ำโขง ในพื้นที่ ต.เวียง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย ในปัจจุบัน จากหลักฐานทางโบราณคดีและงานศิลปกรรมที่พบในปัจจุบันเมืองโบราณดังกล่าวน่าจะมีอายุ ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา โดยถูกทิ้งร้างไปหลังจากสงครามที่เมืองเชียงแสนปี พ.ศ. ๒๓๔๗ รวม ระยะเวลา การมีสภาพเป็นเมืองที่มีผู้คนอยู่อาศัยสืบเนื่องกันราว ๕๐๐ ปี^{๕๑}

จากหลักฐานที่ตั้งของเมืองโบราณเชียงแสนซึ่งตั้งอยู่ตรงกลาง มีเมืองโบราณเชียงแสนน้อย ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ ของเมืองโบราณเชียงแสนห่างกันราว ๕ กิโลเมตร บริเวณที่ลุ่มน้ำกักไหลมาบรรจบกับลำน้ำโขง(สบกก) และมีเมืองโบราณเชียงเมียง ตั้งห่างไปทางทิศเหนือของเมืองโบราณเชียงแสน ราว ๑๐ กิโลเมตรบริเวณที่ลุ่มน้ำรวกไหลมาบรรจบกับลำน้ำโขง (สบรวก) โดยเมืองโบราณทั้ง ๓ ตั้งเรียงอยู่บนฝั่งลำน้ำโขงด้านเดียวกัน และยัง มีเมืองโบราณที่ชาวลาวเรียกว่า "สุวรรณโคฒ์" ตั้งอยู่

^{๕๑} กรมศิลปากร, เมืองเชียงแสนเมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๗.

ริมฝั่งแม่น้ำโขงตรงกันข้ามกับเมืองโบราณเชียงแสนน้อยในดินแดน ฝั่งประเทศลาว หรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบันด้วย นั้น

จากหลักฐานเมืองโบราณเชียงแสนน้อย เมืองโบราณเชียงเมียง เมืองโบราณ สุวรรณโคมคำที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงขนานอยู่ด้านทิศเหนือและทางด้านทิศใต้ แวดล้อมเมืองโบราณเชียงแสนดังกล่าวซึ่งเมืองโบราณเหล่านั้นตั้งอยู่ใกล้เคียงกันมากจนอาจสันนิษฐานได้ว่าเมืองโบราณทั้งหมดน่าจะเป็เมืองร่วมสมัยกันและน่าจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดต่อเนื่องกันมาช้านาน โดยเมืองโบราณเชียงแสนน้อย เมืองโบราณสุวรรณโคมคำและเมืองโบราณเชียงเมียง น่าจะเป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมเส้นทางทั้งทางบกและทางน้ำจากลำน้ำโขง ลำน้ำกก และลำน้ำรวก ก่อนที่เข้าสู่เมืองโบราณเชียงแสนก็เป็นได้

โดยหลักฐานจากการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดีเท่าที่พบในปัจจุบันจากเมืองโบราณเชียงแสน เมืองโบราณ เชียงแสนน้อย และเมืองโบราณเชียงเมียง พบหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาในวัฒนธรรมทริภุชชัยตอนปลาย (อายุ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙) ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ. ๑๘๑๔-๑๙๑๑) สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) ชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินเผาในวัฒนธรรมทริภุชชัย (อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙) จากการขุดแต่งโบราณสถานวัดมหาอาราม โบราณสถานวัดพระยอ ในเมืองโบราณเชียงแสน โบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิศเหนือ) ในเมืองโบราณเชียงแสนน้อย และโบราณสถานวัดสามมุมเมืองในเมืองโบราณเชียงเมียง จากหลักฐานดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่าเมืองโบราณที่ทำการศึกษาทั้ง ๓ เมือง น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมาแล้ว

โดยเมืองโบราณเวียงเชียงแสนน่าจะเป็นเมืองที่มีความสำคัญที่สุด ดังหลักฐานในปัจจุบันที่พบว่า เมืองโบราณเวียงเชียงแสนเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีคูน้ำ กำแพงเมืองและป้อมปราการก่อด้วยอิฐล้อมรอบ พบโบราณสถาน จำนวน ๑๐๐ แห่ง ทั้งภายในและภายนอกกำแพงเมืองซึ่งพบรายงานการขุดแต่งโบราณสถานที่สามารถนำมาศึกษาได้ถึง ๓๔ แห่งส่วนเมืองโบราณเชียงแสนน้อยและเมืองโบราณเชียงเมียงนั้นเป็นเมืองโบราณที่มีขนาดเล็กกว่า มีคูน้ำและใช้คันดินล้อมรอบโดยพบโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนน้อย จำนวน ๑๒ แห่ง พบรายงานการขุดแต่งโบราณสถานที่สามารถนำมาศึกษาได้ ๑๑ แห่งโดยเมืองโบราณเชียงเมียงนั้นมีโบราณสถานทำการขุดแต่งและบูรณะมีหลักฐานรายงานการขุดค้นขุดแต่งเพียงแห่งเดียวคือโบราณสถานวัดพระธาตุภูเข้าเท่านั้น จึงมีตัวอย่างข้อมูลไม่เพียงพอในศึกษาในครั้งนี้ส่วนเมืองโบราณสุวรรณโคมคำนั้นปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตแดนของประเทศลาวทำให้ไม่มีข้อมูลที่สามารถนำมาศึกษาได้

โบราณสถานของเมืองโบราณเชียงแสนและเมืองโบราณเชียงแสนน้อย ซึ่งพบหลักฐานโบราณสถานเป็นวัดในพุทธศาสนารวมกันกว่า ๑๑๒ แห่ง กระจายอยู่ทั่วไปทั้งด้านนอกและในกำแพงเมือง/คันดิน ส่วนใหญ่ทำการขุดค้นขุดแต่งและบูรณะแล้ว โดย ในจำนวนนี้ มีโบราณสถาน ๔๕ แห่งแบ่งเป็น โบราณสถานจากเมืองโบราณเชียงแสน ๓๔ แห่งและ เมืองโบราณเชียงแสนน้อย ๑๑ แห่ง

ที่พบรายงานการขุดค้นขุดแ ต่งทางโบราณคดีที่มีข้อมูลหลักฐานสามารถนำมา ศึกษา วิจัย ในครั้งนี้ได้แก่^{๕๒}

๑.โบราณสถานของเมืองโบราณเชียงใหม่ จำนวน ๓๔ แห่งคือ

- ๑.๑ โบราณสถานหมายเลข ๑ (นอกเมือง)
- ๑.๒ โบราณสถานหมายเลข ๔ กลุ่ม ๑ (นอกเมือง)
- ๑.๓ โบราณสถานหมายเลข ๔ กลุ่ม ๒ (นอกเมือง)
- ๑.๔ โบราณสถานหมายเลข ๗ (นอกเมือง)
- ๑.๕ โบราณสถานหมายเลข ๘ (นอกเมือง)
- ๑.๖ โบราณสถานหมายเลข ๑๐ (นอกเมือง)
- ๑.๗ โบราณสถานหมายเลข ๑๑ (นอกเมือง)
- ๑.๘ โบราณสถานหมายเลข ๑๓ (นอกเมือง)
- ๑.๙ โบราณสถานวัดสบเกี๋ยง (นอกเมือง)
- ๑.๑๐ โบราณสถานวัดป่าสัก (นอกเมือง)
- ๑.๑๑ โบราณสถานวัดป่าแดง (นอกเมือง)
- ๑.๑๒ โบราณสถานวัดจอมหมอก (นอกเมือง)
- ๑.๑๓ โบราณสถานหมายเลข ๑๒
- ๑.๑๔ โบราณสถานหมายเลข ๑๖
- ๑.๑๕ โบราณสถานหมายเลข ๑๗
- ๑.๑๖ โบราณสถานหมายเลข ๒๓
- ๑.๑๗ โบราณสถานหมายเลข ๒๖
- ๑.๑๘ โบราณสถานหมายเลข ๒๗
- ๑.๑๙ โบราณสถานวัดบุญยืน
- ๑.๒๐ โบราณสถานวัดอ้อมแก้ว
- ๑.๒๑ โบราณสถานวัดมหาธาตุ
- ๑.๒๒ โบราณสถานวัดอุดม
- ๑.๒๓ โบราณสถานวัดป่าจัวเชียง
- ๑.๒๔ โบราณสถานวัดคว้าง
- ๑.๒๕ โบราณสถานวัดมหาโพธิ์
- ๑.๒๖ โบราณสถานวัดสังฆาแก้วดอนตัน
- ๑.๒๗ โบราณสถานวัดเสาศีแลง
- ๑.๒๘ โบราณสถานวัดร้อยช่อ
- ๑.๒๙ โบราณสถานวัดมหาอาราม
- ๑.๓๐ โบราณสถานวัดเจติยหลวง

^{๕๒} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๘.

- ๑.๓๑ โบราณสถานวัดอโศก-ช้างค้ำ
- ๑.๓๒ โบราณสถานวัดอาทิตันแก้ว
- ๑.๓๓ โบราณสถานวัดบ้านร้อง
- ๑.๓๔ โบราณสถานวัดส่วสดี (ส่วสดี)

๒. โบราณสถานของเมืองโบราณเชียงแสนน้อย จำนวน ๑๑ แห่ง

- ๒.๑ โบราณสถานบ้านสบกก (นอกเมือง)
- ๒.๒ โบราณสถานข้างวัดธาตุเขียว (นอกเมือง)
- ๒.๓ โบราณสถานวัดธาตุเขียว (นอกเมือง)
- ๒.๔ โบราณสถานหมายเลข ๑๖
- ๒.๕ โบราณสถานหมายเลข ๑๗ ทิศเหนือ
- ๒.๖ โบราณสถานหมายเลข ๑๗ ทิศใต้
- ๒.๗ โบราณสถานหมายเลข ๑๘
- ๒.๘ โบราณสถานหมายเลข ๑๙
- ๒.๙ โบราณสถานหมายเลข ๒๐
- ๒.๑๐ โบราณสถานหมายเลข ๒๑
- ๒.๑๑ โบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิศเหนือ)

จากการขุดค้นขุดแต่งโบราณสถาน ๔๕ แห่งดังกล่าว พบลำดับ การต่อเติม สร้าง ซ้อนทับของอาคารและลำดับ การสร้างอาคารเพิ่มเติมขึ้นภายในแผนผังของ แต่ละวัดอย่างน้อย ๒ สมัย โดยบางวัดอาจ มีการต่อเติมสร้าง ซ้อนทับกัน ๔ ถึง ๖ สมัย โดยพบหลักฐานว่าการต่อเติมสร้างซ้อนทับของโบราณสถานหรือวัดดังกล่าวทั้ง ๔๕ แห่ง มีการต่อเติมสร้าง ซ้อนทับเป็นช่วงสมัยตามลำดับเวลาซึ่งทำให้ แผนผังของวัดแต่ละแห่งที่ทำการศึกษามีการจัดวางอาคารภายในวัดหรือมีรูปแบบของผังวัด เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงสมัยที่มีการต่อเติม สร้างซ้อนทับ ทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกันจนกระทั่งโบราณสถานหรือวัดที่ทำการศึกษาทิ้งร้างไปแล้วทั้งนี้ก็ยังพบว่าโบราณสถานหรือวัดบางแห่งมีแผนผังหรือการจัดวางอาคารภายในวัดหรือโบราณสถานตามผังแบบเดิมตั้งแต่แรกสร้างจนทิ้งร้างไป โดยไม่พบการต่อเติมซ้อนทับหรือพบการต่อเติมซ้อนทับเพียงเล็กน้อยโดยไม่ทำให้รูปแบบผังเดิมเปลี่ยนแปลงไปจากการต่อเติม สร้างซ้อนทับของโบราณสถานทำการศึกษานี้ในแต่ละครั้ง ที่ทำให้ผังของโบราณสถานหรือวัดที่ทำการศึกษามีเปลี่ยนแปลงไปเป็นลักษณะต่าง ๆ มีทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกันไปหรือบางวัดไม่มีการปรับเปลี่ยนผังตลอดอายุการใช้งานนั้น รูปแบบผังที่พบดังกล่าวสามารถแบ่งได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ ตามลำดับ ก่อนหลังหรือตามลำดับวิวัฒนาการ ได้ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ผังอาคารหลัก วางตามแนวแกน^{๕๓}

หมายถึง ผังที่พบหลักฐานการสร้าง เจดีย์หรือมณฑปประธานและวิหาร เป็นอาคารหลักของโบราณสถาน วางตามแนวแกนหลักเพียงแนวแกนเดียว ส่วนใหญ่มักจะวางตามแนวแกนทิศตะวันออก ทิศตะวันตก โดยบางแห่งพบหลักฐานการสร้างเจดีย์ราย หรืออาคารผังรูป

^{๕๓} กรมศิลปากร, เมืองเชียงแสนเมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๙.

สี่เหลี่ยมผืนผ้าประกอบในผังด้วย โดยไม่พบหลักฐานการสร้างอุโบสถขึ้นภายในผังนั้นตั้งแต่แรกสร้าง หลักฐานจากการต่อเติมสร้างซ้อนทับ พบลำดับวิวัฒนาการ แบ่งเป็น ๒ รูปแบบ ดังนี้ ๑. มีลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ตลอดอายุการใช้งาน จนกระทั่งทิ้งร้างไป ๒. มีลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ในสมัยแรกสร้าง ต่อมามีการต่อเติมจนแผนผังเปลี่ยนแปลงไปเป็นผังกลุ่มอื่น

๑. มีลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ตลอดอายุการใช้งาน จนกระทั่งทิ้งร้างไป เช่น โบราณสถานหมายเลข ๑๒, โบราณสถานวัดมหาธาตุ, วัดอ้อมแก้ว ในเมืองโบราณเชียงใหม่ และโบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิดใต้), โบราณสถานข้างวัดธาตุเขียว (นอกเมือง), โบราณสถานหมายเลข ๑๖, หมายเลข ๑๗ (ทิดเหนือ), หมายเลข ๑๗ (ทิดใต้) ในเมืองโบราณเชียงใหม่ เป็นต้น ผังนี้ส่วนใหญ่มีรูปแบบการวางผังวัดประกอบด้วย เจดีย์หรือมณฑปประธานและวิหาร โดยไม่พบหลักฐานการสร้างอาคารถาวรอื่นใดในบริเวณใกล้เคียงตลอดอายุการใช้งาน

โบราณสถานหมายเลข ๑๗ (ทิดใต้) ในเมืองโบราณเชียงใหม่ พบฐานกำแพงก่ออิฐเป็นแนวยาว สร้างขนานโบราณสถานไว้ทั้งสองข้าง ซึ่งเป็นหลักฐานที่สันนิษฐานได้ว่าแนวกำแพงก่ออิฐดังกล่าวน่าจะเป็นแนวกำแพงกั้นแบ่งอาณาเขตกับโบราณสถานหมายเลข ๑๗ (ทิดเหนือ) ๑๐ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ ที่ตั้งอยู่ติดกัน อันเป็นหลักฐานแสดงว่าโบราณสถานทั้งสองแห่งซึ่งตั้งอยู่ติดกันนั้น น่าจะเป็นโบราณสถานคนละแห่งกัน และในปัจจุบันโบราณสถานทั้ง ๒ ก็ตั้งอยู่ในบริเวณฉาปนสถานและไร่ข้าวโพดโดยรอบซึ่งเป็นที่โล่งกว้างไม่พบหลักฐานสิ่งปลูกสร้างใดในบริเวณใกล้เคียง แม้จะพบแนวอิฐ/ชั้นทับถมกระเบื้องดินขอ ที่สันนิษฐานว่าอาจเป็นฐานอาคารนั้น ก็พบห่างจากโบราณสถานหมายเลข ๑๗ (ทิดเหนือ) ถึงกว่า ๕๐ เมตรและไม่พบหลักฐานการใช้งานที่ชัดเจนส่วนโบราณสถานวัดอ้อมแก้ว และโบราณสถานวัดมหาธาตุ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ เป็นโบราณสถานที่มีอาณาบริเวณโดยรอบเป็นที่โล่งกว้างพอสมควร ถึงแม้จะไม่มีหลักฐานระบุถึงการขุดตรวจทางโบราณคดีโดยรอบ แต่จากการสำรวจก็ไม่พบหลักฐานร่องรอยอาคารสิ่งปลูกสร้างใดโดยรอบเช่นกัน

นอกจากนี้โบราณสถานข้างวัดธาตุเขียว (นอกเมือง) และโบราณสถานหมายเลข ๑๖ ในเมืองโบราณเวียงเชียงใหม่ ยังพบหลักฐานการสร้างแนวกำแพงและฐานขั้วประตูล้อมรอบโบราณสถาน อย่างชัดเจน โดยไม่พบหลักฐานอาคารอื่นใดภายนอก แนวกำแพงและฐานขั้วประตูนั้นในด้านอายุสมัยนั้น พบหลักฐานที่สันนิษฐานได้ว่ามีการวางผังวัดตามลักษณะดังกล่าวน่าจะมี มาตั้งแต่ช่วงแรกสร้างเมืองโบราณที่ทำการศึกษาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมา และน่าจะมีอยู่ตลอดมาจนกระทั่งเมืองโบราณที่ทำการศึกษาถูกทิ้งร้างไป ดังหลักฐานจาก

๑. โบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง(ทิดใต้) ในเมืองโบราณเชียงใหม่ พบหลักฐานสันนิษฐานได้ว่าวัดนี้น่าจะมีลักษณะ การวาง ผัง ตามผังลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ รูปแบบ ที่ ๑ นี้ มาตั้งแต่แรกสร้างจนกระทั่งทิ้งร้างไป ถึงแม้จะไม่พบรายงานการขุดแต่ง แต่หลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบัน ที่พบเพียงเจดีย์ประธาน และ วิหาร เป็นอาคารหลักของวัดเท่านั้นโดยไม่พบหลักฐานการสร้างอาคารอื่นใดโดยรอบในรัศมี ๕๐ เมตรโบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิดเหนือ) ที่ตั้งห่างไปราว ๕๐ เมตรจากการขุดแต่งพบว่า มีแนวกำแพงล้อมรอบ) ส่วนด้านอายุสมัยนั้นอาจกำหนดได้จาก รูปแบบเจดีย์ประธานของโบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิดใต้) ที่มีรูปแบบใกล้เคียงศิลปะพุกามของพม่ามากแต่ไม่น่าจะเก่าเกินกว่าพุทธศตวรรษที่ ๑๙ โดยน่าจะสร้างในราวพุทธศตวรรษที่

๑๙ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ซึ่งรูปแบบเจดีย์ประธานดังกล่าวนี้เป็นรูปแบบของเจดีย์ที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในเมืองโบราณที่ศึกษา สอดคล้องกับหลักฐานจากการขุดค้นทางโบราณคดีของกรมศิลปากร ในบริเวณโบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ พบหลักฐานชิ้นส่วนภาชนะดินเผาในวัฒนธรรมหริภุญชัยตอนปลาย (อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙) ก่อนขึ้นดินธรรมชาติดั้งเดิมซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ถึงการเข้าอยู่อาศัยในพื้นที่แห่งนี้ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมาเช่นกัน^{๕๔}

๒. หลักฐานชิ้นส่วนภาชนะดินเผาในวัฒนธรรมหริภุญชัย ที่สันนิษฐานว่าน่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ พบจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดอ้อมแก้ว ในเมืองโบราณเชียงใหม่, โบราณสถาน ข้างวัดธาตุเขียว (นอกเมือง) โบราณสถานหมายเลข ๑๗ (ทิศเหนือ) หมายเลข ๑๗ (ทิศใต้) ในเมืองโบราณเชียงใหม่อันเป็นโบราณสถานที่พบหลักฐานการสร้างเพียงเจดีย์ประธานและ วิหารตั้งอยู่เบื้องหน้าเท่านั้น ตลอดอายุการใช้งานตามผังลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ รูปแบบ ที่ ๑ นี้เช่นกัน

๓. หลักฐานรูปแบบการสร้างมณฑปเป็นอาคารประธานของโบราณสถานวัดมหาธาตุ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ โบราณสถานหมายเลข ๑๗ (ทิศเหนือ) ในเมืองโบราณเชียงใหม่อันเป็นโบราณสถานที่พบหลักฐานการสร้างเพียง มณฑปประธาน มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้าเท่านั้น ตลอดอายุการใช้งานตามผังลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ รูปแบบ ที่ ๑ นี้เช่นกัน โดย รูปแบบมณฑปประธานของวัดดังกล่าว สันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลจากสุโขทัยศรีสัชนาลัยหลังจากการเผยแพร่ศาสนาของพระสุมนเถระราว พ.ศ. ๑๙๑๓ เป็นต้นมาตั้งหลักฐาน รูปแบบการสร้างมณฑปเป็นประธานของโบราณสถานวัดศรีชุม, วัดตระพังทองหลวง, วัดตึก ของเมืองโบราณสุโขทัยที่มีรูปแบบลักษณะคล้ายกับมณฑปประธานที่พบในเมืองโบราณที่ศึกษานั้น โดยโบราณสถานวัดมหาธาตุ พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาสุโขทัยด้วย๑๘ส่วน โบราณสถานหมายเลข ๑๗ (ทิศเหนือ) พบหลักฐานว่าการต่อเติมในสมัยที่ ๒ ให้ฐานท้ายวิหารเชื่อมต่อกับมณฑปประธานและมีการสร้างซุ้มพระซึ่งพบเศียรพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา อายุราวกลาง-ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑๒๐ นั้นอาจสันนิษฐานได้ว่าการต่อเติมในสมัยที่ ๒ อาจมีขึ้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าโบราณสถาน หมายเลข ๑๗ (ทิศเหนือ) น่าจะสร้างมาก่อนหน้านั้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หลังจากการเผยแพร่ศาสนา ของพระสุมนเถระ พ.ศ. ๑๙๑๓ แล้วก็เป็นได้ สอดคล้องกับส่วนฐานของมณฑปซึ่งไม่พบหลักฐานการต่อเติมเลย ตั้งแต่แรกสร้างนั้นตกแต่งด้วยฐานบัวที่ท้องไม้ มีลูกแก้วออกโก่เพียงเส้นเดียว ซึ่งถือเป็นฐานบัวในระยะแรกของเมืองเชียงใหม่^{๕๕}

๔. หลักฐานชิ้นส่วนภาชนะดินเผาสุโขทัย ซึ่งเป็นชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่พบในโบราณสถานบางแห่งเท่านั้นในเมืองโบราณเชียงใหม่และเชียงใหม่ โดยพบจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดบุญยืน วัดมหาธาตุ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ และโบราณสถานข้างวัดธาตุเขียว นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ อันเป็นโบราณสถานที่พบหลักฐานการสร้างเพียงเจดีย์ประธาน มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้า

^{๕๔} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๑๐.

^{๕๕} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๑๑.

เท่านั้นตลอดอายุการใช้งานตามผังลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ รูปแบบที่ ๑ เช่นกัน ๕. หลักฐานชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) ราชวงศ์ชิง (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔) จากโบราณสถานหมายเลข ๑๒ โบราณสถานวัดบุญยืน วัดอ้อมแก้ว วัดอุดมในเมืองโบราณเชียงใหม่ และโบราณสถานหมายเลข ๑๖ หมายเลข ๑๗ (ทิศเหนือ) (ทิศใต้) ในเมืองโบราณเชียงใหม่ อันเป็นวัดที่พบหลักฐานการสร้างเพียงเจดีย์ประธานหรือมณฑปประธานและวิหารเท่านั้นตลอดอายุการใช้งานจนถึงร้างไปตามผังลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ รูปแบบที่ ๑ เช่นกันดังนั้นจากหลักฐานดังกล่าวมาย่อมแสดงให้เห็นว่ารูปแบบวางผังวัด ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ รูปแบบที่ ๑ นี้ น่าจะเป็นรูปแบบของแผนผังในการสร้างวัดที่มีขึ้นในเมืองโบราณที่ศึกษามาตั้งแต่แรกสร้างเมือง ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมาแล้ว อนึ่งพบหลักฐานโบราณสถานมีลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ รูปแบบที่ ๑ ตลอดอายุการใช้งาน จนกระทั่งร้างไป อีกส่วนหนึ่งซึ่งผังวัดดังกล่าวประกอบด้วย วิหารตั้งอยู่เบื้องหน้าเจดีย์ประธานเป็นอาคารหลักของผัง วางตามแนวแกนหลักเพียงแนวแกนเดียว โดยมีอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสร้างประกอบอยู่ด้วย ตลอดอายุการใช้งานจนถึงร้างไป พบหลักฐานจากโบราณสถาน หมายเลข ๔ พื้นที่ ๑ และ พื้นที่ ๒ นอกเมืองโบราณเชียงใหม่

จากการขุดแต่งพบ ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา เช่น เตापาน เตาวีงกาหลง เตาสันกำแพง และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) และ อิฐมีจารึกอักษรฝักขามและรูปหงส์ อยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒, ชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย อันเป็นพระพุทธรูปที่มีแหล่งผลิตที่เมืองพะเยาและแพร่หลายในล้านนาช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จึงสันนิษฐานว่าวัด นี้ น่าจะสร้างขึ้นในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒๓๒แล้ว

๒. มีลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ในสมัยแรกสร้าง ต่อมามีการต่อเติมจนแผนผังเปลี่ยนแปลงไปเป็นผังกลุ่มอื่น เช่น โบราณสถานหมายเลข ๑ (นอกเมือง), โบราณสถานวัดป่าสัก (นอกเมือง), โบราณสถานหมายเลข ๒๗ โบราณสถานวัดมหาอาราม วัดเจดีย์หลวง วัดมหาโพธิ์ วัดเสาศีแลง วัดร้อยช่อ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ และโบราณสถานหมายเลข โบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิศเหนือ) ในเมืองโบราณเชียงใหม่ เป็นต้น จากการขุดแต่งโบราณสถานดังกล่าวพบหลักฐานว่า วัดดังกล่าว ในสมัยแรกสร้างมีการสร้าง เจดีย์ประธานที่มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้าเป็นอาคารหลักของผัง วางตามแนว แกนหลักเพียงแนวแกนเดียว ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ โดย พบหลักฐานที่สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมาเช่นกัน เพียงแต่ในสมัยต่อ ๆ มา จะมีการต่อเติมอาคารและแผนผังวัดดังกล่าวจนทำให้แผนผังวัดปรับเปลี่ยนไปเป็นผังกลุ่มที่ ๒, ๓ หรือ ๔ ดังหลักฐานจาก^{๕๖}

๑. โบราณสถานวัดเจดีย์หลวง ในเมืองโบราณเชียงใหม่ จากการขุดแต่งวัดเจดีย์หลวง พบว่า ในสมัยแรกสร้างผังวัด น่าจะประกอบด้วย เจดีย์ประธาน มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้าเป็นอาคารหลักของ ผังโบราณสถาน ที่วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก ทิศตะวันตก เพียงแนวแกนเดียว ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ โดยมีการสร้างเจดีย์ราย ๔ องค์ และอาคารหมายเลข ๕ (ผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า) ประกอบตั้งแต่แรกสร้าง โดยหลักฐานโบราณวัตถุที่พบจากการขุดค้นขุดแต่ง

^{๕๖} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๑๒.

ทางโบราณคดี ได้แก่ ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาในวัฒนธรรมทริภุญชัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยเงินสมัยราชวงศ์หมีง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) ทำให้สันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานนี้น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมาแล้วซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากการขุดค้นทางโบราณคดีของบุษยาไชยเสโน ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ บริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ ด้านหลังโบราณสถานวัดเจดีย์หลวง ในเมืองโบราณเชียงใหม่พบหลักฐานการอยู่อาศัยอย่างเด่นชัด ตั้งแต่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา เช่นกัน จากนั้นในสมัยต่อมา พบหลักฐานว่าโบราณสถานวัดเจดีย์หลวง จะมีการสร้างและต่อเติมอาคารจนทำให้แผนผังของโบราณสถานปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒, ๓ และ ๔ แล้วจึงทิ้งร้างไป

๒. โบราณสถานวัดมหาอาราม ในเมืองโบราณเชียงใหม่ พบหลักฐานว่าโบราณสถานในสมัยแรกสร้างประกอบด้วยเจดีย์ประธาน มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้า เป็นอาคารหลักของผังโบราณสถาน ที่วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกเพียงแนวแกนเดียว ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ก่อนจากนั้นในสมัยท้าย ๆ ของการต่อเติมวัดนี้ ก่อนทิ้งร้างไปจะมีการสร้างอาคารเพิ่มขึ้นด้านข้างวิหาร จนทำให้ผังโบราณสถานนี้ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๔ จากการขุดแต่งพบชิ้นส่วนพระพิมพ์ดินเผาในวัฒนธรรมทริภุญชัย อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยเงินสมัยราชวงศ์หมีง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานนี้อาจจะมีมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมา

๓. โบราณสถานวัดมหาโพธิ์ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ พบหลักฐานว่าโบราณสถานในสมัยแรกสร้างประกอบด้วยเจดีย์ประธาน มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้า เป็นอาคารหลักของผังโบราณสถาน วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก เพียงแนวแกนเดียว ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ พบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยเงินสมัยราชวงศ์หมีง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) ราชวงศ์ซิง (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔) จากหลักฐานดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานนี้อาจจะมีมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมา โดยในสมัยต่อมาพบการสร้างอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบเพิ่มเติมขึ้นภายในวัด ๒ หลังโดยที่ผังของวัดยังคงลักษณะ ตามผังกลุ่มที่ ๑ อยู่จนกระทั่งในสมัยท้าย ๆ ของโบราณสถานก่อนทิ้งร้างไป พบหลักฐานการสร้างอาคารครอบหีบอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่สร้างขึ้นด้านข้างวิหารหลักของวัดนี้จนทำให้วัดนี้ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๔

๔. โบราณสถานวัดป่าสัก นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ จากหลักฐานรูปแบบเจดีย์ประธานทรงปราสาทห้ายอด อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมพุกามของพม่าเช่นเดียวกับเจดีย์ประธานโบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิศใต้) ในเมืองโบราณเวียงเชียงใหม่ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะ สร้าง ขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน โดยรูปแบบเจดีย์ประธาน วัดป่าสัก นับว่าเป็นรูปแบบเจดีย์ที่เก่าแก่เป็นอันดับที่ ๒ ของเมืองโบราณที่ศึกษาที่พบในปัจจุบัน รองจากเจดีย์ประธานโบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง(ทิศใต้) ที่น่าจะสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ นั้น จากหลักฐานดังกล่าวทำให้สันนิษฐานว่าโบราณสถานนี้น่าจะมีขึ้นแล้ว ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐๓๘ จากการขุดแต่งโบราณสถานวัดป่าสัก ในสมัยแรกสร้าง พบหลักฐานประกอบด้วยเจดีย์ประธาน และ วิหาร เป็นอาคารหลักของโบราณสถาน ที่วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก เพียงแนวแกนเดียว ตามลักษณะ

ผังกลุ่มที่ ๑ โดยโบราณสถานนี้มีการสร้างอาคารหมายเลข ๓ (ผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า) ประกอบตั้งแต่แรกสร้างด้วย ถัดนั้นในสมัยต่อมา วัดป่าสัก พบหลักฐานการสร้างและต่อเติมอาคาร โดยรอบอาคารหลักของวัดจนทำให้โบราณสถานนี้ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒ และ ๓ ต่อไป

๕. โบราณสถานหมายเลข ๑ นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ หลักฐานจากรูปแบบเจดีย์ประธาน (องค์ใน) สมัยแรกสร้างมีลักษณะ เป็นเจดีย์ทรงระฆังกลมตั้งอยู่บนฐานเขียงมีชั้นมาลัยเถารองรับองค์ระฆังกลมที่แสดงอิทธิพล ตามรูปแบบเจดีย์ทรงระฆังแบบลังกาที่นิยมสร้างในสุโขทัยศรีสัชชนาลัย ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นรูปแบบที่รับมาหลังจากการเผยแพร่พุทธศาสนาของพระสุมนเถระ หลังจากปี พ.ศ. ๑๙๑๓ เป็นต้นมา ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานนี้อาจจะสร้างมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ แล้ว

จากการขุดแต่งโบราณสถาน หมายเลข ๑ พบหลักฐานว่าในสมัยแรกสร้าง ผังวัดนี้ประกอบด้วยเจดีย์ประธาน มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้า เป็นอาคารหลักของโบราณสถาน ที่วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก เพียงแนวแกนเดียว ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ โดยน่าจะมีการสร้างอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าประกอบด้วย จากนั้นในสมัยต่อมา พบหลักฐานการบูรณะวัดครั้งใหญ่ ทั้งอารามจน ผังวัด ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒ และในสมัยสุดท้ายมีการสร้างอาคารเพิ่มเติมจนผังวัด ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๔ แล้วจึงทิ้งร้างไป

๖. โบราณสถานวัดเสาศีแลง ในเมืองโบราณเชียงใหม่ หลักฐานจากรูปแบบเจดีย์ประธานทรงระฆังแบบล้านนาที่มีส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นชุดฐานบัวในผังกลมที่มีต้นแบบมาจากพระธาตุหริภุญชัยซึ่งมีพัฒนาการด้านรูปแบบในช่วงระหว่างรัชกาลพญากือนา ถึงรัชกาลพระเจ้าติโลกราช ราวต้นถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และแพร่หลายไปทั่วล้านนาในช่วงนั้น และในเวลาต่อมา โดยเป็นรูปแบบที่พบมากในช่วงปลาย พุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นช่วงยุคทองของล้านนา^{๕๗} ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานนี้อาจจะสร้างมาตั้งแต่ราว ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ แล้ว

จากการขุดแต่งโบราณสถาน วัดเสาศีแลง พบหลักฐานว่าในสมัยแรกสร้าง ผังวัดน่าจะ ประกอบ ด้วยเจดีย์ประธาน มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้า เป็นอาคารหลักของโบราณสถาน ที่วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก เพียงแนวแกนเดียว ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ต่อมา มีการต่อเติม วิหารและ อาคารภายในโบราณสถานจนทำให้ผังวัด ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒ และ ๔ แล้วจึงทิ้งร้างไป^{๕๗}

๗. โบราณสถานหมายเลข ๒๗ ในเมืองโบราณเชียงใหม่พบหลักฐานสันนิษฐานได้ว่าเจดีย์ประธานในสมัยแรก น่าจะเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาที่มีส่วนรองรับ องค์ระฆังเป็นชุดบัวคว่ำบัวหงายในผังกลม ซึ่งมีพระธาตุหริภุญชัย เป็นต้นแบบ ดังเช่น เจดีย์วัดพระบวชซึ่งเป็นรูปแบบเจดีย์ที่มีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานนี้อาจจะสร้างมาตั้งแต่ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ แล้วจากการขุดแต่งโบราณสถาน วัดหมายเลข ๒๗ พบหลักฐานในสมัยแรกสร้าง ผังวัดน่าจะ

^{๕๗} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๑๓.

ประกอบด้วยเจดีย์ประธาน มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้า เป็นอาคารหลักของโบราณสถาน ที่วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก เพียงแนวแกนเดียว ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ต่อมาในสมัยสุดท้ายมีการปรับพื้นที่และสร้างอาคารและอุโบสถเพิ่มเติมขึ้นภายในโบราณสถานจนทำให้โบราณสถานปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒ แล้วจึงทิ้งร้างไปจากหลักฐานดังกล่าวมาจึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่าผังวัดตามผังกลุ่มที่ ๑ รูปแบบที่ ๒ คือ วัดที่มีลักษณะตามผังกลุ่มที่ ๑ ในช่วงสมัยแรกสร้าง แต่ต่อมา มีการต่อเติมจนทำให้แผนผังวัดเปลี่ยนแปลงไปเป็นผังกลุ่มอื่น นั้น น่าจะมี ขึ้นในเมืองโบราณที่ศึกษามาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมาแล้วเช่นกันนอกจากนี้ยังพบหลักฐานว่าผังวัดตามผังกลุ่มที่ ๑ รูปแบบที่ ๒ คือ วัดที่มีลักษณะ ตามผังกลุ่มที่ ๑ ในช่วงสมัยแรกสร้าง แต่ต่อมา มีการต่อเติมจนทำให้แผนผังวัด เปลี่ยนแปลงไปเป็นผังกลุ่มอื่น นั้นพบหลักฐานถูกสร้างขึ้นหลังจากพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ ด้วย เช่น โบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิศเหนือ) และโบราณสถานหมายเลข ๒๑ ในเมืองโบราณเชียงแสนน้อย หลักฐาน

จากการขุดแต่งพบว่าโบราณสถานดังกล่าวในสมัยแรกสร้างมีการสร้างเจดีย์ประธาน มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้า ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ โดยหลักฐานจากรูปแบบเจดีย์ประธานของโบราณสถานทั้ง ๒ แห่งซึ่งไม่พบหลักฐานการต่อเติมจนทำให้รูปแบบของเจดีย์เปลี่ยนแปลงไปนั้น เป็นเจดีย์ประธานทรงระฆังแบบล้านนาที่มีส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นชุดบัวคว่ำบัวหงายในผังแปดเหลี่ยมมีอายุราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อันเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนารูปแบบที่นิยมสร้างในเมืองโบราณเชียงแสน ในช่วงเวลานั้น สอดคล้องกับโบราณวัตถุที่พบจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิศเหนือ) ได้แก่ ชิ้นส่วนศิลาจารึกรูปแบบอักษรในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย สกุลช่างพะเยาที่แพร่หลายในล้านนาและเชียงแสนในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) จำนวนหนึ่ง ส่วนโบราณสถานหมายเลข ๒๑ พบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) เช่นเดียวกัน^{๕๘}

ดังนั้นจึงอาจสันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานทั้งสองน่าจะสร้างขึ้นครั้งแรกในราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ก่อนจากนั้นในสมัยสุดท้าย จึงมีการสร้างและต่อเติมอาคารภายในวัด จนทำให้ผังวัด ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๔ ก่อนทิ้งร้างไป ดังหลักฐานการสร้างซ้อนทับที่พบจากการขุดแต่งโบราณสถานทั้งสองนั้นอีกตัวอย่างหนึ่งคือ โบราณสถานวัดร้อยข้อ ในเมืองโบราณเชียงแสน หลักฐานจากหลุมขุดทดสอบพบว่าเดิมสมัยแรกสร้างโบราณสถานวัดร้อยข้อมีการสร้างเจดีย์ประธาน ที่มีวิหารตั้งอยู่เบื้องหน้า เป็นอาคารหลักของโบราณสถาน ที่วางตัวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก

จากหลักฐานดังกล่าว มาทั้งหมด ทำให้สันนิษฐานได้ว่าผังวัด ตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ น่าจะ เป็นรูปแบบผังที่มีมาก่อนผังรูปแบบอื่น ๆ โดยน่าจะเป็นผังที่มีมาแล้ว ตั้งแต่แรกสร้างเมืองโบราณที่ศึกษาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมา และแผนผัง ตามลักษณะ ดังกล่าว น่าจะยังคงมีการสร้างตลอดมา เพียงแต่ถัดจากนั้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ หรือ ในสมัยสุดท้าย

^{๕๘} กรมศิลปากร, เมืองเชียงแสนเมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๑๕.

ของโบราณสถานแผนผังนี้ ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ จะมีการต่อเติมหรือสร้างอาคารเพิ่มเติมขึ้นภายในวัด จนทำให้ผังวัดที่มีลักษณะตามผังกลุ่มที่ ๑ ซึ่งสร้างมาแต่เดิมนั้น ปรับเปลี่ยนไปเป็นโบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๒ ๓ หรือ ๔ ดังจะกล่าวต่อไปเป็นลำดับ

กลุ่มที่ ๒ ผังที่มีอุโบสถ

หมายถึง ผังที่ปรากฏหลักฐานการสร้าง "อุโบสถ" ขึ้นภายในผังโบราณสถาน หลักฐานจากการต่อเติม สร้างซ้อนทับ พบลำดับวิวัฒนาการ แบ่งเป็น ๒ รูปแบบ คือ

๑. การสร้างอุโบสถขนาดเล็ก เพิ่มเติมในผังที่มีเจดีย์ประธานและวิหาร เป็นอาคารหลักของผังอยู่แล้ว เช่น โบราณสถานหมายเลข ๑ (นอกเมือง), โบราณสถานหมายเลข ๒๓ (สมัยที่ ๒), หมายเลข ๒๗, โบราณสถานวัดสังฆาแก้วดอนตัน วัดเจดีย์หลวง วัดอาทิตันแก้วในเมืองโบราณเชียงใหม่ โบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิศเหนือ) ในเมืองโบราณเชียงใหม่

อุโบสถขนาดเล็กดังกล่าวมีทั้งแบบที่สร้างตามแนวแกนทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้ มักจะสร้างอยู่ด้านข้างทางทิศเหนือหรือทิศใต้ของเจดีย์ประธานและวิหาร อันเป็นอาคารหลักของวัด ส่วนใหญ่พบหลักฐานการสร้างเพียงสมัยเดียว ไม่พบหลักฐานการต่อเติมซ้อนทับมากนัก

หลักฐานจากการขุดแต่ง พบว่าอุโบสถขนาดเล็กดังกล่าวน่าจะเป็นอุโบสถที่สร้างเพิ่มเติมขึ้นในวัดที่สร้างตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ มาก่อนช่วงระยะเวลาหนึ่ง และเมื่อสร้างอุโบสถขนาดเล็กแล้ว ผังวัดนั้นจึงปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒ จากนั้นยังคงมีการใช้งานต่อมาอีกช่วงระยะเวลาหนึ่ง แล้วจึงทิ้งร้างไปหรือบางวัดมีการต่อเติมวัดในสมัยต่อมาอีกจนผังของวัดปรับเปลี่ยนไปเป็นผังกลุ่มที่ ๓ หรือ ๔ ก่อนจะทิ้งร้างไป ดังหลักฐานจาก

๑. โบราณสถานหมายเลข ๑ นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พบหลักฐานว่าโบราณสถานในสมัยแรกสร้างมีลักษณะตามผังกลุ่มที่ ๑ ก่อน ในสมัยต่อมาพบการต่อเติมปรับเปลี่ยนโบราณสถานครั้งใหญ่ทั้งอาราม โดยการสร้างเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาที่มีส่วนรองรับองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยม อายุราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ครอบทับเจดีย์องค์เดิม แล้วสร้างวิหารหลักของโบราณสถานขึ้นใหม่มีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าลดมุขด้านหน้า ๒ ชั้นด้านหลัง ๑ ชั้น อันเป็นรูปแบบผังวิหารที่นิยมสร้างในเชียงใหม่และล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พร้อมกับสร้างอุโบสถขนาดเล็กขึ้นทับลงบนวิหารหลักของวัดหลังเดิม จนทำให้โบราณสถานนี้ซึ่งเดิมสร้างตามผังกลุ่มที่ ๑ นั้น ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒ ในการต่อเติมครั้งใหญ่ในสมัยนี้ โดยหลักฐานจากรูปแบบเจดีย์ประธานและรูปแบบผังวิหารที่สร้างใหม่ดังกล่าวข้างต้นอาจสันนิษฐานได้ว่า การต่อเติมวัดจากผังกลุ่มที่ ๑ ที่สร้างมาแต่เดิมจนปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒ ผังที่มีอุโบสถนี้น่าจะมีขึ้นในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ก็เป็นไปได้ ทั้งนี้ต่อมาในสมัยสุดท้ายก่อนวัดนี้จะทิ้งร้างไปพบว่า มีการสร้างอาคารเพิ่มเติมจนทำให้ผังของวัดนี้ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๔ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ซึ่งจะกล่าวต่อไป สอดคล้องกับชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา ได้แก่

เตาสันกำแพง เตापาน เตาเวียงกาหลง ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒ และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) จากการขุดแต่งโบราณสถานนี้^{๕๙}

๒. โบราณสถานหมายเลข ๒๓ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ จากหลักฐานระดับพื้นใช้งานอุโบสถขนาดเล็กที่มีระดับใกล้เคียงกับระดับพื้นใช้งานของเจดีย์ประธานและวิหาร อันเป็นอาคารหลักของโบราณสถาน ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่าอุโบสถขนาดเล็กดังกล่าวอาจจะสร้างพร้อมกับเจดีย์ประธานและวิหารหลักของโบราณสถาน ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนี้มีผังแบบกลุ่มที่ ๒ ตั้งแต่แรกสร้าง หรืออุโบสถขนาดเล็กดังกล่าวอาจสร้างขึ้นหลังจากการสร้างเจดีย์ประธานและวิหารมาช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วซึ่งก็คือการปรับเปลี่ยนจากโบราณสถานผังกลุ่มที่ ๑ เป็นผังกลุ่มที่ ๒ เมื่อมีการสร้างอุโบสถขนาดเล็กขึ้นนั่นเอง โดยอุโบสถเมื่อแรกสร้างเป็นอุโบสถผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าลดมุมด้านหน้า ๑ ชั้นด้านหลัง ๑ ชั้น ตกแต่งฐานบัวลูกฟัก อันเป็นรูปแบบผังการสร้างอุโบสถที่พบไม่มากนักในล้านนาแต่เป็นลักษณะการตกแต่งฐานอาคารที่พบได้ทั่วไปในเมืองโบราณสุโขทัย ซึ่งพบการสร้างอุโบสถประกอบภายในโบราณสถานที่มีเจดีย์ประธานและวิหารเป็นอาคารหลักของวัดอยู่แล้วเช่นกัน ดังเช่น อุโบสถของวัดมหาธาตุ กลางเมืองโบราณสุโขทัย เป็นต้น

จากหลักฐานดังกล่าวอาจสันนิษฐานได้ว่าอุโบสถขนาดเล็กของโบราณสถานหมายเลข ๒๓ นี้ อาจสร้างขึ้นในช่วงสมัยที่อิทธิพลทางสถาปัตยกรรมจากสุโขทัย แพร่เข้าสู่เมืองโบราณเชียงใหม่และเชียงใหม่ ซึ่งน่าจะเกิดขึ้นหลังจากพระสุมนเถระจากสุโขทัยเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาใน ปี พ.ศ. ๑๙๑๓ หรืออย่างน้อยในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ดังพบหลักฐานว่าอุโบสถดังกล่าวยังมีการใช้งานต่อมาและมีการต่อเติมอุโบสถเปลี่ยนเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าและตกแต่งเป็นฐานบัวคาคอกแก้วอกไก่อันเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่พบทั่วไปในล้านนาคลายกับหลักฐานการก่อครอบเจดีย์ประธานองค์ในอิทธิพลศิลปะสุโขทัยของวัดอาทิตย์ทันแก้ว ที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ให้เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนาที่มีส่วนรองรับองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยมอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑^{๕๑} ในภายหลังจากนั้นโบราณสถานหมายเลข ๒๓ ยังคงมีการใช้งานต่อมาอีกระยะหนึ่ง จนในสมัยสุดท้ายโบราณสถานนี้จะมีการต่อเติมอาคารจนทำให้ผังโบราณสถานปรับเปลี่ยนไปเป็นผังกลุ่มที่ ๔ ก่อนทิ้งร้างไป ใน พ.ศ. ๒๓๘๗ จากการขุดแต่งโบราณสถานแห่งนี้พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา เช่น เตาสันกำแพง เตापาน เตาเวียงกาหลงอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒ และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ. ๑๘๑๔-๑๙๑๑) ราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) ราชวงศ์ชิง (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔)^{๖๐}

๓. โบราณสถานหมายเลข ๒๗ ในเมืองโบราณเชียงใหม่พบหลักฐานว่าเดิมในสมัยแรกสร้างผังประกอบด้วยเจดีย์ประธานและวิหารตามผังกลุ่มที่ ๑ มาก่อนโดยหลักฐานจากการขุดแต่งและรูปแบบเจดีย์ประธาน สันนิษฐานว่าโบราณสถานนี้ในสมัยแรกสร้างน่าจะอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ ต่อมาพบหลักฐานการปรับพื้นที่แล้วต่อเติมโบราณสถานครั้งใหญ่ทั้งอารามโดยการก่อ

^{๕๙} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๑๖.

^{๖๐} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๑๗.

ครอบทับเจดีย์ประธานเดิม ขยายขนาดวิหาร และสร้างอุโบสถขนาดเล็ก เพิ่มเติมขึ้นภายใน โบราณสถานซึ่งทำให้โบราณสถานนี้ปรับเปลี่ยนจากผังกลุ่มที่ ๑ เป็นผังกลุ่มที่ ๒ ในทันที โดยพบหลักฐานว่าการปรับเป็นผังกลุ่มที่ ๒ นี้ น่าจะอยู่ในช่วงราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จากหลักฐานศิ่รพระพุทธรูปหินทราย สกulptช่างพระยา พระพักตร์รูปไข่ เม็ดพระศกทรงปิรามิด พระขนงโก่ง พระเนตรเรียวยาวปลายตัวตื้น พระโอษฐ์ แยมสรवलปลายตัวตื้นเล็กน้อย ซึ่งพบในระดับ พื้นอาคารของโบราณสถานนี้ โดยโบราณสถานนี้มีผังแบบกลุ่มที่ ๒ ตลอดมาจนถึงร้างไป สอดคล้อง กับหลักฐานจากชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา เช่น เตาสันกำแพง เตาวีเียงกาหลง เตापาน ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒ ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) ราชวงศ์ซิง (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔) และชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตา ในประเทศพม่าที่พบจากการขุดแต่ง

๔. โบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง (ทิศเหนือ) ๕๕ ในเมืองโบราณเวียงเชียงแสนน้อย พบหลักฐานว่า เดิมในสมัยแรกสร้างมีผังตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ก่อนต่อมา มีการสร้างอุโบสถ ขนาดเล็กเพิ่มเติมภายในโบราณสถานจนทำให้โบราณสถานปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒ ในภายหลัง เช่นกัน ดังหลักฐานที่พบว่าอุโบสถ ขนาดเล็ก (อาคารหมายเลข ๕) สร้างบนชั้นที่บถมสูงกว่าเจดีย์ ประธานและวิหารที่สร้างมาแต่เดิมโดยหลักฐานจากรูปแบบเจดีย์ประธานทรงระฆังลั่นนามีสวน ร่องรับองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยมอายุราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งไม่พบการต่อเติมทำให้ สันนิษฐานได้ว่าอุโบสถขนาดเล็กดังกล่าว น่าจะสร้างขึ้นหลังจากช่วงเวลาการสร้างเจดีย์ประธานแล้ว อย่างน้อยราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ ดังหลักฐานจากการขุดแต่งโบราณสถานนี้พบหลักฐาน ชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทราย สกulptช่างพระยา ที่แพร่หลายในลั่นนาและเมืองเชียงแสนราวกลางพุทธ ศตวรรษที่ ๒๑, ชิ้นส่วนจารึกที่ น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑๕๖, ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจาก แหล่งเตาล้านนา เช่น เตาสันกำแพง เตาวีเียงกาหลง เตापาน ที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒, ชิ้นส่วน เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) และชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่ง เตาในประเทศพม่า ซึ่งครองเชียงแสนในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓

๕. โบราณสถานวัดเจดีย์หลวง ในเมืองโบราณเชียงแสนนั้นหลักฐานรายงานการขุดค้นขุดแต่ง กล่าวว่่าอุโบสถขนาดเล็กของโบราณสถานนี้น่าจะ สร้างขึ้นพร้อมกับอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นรายรอบอาคารหลักของโบราณสถานหลังจากการปรับพื้นที่ใช้งานในสมัยที่ ๓ ของโบราณสถานซึ่งน่าจะอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ก่อนหรือพร้อมกับการสร้างทางเดินยก พื้นก่ออิฐทอดยาวจากฐานด้านข้างวิหารหลักของโบราณสถานไปยังอาคารหมายเลข ๘ ("หมู่อาคาร") จนทำให้โบราณสถานนี้ปรับเปลี่ยนแผนผังเป็นผังกลุ่มที่ ๔ ดังหลักฐานที่พบว่าอาคารที่สร้างในสมัย ที่ ๓ และทางเดินยกพื้นดังกล่าวซึ่งน่าจะสร้างในเวลาเดียวกันนั้น ใช้เศษอิฐ, เศษกระเบื้องดินขอ เป็นฐานรากอาคาร สอดคล้องหลักฐานชิ้นส่วนเครื่องถ้วยดินเผาจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) ราชวงศ์ซิง (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔) และตราประทับดินเผาที่มีจารึกอักษรระบूपี่ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๔๕ ที่พบจากการขุดแต่งโบราณสถานวัดเจดีย์หลวงแห่งนี้^{๖๑}

^{๖๑} กรมศิลปากร, เมืองเชียงแสนเมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๑๘.

๖. โบราณสถานวัดอาทิตันแก้ว ในเมืองโบราณเชียงใหม่ พบหลักฐานการสร้างอุโบสถขนาดเล็กตั้งอยู่ด้านข้างทางทิศใต้ของเจดีย์ประธานและวิหารหลักในผังโบราณสถานนี้จากการขุดแต่งอุโบสถขนาดเล็กดังกล่าว พบเศียรพระพุทธรูปหินทราย สกุลช่างพะเยา ที่นิยมแพร่หลายอย่างมากในล้านนาและเชียงใหม่ช่วงราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบเจดีย์ประธาน (องค์นอก) ทรงระฆังแบบล้านนามีส่วนรองรับองค์ระฆังในผังแปดเหลี่ยมอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งก่อครอบเจดีย์ประธานองค์เดิมที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ นั้นจากหลักฐานดังกล่าวอาจสันนิษฐานได้ว่าอุโบสถขนาดเล็กของโบราณสถานนี้อาจสร้างเพิ่มเติมขึ้นพร้อมกับการบูรณะวัดครั้งใหญ่โดยการก่อครอบเจดีย์ประธานของวัดนี้ในราว กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ก็เป็นไปได้ ส่วนอุโบสถขนาดเล็กของโบราณสถานวัดสังฆาแก้วดอนตันนั้นไม่พบหลักฐานชัดเจนว่าสร้างเมื่อใด โดยหลักฐานจากการขุดค้นขุดแต่งโบราณสถานวัดสังฆาแก้วดอนตันสันนิษฐานว่าน่าจะมีการสร้างไม่เก่าไปกว่าปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒

จากหลักฐานดังกล่าวมาจะพบว่าอุโบสถขนาดเล็ก มักจะสร้างเพิ่มเติมขึ้นภายในวัดที่มีเจดีย์ประธานและวิหารเป็นอาคารหลักของวัดอยู่แล้ว (ผังกลุ่มที่ ๑) และเมื่อมีการสร้างอุโบสถขนาดเล็กเพิ่มเติมเข้าไปจึงทำให้ผังวัดนั้นปรับเปลี่ยนไปเป็นผังกลุ่มที่ ๒ ผังที่มีอุโบสถในทันที โดยหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้สันนิษฐานได้ว่าการสร้างอุโบสถขนาดเล็กเพิ่มเติมนี้จะปรากฏขึ้นในเมืองโบราณเชียงใหม่และเชียงใหม่ ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ เป็นต้นมาแล้ว

๒. การสร้างอุโบสถแทนที่วิหารหลักของผังโบราณสถาน แบ่งเป็น ๒ รูปแบบ คือ

๒.๑ การสร้างอุโบสถแทนที่วิหารเดิมที่ตั้งอยู่เบื้องหน้าเจดีย์หรือมณฑปประธาน ซึ่งเป็นอาคารหลักของผังโบราณสถาน เช่น โบราณสถานวัดป่าสัก (นอกเมือง) วัดสบเกียง (นอกเมือง) วัดอโศก ช้างคำ และโบราณสถานหมายเลข ๑๖ ในเมืองโบราณเชียงใหม่

๒.๒ การสร้างอุโบสถแทนที่วิหารเดิมซึ่งเป็นอาคารหลักในผังโบราณสถานที่ไม่พบหลักฐานการสร้างเจดีย์หรือมณฑปประธาน ดังพบหลักฐานจาก โบราณสถานหมายเลข ๘ นอกเมืองโบราณเชียงใหม่และโบราณสถานหมายเลข ๑๘ หมายเลข ๑๙ ในเมืองโบราณเชียงใหม่

อุโบสถทั้ง ๒ รูปแบบ ส่วนใหญ่พบว่าสร้างหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก มีเพียงอุโบสถหลักของโบราณสถานหมายเลข ๑๖ ในเมืองโบราณเชียงใหม่แห่งเดียวเท่านั้นที่สร้างหันหน้าไปทางทิศเหนือ ตามแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้

จากหลักฐานลำดับการต่อเติมสร้างซ้อนทับ พบว่าอุโบสถทั้ง ๒ รูปแบบ ส่วนใหญ่เกิดจากการปรับเปลี่ยนวิหารหลักของผังโบราณสถานที่ยังมีมาแต่เดิมให้เป็นอุโบสถหลักของโบราณสถานในภายหลัง ดังพบหลักฐานหินเสมาที่ปักอยู่ถัดจากการก่อขยายต่อเติมฐานวิหารครั้งสุดท้ายในโบราณสถานวัดป่าสัก (นอกเมือง) วัดอโศก วัดสัสดี (สวัสดี) ในเมืองโบราณเชียงใหม่ เป็นต้น

ทั้งนี้ยกเว้นอุโบสถของโบราณสถานหมายเลข ๑๖ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ อุโบสถของโบราณสถานหมายเลข ๑๙ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ ไม่พบหลักฐานการต่อเติมสร้างซ้อนทับ จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นอุโบสถหลักของผังโบราณสถานตั้งแต่แรกสร้างจนถึงร้างไป ดังจะกล่าวต่อไป

ก. การสร้างอุโบสถแทนที่วิหารเดิมที่ตั้งอยู่เบื้องหน้าเจดีย์หรือมณฑปประธาน ซึ่งเป็นอาคารหลักของผัง โบราณสถาน เช่น โบราณสถานวัดป่าสัก(นอกเมือง) วัดสบเกียง (นอกเมือง) วัดอโศก-ช้าง

คำ, วัดสัสดี(สวัสดี), วัดเสาศิลาและโบราณสถานหมายเลข ๑๖ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ พบหลักฐานที่สามารถสันนิษฐานได้ถึงช่วงสมัยของการสร้างอุโบสถหรือการปรับเปลี่ยนจากวิหารหลักของโบราณสถานมาเป็นอุโบสถหลักของโบราณสถาน ดังนี้

๑. โบราณสถานวัดป่าสักนอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พบหลักฐานการสร้างซ้อนทับวิหารหลักของโบราณสถานครั้งใหญ่ ๑ ครั้งแล้วจึงทิ้งร้างไป การสร้างซ้อนทับดังกล่าวเป็นการสร้างวิหารใหม่ทั้งหลัง แล้วปักหินเสมาถัดจากการสร้างในครั้งนี้ ซึ่งทำให้วิหารหลักของโบราณสถานปรับเปลี่ยนเป็นอุโบสถหลักของโบราณสถาน จากการขุดแต่งโดยกรมศิลปากรในปี ๒๕๓๑ พบหลักฐานชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา เช่น เตापาน เตาวีงกาหลง อิฐมีจารึกอักษรธรรมล้านนาและอิฐมีจารึกอักษรธรรมล้านนาปะปนกับอักษรฝักขาม ซึ่งกำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒

นอกจากนี้ยังพบหลักฐานจากการขุดแต่ง อาคารโบราณสถานหมายเลข ๔ หรือ ๓/๑ (ผังรูปตรีมุข) ซึ่งตั้งอยู่ด้านข้างทางทิศเหนือนอกแนวกำแพงโบราณสถานวัดป่าสักดังกล่าว พบหลักฐานว่าเดิมอาคารดังกล่าวประกอบด้วยเจดีย์และวิหารสร้างมาแต่เดิม(สร้างตามแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตก)ต่อมามีการสร้างอาคารในแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้เพิ่มเติมเข้าไปจนทำให้อาคารดังกล่าวมีผังรูปตรีมุข ดังหลักฐานจากการขุดแต่งที่พบว่าฐานอาคารในแนวแกนทิศทั้ง ๒ ซ้อนเกยทับกันและพบการปักหินเสมาครอบอาคารดังกล่าวหลังจากการต่อเติมนั้น ซึ่งก็คือการปรับเปลี่ยนหน้าที่การใช้งานเป็นอุโบสถนั่นเอง โดยอาคารในส่วนแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้ที่สร้างเพิ่มเติมขึ้นพบหลักฐานอิฐปูพื้นรูปกากบาทมีจารึกอักษรธรรมล้านนาอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ และพบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจีนสมัยราชวงศ์หมิงตอนปลายอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒๖๒ จากหลักฐานดังกล่าวอาจสันนิษฐานได้ว่าการปรับเปลี่ยนวิหารเป็นอุโบสถของอาคารดังกล่าวน่าจะมีขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒^{๖๒}

นอกจากนี้อาคารดังกล่าวยังพบการใช้อิฐหกเหลี่ยมเป็นวัสดุในการขยายต่อเติมอาคารเหมือนกันด้วย ดังพบจากการใช้อิฐหกเหลี่ยมปูพื้นอุโบสถโบราณสถานวัดป่าสัก(นอกเมือง) และอิฐหกเหลี่ยมที่ใช้ในการก่อเสาอาคารโบราณสถานหมายเลข ๔ หรือ ๓/๑ (ผังรูปตรีมุข) ในส่วนแนวแกนทิศเหนือ-ทิศใต้ที่ต่อเติมใหม่^{๖๔} และใช้ปูพื้นลานประทักษิณฐานเจดีย์ด้านหลังอุโบสถนี้ซึ่งมีฐานต่อเนื่องเชื่อมถึงกันอิฐหกเหลี่ยมดังกล่าวนอกจากจะมีขนาดไม่ต่างกันแล้ว จากหลักฐานในปัจจุบันยังพบว่าอิฐดังกล่าวเป็นวัสดุที่ใช้ในโบราณสถาน ๒ แห่งเท่านั้นในเมืองโบราณที่ศึกษา คือ โบราณสถานวัดป่าสัก (นอกเมือง)และโบราณสถานหมายเลข ๑๖ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ นั้นย่อมทำให้สันนิษฐานได้ว่าช่วงเวลาในการใช้อิฐดังกล่าวอาจเป็นช่วงเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกันกับการบูรณะต่อเติมอาคารดังกล่าวในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ ก็เป็นไปได้

๒. โบราณสถานหมายเลข ๑๖ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ โบราณสถานนี้พบหลักฐานว่าน่าจะมีอายุสมัยการสร้างราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ จากหลักฐานอิฐมีจารึกอักษรฝักขามอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ และหลักฐานจากเศียรพระพุทธรูปสกุลช่างพะเยากลุ่มที่ท่าเม็ด

^{๖๒} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๑๙.

พระศกทรงปิรามิตแสดงรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย ในช่วงสมัยที่ศิลปะสกุลช่างพะเยา รุ่งเรืองสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๓ จากการขุดแต่งพบว่าอาคารภายในผังโบราณสถานนี้มีระดับพื้นการใช้งานใกล้เคียงกัน ๖๘ และไม่พบการต่อเติมจึงสันนิษฐานว่าอาคารทุกหลังของวัดนี้น่าจะสร้างขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันเพียงสมัยเดียวแล้วทิ้งร้างไป และน่าจะสร้างอุโบสถเป็นอาคารหลักของวัดตั้งอยู่ด้านหน้ามณฑปประธานตั้งแต่แรกสร้างในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ เลย เนื่องจากไม่พบหลักฐานการต่อเติมอุโบสถแต่อย่างใด และยังพบหลักฐานว่าช่วงเวลาในการสร้างวัดนี้อาจจะสร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับการปรับเปลี่ยนวิหารของโบราณสถานวัดป่าสัก (นอกเมือง) และการต่อเติมอาคารโบราณสถานหมายเลข ๔ หรือ ๓/๑ (ผังรูปตรีมุข) ที่ตั้งอยู่นอกกำแพงวัดป่าสัก นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ให้เป็นอุโบสถดังกล่าวไปข้างต้น และจากหลักฐานที่พบว่าโบราณสถานหมายเลข ๑๖ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ พบการใช้อิฐหกลเหลี่ยมปูเป็นพื้นลานด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของมณฑปประธาน ซึ่งอิฐหกลเหลี่ยมดังกล่าวเท่าที่พบหลักฐานในปัจจุบันพบว่าใช้ในโบราณสถานการศึกษา ๒ แห่งนี้เท่านั้น เช่นเดียวกับกับการพบชิ้นส่วนท่อน้ำดินเผาและชิ้นส่วนบราลีดินเผาจากการขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข ๑๖ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ ซึ่งพบโบราณวัตถุดังกล่าวเช่นเดียวกันจากการขุดแต่งอาคารโบราณสถานหมายเลข ๔ หรือ ๓/๑ (ผังรูปตรีมุข) ที่ตั้งอยู่นอกกำแพงวัดป่าสัก นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ โดยท่อน้ำดินเผาและชิ้นส่วนบราลีดินเผาดังกล่าวก็เป็นโบราณวัตถุที่ไม่พบในโบราณสถานทั่วไปในเมืองโบราณที่ศึกษานักจากหลักฐานข้างต้นและจากรูปแบบวัสดุที่มีลักษณะเดียวกัน อาจทำให้สันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานทั้ง ๒ แห่งดังกล่าวน่าจะมีความเกี่ยวข้องกันและอาจจะมีช่วงเวลาในการสร้างหรือบูรณะในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ เช่นเดียวกัน

๓. โบราณสถานวัดอโศก ในเมืองโบราณเชียงใหม่ พบหลักฐานชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา เช่น เตาสันกำแพง เตาพาน เตาเวียงกาหลง กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒ โบราณสถานนี้พบหลักฐานการต่อเติม ๔ สมัย โดยสมัยแรกสร้างพบหลักฐานการสร้างวิหารและอาคารด้านข้างวิหารตั้งคู่ขนานกัน ต่อมาในสมัยที่ ๒ มีการก่อขยายขนาดวิหารให้ใหญ่ขึ้นเท่านั้น ส่วนการต่อเติมสมัยที่ ๓ และ ๔ พบว่าเป็นการต่อเติมครั้งใหญ่ของโบราณสถานนี้เนื่องจากทำให้รูปแบบอาคารและแผนผังโบราณสถานปรับเปลี่ยนไป

โดยการต่อเติมสมัยที่ ๓ นั้นพบหลักฐานการต่อเติมขยายฐานด้านข้างวิหาร ต่อเติมฐานชุกชีและเพิ่มเสาวิหาร และพบการปักหินสีมาบริเวณฐานด้านทิศเหนือถัดจากฐานที่ขยายนั้น ซึ่งทำให้โบราณสถานนี้มีลักษณะเป็นผังกลุ่มที่ ๒ หลังจากการต่อเติมในสมัยที่ ๓ นี้โดยพบหลักฐานว่าฐานส่วนที่ขยายในสมัยที่ ๓ ซึ่งเป็นฐานชั้นนอกสุดนั้นเป็นฐานบัวที่มีลูกแก้วรองรับอันเป็นรูปแบบฐานที่นิยมสร้างในเมืองโบราณเชียงใหม่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ สอดคล้องกับลายปูนปั้นประดับอาคารที่เป็นงานศิลปกรรมรุ่นหลังในช่วงเวลาเดียวกัน และเศียรพระพุทธรูปสำริดมีรูปแบบทางศิลปกรรมกำหนดอายุได้ราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เช่นเดียวกับชิ้นส่วนพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยาหลายชิ้นซึ่งพบว่ามีคามนิยมแพร่หลายอย่างมากราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อันเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกัน

จากหลักฐานดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่า การต่อเติมในสมัยที่ ๓ จนทำให้โบราณสถานนี้ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒ น่าจะมีขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒

ถัดจากนั้นในสมัยที่ ๔ โบราณสถานแห่งนี้จะมีการต่อเติมอาคารที่ตั้งอยู่ด้านข้างวิหารจนทำให้ผังโบราณสถานนี้ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๔ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ก่อนเมืองโบราณเชียงใหม่จะทิ้งร้างไป ซึ่งจะกล่าวต่อไป^{๖๓}

๔. โบราณสถานวัดเสาศีแลง ในเมืองโบราณเชียงใหม่ หลักฐานโบราณวัตถุจากการขุดแต่งสันนิษฐานได้ว่าโบราณสถานสมัยแรกสร้างน่าจะมีอายุไม่เกินพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานรูปแบบเจดีย์ประธานทรงระฆังแบบล้านนาที่มีส่วนรองรับองค์ระฆังในผังกลม ซึ่งมีพระธาตุหรืออุษยชัยเป็นต้นแบบ น่าจะมีอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑๗๑ ดังพบหลักฐานว่าโบราณสถานนี้ในสมัยแรกสร้างน่าจะมีแผนผังตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ คือประกอบด้วยเจดีย์ประธานและวิหาร ต่อมาจะมีการต่อเติมขยายขนาดวิหารและปรับเปลี่ยนวิหารเป็นอุโบสถโดยการปักหินเสมาโดยรอบในภายหลัง๗๒จากหลักฐานดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่า การปรับเปลี่ยนหน้าที่การใช้งานจากวิหารมาเป็นอุโบสถของโบราณสถานนี้น่าจะมีขึ้นหลังจากช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ไปแล้ว และน่าจะเกิดขึ้นก่อนการปรับเปลี่ยนผังโบราณสถานนี้ไปเป็นผังกลุ่มที่ ๔ จากหลักฐานที่พบว่าน่าจะมีการก่อสร้างได้ด้านข้างฐานวิหารและเปลี่ยนเป็นอุโบสถจากหลักฐานการปักหินเสมาหลังจากการต่อเติมฐานอาคารแล้ว จากนั้นจึงมีการต่อเติมอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ตั้งอยู่ด้านข้างวิหารมาแต่เดิมและสร้างทางเดินก่ออิฐมาเชื่อมต่อกับบันไดข้างฐานอุโบสถที่ต่อเติมแล้วนั้นจนทำให้ผังโบราณสถานปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๔ ในสมัยต่อมา ซึ่งสันนิษฐานว่าอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ จากนั้นจึงทิ้งร้างไป ซึ่งจะกล่าวต่อไป

๕. โบราณสถานวัดสวัสดี(สัสดี) ในเมืองโบราณเชียงใหม่ ไม่พบหลักฐานช่วงสมัยของการปรับเปลี่ยนวิหารเป็นอุโบสถที่ชัดเจน แต่พบหลักฐานว่าในสมัยที่ ๗ สมัยสุดท้ายของการต่อเติมโบราณสถาน พบการถมปรับพื้นที่และปูอิฐปิดฐานบัวคว่ำรอบเจดีย์ประธาน พร้อมทั้งขยายฐานไพทีโดยรอบ และสร้างบันไดทางขึ้นสู่ฐานไพทีด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ก่อขยายขนาดของวิหารพร้อมทั้งเปลี่ยนวิหารเป็นอุโบสถ หลักฐานจากหินเสมาที่ปักบนพื้นถัดจากการขยายฐานวิหารและสร้างบันไดด้านข้างวิหารในสมัยสุดท้าย จากนั้นจึงทิ้งร้างไป ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะทิ้งร้างไปพร้อม ๆ กับโบราณสถานอื่น ๆ ของเมืองนี้หลังสงครามปี พ.ศ. ๒๓๔๗ จากการขุดแต่งโบราณสถานนี้พบ ชิ้นส่วนฐานพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัย, พระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ศิลปะช่างพื้นเมือง สันนิษฐานว่าน่าจะมีความยาวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒, ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตา ล้านนา ได้แก่ เตาวีญกาหลง แหล่งเตापาน ชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาในประเทศจีน สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗)

๖. โบราณสถานวัดสบเกียง นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ พบหลักฐานว่าโบราณสถานนี้น่าจะมีอายุสมัยการสร้างราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ จากรูปแบบของเจดีย์ประธานทรงระฆังแบบล้านนาที่มีส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นชุดบัวคว่ำบัวหงายในผังแปดเหลี่ยมอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒๗๕ และพระพุทธรูปสำริดมีรูปแบบทางศิลปะล้านนามีรูปแบบตามแบบช่างพื้นเมืองท้องถิ่นที่น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่

^{๖๓} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๒๐.

๒๒-๒๓ แล้วและเครื่องถ้วยเงินสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) ราชวงศ์ชิง (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔) ซึ่งอยู่ปะปนกันนั้น จากหลักฐานดังกล่าวโบราณสถานนี้น่าจะสร้างขึ้นในช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เป็นต้นมา และจากรูปแบบเจดีย์ประธานที่น่าจะมีอายุการสร้างในช่วงเวลาดังกล่าว โดยสันนิษฐานได้ว่าอาจจะมีการสร้างอุโบสถขึ้นพร้อมกับเจดีย์ประธานในช่วงเวลาเดียวกัน จากการที่ไม่พบหลักฐานชัดเจนว่าอุโบสถเดิมเคยเป็นวิหารมาก่อนหรือไม่ เนื่องจากหินสีมาปักอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ของฐานอุโบสถ ซึ่งไม่พบการต่อเติมฐานอุโบสถบริเวณดังกล่าว ด้วยเหตุนี้จึงเป็นไปได้ว่าโบราณสถานวัดสบเกียงอาจสร้างอุโบสถเป็นอาคารหลักของโบราณสถานตั้งแต่แรกสร้างในช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ แล้ว หรืออาจเกิดจากการปรับเปลี่ยนวิหารหลักของโบราณสถานให้เป็นอุโบสถหลักของโบราณสถานหลังจากปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ไปแล้ว และในสมัยสุดท้ายโบราณสถานนี้จะมีการต่อเติมแล้วปรับเปลี่ยนไปเป็นผังกลุ่มที่ ๔ ซึ่งจะกล่าวต่อไป

จากหลักฐานดังกล่าวมาทั้งหมดจึงอาจสันนิษฐานได้ว่า "การสร้างอุโบสถแทนที่วิหารเดิมที่ตั้งอยู่เบื้องหน้าเจดีย์หรือมณฑปประธาน ซึ่งเป็นอาคารหลักของผังโบราณสถาน" ส่วนหนึ่งเกิดจากการปรับเปลี่ยนวิหารหลักของโบราณสถานทีสร้างมาแต่เดิมให้เป็นอุโบสถในภายหลัง ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมีขึ้นแล้วในช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ เป็นต้นไป ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากจารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง๗๖ เชียงใหม่ ระบุศักราชตรงกับ พ.ศ. ๒๐๘๓ กล่าวว่า "บ้านเมืองเป็นจลาจลมากนัก พระเมืองชายเจ้า พระราชมารดา ให้เอาพิหารวัดวังหัวควายมาเป็นอุโบสถ"

๒.๒ การสร้างอุโบสถแทนที่วิหารเดิมซึ่งเป็นอาคารหลักของ ผังโบราณสถานที่ไม่พบหลักฐานการสร้างเจดีย์หรือมณฑปประธาน ดังพบหลักฐานจาก โบราณสถานหมายเลข ๘ นอกเมืองโบราณ เชียงแสนและโบราณสถานหมายเลข ๑๘ หมายเลข ๑๙ ในเมืองโบราณเชียงแสนน้อยโบราณสถานหมายเลข ๘ นอกเมืองโบราณเชียงแสน พบหลักฐานการสร้างอุโบสถตั้งอยู่กึ่งกลางโบราณสถานมีอาคารขนาดเล็ก (ภายในแบ่งเป็นห้อง ๆ) ตั้งรายรอบพบหลักฐานเดิมอุโบสถน่าจะเคยเป็นวิหารหลักของโบราณสถานโดยไม่พบหลักฐานการสร้างเจดีย์หรือมณฑปเป็นอาคารประธานของโบราณสถานมาก่อน ต่อมา มีการปรับเปลี่ยนวิหารเป็นอุโบสถหลังจากการก่อขยายฐานวิหารในสมัยสุดท้ายโดยพบหลักฐานแท่นก่ออิฐมีหินกรวดแม่น้ำปักอยู่ด้านบน ตั้งถัดจากฐานด้านข้างวิหารที่ก่อขยายใหม่นั้น โบราณสถานนี้จากการขุดแต่งพบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา เช่น เตาสำก้าแพง เตาเวียงกาหลง เตาพาน อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒ เช่นเดียวกับโบราณสถานทุกแห่งในเมืองโบราณที่ศึกษา ส่วนโบราณวัตถุอื่น ๆ นั้นพบชิ้นส่วนเครื่องถ้วยเงินสมัยราชวงศ์หยวน ๑ ชิ้น(พ.ศ. ๑๘๑๔-๑๙๑๑) สมัยราชวงศ์หมิง(พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗) ๒๐ ชิ้น และอิฐมีจารึกอักษรฝักขามอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ จึงสันนิษฐานว่าโบราณสถานนี้น่าจะมีอายุการสร้างราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒^{๖๔}

^{๖๔} กรมศิลปากร, เมืองเชียงแสนเมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๒๑.

ส่วนโบราณสถานหมายเลข ๑๘ และหมายเลข ๑๙ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ พบหลักฐานการสร้างอุโบสถตั้งอยู่ในตำแหน่งประธานของโบราณสถาน โดยไม่พบหลักฐานการสร้างเจดีย์/มณฑปเป็นประธาน โบราณสถานทั้ง ๒ แห่ง ไม่พบหลักฐานโบราณวัตถุที่บ่งบอกอายุสมัยได้ชัดเจนนัก โดยส่วนใหญ่พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาจากแหล่งเตาล้านนา เช่น เตาเส้นกำแพง เตาเวียงกาหลง เตาพาน อารุราชพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒ เช่นเดียวกับโบราณสถานทุกแห่งในเมืองโบราณที่ศึกษา จากการขุดแต่งจึงสันนิษฐานว่าโบราณสถานทั้งสองน่าจะมีอายุการสร้างราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ โดยโบราณสถานหมายเลข ๑๘ พบหลักฐานฐานเสาก่ออิฐ เหนือฐานเสานั้นมีชั้นทับถมของชั้นส่วนกระเบื้องดินข่อยอยู่ใต้ฐานอุโบสถ ดังกล่าว จึงทำให้สันนิษฐานว่าเดิมอาคารนี้น่าจะมีหน้าที่การใช้งานเป็นวิหารมาก่อน ต่อมาน่าจะมีการบูรณะแล้วสร้างอาคารใหม่ที่เป็นอุโบสถทับซ้อนลงไปภายในภายหลัง ดังพบหลักฐานการสร้างแท่นปักหินเสมาถัดจากฐานอาคารที่สร้างซ้อนทับลงไปใหม่นั้น

ส่วนโบราณสถานหมายเลข ๑๙ ไม่พบหลักฐานการต่อเติมจึงสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างเพียงสมัยเดียวแล้วทิ้งร้างไปและน่าจะสร้างเป็นอุโบสถตั้งแต่แรกสร้างแล้ว โบราณสถานทั้งสองแห่งพบหลักฐานแท่นก่ออิฐมีหินกรวดแม่น้ำปักอยู่ด้านบนเช่นเดียวกัน ซึ่งคล้ายกันกับแท่นก่ออิฐมีหินกรวดแม่น้ำปักอยู่ด้านบน ที่ข้างฐานด้านทิศเหนือของอุโบสถโบราณสถานหมายเลข ๘ นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ จากหลักฐานนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าโบราณสถานทั้ง ๓ แห่งมีลักษณะที่คล้ายกันอยู่มากถึง ๒ ประการ คือ พบแท่นก่ออิฐมีหินกรวดแม่น้ำปักอยู่ด้านบน ตั้งอยู่ด้านข้างฐานอุโบสถเช่นเดียวกัน แท่นเสมาดี กล่าวคล้ายกับลักษณะของ "เสมานั่งแท่น" ที่มีขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ๘๑ (ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓) ลักษณะแท่นเสมาดังกล่าวไม่พบในอุโบสถของเมืองโบราณที่ศึกษามากนัก เนื่องจากหินเสมาที่พบมักเป็นหินเสมาที่ปักลงบนพื้นดินโดยรอบอุโบสถมากกว่า และพบว่า เป็นโบราณสถานที่ไม่พบหลักฐานเจดีย์หรือมณฑปเป็นอาคารประธานของโบราณสถานแต่พบการสร้างพระอุโบสถเป็นประธานของวัดเช่นเดียวกัน ซึ่งคล้ายกับลักษณะการวางผังวัดบางแห่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ให้ความสำคัญกับพระอุโบสถมากจนกลายเป็นอาคารประธานของวัด

จากหลักฐานดังกล่าวจึงอาจสันนิษฐานได้ว่า "การสร้างอุโบสถแทนที่วิหารเดิมซึ่งเป็นอาคารหลักของผังโบราณสถานที่ไม่พบหลักฐานการสร้างเจดีย์หรือมณฑปประธาน" ดังหลักฐานที่พบจากโบราณสถานหมายเลข ๘ นอกเมืองโบราณเชียงใหม่และโบราณสถานหมายเลข ๑๘, หมายเลข ๑๙ ในเมืองโบราณเชียงใหม่ น่าจะมีขึ้นในช่วงหลัง ๆ ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ แล้ว

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าโบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๒ ผังที่มีอุโบสถ ส่วนใหญ่เคยมีลักษณะเป็นโบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ มาก่อน ต่อมาจึงมีการสร้างอุโบสถขนาดเล็กเพิ่มเติมเข้าไปในโบราณสถานหรือปรับเปลี่ยนวิหารหลักของโบราณสถานเดิมให้เป็นอุโบสถ จนทำให้โบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ "ผังอาคารหลักวางตามแนวแกน" เปลี่ยนเป็นโบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๒ "ผังที่มีอุโบสถ" ซึ่งพบหลักฐาน ๒ รูปแบบใหญ่ ๆ นั้น แต่ละรูปแบบมีช่วงเวลาในการปรากฏขึ้นใกล้เคียงกัน^{๖๕}

^{๖๕} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๒๒.

โดยรูปแบบที่ ๑ อุโบสถขนาดเล็ก ตั้งประกอบภายในโบราณสถานที่มีเจดีย์ประธานและวิหาร เป็นอาคารหลักของโบราณสถานอยู่แล้วนั้น น่าจะมีขึ้นแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ อันเป็นยุคทองหรือสมัยรุ่งเรืองของล้านนา พระพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่จะมีความเจริญรุ่งเรืองมาก น่าจะมีพระจำพรรษาในวัดมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีพื้นที่ในการทำสังฆกรรมและประกอบกิจกรรมทางศาสนามากขึ้น จึงน่าจะมีการสร้างอุโบสถให้มีขนาดใหญ่ขึ้นหรือให้ความสำคัญกับอุโบสถมากขึ้น จึงมีการปรับเปลี่ยนวิหารเดิมให้เป็นอุโบสถหรือสร้างอุโบสถขึ้นแทนที่วิหารหลักของโบราณสถานเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าวหรือเพื่อที่จะได้ไม่ต้องสร้างขึ้นใหม่นั้น จึงปรากฏอุโบสถรูปแบบที่ ๒ อุโบสถเป็นอาคารหลักของโบราณสถานขึ้นซึ่งน่าจะมีแล้วในเมืองเชียงใหม่และเชียงใหม่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒และน่าจะมีการใช้อุโบสถทั้ง ๒ รูปแบบตลอดมาจนกระทั่งตั้งร้างไป

กลุ่มที่ ๓ ผัง ที่ มีหมู่อาคาร

หมายถึงผังที่ปรากฏหลักฐานอาคารตามลักษณะ "หมู่อาคาร" (อาคารตั้งแต่ ๒ หลังขึ้นไปสร้างติดกันเป็นหมู่หรืออาคารที่แบ่งพื้นที่ภายในเป็นห้อง ๆ) ตั้งอยู่ภายในผังของโบราณสถาน เช่น อาคารหมายเลข ๓ ของโบราณสถานวัดป่าแดง (นอกเมือง), อาคารหมายเลข ๒ ของโบราณสถานวัดป่าสัก(นอกเมือง) นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ อาคารหมายเลข ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖ ของโบราณสถานวัดธาตุเขียว (นอกเมือง), อาคารหมายเลข ๒ ของโบราณสถานหมายเลข ๑๘ ในเมืองโบราณเชียงใหม่เป็นต้นจากหลักฐานลำดับการต่อเติมสร้างซ้อนทับพบหลักฐานว่า "หมู่อาคาร" ดังกล่าวส่วนใหญ่เกิดจากการต่อเติมอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่สร้างมาแต่เดิมให้เป็นอาคารในลักษณะ "หมู่อาคาร" ในภายหลัง ดังพบหลักฐานจาก

๑. โบราณสถานวัดอโศก ในเมืองโบราณเชียงใหม่ดังกล่าวไปแล้วในเนื้อหาผังกลุ่มที่ ๒ นั้น โบราณสถานนี้เมื่อแรกสร้างพบหลักฐานการสร้างวิหาร และอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ด้านข้างวิหาร โดยสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ต่อมาในสมัยที่ ๒ พบการต่อเติมโดยขยายขนาดอาคารให้ใหญ่ขึ้นโดยไม่ได้ปรับเปลี่ยนผังอาคารสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในราวต้นถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ต่อมาสมัยที่ ๓ มีการต่อเติมวิหารแล้วเปลี่ยนเป็นอุโบสถซึ่งทำให้โบราณสถานปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๒ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในราว ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ หลักฐานจากส่วนฐานอาคารที่เป็นฐานบัวมีลูกแก้วรองรับอันเป็นรูปแบบฐานที่นิยมสร้างในเมืองโบราณเชียงใหม่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ดังกล่าวไปแล้วในเนื้อหาผังกลุ่มที่ ๒ (๒.๑) นั้น จากหลักฐานการขุดแต่งพบว่า อาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าซึ่งตั้งอยู่ด้านข้างวิหารหรืออุโบสถนั้น พบหลักฐานในลักษณะเดียวกันกับการต่อเติมวิหาร กล่าวคือในสมัยที่ ๒ ของการต่อเติมอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าพบการสร้างเวจกฐิที่ฐานท้ายอาคารและขยายขนาดฐานอาคารที่สร้างมาแต่เดิมให้ใหญ่ขึ้นแต่ยังคงมีผังเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีมุขเช่นเดิม ต่อมาในสมัยที่ ๓ พบการก่อขยายหรือสร้างอาคารติดฐานด้านข้างทิศเหนือของอาคารดังกล่าว ทำให้ผังอาคารเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอาคารที่มีส่วนขยายและภายในแบ่งเป็นห้อง ๆ อย่างชัดเจน ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะ "หมู่อาคาร" ก็ว่าได้ โดยส่วนฐานที่ต่อเติมใหม่ดังกล่าวเป็นฐานบัวที่มีลูกแก้วรองรับอันเป็นรูปแบบฐานที่นิยมสร้างในเมืองโบราณเชียงใหม่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เช่นเดียวกับการต่อเติมวิหารในสมัยที่ ๓ แล้วเปลี่ยนให้เป็นอุโบสถนั้น จากหลักฐานดังกล่าวจึงอาจ

สันนิษฐานได้ว่าอาคารในลักษณะ "หมู่อาคาร" อาจปรากฏขึ้นแล้วในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ หรือในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ถัดจากนั้นในสมัยที่ ๔ สมัยสุดท้าย พบการต่อเติม "หมู่อาคาร" ดังกล่าว จนทำให้ผังโบราณสถานนี้ปรับเปลี่ยนเป็นผังกลุ่มที่ ๔ ในสมัยสุดท้ายก่อนทิ้งร้างไปในพ.ศ. ๒๓๔๗ ดังจะกล่าวในเนื้อหาถัดไป^{๖๖}

๒. โบราณสถานวัดป่าแดง นอกเมืองโบราณเชียงใหม่ โบราณสถานนี้พบหลักฐานการต่อเติม ๓ สมัย โดยในสมัยแรกสร้างไม่พบหลักฐานชัดเจนนัก ต่อมาในสมัยที่ ๒ พบหลักฐานการบูรณะวัดนี้ ครั้งใหญ่โดยการสร้างใหม่ทั้งอาราม ซึ่งประกอบด้วยมณฑปประธาน วิหาร และอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ๒ หลัง มีคูน้ำโดยรอบ ต่อมาในสมัยที่ ๓ สมัยสุดท้ายพบการก่อพอกผนังมณฑปประธานมีชั้นส่วนและเศียรพระพุทธรูปอายุราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ มีร่องรอยไฟไหม้บรรจุอยู่ภายในและขณะเดียวกันมีการต่อเติมอาคารผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเดิม (อาคารหมายเลข ๓) โดยการสร้างอาคารขึ้นอีก ๑ หลัง มีฐานติดกันภายในอาคารทั้งสองแบ่งเป็นห้อง ๆ จนมีลักษณะของ "หมู่อาคาร"

จากหลักฐานดังกล่าวจึงอาจสันนิษฐานได้ว่า การต่อเติมอาคารหมายเลข ๓ ให้มีลักษณะเป็น "หมู่อาคาร" ที่น่าจะมีขึ้นพร้อมกับการก่อพอกผนังมณฑปประธานในสมัยที่ ๓ นั้นน่าจะเกิดขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ คือเกิดขึ้นหลังจากช่วง กลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จากหลักฐานอายุสมัยของชิ้นส่วนพระพุทธรูปที่พบในผนังส่วนที่พอกใหม่นั้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานอิฐมีจารึกอักษรฝักขามและอักษรธรรมล้านนาที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒, ชิ้นส่วนเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑-๒๑๘๗), ราชวงศ์ชิง (พ.ศ. ๒๑๘๗-๒๔๕๔) และพระพุทธรูปแสดงอิทธิพลศิลปะพม่าอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓๘๗ นั้นย่อมแสดงให้เห็นถึงช่วงสมัยการใช้งานของโบราณสถานแห่งนี้ซึ่งน่าจะมีมาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ เป็นต้นมาจนถึงร้างไปใน พ.ศ. ๒๓๔๗

กลุ่มที่ ๔ ผัง ที่มีอาคารหลักเพิ่มจากแนวแกนเดิม

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้คือ

๒.๑๐.๑ ประสิทธิ์ สว่างศรี งานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานเมืองเชียงใหม่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า เมืองเชียงใหม่เป็นพื้นที่เมืองโบราณที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งในทางโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากซากทางโบราณคดี มีจำนวนวัดทั้งที่เป็นวัดร้างและวัดที่ถูกนำกลับมาบูรณะใช้ใหม่ จำนวนทั้งสิ้น ๗๖ แห่งในพื้นที่กำแพงเก่าเมืองเชียงใหม่ซึ่งมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๒.๕ ตารางกิโลเมตร ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือประเด็นทางด้านที่ดิน เนื่องจากจำนวนของแหล่งโบราณสถานที่จะกระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมือง ในพื้นที่ดินบางส่วนเป็นกรรมสิทธิ์ของกรมธนารักษ์โดยมี

^{๖๖} กรมศิลปากร, เมืองเชียงใหม่เมืองโบราณเก่าแก่ของประเทศไทย, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๒๓.

กรมศิลปากร เป็นผู้ดูแล (จำนวนวัดร้างทั้งสิ้น ๒๕ แห่งมีประเด็นการบูรณการที่ดินของชาวชุมชน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๘๘ ของจำนวนหลักฐานทางโบราณคดีในทั้งหมด จากข้อมูลของโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘)^{๖๗} และบางส่วนเป็นที่ดินส่วนบุคคล ซึ่งประเด็นความขัดแย้งในเชิงของที่ดินนี้เป็นหนึ่งในปัญหาหลักของการอนุรักษ์และจัดการมรดกทางโบราณคดีเหล่านั้น ปัจจุบันกรมศิลปากรและเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่มีนโยบายที่จะคลี่คลายประเด็นปัญหาดังกล่าวเพื่อสร้างกระบวนการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ อันจะก่อให้เกิดการผลักดันเข้าสู่การเป็นมรดกโลกในรูปแบบของมรดกที่ยังคงมีชีวิต (Living Heritage) การศึกษาในครั้งนี้นี้จึงมีเป้าหมายในการค้นหาแนวทางการจัดการร่วมกันดังกล่าวระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องและชุมชนที่มีผลกระทบ เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป กรอบแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้นี้สามารถจำแนกออกได้เป็น ๔ แนวคิดและวรรณกรรมหลักคือ แนวคิดการอนุรักษ์ในระดับนานาชาติ พัฒนาการแนวคิดและการปฏิบัติ ในการอนุรักษ์ของประเทศไทย แนวคิดอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนวิธีการศึกษาใช้วิธีการสำรวจ ศึกษา รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล จากเอกสารการลงภาคสนาม การสัมภาษณ์และการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมภายในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยวัตถุประสงค์และความมุ่งหวังของการศึกษานี้มีด้วยกันทั้งหมด ๔ ข้อหลักๆคือ ๑. เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและโบราณคดีในพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ เชียงแสน ร่วมกันระหว่างกรมศิลปากร เทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ องค์กรชุมชนประชาชนพื้นที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ๒. เพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ทางโบราณคดีในเมืองเชียงใหม่ทั้งสิ้น ๗๖ แห่งผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน ๓. เพื่อกระตุ้นให้เกิดกลไกของทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ ๔. เพื่อจัดกระบวนการให้เกิดการคลี่คลายประเด็นข้อขัดขัดทางด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในบริเวณพื้นที่ทางโบราณคดีต่างๆในเมืองผลของการศึกษาในครั้งนี้นี้จะมีทั้งแนวทาง การอนุรักษ์และพัฒนาของเมืองในภาพรวม รวมถึงการยกตัวอย่างแนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานในเขตเมืองเชียงใหม่ เพื่อที่จะเป็นแนวทางเบื้องต้นในการขยับกระบวนการมีส่วนร่วมและช่วยทำให้ทุกภาคส่วนเห็นภาพที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมและเกิดการขับเคลื่อนต่อไปในปัจจุบันและอนาคต

๒.๑๐.๒ สุนีย์ บริสุทธิ์ ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การส่งเสริมความตระหนักของชุมชนเชียงใหม่ ต่อคุณค่าด้านโบราณสถานเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย พบว่า แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานไว้ได้อย่างยั่งยืนสืบไปถึงลูกหลาน อีกทั้งยังมีแนวทางให้ชาวเชียงใหม่สามารถสร้างรายได้จากโบราณสถาน ในรูปแบบของการให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา

^{๖๗} ประสิทธิ์ สว่างศรี, “แนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานเมืองเชียงใหม่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘.**

อันยาวนานของเชียงใหม่^{๖๘} และมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีได้ด้วยตนเอง และมีความเข้าใจอย่างถูกต้องว่าเงินรายได้จากการท่องเที่ยวมิได้เป็นเป้าหมายสูงสุดของคนชุมชน การท่องเที่ยวเป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างรายได้ เพื่อนำไปสู่การธำรงรักษาโบราณสถานให้คงอยู่ได้นานเท่านาน โดยมีการจัดการผลตอบแทนที่กระจายอย่างทั่วถึง ผลจากการวิจัยจะช่วยลดปัญหาการบุกรุกโบราณสถาน และก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีแห่งใหม่ที่น่าเสนอคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่มีอายุกว่า ๑,๐๐๐ ปี ประชากรที่ศึกษาจำนวน ๓,๗๕๙ คน เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย หมู่ ๒ และหมู่ ๓ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเลือกจากผู้นำชุมชนกลุ่มหลัก ๗ กลุ่มและจากกลุ่มอื่นๆ อีกกว่า ๙ กลุ่ม กระบวนการศึกษาวิจัยในการศึกษามี ๕ ด้านได้แก่ ๑) การสำรวจ ศึกษา และจัดเก็บข้อมูลบริบทของพื้นที่ ศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์เจาะลึกและประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) ๒) การสำรวจปัญหา และค้นหาความต้องการของชุมชน จัดทำผัง Mind map ระดมความคิดเห็น และให้ชุมชนคัดเลือกแกนนำที่เป็นตัวแทน ๓) การอบรมตัวแทนชุมชน ใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Activity Based) ๔) ใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Activity Based) และ ๕) จัดเวทีเพื่อให้แกนนำได้นำเสนอกิจกรรมต่างๆ ต่อประชาคม ทั้งนี้การวิเคราะห์ และประเมินผลออกมาในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษามีดังนี้

๑) กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงคุณค่าของโบราณสถานเมืองเชียงแสนว่าเป็นแหล่งโบราณคดีที่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ มีการรวมตัวกันจัดกิจกรรมอนุรักษ์โบราณสถาน และเล็งเห็นแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างรายได้แก่ชุมชน โดยยึดแนวทางการธำรงรักษาไว้ซึ่งสิ่งมีค่าทางประวัติศาสตร์ไว้อย่างยั่งยืน

๒) อำเภอเชียงแสนตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ทางการท่องเที่ยว มีชื่อว่า สามเหลี่ยมมรกต โดยมีเส้นทาง R๓A เชื่อมระหว่างไทย – ลาว – เมียนมาร์ ที่ได้ดำเนินการไปมากแล้วและกำลังจะเป็นรูปธรรมในเร็ววัน และมีแม่น้ำโขงเป็นทางสัญจรหลักไปสู่เมืองสำคัญของประเทศเพื่อนบ้าน

๓) ผู้นำชุมชนและประชาชนสามารถรวมตัวกันจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการสร้างคุณค่าของโบราณสถาน เช่นกิจกรรม Walk Rally ไหว้สา ๙ โบราณสถาน งานบวงสรวงเจ้าพ่อประตูป่าสัก และเจ้าแม่นางเซิ้ง

๔) ได้รวบรวมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศิลปะ ความเชื่อ พิธีกรรม ภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของเชียงแสนสมัยก่อนที่สูญหายไป และที่ยังคงมีอยู่จากผู้สูงอายุ

๕) กลุ่มเชียงแสนการท่องเที่ยวสามารถเป็นแกนนำในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และได้รายได้จากการนำนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมความสวยงามทางธรรมชาติ และโบราณสถานเมืองเชียงแสน

^{๖๘} สุณีย์ บริสุทธิ์, “การส่งเสริมความตระหนักของชุมชนเชียงแสนต่อคุณค่าด้านโบราณสถานเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

๒.๑๐.๓ เอกสิทธิ์ เรือนทอง ได้ทำงานวิจัยเรื่อง พัฒนาการของแผนผังโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย^{๒๙} พบว่า แผนผังของโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย ทั้ง ๔๕ แห่ง ในพื้นที่ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ นั้น สามารถสรุปได้ว่าทุกกลุ่มแผนผังมีความสัมพันธ์กันและมีพัฒนาการร่วมกันเป็นลำดับมา และยังคงพบโบราณสถานทั้ง ๔ ผังในสมัยสุดท้ายของเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อยที่ศึกษา ซึ่งทำให้สามารถสรุปพัฒนาการแผนผังโบราณสถานเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย ได้เป็น ๒ ระยะใหญ่ ๆ ได้คือ ระยะที่ ๑ ผังที่มีพัฒนาการขึ้นในช่วงสมัยล้านนา (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒) ได้แก่ผังกลุ่มที่ ๑, ๒ และกลุ่มที่ ๑ ผังอาคารหลักวางตามแนวแกน (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมา) น่าจะเป็นผังที่มีมาแล้วตั้งแต่ช่วงแรกสร้างเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อยที่ศึกษา อย่างน้อยตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมาและยังคงพบการสร้างวัดตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ตลอดมาจนกระทั่งเมืองโบราณที่ศึกษาถูกทิ้งร้างไป กลุ่มที่ ๒ ผังที่มีอุโบสถ(ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ เป็นต้นมา) เป็นผังที่มีพัฒนาการมาจากผังกลุ่มที่ ๑ โดยแบ่งเป็น ๒ รูปแบบใหญ่ ๆ คือ รูปแบบที่ ๑ การสร้างอุโบสถขนาดเล็กเพิ่มเติมเข้าไปในผังโบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ที่สร้างมาแต่เดิมและรูปแบบที่ ๒ การปรับเปลี่ยนวิหารหลักของผังโบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ เดิมให้เป็นอุโบสถหรือสร้างอุโบสถขึ้นเป็นอาคารหลักของผัง ซึ่งมีช่วงเวลาในการปรากฏขึ้นใกล้เคียงคาบเกี่ยวกันคือในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ และในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ และน่าจะมีการใช้อุโบสถทั้ง ๒ รูปแบบตลอดมาจนกระทั่งทิ้งร้างไป กลุ่มที่ ๓ ผังที่มีหมู่อาคาร(ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ เป็นต้นมา) ผังดังกล่าว น่าจะเป็นผังที่มีพัฒนาการมาจากผังกลุ่มที่ ๑ หรือผังกลุ่มที่ ๒ โดยการต่อเติมอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่มีอยู่เดิมให้มีลักษณะเป็น "หมู่ อาคาร " หรือสร้างอาคารในลักษณะ"หมู่อาคาร " ขึ้นทั้งหลังเพิ่มเติมเข้าไปในผังของโบราณสถานบางแห่ง โดย น่าจะมีขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงหรือร่วมสมัยกันกับการปรากฏขึ้นของผังกลุ่มที่ ๒ รูปแบบที่ ๒ "การสร้างอุโบสถแทนที่วิหารหลักของผังโบราณสถาน " โดยการปรับเปลี่ยนวิหารหลักของผังที่สร้างมาแต่เดิมให้กลายเป็นอุโบสถหลักของผังแทนผังโบราณสถานทั้ง ๓ กลุ่มดังกล่าว มีพัฒนาการร่วมกันเป็นลำดับมาและเป็นผังที่พบได้ในโบราณสถานของเมืองโบราณร่วมสมัยล้านนา เช่น เมืองโบราณเวียงท่ากานและเวียงกุมกาม ในพื้นที่ อ.สันป่าตองและ อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ด้วย โดยพบหลักฐานช่วงเวลาการปรากฏขึ้นของผังทั้ง ๓ กลุ่ม ใกล้เคียงกัน คือ ตั้งแต่ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เช่นกัน ส่วนโบราณสถานในเมืองโบราณสุโขทัยนั้น พบหลักฐานรูปแบบผังที่สอดคล้องกันเพียง ๒ ผัง คือ ผังกลุ่มที่ ๑ "ผังที่มีอาคารหลักตามแนวแกนทิศ" และผังกลุ่มที่ ๒ "ผังที่มีอุโบสถ " เท่านั้น ซึ่งผังทั้ง ๒ กลุ่มนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นผังที่ใช้ในการสร้างโบราณสถานโดยทั่วไปในเมืองโบราณร่วมสมัยอื่น ๆ ของล้านนา สุโขทัย หรืออยุธยา ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ก็ว่าได้

^{๒๙} เอกสิทธิ์ เรือนทอง, “พัฒนาการของแผนผังโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย”, *วิทยานพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*, ๒๕๕๙.

๒.๑๐.๔ พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง ได้ทำงานวิจัยเรื่อง จากเชียงของถึงเชียงแสน : จากเมืองชายแดนให้เป็นเมืองสุนทรีย์ภาพ ผลการวิจัย พบว่า ในพื้นที่เมืองชายแดน สองเมืองคือเมืองเชียงของและเมืองเชียงแสน^{๗๐} โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบเมืองชายแดนที่กำลังเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงจากการเชื่อมต่อระหว่างประเทศในภูมิภาคอาเซียน โดยมีระเบียบวิธีวิจัย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการจัดทำแนวทางเมืองสุนทรีย์ภาพ โดยใช้แนวคิดเมืองสุนทรีย์ภาพที่มีองค์ประกอบของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมสามลักษณะคือ สุนทรีย์ภาพเชิงประสาทสัมผัส (Sensory Aesthetics) สุนทรีย์ภาพเชิงรูปทรง (Formal Aesthetics) สุนทรีย์ภาพเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Aesthetics) ผลการศึกษาพบว่า เมืองเชียงของมีศักยภาพดั้งเดิมของเมืองสุนทรีย์ภาพ แบบเชิงคู่ ในเรื่องที่ต้องมีการสร้างเมืองใหม่ควบคู่ไปด้วย โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่ การแสดงออกทางสังคมในรูปแบบการใช้เวลาว่างที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำโขง ส่วนเมืองเชียงแสนนั้นเป็นรูปแบบเมืองสุนทรีย์ภาพแบบเชิงซ้อนที่มีการทับซ้อนระหว่างเมืองที่เป็นโบราณสถานและเมืองใหม่โดยเสนอรูปแบบที่การสร้างและเปิดพื้นที่ระหว่างเมืองเก่ากับเมืองใหม่ให้เป็นมิตรและกลมกลืนระหว่างกันในงานวิจัยยังพบว่าเส้นทางการท่องเที่ยวระหว่างสองเมืองนี้มีความสำคัญที่ต้องพัฒนาโดยสร้างแนวคิดการแปลงเส้นเขตแดนเป็นทุนระหว่างประเทศให้ความหมายของเส้นเขตแดนระหว่างรัฐเป็นมิตรกับมนุษย์ที่สามารถเรียนรู้และท่องเที่ยวได้ ไม่ใช่เป็นเส้นเขตแดนที่แสดงอำนาจรัฐเท่านั้น

๒.๑๐.๕ ยุทธนา พยุยงค์ ได้ทำวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของเมืองเชียงแสน นโยบายและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการวิเคราะห์ปัญหา แนวโน้ม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงแสนที่เหมาะสม^{๗๑} เพื่อให้สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองมาแต่เดิม เมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมา ๖๗๔ ปี (สร้างเมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๗๑) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาติ ปัจจุบันยังคงหลงเหลือร่องรอยของแหล่งอารยธรรม และองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ของเมืองโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ กำแพงเมือง ป้อมประตูเมืองคูเมือง และโบราณสถานที่สำคัญต่างๆ กระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมืองถึง ๑๓๙ แห่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และความเจริญรุ่งเรืองของเมืองเชียงแสนในยุคสมัยต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ปัญหาจากการพัฒนาเมืองในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายในเมือง มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การก่อสร้างอาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ รุกล้ำพื้นที่สาธารณะและพื้นที่โบราณสถาน รวมทั้งเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายขึ้น

^{๗๐} พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง, “จากเชียงของถึงเชียงแสน : จากเมืองชายแดนให้เป็นเมืองสุนทรีย์ภาพ”, **วิทยานพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

^{๗๑} ยุทธนา พยุยงค์, “การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย”, **วิทยานพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

ภายในเมืองเป็นจำนวนมาก มีทั้งกิจกรรมที่สนับสนุนและกิจกรรมที่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นไปอย่างไร้ทิศทาง ขาดการคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสัณฐานของเมือง เป็นผลทำให้เกิดความทรุดโทรม ทำลายเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองโบราณ การที่จะอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีจิตสำนึก มีความรักและความหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมของตน ควบคู่ไปกับการกำหนดมาตรการในการควบคุมการพัฒนาทางกายภาพของเมืองอย่างเหมาะสม ได้แก่ การควบคุมทางด้านผังเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมด้วยจะต้องคำนึงถึงการรักษาความสมดุลระหว่างการคงสภาพทางประวัติศาสตร์และบทบาทของเมืองเอาไว้ เพื่อเป็นการกำหนดทิศทางในการพัฒนาและการลงทุนในเมืองให้เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม พร้อมทั้งสามารถรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าของความเป็นเมืองโบราณให้ยั่งยืนต่อไป

๒.๑๐.๖ ปาณิสรา ดาวเรือง งานวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาเมืองชายแดน : กรณีศึกษาเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างทางกายภาพ เศรษฐกิจ ประชากรและการเปลี่ยนแปลง ศึกษาบทบาทและการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจรายสาขาโดยเฉพาะด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว ตลอดจนการสนองตอบของประชาชนศึกษาปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ศักยภาพในการพัฒนา และบทบาทในอนาคตของเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองชายแดนและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองเชียงใหม่เพื่อรองรับการขยายตัวในอนาคต จากการศึกษาพบว่าเมืองเชียงใหม่มีบทบาทสำคัญโดยเป็นเมืองพาณิชย์กรรม เมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เมืองการค้าชายแดน และเขตเศรษฐกิจพิเศษในภาคเหนือตอนบนเนื่องจากความได้เปรียบทางด้านที่ตั้งการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับอนุภูมิภาค ในกรอบสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจและหกเหลี่ยมเศรษฐกิจเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ยังมีนโยบายภาครัฐที่สนับสนุนเศรษฐกิจของเมืองให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษๆ ทำให้เมืองเชียงใหม่ได้รับการสนับสนุนในเรื่องการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะการทำการค้ากับประเทศจีนตอนใต้ ซึ่งทำเรือเชียงใหม่เป็นท่าเรือที่ใช้ติดต่อขนส่งสินค้าทางแม่น้ำโขงที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นและแนวโน้มที่จะขยายตัวในอัตราสูงมากขึ้น ดังนั้น เมืองเชียงใหม่จำเป็นต้องมีการปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของเมือง การจัดตั้งเขตการลงทุนพิเศษ ปรับและแก้ไขกฎหมายในและระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเมืองเชียงใหม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับแผนแม่บทโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ เนื่องจากเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์^{๗๒}

๒.๑๐.๗ ประวุฒิ แยมผลงาม ได้ทำงานวิจัยเรื่อง การวางแผนอนุรักษ์ และพัฒนาบริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า วัดในเมืองเชียงใหม่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเป็นเมือง และ

^{๗๒} ปาณิสรา ดาวเรือง, “แนวทางการพัฒนาเมืองชายแดน : กรณีศึกษาเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*, ๒๕๕๙.

วิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่อย่างเหนียวแน่น^{๗๓} โดยวัดสำคัญในระดับเมืองที่มีพัฒนาการของวัดมาจนถึงในยุคปัจจุบันนี้ ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับเมืองในเชิงการเมืองการปกครอง และสังคมมาโดยตลอดส่วนวัดประจำชุมชนในแต่ละชุมชนนั้นทำหน้าที่เป็น "ศูนย์กลางชุมชน" ของกลุ่มหรือพวกพ้องซึ่งบทบาทนี้ในปัจจุบันยังคงเห็นได้อย่างชัดเจน ในปัจจุบันนี้จากสภาพสังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อวัดในหลายด้านรวมถึงบทบาทของพระสงฆ์ด้วยจากสภาพปัญหาหลักต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับวัด จัดแบ่งได้เป็น ๓ กลุ่มหลักคือสภาพ ปัญหาผังบริเวณ สภาพปัญหาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และปัญหาสภาพแวดล้อม บริเวณวัด ผลการวิจัยจากจำนวนวัดทั้งหมด ๙๐ วัดในพื้นที่ศึกษา ๙๐% ของวัดทั้งหมดนั้นจัดอยู่ในกลุ่มมีปัญหาในด้านสภาพแวดล้อมบริเวณวัดทั้งสิ้น ในการเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณวัด ได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนา ๒ แนวทางหลัก คือ แนวทางในการพัฒนาเมือง และแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณวัด โดยในระดับนโยบายเสนอกรอบคตินโยบายระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับเมืองเน้นให้มีการส่งเสริมและจัดทำเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเทศบาลเมือง เน้นถึงการตระหนักและสร้างจิตสำนึก รวมถึงการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์การรักษามรดกทางวัฒนธรรม ในส่วนเป้าหมายและแนวทางในการปรับปรุงสภาพองค์ประกอบและสภาพแวดล้อมในระดับย่านและบริเวณวัด ได้เสนอมาตรการในระยะต่าง ๆ ซึ่งคำนึงถึงการรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีและเอกลักษณ์เฉพาะของวัดแบบล้านนาไว้ และตัวอย่างการปรับปรุงวัดในย่านพาณิชย์กรรมโดยเชื่อมพื้นที่ย่านพาณิชย์กรรมหลักและย่านประวัติศาสตร์ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ของเมืองเข้าด้วยกัน และในช่วงท้ายของการศึกษาได้เสนอวงจรทัศนศึกษาวัดในเมืองเชียงใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณค่าของวัด และเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ถึงมรดกทางวัฒนธรรม

๒.๑๐.๘ มานิตย์ ไชยกิติ งานวิจัยเรื่อง การสร้างคุณค่าวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในเขตเวียงเชียงใหม่ อำเภอเวียงเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย^{๗๔} ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตเวียงเชียงใหม่ที่พบในปัจจุบันนั้นหลอมรวมมาจากความหลากหลายของกลุ่มประชาชนที่โยกย้ายเข้ามาอยู่เวียงเชียงใหม่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยมีแม่น้ำโขงเป็นจุดศูนย์กลาง ก่อนจะเข้าสู่ยุคเร่งรัดพัฒนาชนบทส่งผลให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่าง ๆ เปลี่ยนไปจาก ๒ ปัจจัยคือ (๑) ปัจจัยภายในอันเนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนอาชีพของประชาชนซึ่งต้องรีบเร่งทำมาหากิน ให้ความสำคัญกับประเพณีพิธีกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ น้อยลง (๒) ปัจจัยภายนอก เป็นผลมาจากโครงการพัฒนาที่มุ่งยกระดับให้เชียงใหม่เป็นพื้นที่เศรษฐกิจการค้าชายแดน นับตั้งแต่ต้นนโยบายการเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า มาจนถึงการเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษโดยการวิจัยในครั้งนี้ได้ใช้กิจกรรมการจัดกาดก๋อ้มและการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อสร้างคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเชียงใหม่ใน

^{๗๓} ประวุดฒิ แยมผลงาม, “การวางแผนอนุรักษ์ และพัฒนาบริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรม** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

^{๗๔} มานิตย์ ไชยกิติ, “การสร้างคุณค่าวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในเขตเวียงเชียงใหม่ อำเภอเวียงเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรม** บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

๕ ด้าน คือ (๑) คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่เป็นแหล่งเรียนรู้และสาธารณสมบัติที่สำคัญของชาติ (๒) คุณค่าเชิงวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ อันถิ่นฐานบ้านเกิดแห่งบรรพชนของชาวยวนและต้นกำเนิดพุทธศิลป์เชียงแสน(๓) คุณค่าเชิงสังคม ในฐานะเป็นเมืองโบราณที่ยังมีชีวิต เป็นเมืองท่าที่สานสายสัมพันธ์ระหว่างประชาชนสองฝั่งแม่น้ำโขงและเมืองท่าเชียง (๔) คุณค่าเชิงความเชื่อ ศาสนา การวางผังที่ตามจักรวาลคติและ (๕) คุณค่าเชิงความงาม ที่มีมนต์เสน่ห์จากความงามของแหล่งโบราณคดีท่ามกลางสภาพธรรมชาติทั้งภูเขา ทุ่งนาและแม่น้ำโขง นำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยกลุ่มคุณค่าเชียงแสน ที่นำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่พบมาออกแบบเป็นกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวชมเมืองโดยรถราง จักรยาน และฐานกิจกรรมสร้างประสบการณ์ คุณค่าเชียงแสน เช่น บ้านขนม บ้านชะปะอาหาร บ้านร้อยซึ้ง บ้านหมอมือง บ้านสวยดอก เป็นต้น

๒.๑๐.๙ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๗๕} ได้ทำงานวิจัยเรื่อง โครงการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเมืองเก่าเชียงราย พบว่า “เมืองเก่า” หมายถึงเมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อนหรือมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือมีลักษณะจำเพาะของสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์มีคุณค่าทางศิลปะโบราณคดีหรือประวัติศาสตร์เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาติและการรักษาคุณค่าและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของเมืองเก่าไว้เอื้อต่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นของประเทศสิ่งก่อสร้างและองค์ประกอบเมืองที่สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของเมืองเก่ามีศักยภาพสูงในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่น่าภาคภูมิใจของชุมชนแต่อย่างไรก็ตามในพื้นที่เมืองเก่าปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพและสังคมวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วประกอบกับเมืองเก่ามักเป็นที่ตั้งของชุมชนขนาดใหญ่มีการพัฒนาเมืองในรูปแบบต่างๆจึงทำให้เกิดการบุกรุกทำลายและทำให้เมืองเก่าเสื่อมคุณค่า

รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าโดยกำหนดนโยบายการดำเนินงานเป็นพิเศษเฉพาะพื้นที่เป็นระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ.๒๕๔๖ ให้คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่ามีอำนาจหน้าที่ในการวางนโยบายกำหนดพื้นที่และจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีเพื่อให้เมืองเก่าเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติตลอดไปโดยให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม(สผ.) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการและเพื่อให้การบริหารจัดการเมืองเก่ามีการขับเคลื่อนและดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและภัยคุกคามในพื้นที่เมืองเก่าการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าเป็นการดำเนินงานขั้นตอนแรกในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าซึ่ง

^{๗๕} สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, “การสร้างคุณค่าวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในเขตเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตราจารย์สาขาประวัติศาสตร์สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

กำหนดตามสภาพข้อเท็จจริงที่มีอยู่เดิมบนพื้นฐานข้อมูลตามหลักฐานที่อ้างอิงและค้นคว้าได้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมื่อมีขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าที่ชัดเจนจังหวัดและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดหรือพัฒนาเอกลักษณ์และกระบวนการบริหารจัดการเมืองเก่าแบบบูรณาการโดยการจัดทำแผนมาตรการและแนวทางเพื่อการบริหารจัดการที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าโดยประชาชนมีส่วนร่วม

๒.๑๐.๑๐ สุรัชย์ อุฬารวงศ์ ได้ทำงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนเชียงใหม่กับการจัดระเบียบทางสังคมที่ปรากฏในมั่งรายศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในอำเภอเชียงแสนส่วนใหญ่ไม่ได้มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในเมืองเชียงแสน เพราะมีการอพยพคนมาจากเมืองต่างๆ ในอาณาจักรล้านนาอาศัยอยู่แทน ซึ่งปัจจุบันในพื้นที่ศึกษาปรากฏว่ามีลักษณะชุมชน ๒ ลักษณะคือ ชุมชนเมือง และชุมชนดั้งเดิม สำหรับมั่งรายศาสตร์นั้นมีรูปแบบของกฎหมายจารีตประเพณี โดยกล่าวถึงกฎหมายที่มีลักษณะทางแพ่ง และลักษณะทางอาญารวมอยู่ในฉบับเดียว มีผลใช้บังคับในเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านนาเท่านั้น ในการใช้กฎหมายมั่งรายศาสตร์ที่ผู้ตัดสินคดีเป็นเจ้าของของแต่ละเมืองซึ่งแตกต่างจากกฎหมายในปัจจุบันที่มีผลใช้บังคับทั่วราชอาณาจักรไทย อย่างไรก็ตาม อำเภอเชียงแสนในปัจจุบัน บางหมู่บ้านยังมีการบังคับใช้กฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎหมายจารีตประเพณี ที่เรียกว่า กฎหมู่บ้าน ซึ่งคล้ายคลึงกับกฎหมายมั่งรายศาสตร์ในแง่ของการบังคับใช้ที่มีผลเฉพาะประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านนั้นเท่านั้น แต่ไม่ได้มีผลบังคับไปถึงหมู่บ้านอื่น และจะปรากฏในชุมชนดั้งเดิม ซึ่งแตกต่างจากชุมชนเมืองที่มีการนำเอากฎหมายของรัฐมาบังคับใช้^{๗๖}

๒.๑๐.๑๑ ทนงศักดิ์ เลิศพิพัฒน์วรกุล ได้ทำงานวิจัยเรื่อง เมืองเชียงแสน ๒๕๕๗ ผลการวิจัยพบว่า อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นอีกพื้นที่หนึ่งของไทยที่อุดมไปด้วยหลักฐานทางโบราณคดีตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สมัยหิน สมัยโลหะ ต่อเนื่องมาจนยุคประวัติศาสตร์ ที่เด่นชัดคือ เมืองเชียงแสน เมืองโบราณริมแม่น้ำโขงของอาณาจักรล้านนา สถาปนาขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก่อนที่จะเสื่อมโทรมลงพร้อมกับการเสื่อมอำนาจของอาณาจักรล้านนา นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๐ เป็นต้นมา พื้นที่เมืองเชียงแสนเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลจากปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะการก่อตั้งอำเภอเชียงแสน นโยบายการค้าต่างประเทศ และความพยายามผลักดันเชียงแสนเป็นมรดกโลก^{๗๗}

๒.๑๐.๑๒ ปณิตดา จินประชา ได้ทำงานวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทลื้อสองฝั่งโขงโดยเส้นทางจักรยาน^{๗๘} ผลการวิจัยพบว่า แหล่งวัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทลื้อสอง

^{๗๖} สุรัชย์ อุฬารวงศ์, “การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนเชียงใหม่กับการจัดระเบียบทางสังคมที่ปรากฏในมั่งรายศาสตร์”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ* สาขาวิชาประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

^{๗๗} ทนงศักดิ์ เลิศพิพัฒน์วรกุล, “เมืองเชียงแสน ๒๕๕๗”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ* สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

^{๗๘} ปณิตดา จินประชา, “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทลื้อสองฝั่งโขงโดยเส้นทางจักรยาน”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ* สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

ฝั่งโขงในพื้นที่ศึกษาเพื่อกำหนดเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้แก่ ๑.อำเภอเชียงของจาก ๘ หมู่บ้านที่มีชาวไทลื้อได้แก่บ้านห้วยเม็งตำบลเวียงบ้านศรีลานนาตำบลศรีบ้านศรีดอนชัยหมู่ ๗,๑๒, ๑๔ และ ๑๕ ตำบลศรีดอนชัยบ้านหาดบ้ายหมู่ ๑ และบ้านหาดทรายทอง หมู่ ๘ ตำบลริมโขง ๒. อำเภอเวียงแก่นจาก ๕ หมู่บ้านที่มีชาวไทลื้อได้แก่บ้านท่าข้ามตำบลหลายงาว บ้านโละตำบลท่าข้ามบ้านดอนบ้านปางหัดและบ้านปอกลางตำบลปอ ๓.อำเภอเชียงแสน จาก ๒ หมู่บ้านที่มีชาวไทลื้อได้แก่บ้านวังลาวตำบลเวียงบ้านวังซางตำบลบ้านแซว ๔. สปป.ลาวบ้าน ปุงบ้านน้ำเก็งบ้านพินสินเมืองห้วยทรายแขวงบ่อแก้ว เส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยจักรยานฝั่งไทย ๕ เส้นทางโดยเป็นเส้นทางระยะสั้น ๒ เส้นทางเส้นทางระยะยาวอีก ๓ เส้นทาง และฝั่งสปป.ลาวอีก ๒ เส้นทางเป็นเส้นทางระยะยาวที่มีศักยภาพตามหลัก ๓ As และตามเกณฑ์ กำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของราไพพรรณแก้วสุริยะและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

๒.๑๐.๑๓ อรวรรณ บุญพัฒนา ในงานวิจัยเรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ของผ้าทอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย สู่การเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการท่องเที่ยว^{๗๙} ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาในครั้งนี้ ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ที่เกี่ยวข้องในอำเภอเชียงแสน โดยวิธีการสุ่มแบบโควตา หรือการสุ่มโดยกำหนดสัดส่วน (Quota Sampling) จากการศึกษาในครั้งนี้ ลายผ้าทอที่ได้รับการส่งเสริมเพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ของเชียงแสน ได้แก่ลายขอพันเสา โดยเลือกจากลายพื้นฐานเดิม ๕ ลาย (ลายขอพันเสา ลายเสื่อย้อย ลายกาแล ลายดอกมะลิและลายไขปลา) เนื่องด้วยเป็นลายที่มีลักษณะเด่น มีความงามและสื่อถึงความเป็นอัตลักษณ์ของเชียงแสนได้มากที่สุด นอกจากนี้งานวิจัยยังได้เพิ่มการอธิบายความหมายของลายผ้าทอทั้ง ๕ ลาย เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มของสินค้าทางการท่องเที่ยวเนื่องด้วยลายผ้ามีความเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมของคนเชียงแสน เป็นการสร้างสรรค์งานจากการอธิบายความและเรื่องเล่า เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดการรับรู้และเข้าใจในผลิตภัณฑ์ผ้าทอมากยิ่งขึ้น

๒.๑๐.๑๔ ชนกพร ไผทสิทธิกุล ในงานวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย^{๘๐} พบว่า ๓ ชุมชนที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตลอดจนการดำรงชีพเนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมและกิจการมตลอดจนมีประเพณีพิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่างๆที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำและปัจจุบันชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบในด้านต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ปัญหาด้านวัฒนธรรมซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งด้านกายภาพและจิตใจซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ในระยะสั้นและระยะยาว โดยดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานด้านการอนุรักษ์ทั้งนี้ควรให้เป็นไปตามรูปแบบลักษณะเฉพาะตัวของ

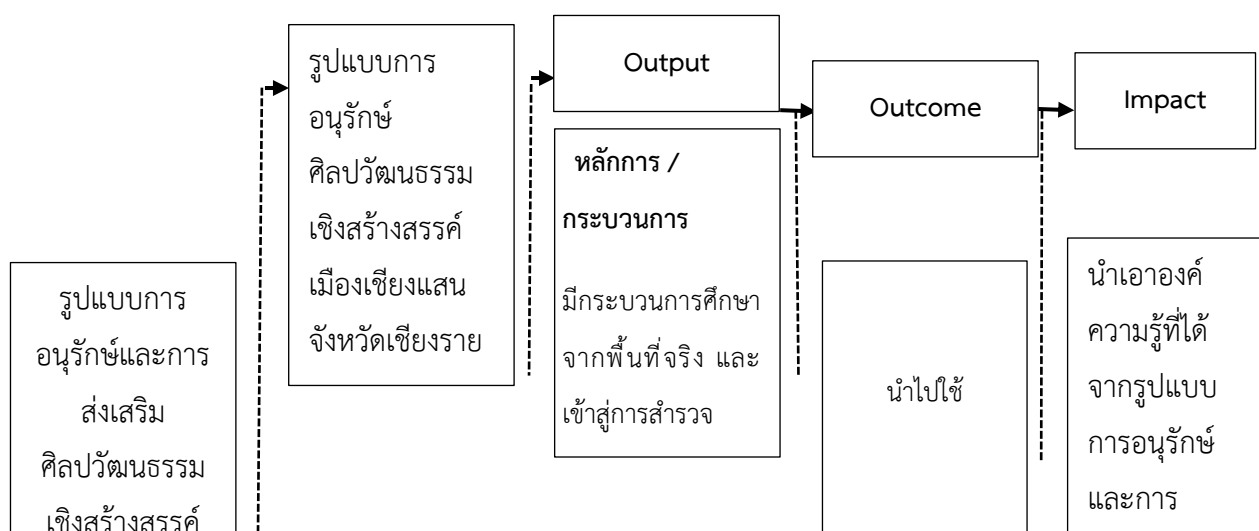
^{๗๙} อรวรรณ บุญพัฒนา, “การสร้างอัตลักษณ์ของผ้าทอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย สู่การเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการท่องเที่ยว”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*, ๒๕๕๙.

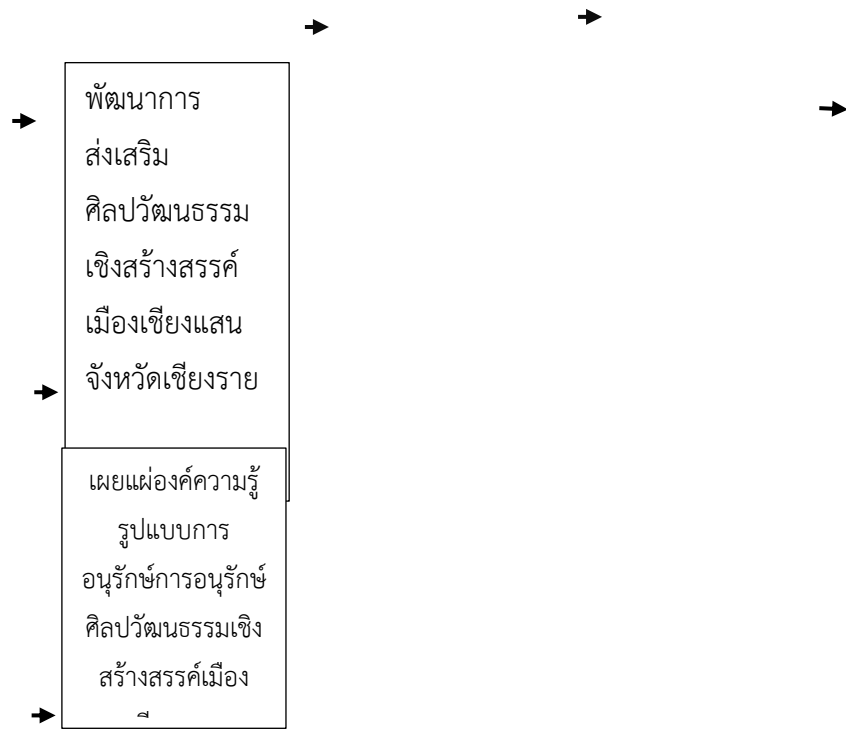
^{๘๐} ชนกพร ไผทสิทธิกุล, “การอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร*, ๒๕๕๙.

ชุมชนตามอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ที่อาศัยในชุมชนตลอดจนสร้างความเข้าใจและตระหนักต่อคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นคุณค่าทางวัฒนธรรมและเพื่อความยั่งยืนของชุมชนอย่างแท้จริง

๒.๑๑ กรอบแนวคิดของงานวิจัย

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้นำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อศึกษาองค์ความรู้วิถีชุมชน โดยการกำหนดแบบสัมภาษณ์และปฏิบัติการในพื้นที่เป้าหมายเพื่อนำมาวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมือง
เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง The City Of Art : รูปแบบการพัฒนา
ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ
ขั้นตอนดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสาร
และภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ส่วนภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก
(In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม
(Participant Observation)

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ได้ทำการศึกษาจาก พื้นที่การวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้คือ

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

- ก. พื้นที่โบราณสถาน ประกอบไปด้วย
 ๑. โบราณสถานวัดพระธาตุจอมกิตติ
 ๒. วัดพระธาตุผาเงา
 ๓. โบราณสถานวัดเจดีย์หลวง
 ๔. โบราณสถานวัดมหาอาราม
 ๕. โบราณสถานวัดมหาโพธิ์
 ๖. โบราณสถานวัดป่าสัก
 ๗. โบราณสถานวัดเสาเคียน
 ๘. โบราณสถานวัดสบเกียง
 ๙. โบราณสถานวัดป่าสัก
 ๑๐. โบราณสถานวัดป่าแดง

๑๑. โบราณสถานวัดจอมหมอก
 ๑๒. โบราณสถานวัดอ้อมแก้ว
 ๑๓. โบราณสถานวัดมหาธาตุ
 ๑๔. โบราณสถานวัดบุญยืน
 ๑๕. โบราณสถานวัดอุดม
 ๑๖. โบราณสถานวัดป่าจัวเขียง
 ๑๗. โบราณสถานวัดคว้าง
 ๑๘. โบราณสถานวัดมหาโพธิ์
 ๑๙. โบราณสถานวัดสังฆาแก้วดอนทั้น
 ๒๐. โบราณสถานวัดเสาศีแลง
 ๒๑. โบราณสถานวัดร้อยช่อ
 ๒๒. โบราณสถานวัดมหาอาราม
 ๒๓. โบราณสถานวัดอโศก-ช้างค้ำ
 ๒๔. โบราณสถานวัดอาทิตันแก้ว
 ๒๕. โบราณสถานวัดบ้านร้อง
 ๒๖. โบราณสถานวัดสวรรค์ (สัสดี)
 ๒๗. โบราณสถานเมืองโบราณเชียงแสนน้อย
 ๒๘. โบราณสถานบ้านสบกก
 ๒๙. โบราณสถานข้างวัดพระธาตุเขี้ยว
 ๓๐. โบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง
- ข. พื้นที่โบราณวัตถุ ประกอบไปด้วย
๑. เครื่องมือหินกะเทาะ
 ๒. ชิ้นส่วนลายปูนปั้น
 ๓. พระพุทธรูปปางมารวิชัย
 ๔. ศิลาจารึกวัดบ้านยางหมากม่วง
 ๕. พระพิมพ์
 ๖. ผอบ
 ๗. ผอบ
 ๘. แผ่นอิฐดินเผา
 ๙. กลองมโหระทึกสำริด
 ๑๐. ปั้นปักผมทองคำ

๑๑. กระปุกกลายคราม
๑๒. ผอบ พร้อมฝาทรงสลับ
๑๓. กลองมโหระทึกสำริด
๑๔. พระแก้วน้ำค้างประทับนั่ง
๑๕. กล้องยาสูบ
๑๖. พระพุทธรูปปางมารวิชัย
๑๗. กา
๑๘. พระพุทธรูปปางมารวิชัยบุเงิน
๑๙. กำไลสปริง
๒๐. พระพุทธรูปปางมารวิชัย
๒๑. ชันดอก (พาน)
๒๒. ลานหุ (ต่างหุ)
๒๓. สลุปจำลอง
๒๔. แหวนทอง
๒๕. แจกัน
๒๖. ไหทรงกลมก้นสอบ
๒๗. แจกันทรงกลม
๒๘. แจกันทรงกลม
๒๙. อุบายอดหงส์
๓๐. ช้างหมอบ
๓๑. อุบ (แอ็บยา)
๓๒. ชุ่มพระพุทธรูป

๓.๒.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ก. ภาครัฐ

๑. นายประจัญ ปรัชญ์สกุล	ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย
๒. นายปกรณ์ สุริสุวรรณ	นายอำเภอเชียงแสน
๓. นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์	วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย
๔. นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน	วัฒนธรรมจังหวัดเชียงแสน
๕. นางเกลิยวพรรณ ขำโนนจิว	ผอ.สำนักงานพระพุทธศาสนาเชียงราย
๖. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน เชียงราย	
๗. กรมศิลปากร	
๘. ปลัดอำเภอหัวหน้ากลุ่มงานบริหารงานปกครอง	

๙. พัฒนาการอำเภอเชียงใหม่

๑๐. ท้องถิ่นอำเภอเชียงใหม่

ข. องค์กรปกครองท้องถิ่น

๑. องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย

๒. นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่

๓. หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาล

๔. ปลัดเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่

๕. นักพัฒนาชุมชน

ค. พระสงฆ์

๑. พระรัตนมุนี, ผศ.ดร.	เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย
๒. พระพุทธิญาณมุนี	รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย
๓. พระครูพิศาลธรรมาทร	เจ้าคณะอำเภอเชียงใหม่
๔. พระครูจิรอินทโสภาส	รองเจ้าคณะอำเภอเชียงใหม่
๕. พระครูวิกรมสมาธิคุณ	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมกิตติ
๖. พระครูวิจารณ์ธรรมสุนทร	เจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง
๗. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดพระธาตุสองพี่น้อง	
๘. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดพระเจ้าล้านทอง	
๙. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดปงสนุก	
๑๐. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดผ้าขาวบ้าน	
๑๑. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดวังลาว	
๑๒. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดห้วยเกียง	
๑๓. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดสบรวก	
๑๔. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดสันธาตุ (สันธาตุโสภาราม)	
๑๕. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดดอยจำปี	
๑๖. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดแม่เงิน	
๑๗. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดศรีดอนมูล	
๑๘. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดทุ่งฟ้าฮ่าม	
๑๙. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดสุ่มังคลาราม	
๒๐. เจ้าอาวาส/ตัวแทน วัดหนองบัวสด	

ง. เครือข่าย

๑. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
 ๒. สถาบันการศึกษาในอำเภอเชียงใหม่
 ๓. เครือข่ายสื่อมวลชน
 ๔. กลุ่มหัตถกรรมเมืองเชียงใหม่
 ๕. ชมรมศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่
- รวมทั้งหมด จำนวน ๔๐ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วยดังนี้คือ

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์

- ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย
- กำหนดประเด็นที่ต้องการทราบ เช่น

ก. รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง ?

ข. กระบวนการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย มีวิธีการกระบวนการพัฒนา ในรูปแบบไหน อย่างไรบ้าง ?

ค. องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ควรมีรูปแบบ และวิธีการเผยแพร่สู่สาธารณชนได้ อย่างไรบ้าง

- นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิช่วยตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา เพื่อให้เกิดความถูกต้อง และตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น
- ทดลองใช้เครื่องมือ เพื่อให้รู้ว่าผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ได้ตอบคำถามตรงประเด็นหรือไม่ อย่างไรบ้าง

- ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์

๒. สันทนากลุ่ม

- กำหนดประเด็นที่ต้องการสนทนา เช่น

ก. รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง ?

ข. กระบวนการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย มีวิธีการกระบวนการพัฒนา ในรูปแบบไหน อย่างไรบ้าง ?

ค. องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ควรมีรูปแบบ และวิธีการเผยแพร่สู่สาธารณชนได้ อย่างไรบ้าง

- แนวคำถามที่จะต้องกำหนดไว้ล่วงหน้า
- การคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนา กลุ่ม ต้องมีความรู้และความสามารถตรงกับงานวิจัย

เรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

- บุคลากรที่จะดำเนินการสนทนากลุ่ม เช่น ผู้ให้ข้อมูลในภาครัฐ องค์กรปกครองท้องถิ่น พระสงฆ์ เครือข่าย
- อุปกรณ์ที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม เช่น คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก และ โปรเจคเตอร์

๓.๓.๒ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ เรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or guided interviews) โดยมีขั้นตอนการสร้างดังนี้

๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงราย และ การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงราย เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงราย

๒) ศึกษา รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย

๒.๑ ศึกษาความรูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยวิเคราะห์หลักการ แนวคิดประกอบการสร้าง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ที่มีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ เพื่อต้องการทราบสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงสำหรับใช้เป็นแนวทางในการออกแบบมีวิธีการศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและศึกษาปัญหา สภาพปัญหาปัจจุบันรวมถึงรูปแบบความต้องการของชุมชนต่อการกำหนดบทบาททิศทางของการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ศึกษาแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ นำข้อมูลที่ได้มาดำเนินสร้างเครื่องมือการวิจัยการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

๒.๒ ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ การปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่น ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

๒.๓ ศึกษา รูปแบบการฟื้นฟู โดยการเลือกสรรศิลปวัฒนธรรมที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

๒.๔ แนวทางการพัฒนา ริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงศิลปวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๒.๕ วิธีการถ่ายทอด โดยการนำศิลปวัฒนธรรมที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุ และผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ

๒.๖ ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและ พัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๒.๗ การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และ แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อ และวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง

๓) กำหนดข้อคำถามการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และร่างข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์แบบ กึ่งโครงสร้าง โดยแบ่งออกเป็น ๓ ข้อคำถาม ประกอบด้วย

คำถามข้อที่ ๑ รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง ?

คำถามข้อที่ ๒ พัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย มีวิธีการพัฒนา ในรูปแบบไหน อย่างไรบ้าง ?

คำถามข้อที่ ๓ องค์กรความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ควรมีรูปแบบ และวิธีการเผยแพร่ ผู้สาธารณชนได้ อย่างไรบ้าง?

๔) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ คน เพื่อตรวจสอบความตรงตาม เนื้อหา ผลการวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์

๕) แก้ไขการพิมพ์ผิดและปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและนำไปใช้จริง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บข้อมูลในการศึกษาเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์มีขั้นตอนดังนี้

๑) ในเดือนตุลาคม ๒๕๖๓ ทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา บทความ งานวิจัย ในลักษณะการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๓ บท และแบบสอบถาม เพื่อประกอบในการทำสัญญางานวิจัย

๒) ในเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๖๓ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนากลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟดอยช้างอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย โดยการสัมภาษณ์ จำนวน ๔๐ รูป/คน

๓) ในเดือนมกราคม ๒๕๖๔ จัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ประกอบไปด้วยภาครัฐ องค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้บริหารกาแฟดอยช้าง/กลุ่มวิสาหกิจ กลุ่มตัวแทนเกษตรกร ผู้ผลิตกาแฟ ประชาชน/นักท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งการพัฒนา กลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกาแฟดอยช้าง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

๔) ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๔ เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อนำไปสู่การประมวลผลข้อมูล และนำเสนอรายงานความก้าวหน้า จำนวน ๔ บท ต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และกรอกข้อมูลลงในระบบ Nriis

๕) ในเดือนมีนาคม-เมษายน ๒๕๖๔ แกไขงานวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้คำแนะนำ จากนั้นเขียนบทความความวิจัยส่งสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

๖) ในเดือนพฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๖๔ นำส่งรายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์ จำนวน ๕ บท ต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และปรับการแก้ไข และกรอกข้อมูลลงในระบบ Nriis

๗) ในเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม นำส่งรายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์ จำนวน ๕ บท ต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และปรับการแก้ไข จากนั้นขออนุมัติปิดงานวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบไปด้วยดังนี้คือ

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ผู้วิจัยได้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งด้านเอกสารแบบสัมภาษณ์และภาคสนาม แล้วจับประเด็นเนื้อหาสาระไปพร้อมกับการนำมาสรุปเป็นผลการวิจัยเป็นรูปแบบความเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนำเสนอ

๒) การตรวจสอบข้อมูล หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จะต้องทำการตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ ข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่

๒.๑ การตรวจสอบ ด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

๒.๒ การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย โดยการเปลี่ยนตัวผู้สังเกตหรือสัมภาษณ์

๒.๓ การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีสังเกตควบคุมไปกับการซักถาม กรณีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

๓) สรุปแนวทางหรือรูปแบบในการพัฒนา รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงปัญหาและข้อเสนอแนะที่ได้จากกลุ่มสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ก่อนจะมีการประมวลผลและพัฒนาเป็นรูปแบบมีส่วนร่วมกึ่งมาตรฐาน (ขั้นการพัฒนาตัวแบบ (Develop Model) เพื่อนำเข้าสู่การวิจัยเชิงเอกสารและคุณภาพ นวัตกรรม

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

กระบวนการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

๑. ศึกษารวบรวมเอกสารแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ มิติการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย แนวคิดการใช้ความคิดสร้างสรรค์และการต่อยอดของศิลปวัฒนธรรม

๒) เก็บรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบและกระบวนการพัฒนางานวิจัย โดยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) จากการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อสรุปประเด็นการนำไปสู่การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๓) สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยี ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน เพื่อระดมแนวคิด มุมมองที่มีผลต่อการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และนำไปสู่การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

๓.๑ ภารกิจและอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล

๓.๒ แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลการท่องเที่ยววัฒนธรรมในล้านนา

๓.๓ ข้อบังคับในเรื่องงบประมาณประจำปี

๓.๔ สภาพปัญหาในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลการท่องเที่ยววัฒนธรรม
ในล้านนา

๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคขององค์การบริหารส่วนตำบลการท่องเที่ยววัฒนธรรม
ในล้านนา

๔) เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อหาข้อมูลสรุปในเชิงสถิติจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อนำไปสู่การประมวลผลข้อมูล และศึกษาเชิงความสัมพันธ์ถึงมุมมองของ รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเก็บรวบรวมจากแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน

๕) สรุปผลการวิจัยที่ได้คือ มีรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วย การทำโลโก้ การทำตุ๊กล้านนา การทำแลนด์มาร์คไว้ถ่ายรูป การสืบชะตาเมือง กิจกรรมการแสดงเช่น ฟ้อนรำ/ดนตรีพื้นเมือง/กลองสะบัดชัย/การแสดงของชนเผ่า

๖) นำเสนอผลงานวิจัย ทั้งในระดับชาติ และนานาชาติ

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในบทที่ ๔ นี้ได้นำเสนอเกี่ยวกับ รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
เชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีผลการวิเคราะห์ ดังนี้คือ

จากการลงพื้นที่ในการสำรวจงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
เชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ได้ทราบถึง คือ การส่งเสริมและพัฒนาการ
ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะต้องมีการวางแผนการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ การประชาสัมพันธ์ด้านการให้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวใน
การช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถานประกอบกับการให้ความรู้ในเมืองประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านนา
ด้านภาษา ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านวิถีชีวิตท้องถิ่น ด้านการแต่งกาย ซึ่งการให้ข้อมูล
เบื้องต้นจะทำให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจในกระบวนการสืบสานวัฒนธรรมล้านนาในอดีตสู่ปัจจุบัน
ศูนย์เรียนรู้เพื่อเป็นการนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองเชียงใหม่ การบริการด้าน
การท่องเที่ยวที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจถึงการสัมผัสธรรมชาติทางประวัติศาสตร์ เช่น การแสดง
ศิลปวัฒนธรรมชุมชน การนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ที่ชุมชนได้สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์เมือง
เชียงใหม่ การบริการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ได้สนับสนุน
ดังนี้^๑

๑. ป้ายโบราณสถาน
๒. ศูนย์บริการการท่องเที่ยว
๓. แผ่นพับใบปลิวการท่องเที่ยวเมืองเชียงใหม่
๔. ของที่ระลึก
๕. งานส่งเสริมวัฒนธรรมเชียงใหม่
๖. การสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณี

สภาพปัญหาของเมืองโบราณเชียงใหม่

เมืองเชียงใหม่ประสบกับปัญหาเช่นเดียวกับหัวเมืองอื่นๆ ที่มีโบราณสถานตั้งอยู่ในตัว
เมือง หรือเป็นสวนประกอบหลักของเมืองปัญหาที่พบ ได้แก่ การรื้อถอนโบราณสถานของประชาชน
และหน่วยงานราชการการปิดบังมุมมองและทำลายทัศนียภาพบริเวณเขตภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์
การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมสันตนาการประเภทต่างๆ

^๑ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชา
สังคมในการอนุรักษ์ พื้นฟู สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรง
พิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑.

ที่เป็นการรบกวนและลดคุณค่าของโบราณสถานความพยายามในการบูรณะปรับเปลี่ยนรูปแบบสถาปัตยกรรมหรือสร้างขึ้นสวนประกอบอาคารโบราณสถานขึ้นใหม่โดยปราศจากองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ความพยายามใช้ประโยชน์ในพื้นที่โบราณสถานเพียงเพื่อตอบสนองความเชื่อและประเพณีที่ไม่ถูกต้องตาม ข้อเสนอของนักวิชาการบางคนซึ่งไม่ได้คำนึงปัญหาการเสื่อมสลายของโบราณสถานฯ^๒

สาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมดสรุปจากข้อสังเกตของ รองศาสตราจารย์ ดร.เอกรินทร์ อนุกุลยุทธธน คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้สรุปเป็นประเด็นสาเหตุหลักของการล่าช้าด้านอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรทางวัฒนธรรมไว้ ๒ ประการคือ

๑. ความบกพร่องของการวางผังเมืองในอดีตโดยผู้รับผิดชอบการวางผังในขณะนั้นไม่ได้ใช้ฐานทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นองค์ความรู้หลักในการออกแบบวางผัง

๒. ความไม่ชัดเจนของนโยบายการอนุรักษ์และพัฒนาของกรมศิลปากรทั้งด้านการกำหนดขอบเขตพื้นที่ควบคุมพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่อนุรักษ์เข้มข้นซึ่งทำให้กระบวนการจัดการพัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดีขาดองค์ประกอบทางด้านสุนทรียศาสตร์และขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาทางกายภาพในพื้นที่ต่อเนื่อง^๓

นอกจากข้อสังเกตของ รองศาสตราจารย์ ดร.เอกรินทร์ อนุกุลยุทธธน แล้วคณะทำงานเองยังได้พบปัญหาประการสำคัญที่ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับโบราณสถานอย่างที่ควรจะเป็นประการหนึ่งคือ การที่ระบบเศรษฐกิจสวนใหญ่ของพื้นที่ไม่ได้พึ่งพาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานสวนใหญ่ภายในเขตเมืองเก่าเป็นวัดร้างไม่ได้เป็นเขตสังฆาวาสที่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ จึงทำให้ไม่มีกิจกรรมทางศาสนาที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวัด ประชาชนในพื้นที่ไม่มีความสัมพันธ์เชิงความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีที่สืบต่อมาระหว่างคนกับวัด ดังเช่น พื้นที่ในเมืองโบราณอื่นๆซึ่งสาเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานและแหล่งประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่เมื่อเทียบกับแหล่งประวัติศาสตร์อื่นๆ^๔

๒.๑ ความไม่ชัดเจนของนโยบายการอนุรักษ์และพัฒนาของกรมศิลปากร ไตแก

- พ.ร.บ. โบราณสถานฯให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมแหล่งประวัติศาสตร์อยู่ในระดับต่ำ
- การกำหนดเขตอนุรักษ์และพัฒนา (เขตอนุรักษ์เข้มข้นเขตอนุรักษ์และเขตควบคุม) ยังขาดความชัดเจน
- การประสานนโยบายการอนุรักษ์กับหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องของชนกรมโยธาธิการและผังเมืองหรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบลจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีปัญหาให้รวมพิจารณา

^๒ สัมภาษณ์, นายประจัญ ปรัชญ์สกุล, ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^๓ สัมภาษณ์, นางสาวธนิษานต์ วรธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^๔ สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

- การไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการอนุรักษ์และพัฒนาจากรัฐบาล
อย่างพอเพียง
- กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาไม่ได้ดำเนินการในเชิงรุกและไม่ได้เริ่มขึ้น
ณ พื้นที่ของแหล่งประวัติศาสตร์^๕

๒.๒ ความบกพร่องของการวางผังเมืองในอดีต ประกอบด้วย

- การเน้นความสำคัญการวางผังเฉพาะด้านกายภาพ
- การมองเห็นมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นอุปสรรคในการพัฒนา
และการให้ความสำคัญต่อแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์อยู่ในระดับต่ำ
- ข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่ครอบคลุมถึงระบบการอนุรักษ์และพัฒนาที่
ยั่งยืนการไม่ได้กำหนดเขตกันชน (peri-green) ที่ชัดเจนระหว่างเขตการใช้ประโยชน์แต่ละประเภท
- เมืองเชียงใหม่และอีกหลายเมืองประวัติศาสตร์ ไม่ได้ถูกออกแบบวางผังตามภูมิ
ลักษณะ และอัจฉริยภาพ ของพื้นที่
- การไม่ได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ และรักษาสภาพแวดล้อมเช่นการกำหนด
พื้นที่สีเขียวพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ และพื้นที่นันทนาการภายในเขตเมืองที่ชัดเจน
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่แหล่งประวัติศาสตร์และการวางผังเมืองในพื้นที่แหล่ง
ประวัติศาสตร์ต้องได้รับการทบทวนโดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดนโยบายด้านประโยชน์การใช้ที่ดินการ
กำหนดนโยบายด้านโครงสร้างพื้นฐานที่พอเพียงและเหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ที่ดินการกำหนด
นโยบายการคมนาคมขนส่งการสัญจรเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่หรือ node หลักโดยเน้นการใช้ระบบ
ขนส่งมวลชนและการเดินทางที่ไม่ใช่พลังงาน^๖

๒.๓ ระบบเศรษฐกิจของเมืองไม่ได้พึ่งพาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ได้แก่

- ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้พึ่งพิงหรือมีความสัมพันธ์กับแหล่งประวัติศาสตร์
หรือโบราณสถาน
- ประชาชนส่วนใหญ่มองว่าแหล่งประวัติศาสตร์ เป็นอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่
- กระบวนการอนุรักษ์ และพัฒนาไม่ได้ เริ่มต้นที่ ชุมชนหรือจากพื้นที่
แหล่งประวัติศาสตร์
- การออกแบบทางเดินและทางจักรยานบริเวณถนนพหลโยธิน (ภายในเขตเมือง)

๒.๔ การพัฒนาและออกแบบภูมิทัศน์ บริเวณโบราณสถานและบริเวณที่เกี่ยวข้องให้ พิจารณาจากปัจจัยดังนี้

- เขตโบราณสถานตามทะเบียนโบราณสถานของกรมศิลปากร
- การรื้อล้างเขตโบราณสถานและเขตการถือครองที่ดินกรรมสิทธิ์เอกชน

^๕ สัมภาษณ์, นายปกรณ์ สุวีรรณ, นายอำเภอเชียงใหม่, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^๖ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชา
สังคมในการอนุรักษ์ พื้นที่ สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรง
พิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๖๕.

- ความเหมาะสมด้านทัศนียภาพและมลพิษที่เกิดขึ้น
- การเชื่อมต่อกับอาคารและสถานที่สำคัญ (เน้นการเชื่อมต่อด้วยทางเดินและทางจักรยาน) ได้แก่การเชื่อมต่อระหว่างโบราณสถานกับโบราณสถานด้วยกันโบราณสถานกับชุมชนโบราณสถานกับสถานที่พักของนักท่องเที่ยวโบราณสถานกับหน่วยบริการสำคัญในพื้นที่เช่นแหล่งธุรกิจหน่วยงานราชการโรงพยาบาลสถาบันการศึกษาต่างๆฯ^๗

๒.๕ แนวทางการพัฒนาและออกแบบภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์

แนวทางการพัฒนาสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์เมืองโบราณเชียงใหม่จะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบหลัก ๒ องค์ประกอบคือองค์ประกอบด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ซึ่งเชื่อว่าปัจจัยนี้จะเป็้องค์ประกอบสำคัญในการผลักดันกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานตลอดจนการยกระดับทัศนียภาพในพื้นที่เขตเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคตกับองค์ประกอบด้านการออกแบบซึ่งจะเน้นการปรับปรุงทางกายภาพและนำเกณฑ์การออกแบบตามภูมิสถาปัตยกรรมมาใช้ซึ่งได้แก่การออกแบบตามภาพลักษณ์ (Image) เดิมของเมืองที่ได้จากการศึกษาผนวกกับการพิจารณาดานหน้าที่ (Function) ของพื้นที่ (Space) นั้นๆซึ่งปัจจุบันชุมชนได้ใช้ประโยชน์อยู่อย่างต่อเนื่องทั้งนี้ในกระบวนการออกแบบจะพยายามให้เกิดการสมประโยชน์ทั้งทางด้านภาพลักษณ์และประโยชน์ใช้สอยซึ่งได้แก่ผู้มีสว่นได้สว่นเสียตั้งแต่กรมศิลปากรเทศบาลเวียงเชียงใหม่และประชาชนในพื้นที่ต่างต้องได้รับความพึงพอใจและได้ใช้ประโยชน์ในงานออกแบบนี้อย่างสมบูรณ์^๘

๒.๖ การปรับปรุงนโยบายการอนุรักษ์และพัฒนา ได้แก่

- การเสนอปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติโบราณสถานฯให้บทบัญญัติเขตโบราณสถานครอบคลุมพื้นที่ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมโดยรวมตามเกณฑ์ที่อ้างถึงในข้อ ๓.๓.๓ (๑)

- การกำหนดเขตการอนุรักษ์ให้เด่นชัดและต้องนำไปสู่การปฏิบัติจริงได้
- ให้หน่วยงานของรัฐทั้งหมดในนโยบายการอนุรักษ์และพัฒนาเป็นไปตามแนวทางเดียวกัน
- รัฐบาลต้องสนับสนุนงบประมาณอย่างเพียงพอโดยให้เริ่มต้นที่งบประมาณการดูแลรักษา

ก่อน

- กรมศิลปากรต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
- กรมศิลปากรและเทศบาลเวียงเชียงใหม่ต้องใช้นโยบายเชิงรุกในการอนุรักษ์และพัฒนา^๙

^๗ สัมภาษณ์, นายปกรณ์ สุริวรรณ, นายอำเภอเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^๘ สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^๙ สัมภาษณ์, นางสาวธนิษานันท์ วรธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔

๒.๗ การปรับปรุงกระบวนการวางผังเมืองให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน โตแก^{๑๐}

- การให้ความสำคัญกับการวางผังเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมและสภาพของทรัพยากรทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเป็นหลัก
- การจัดลำดับความสำคัญแก่แหล่งประวัติศาสตร์เป็นอันดับแรกในกรณีเป็นเมืองที่มีโบราณสถานและแหล่งประวัติศาสตร์
- เพิ่มเติมข้อกำหนดและรายละเอียดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้ครอบคลุมการสงวนรักษาสภาพแวดล้อมและแหล่งประวัติศาสตร์
- การวางผังและออกแบบเมืองต้องใช้ฐานทางภูมิลักษณะและอัจฉริลักษณ์ของเมืองเป็นองค์ประกอบในการออกแบบและวางผัง
- การกำหนดยุทธศาสตร์ในแผนและผังใหม่โดยให้แผนเริ่มต้นที่ความสำคัญของทรัพยากรทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์วัฒนธรรม^{๑๑}

๒.๘ สร้างยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเมืองโดยให้ระบบเศรษฐกิจ สวมใหญ่พึ่งพาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศรายละเอียด ประกอบด้วย

- ให้ประชาชนสวมใหญ่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจและต้องพึ่งพิงรายได้จากแหล่งประวัติศาสตร์
- ให้ประชาชนสวมใหญ่มีความสัมพันธ์กับระบบทางวัฒนธรรมประเพณีจากแหล่งประวัติศาสตร์
- ให้ประชาชนเป็นผู้เริ่มต้นของกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา^{๑๒}

๒.๙ การใช้นโยบายการปรับปรุงภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์เป็นหัวอกในการพัฒนาเมือง ประกอบด้วยมาตรการ ดังนี้

- การพัฒนาเมืองที่เชื่อมโยงระบบการปรับปรุงทั้งส่วนของโบราณสถานและชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน
- ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์เป็นกลยุทธ์ในการสร้างพื้นที่นวน (peri-green) และพื้นที่สีเขียวในเขตเมือง
- ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์เป็นกลยุทธ์ในการกำหนดเขตอนุรักษ์
- ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือหลักในการสนับสนุนการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่ยั่งยืน^{๑๓}

๒.๑๐ การออกแบบสภาพแวดล้อมของเมืองให้น่าอยู่ ประกอบด้วยปัจจัย ดังนี้

- ระบบการสัญจรที่ไม่สร้างมลพิษ

^{๑๐} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการอนุรักษ์ พื้นที่ สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๖๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๑๒} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์, นางสาวนิกานต์ วรธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔

- ระบบการสัญจรที่สะอาดและปลอดภัย
- การตั้งถิ่นฐานในเขตควบคุมที่มีความยั่งยืน
- การใช้เขตโบราณสถานเป็นพื้นที่สันนาการและพื้นที่สีเขียว
- การปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อลดสภาพของมลพิษ
- การปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อลดปัญหามลพิษ^{๑๔}

๒.๑๑ สภาพปัจจุบันของภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์เมืองโบราณเชียงใหม่

ก. สภาพของภูมิทัศน์เมือง ปัจจุบันสวนประกอบภูมิทัศน์ของเมืองเชียงใหม่ ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากทั้งนี้ด้วยสภาพการปรับเปลี่ยนตามสถานะทางเศรษฐกิจของชุมชนและการไหลบ่าของวัฒนธรรมความเป็นเมืองจากหัวเมืองหลักและจากคานิยมความทันสมัยที่มาพร้อมกับลักษณะการบริโภคสมัยใหม่ประกอบกับการแข่งขันทางธุรกิจการค้าที่มีความรุนแรงมากขึ้นจากสาเหตุต่างๆ ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมบ้านเรือนทรงตึกซึ่งมีลักษณะรวมสมัยมีปริมาณเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากซึ่งสวนทางกับการเพิ่มขึ้นของบ้านแบบสถาปัตยกรรมภาคเหนือที่มีอัตราการเพิ่มในอัตราที่ลดลงการเพิ่มขึ้นของบ้านเรือนแบบรวมสมัยทำให้ความแตกต่างและความแปลกแยกกระหว่างบ้านรูปทรงตึกกับบ้านเรือนพื้นถิ่นและโบราณสถานที่กระจายอยู่รายรอบชุมชนมีมากยิ่งขึ้น^{๑๕}

สภาพของภูมิทัศน์ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์สามารถแบ่งการพิจารณาตามช่วงเวลาการเกิดได้ ๒ ลักษณะคือ

(๑) ภูมิทัศน์ของเมืองที่เป็นสวนประกอบดั้งเดิม (Oldelement) สวนประกอบภูมิทัศน์กลุ่มนี้ตามปกติจะดำรงอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีความผสมกลมกลืนสมดุลและมีเอกลักษณ์เฉพาะ (Unique Identity) ในแง่ของเมืองโบราณแหล่งประวัติศาสตร์หรือโบราณสถานจะมีความโดดเด่นและสง่างามอยู่ภายใต้สภาวะแวดล้อมของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นสภาพแวดล้อมดังกล่าว ได้แก่ อาคารบ้านเรือนวัดและอาคารสาธารณะตามแบบรูปทรงลานนาซึ่งสวนใหญ่จะตั้งอยู่ท่ามกลางพื้นที่สีเขียวและความเป็นธรรมชาติซึ่งสามารถกลมกลืนกับแนวกำแพงเมืองคูเมืองและโบราณสถานสภาพดังกล่าวนี้ปัจจุบันหลงเหลืออยู่น้อยมากทั้งนี้เพราะการขยายตัวของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ซึ่งมีทอนสีและรูปทรงฉูดฉาดเป็นสถาปัตยกรรมเชิงเดี่ยวที่ไม่พึงพิงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ^{๑๖}

ส่วนรูปแบบของการอนุรักษ์พื้นที่โบราณสถานทางประวัติศาสตร์ โดยชุมชนมีส่วนร่วมและการบริหารจัดการร่วมกับภาครัฐ และผู้ประกอบการท่องเที่ยว ดังนี้

๑. การก่อสร้างโครงการใหม่
๒. การปรับปรุงโบราณสถานที่สำคัญในเมือง และนอกเมืองเชียงใหม่
๓. การย้ายสถานที่ราชการออกจากโบราณสถาน
๔. การปรับภูมิทัศน์โบราณสถานที่ต้องย้ายบ้านเรือนที่บุกรุกออกนอกสถานที่

^{๑๔} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๑๖} สัมภาษณ์, นายสายัญ วงศ์เงิน, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๔.

๕. การจัดถนนชุมชนให้สอดคล้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมรูปแบบใหม่^{๑๗}

๔.๑ รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พบว่า โดยมีรูปแบบและการอนุรักษ์ดังนี้คือ

๑. รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

รูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถาน และ โบราณวัตถุ หมายถึง เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้ มีฐานะเป็น “ทรัพย์สินของแผ่นดิน” ประเภทหนึ่ง และในทางวิชาการเรียกรวมๆ ว่า ทรัพยากรทางโบราณคดี ซึ่งหมายถึงสถานที่ สิ่งก่อสร้าง รวมทั้งวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และวัฒนธรรมในอดีตทุกยุคทุกสมัย และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าความสำคัญ สามารถนำมาจัดการให้เป็นคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนสมัยปัจจุบัน และส่งผ่านไปให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประโยชน์อนาคตได้ ประกอบไปด้วยดังนี้คือ^{๑๘}

๑.๑ การอนุรักษ์โบราณสถาน ประกอบด้วย

ก. โบราณสถานวัดพระธาตุจอมกิตติ

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดพระธาตุจอมกิตติ คือ วัดพระธาตุจอมกิตติ ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๓๘ ตั้งอยู่บนยอดดอยน้อย อ.เชียงใหม่

^{๑๗} สัมภาษณ์, นางสาวนิกานต์ วรรณมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๑๘} สัมภาษณ์, นางสาวนิกานต์ วรรณมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

พระบรมธาตุเจดีย์ มีลักษณะฐานล่างเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ถัดขึ้นไปเป็นฐานปัทม์ย่อมุมเป็นเรือนธาตุ ซึ่งมีซุ้มทิศประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนปูนปั้นทั้ง ๔ ด้าน ส่วนยอดเป็นองค์ระฆังกลม ถือว่าเป็นโบราณสถานสำคัญประจำเมืองเชียงใหม่

จากตำนานและพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงใหม่ได้กล่าวถึงเรื่องการสร้างพระธาตุจอมกิตติเอาไว้ว่า พระมหาเถระชาวโกศลนคร เมืองสุพรรณวดี ชื่อพระพุทโธโฆษาจารย์ นำพระบรมสารีริกธาตุจากเมืองลังกามาถวายพระเจ้าฟ้างนคร ต่อมาพระองค์พร้อมพระราชโอรสคือพระเจ้าพรหมกุมารจึงได้สร้างพระธาตุขึ้นบนดอยน้อย เมื่อ พ.ศ. ๑๔๘๓ แล้วอัญเชิญพระธาตุที่ได้มาบรรจุไว้ โดยให้พระนามพระธาตุองค์นี้ว่า “พระธาตุจอมกิตติ”

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๐๓๐ หมื่นเชียงสงเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ได้ทำการบูรณะซ่อมแซมองค์พระธาตุขึ้นครั้งหนึ่ง จนกระทั่งในเวลาต่อมาพระธาตุชำรุดทรุดโทรมลง เจ้าฟ้าเฉลิมเมืองพร้อมกับคณะพระญาติและประชาชนได้ร่วมกันบูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุขึ้นใหม่อีกครั้งในราวปี พ.ศ. ๒๒๓๗ ซึ่งคงปรากฏรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอย่างที่เห็นในปัจจุบันคือ เป็นศิลปกรรมร่วมสมัยระหว่างล้านนา กับศิลปะอยุธยาตอนปลาย

พระธาตุจอมกิตติเป็นปูชนียสถานสำคัญคู่เมืองเชียงใหม่มาช้านาน พระธาตุนี้ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ยๆ นอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ทางด้านทิศเหนือประมาณ ๒ กิโลเมตร ในปัจจุบันเราสามารถขับรถยนต์ขึ้นไปได้เกือบถึงองค์พระธาตุ

ข. วัดพระธาตุผาเงา

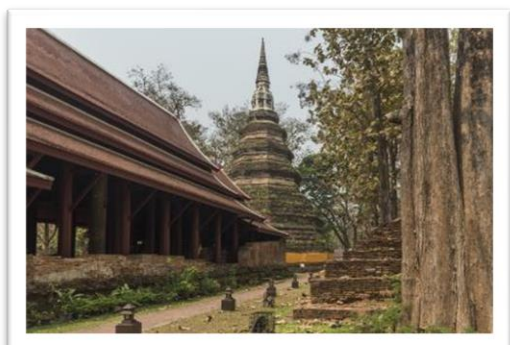

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดพระธาตุผาเงาคือ วัดพระธาตุผาเงาเป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของอำเภอเชียงแสนและจังหวัดเชียงราย เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในพื้นที่ มีพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและต่างชาติเดินทางมาสักการะและเยี่ยมชมมากมาย สภาพภายในวัดสงบर्मรื่นโบราณสถานและโบราณวัตถุภายในวัดอยู่ในสภาพมั่นคงแข็งแรง ได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดี แม้ว่าบางส่วนจะเริ่มเสื่อมสภาพและขาดการอนุรักษ์ไปบ้าง เช่น ส่วนฐานของพระธาตุที่อิฐบางส่วนแตกหลุดออกและมีต้นไม้ขึ้นบนพระธาตุ

ค. โบราณสถานวัดเจดีย์หลวง

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดเจดีย์หลวงคือ วัดพระธาตุเจดีย์หลวงสร้างขึ้นเมื่อพ.ศ. ๑๘๘๗ ปัจจุบันมีอายุกว่า ๗๐ ปีแล้ว พระธาตุเจดีย์หลวงนั้นได้ชื่อมาจากพระเจดีย์องค์ใหญ่ทรงระฆังแบบล้านนาที่มีขนาดใหญ่มากที่สุดในเชียงใหม่ แม้จะผ่านกาลเวลายาวนานนับแต่พระเจดีย์ก็ยังคงตั้งอยู่อย่างมั่นคง แสดงความเจริญรุ่งเรืองและยิ่งใหญ่ของเชียงใหม่ในอดีตกาล รวมถึงศรัทธาต่อพุทธศาสนาที่ยังไม่เสื่อมคลายจนทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังมีพระวิหารโบราณที่เก่าแก่พังทลายไปบ้างและเจดีย์ธาตุต่างๆ อีก ๘ องค์ ปัจจุบันได้รับการดูแลและบูรณะอย่างดี แต่ไม่มีการเสริมแต่งให้ผิดแผกไปจากเดิม เพียงรักษาไว้ซึ่งความทรงจำและประวัติศาสตร์เก่าแก่ของชาวล้านนาไท ปัจจุบันเปิดให้เข้าเยี่ยมชมและสักการะได้อย่างอิสระ บรรยากาศร่มรื่นด้วยเงาจากต้นไม้ใหญ่รอบวัด สงบเงียบ มีบริการที่จอดรถ เปิดตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ - ๑๗.๐๐ ทุกวัน นักท่องเที่ยวสามารถแวะมาที่นี่แล้วเที่ยวพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ได้เลยเพราะตั้งอยู่ติดกัน คุ่มกับการเดินทางเป็นอย่างมาก

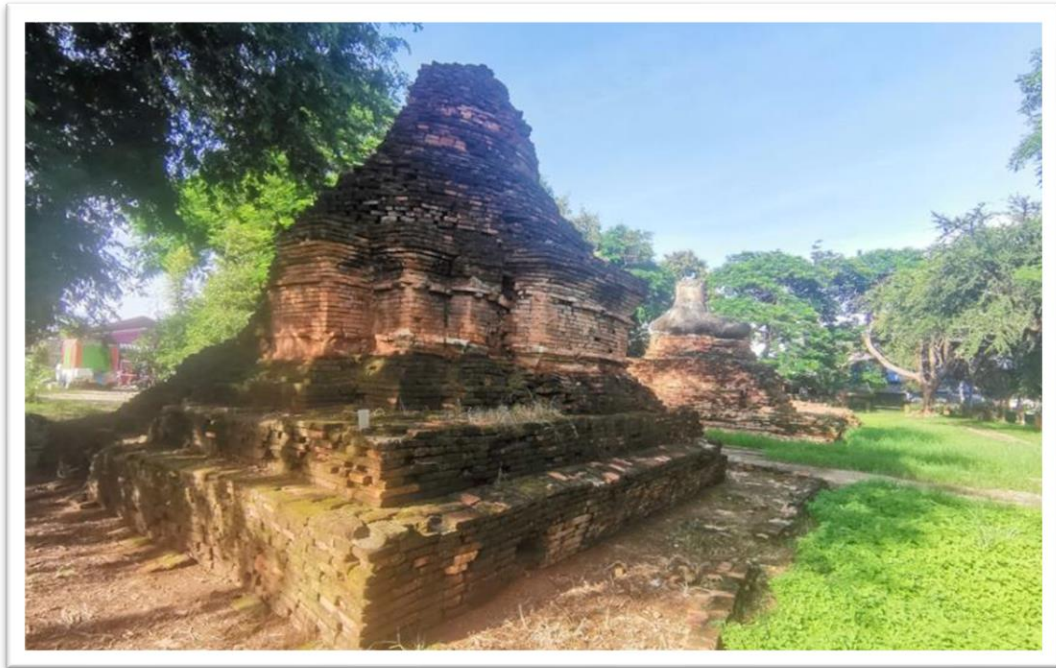

ง. โบราณสถานวัดมหาโพธิ์

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดมหาโพธิ์คือ วัดมหาโพธิ์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือภายในเมืองเชียงใหม่ริมถนนริมโขง (ทางหลวงหมายเลข ๑๒๙๐) ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดมงคล วัดศรีมหาโพธิ์เป็นโบราณสถานในเมืองเชียงใหม่ที่ได้รับการขุดแต่งบูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว ปัจจุบันเป็นวัดร้างที่สำคัญแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ ชาวเชียงใหม่ให้การเคารพบูชามาก โดยทุกวันที่ ๑๖ เมษายนของทุกปี ซึ่งเป็นวันปากปีของคนเมืองชาวบ้านจะนำไม้ง่ามขนาดใหญ่มาค้ำกิ่งโพธิ์ (ค้ำสะหรี) มีการประดับตกแต่งไม้ค้ำ และยังนำไม้ง่ามขนาดเล็ก (จำนวนมากกว่าอายุจริง ๑ อัน) มามัดกองรวมกันไว้ใต้ต้นโพธิ์ เพื่อความเป็นสิริมงคลในวันปีใหม่ (สงกรานต์) ภายในพื้นที่มีการปลูกต้นไม้และหญ้าคลุมดิน มีป้ายระบุชื่อและข้อมูลโบราณสถานสำหรับผู้เยี่ยมชม นักท่องเที่ยวที่สนใจสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่, อำเภอเชียงใหม่

จ. โบราณสถานวัดเสาศีเทียน

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดเสาศีเทียนคือ เป็นวัดหนึ่งอยู่ในเมืองเชียงใหม่ แต่ไม่มีประวัติการก่อสร้าง ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ซึ่งคงเหลือเจดีย์ยอดระฆังทรงกลม ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานปัทม์ย่อมุม อยู่ด้านหลังทางทิศตะวันตกของวิหาร บนฐานชุกชีมีพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานอยู่ ด้านทิศเหนือเป็นอุโบสถ และมีแนวกำแพง สันนิษฐานจากรูปแบบสถาปัตยกรรมขององค์เจดีย์ และลักษณะทางศิลปกรรมของพระพุทธรูป ประมาณอายุได้ว่าจะสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นักท่องเที่ยวที่สนใจสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่, อำเภอเชียงใหม่

จ. โบราณสถานวัดพระธาตุเขี้ยว

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดธาตุเขี้ยวคือ “วัดธาตุเขี้ยว” ตัวเจดีย์เป็นทรงระฆังกลม ตั้งอยู่ด้านหลังวิหาร ซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ฐานชุกชีประดับบนวิหารมีลวดลายปูนปั้น เดิมมีพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานอยู่ แต่ชำรุดหักพังหมดแล้ว สันนิษฐานจากรูปแบบสถาปัตยกรรมได้ว่า น่าจะสร้างเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒

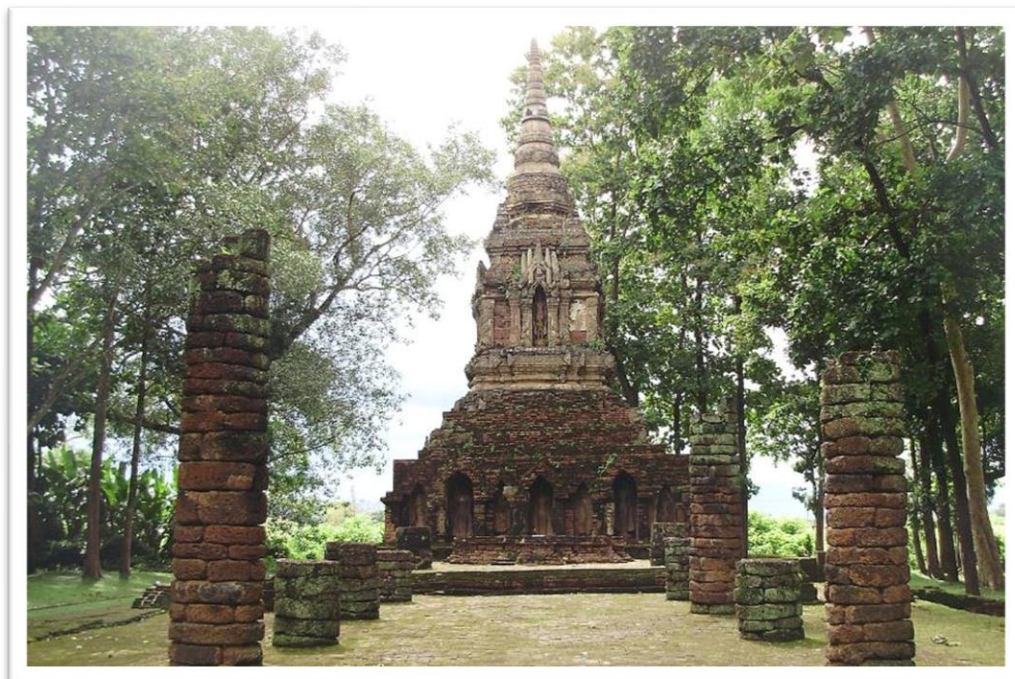
ช. โบราณสถานวัดสบเกี๋ยง

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดสบเกี๋ยงคือ วัดสบเกี๋ยงตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้านทิศเหนือ โดยจากคูเมืองเชียงใหม่ด้านทิศเหนือ ไข่มถนนริมโขงมุ่งหน้าทิศเหนือหรือมุ่งหน้าสามเหลี่ยมทองคำประมาณ ๒๗๐ เมตร จะพบซอยเข้าสู่วัดสบเกี๋ยงอยู่ทางซ้ายมือ (วัดสบเกี๋ยงตั้งอยู่ด้านหลังบ้านเรือนราษฎร) วัดสบเกี๋ยงเป็นโบราณสถานที่ได้รับการขุดแต่งบูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว สภาพทั่วไปร่มรื่น มีการปลูกหญ้าคลุมดิน ล้อมรอบไปด้วยบ้านเรือนราษฎร มีป้ายระบุชื่อและข้อมูลโบราณสถานสำหรับผู้เยี่ยมชม นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่, อำเภอเชียงใหม่

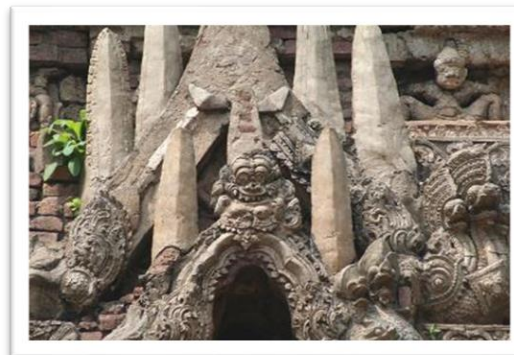
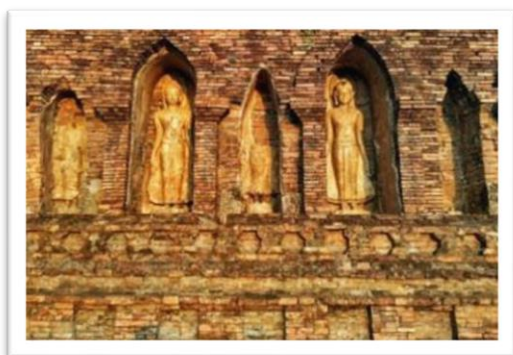

ซ. โบราณสถานวัดป่าสัก

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดป่าสักคือ วัดป่าสัก จังหวัดเชียงราย เป็นวัดและกลุ่มโบราณสถานในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งก่อสร้างโดยพระเจ้าแสนภู ในปีพ.ศ. ๑๘๓๘ เพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ "โคปผกะธาตุ" (พระธาตุกระดูกตมู่ช้างขวาของพระพุทธเจ้า) และโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกต้นสักจำนวน ๓๐๐ ต้นทั่วบริเวณ จึงเป็นที่มาของชื่อวัดป่าสัก

กลุ่มโบราณสถานของวัดป่าสักครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๑๖ ไร่ ประกอบด้วยโบราณสถานต่าง ๆ จำนวน ๒๒ แห่ง เจดีย์ประธานเป็นเจดีย์ทรงปราสาท ได้รับอิทธิพลจากศิลปะทวารวดี โดยรอบมีเจดีย์องค์เล็กประดับอยู่ที่มุมทั้งสี่ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานศิลปะสุโขทัย พุกาม และทวารวดีเข้าด้วยกันจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเจดีย์ล้านนา

ณ. โบราณสถานวัดป่าแดง

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดป่าแดงคือ โบราณสถานแห่งนี้ ตั้งอยู่บนเนินเขาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงใหม่ ไม่ปรากฏประวัติความเป็นมาของวัดนี้อย่างชัดเจนแต่ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงคณะสงฆ์นิคาย ป่าแดง หรือลิ่งกวางค์ มาบวชกุกบุตรที่เกาะดอนแท่น เมืองเชียงใหม่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และนิคายนี้เป็นคณะสงฆ์อรัญญวาสีหรือวัดป่ามักตั้งอยู่นอกเมืองซึ่งสอดคล้องกับที่ตั้งของโบราณสถานแห่งนี้ โบราณสถานแห่งนี้มีร่องน้ำที่ขุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ล้อมรอบอาคารต่าง ๆ คือ มณฑปและวิหาร ซึ่งประดิษฐานพระประธานที่มีหน้าตักกว้างถึง ๗ เมตรถือว่าเป็นขนาดใหญ่ที่สุดของเมืองเชียงใหม่ ลักษณะของอาคารหลังนี้คล้ายคลึงกับโบราณสถานวัดศรีชุม เมืองสุโขทัย นอกจากนี้ยังมีโบสถ์และอาคารโถงอีกหนึ่งหลัง

โบราณวัตถุที่พบมีทั้งอิฐมีรอยจารึก อิฐมีลวดลายรูปบุคคลและลวดลายต่าง ๆ ชิ้นส่วนพระพุทธรูปพระพิมพ์และชิ้นส่วนภาชนะดินเผา โบราณสถานแห่งนี้ น่าจะถูกสร้างขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ แล้วใช้งานเรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ จนทิ้งร้างไปในเวลานี้หรืออาจจะหลังจากนี้ไม่นานนัก

ญ. โบราณสถานวัดจอมหมอก

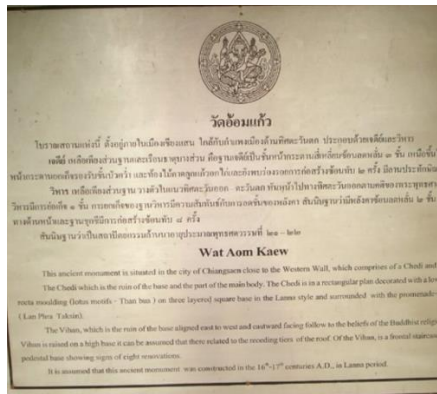
รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดจอมหมอกคือ จัดเป็นวัดขนาดย่อม ตั้งอยู่บนเนินทางทิศตะวันตกนอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ สภาพพื้นที่ของวัดมีความลาดเอียงจากทิศตะวันออกลงสู่ทางทิศตะวันตก สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ โดยรอบประกอบด้วย วัดจอมสวรรค์ (ร้าง) ทางทิศเหนือ คูเมือง/กำแพงเมืองเชียงใหม่ ทางทิศตะวันออก ส่วนทางทิศใต้ และตะวันตกเป็นพื้นที่ลาดเอียงเชิงเขาและที่รบกวนทุ่งนาห่างออกไป

การดำเนินการขุดแต่งทางโบราณคดีที่วัดนี้เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๘ หลักฐานด้านชั้นดิน การทับถมที่พบ แสดงถึงการทิ้งร้างและพังทลายของสิ่งก่อสร้างในระยะหลังสมัยล้านนา หรือหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ผังรูปแบบการสร้างวัด ลักษณะมีพระเจดีย์เป็นสิ่งก่อสร้างหลักและสร้างพระวิหารตัดกันทางทิศตะวันออกอันถือเป็นทิศทางการหันหน้าวัดโดยทั่วไปในล้านนาที่นิยมสร้างวัดให้หันหน้าทางทิศตะวันออก พระเจดีย์ สร้างก่ออิฐ (ฉาบปูน) พบหลักฐานการซ่อมบูรณะเพิ่มเติมในระยะหลังอย่างน้อย ๓ ครั้ง ลักษณะปัจจุบันเป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย จากการทำชั้นมาลัยเถา (ตอนล่างองค์ระฆัง) แบบถั่วถลาซ้อนกันไม่มีชั้นฐานปัทม์ย่อเก็จรองรับ พระวิหาร ลักษณะแต่เดิมเป็นอาคารฐานสี่เหลี่ยมหลังคาเครื่องไม้ทรงจั่ว แต่สภาพปัจจุบันพังทลายเหลือหลักฐานเฉพาะส่วนฐานก่ออิฐที่พบการซ่อมบูรณะระยะหลังเพิ่มเติมรวม ๖ ครั้ง กำแพงแก้ว ที่ล้อมรอบองค์พระเจดีย์และวิหาร สภาพพังทลายเสียหายมาก โดยพบบันไดทางขึ้นทางด้านทิศตะวันออก ด้านเหนือ และด้านใต้ ส่วนโบราณวัตถุสำคัญที่พบจากการขุดแต่ง นอกจากเศษภาชนะดินเผาแหล่งเตาล้านนาที่พบทั้งจากแหล่งเตาล้านนาและสุโขทัยแล้ว อิฐบางก้อนจำนวนรวม ๕๐ ชิ้น ได้พบรอยขีดเขียนและจารึกอักษรล้านนา ในระยะพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เช่นเดียวกับ ชั้นส่วนกระเบื้องดินเผาungหลังคา (ดินขอ) ที่บางชิ้นทำลวดลายที่ส่วนขอเกี่ยวด้านนอก ชั้นส่วนพระพุทธรูปปูนปั้นที่มีลักษณะพื้นเมืองล้านนาแบบสิงห์ (พระพุทธรูทสิงห์) ลวดลายปูนปั้นรูปแบบต่าง ๆ ตะปูเงิน - ตะปูปลิง แผ่นโลหะฉลุลาย ชั้นส่วนฐาน

พระพุทธรูปสำริดและแก้ว กล้องยาสูบดินเผา (กล้องบุยา) เฉพาะอย่างยิ่ง ได้พบเศษภาชนะดินเผาจีน แบบเครื่องเคลือบเนื้อขาว เขียนลายสีน้ำเงินใต้เคลือบ สมัยราชวงศ์หมิง (พ.ศ.๑๙๑๑ - ๒๑๘๗)

การวิเคราะห์แปลความทางโบราณคดี วัดจอมหมอก เป็นหนึ่งในจำนวนวัดร้างกว่า ๗๐ วัด ที่ตั้งอยู่นอกขอบเขตกำแพงเมือง/เมืองเชียงแสน ที่แสดงถึงความเป็นเมืองที่ชุมชนล้อมใส่ ศรัทธา ในพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่กษัตริย์ล้านนาหลายพระองค์ได้ เสด็จมาทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา เฉพาะอย่างยิ่งการปรากฏอิทธิพลศิลปะสุโขทัยในหลาย ๆ วัด รวมถึงเจดีย์ของวัดจอมหมอกนี้ ย่อมแสดงถึงความสัมพันธ์ไมตรีอันดี ทั้งด้านการเมืองและพุทธ ศาสนาระหว่างแคว้นล้านนากับแคว้นสุโขทัยในอดีต เช่นเดียวกับ หลักฐานเครื่องถ้วย ที่พบทั้งจาก แหล่งเตาในล้านนา แหล่งเตาสุโขทัย ศรีสัชนาลัย รวมไปถึงแหล่งเตาจากประเทศจีนนั้น แสดงถึง ระบบเศรษฐกิจการค้าที่ดีในระยะเวลา ๕๐๐ - ๗๐๐ ปี ที่ผ่านมา

ภ. โบราณสถานวัดอ้อมแก้ว

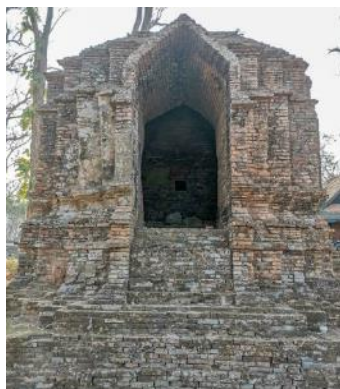
รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดอ้อมแก้ว คือ วัดอ้อมแก้ว ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายในเมืองเชียงแสนใกล้กับกำแพงเมือง ด้านทิศตะวันตกประกอบด้วยเจดีย์และวิหาร จากลักษณะทางศิลปะเจดีย์เหลือเพียงส่วนฐาน และเรือธาตุบางส่วน คือ ฐานเจดีย์เหนือขึ้นไปเป็นชั้นหน้ากระดานยกเก็กรองรับบัวคว่ำและท้องไม้ คาดลูกแก้วอกไก่ และยังพบร่องรอยการก่อสร้าง ซ้อนทับ ๒ ครั้ง มีลานประทักษิณรอบเจดีย์ส่วน วิหารเหลือเพียงส่วนฐาน วางตัวในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก หันหน้าไป ทางทิศตะวันออกตามคติ ของพระพุทธศาสนา สันนิษฐานว่ามีหลังคา ซ้อนลดหลั่น ๒ ชั้น บันไดอยู่ทางด้านหน้า ฐานชุกชีมีการ ก่อสร้างซ้อนทับกัน ๘ ครั้ง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ สภาพปัจจุบันของ พื้นที่โบราณสถานมีต้นไม้ปลูกไว้หน้าเจดีย์ ปลูกต้นกล้วย กองไฟหลังวิหาร ส่วนเจดีย์ที่เหลือเพียงส่วน

ที่เป็นฐานเท่านั้น และมีวิหารที่เหลือไม่มีรูปทรงแต่ฐานเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนต่อโบราณสถานค่อนข้างน้อย เพราะปัจจุบันโบราณสถานแห่งนี้เหลือซากไว้เพียงเล็กน้อย และไม่เป็นรูปทรง คนในชุมชนไม่ค่อยได้ทำกิจกรรมทางศาสนาในบริเวณนี้โบราณสถานจึงไม่ได้รับการดูแลทำความสะอาด คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือต่อโบราณสถานแห่งนี้แต่ไม่ได้เข้าไปกราบไหว้บูชา

ฎ. โบราณสถานวัดมหาธาตุ

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดมหาธาตุ คือ วัดมหาธาตุตั้งอยู่ช่วงกลางเมืองฝั่งด้านทิศตะวันตก ภายในเมืองเชียงใหม่ ริมประตูเชียงใหม่ หัวมุมระหว่างถนนพหลโยธินกับถนนรอบเวียง วัดมหาธาตุเป็นโบราณสถานร้างที่ได้รับการขุดแต่ง บูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว สภาพทั่วไปร่มรื่นจากต้นไม้ใหญ่ที่ปลูกอยู่ทั่วทั้งพื้นที่ พื้นดินมีการปลูกหญ้าและทำทางเดินอิฐ มีป้ายระบุชื่อและข้อมูลโบราณสถานสำหรับผู้เยี่ยมชม นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่, อำเภอเชียงใหม่ ขึ้นทะเบียนของกรมศิลปากร รายละเอียดการขึ้นทะเบียน: วัดมหาธาตุ เมืองเชียงใหม่ ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ๒ ครั้ง

ครั้งที่ ๑ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๔ ตอน ๙๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๐ เรื่อง การกำหนดจำนวนและขอบเขตโบราณสถานสำหรับชาติ ครั้งที่ ๒ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๗ ตอน ๔๑ วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๓ เรื่อง การกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานสำหรับชาติ

ฐ. โบราณสถานวัดบุญยืน

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดบุญยืน คือ วัดบุญยืน ตั้งอยู่ในริมถนนสาย ๒ ภายในเมืองเชียงใหม่ด้านทิศเหนือ ใกล้ประตูยางเทิง ตรงข้ามกับวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ และตัวอำเภอเชียงใหม่ วัดบุญยืนเป็นแหล่งท่องเที่ยว วัดบุญยืนเป็นโบราณสถานที่ได้รับการขุดแต่ง บูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว มีการปลูกต้นไม้และหญ้าคลุมดิน มีป้ายระบุชื่อและข้อมูลโบราณสถาน นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่, อำเภอเชียงใหม่

๗. โบราณสถานวัดดุดม

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดอูม คือ วัดอูม ตั้งอยู่ที่แยกถนนท้าว
 ม่านและถนนสาย ๑ ติดกับโบราณสถานหมายเลข ๑๒ ภายในเมืองโบราณเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันอยู่ใน
 เขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่และตัวอำเภอเชียงใหม่ วัดอูมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

โบราณสถานวัดอูมเป็นโบราณสถานที่ได้รับการขุดแต่ง บูรณปฏิสังขรณ์ และ
 ปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว แต่พื้นดินโดยรอบโบราณสถานมีวัชพืชขึ้นหนาแน่นมาก มีป้ายระบุชื่อและ
 ข้อมูลโบราณสถานสำหรับผู้เยี่ยมชม แต่ป้ายให้ข้อมูลหันด้านหน้าไปทางกำแพงและพื้นที่รกร้างที่มี
 วัชพืชขึ้นสูง ทำให้ผู้เยี่ยมชมไม่สามารถอ่านได้ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสีย
 ค่าเข้าชม หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่, อำเภอเชียงใหม่

๓. โบราณสถานวัดป่าจ้วเชียงใหม่

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดป่าแก้วเชียงคือ วัดป่าแก้วซึ่งตั้งอยู่ในเมืองเชียงแสนติดกับแม่น้ำโขง จากการขุดแต่งทางโบราณคดีพบ วิหาร เจดีย์ และอาคารอีกสองหลัง

วิหาร มีแผนผังอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ลดมุขด้านหน้า มีบันไดทางขึ้นด้านหน้าและด้านข้างทั้งสองข้างใกล้กับฐานชุกชีโดยเฉพาะบันไดข้างด้านทิศเหนือ พบว่ามีราวบันไดประดับตัวหงา ด้านบนอาคารพบฐานชุกชี พื้นปูอิฐและเส้า ส่วนฐานอาคารตกแต่งเป็นฐานบัว

เจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงระฆัง ย่อมุมไม้ ๒๔ รองรับฐานบัวที่เขิตปลายกลีบบัวขึ้นและประดับลูกแก้วอกไก่ ๒ ชั้น เหนือขึ้นไปหักพังหลายลง รอบเจดีย์มีลานประทักษิณ แทนบุชาและบันไดขึ้นสู่พื้นลานประทักษิณ

อาคารหมายเลข ๑ ตั้งอยู่ติดลานประทักษิณด้านทิศใต้ของเจดีย์ มีแผนผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ายกเก็จด้านหน้า พื้นปูอิฐ

อาคารหมายเลข ๒ ตั้งอยู่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเจดีย์ มีแผนผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ฐานอาคารตกแต่งเป็นฐานบัว

โบราณวัตถุที่พบคือชิ้นส่วนภาชนะดินเผาที่ผลิตจากแหล่งเตาล้านนา พระพิมพ์ปกโพธิ์และอื่น ๆ ไม่ปรากฏหลักฐานการก่อสร้าง สันนิษฐานจากรูปแบบสถาปัตยกรรม น่าจะสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน, อำเภอเชียงแสน

ณ. โบราณสถานวัดคว้าง

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถาน คือ วัดคว้างตั้งอยู่ที่ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นโบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายในเมืองเชียงแสนทางด้านทิศตะวันออกใกล้แม่น้ำโขง ประกอบด้วย เจดีย์ซึ่งเหลือเพียงส่วนฐานและเรือนธาตุ ฐานเป็นชั้นหน้ากระดานซ้อนลดหลั่น ๓ ชั้น มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนเรือนธาตุพังทลาย สันนิษฐานว่ามีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมย่อเก็จ รอบเจดีย์มีพื้นปูอิฐเป็นลานประทักษิณ วิหาร เหลือเพียงส่วนฐานอาคารแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกเก็จด้านหน้า มีการก่อสร้างซ้อนทับ ๗ ครั้ง บันไดทางขึ้นด้านหน้าวิหารมีทางเดินปูอิฐ เจดีย์และวิหารตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน (หรือที่เรียกว่า ฐานไพที) และฐานอาคาร ขุดแต่งให้เพียงส่วนทำยอาคาร ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นฐานยกเก็จ พื้นอาคารปูอิฐ สันนิษฐานว่าก่อสร้างและใช้งานในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๒ แล้วทิ้งร้างไปและมีการใช้งานอีกครั้งพร้อมกับสร้างอาคารซ้อนทับ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖

ด. โบราณสถานวัดสังฆาแก้วดอนตัน

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดสังฆาแก้วดอนตัน คือ วัดสังฆาแก้วดอนตัน การค้นพบที่สำคัญทางวิชาการ อยู่ถนนเลียบบแม่น้ำเชียงแสน- เชียงของ ใกล้ที่ว่าการอำเภอเชียงแสน

ตามตำนานเล่าว่าสร้างโดยพระเจ้าลิ่วจักรราช เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๒ แต่หลักฐานที่พบแสดงว่ามีอายุอยู่ในช่วงไม่เกินพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ที่น่าสนใจ คือ อิฐดังกล่าวถูกนำมาทำเป็นผนังและฉาบปูนปิดทับ คงเนื่องจากความศรัทธาของชาวบ้านผู้สร้างวัดถวายมากกว่าเจาะจงให้คนมาชม นอกจากนี้ยังพบชิ้นส่วนจิตรกรรมฝาผนังที่หลุดพังมาจากผนังวิหารมีสภาพแตกหักแต่ยังคงเหลือลักษณะของสีและตัวภาพซึ่งใช้สีขาวและสีแดงเพียง ๒ สีเท่านั้น นับได้ว่าเป็นการค้นพบที่สำคัญทางวิชาการอย่างยิ่ง

กรมศิลปากร ได้ดำเนินการขุดค้นจนพบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญมากมาย โดยเฉพาะภาพขุดขีดบนแผ่นอิฐ อันเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเทศกาลของเวสสันดรชาดก เช่น พระเวสสันดรเดินป่า ชุกชกเฝ้าพระเวสสันดร เป็นต้น ลักษณะของภาพเป็นการเขียนลงบนอิฐก่อนการเผา นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน, อำเภอเวียงเชียงแสน

๓. โบราณสถานวัดเสาศีแลง

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดเชียงเคี่ยน คือ วัดเชียงเคี่ยน ปรากฏชื่ออยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ ว่าเป็นวัดหนึ่งอยู่ในเมืองเชียงแสน แต่ไม่มีประวัติการก่อสร้าง ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ซึ่งคงเหลือเจดีย์ยอดระฆังทรงกลม ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส รั้วฐานปัทมย์อมุมอยู่ด้านหลังทางทิศตะวันตกของวิหาร บนฐานชุกชีมีพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานอยู่ ด้านทิศเหนือเป็นอุโบสถ และมีแนวกำแพง สันนิษฐานจากรูปแบบสถาปัตยกรรมขององค์เจดีย์ และลักษณะทางศิลปกรรมของพระพุทธรูป ประมาณอายุได้ว่าน่าจะสร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน, อำเภอเชียงแสน

๓. โบราณสถานวัดร้อยซ้อ

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดร้อยซ้อ คือ วัดนี้ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ไม่ปรากฏประวัติความเป็นมา สร้างด้วยอิฐ หันหน้าวัดไปทางทิศตะวันออก ภายในวัดมีเจดีย์ตั้งอยู่บน

ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด ๙.๕๐ เมตร รองรับฐานบัวลูกแก้ว ๒ ชั้น ย่อมุม ๒๘ ด้านบน ชั้นมาลัยเถา ทรงแปดเหลี่ยม และองค์ระฆัง ทางด้านทิศตะวันออกเป็นวิหาร ขนาดกว้าง ๑๒.๒๐ เมตร ยาว ๑๘.๕๐ เมตร ลักษณะเป็นวิหาร ก่อผนังทึบ ด้านบนมีฐานชุกชี ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ศิลปะเชียงแสนล้านนา ด้านทิศใต้นั้นมีทางเดินเชื่อมต่อกับวิหารเล็ก ขนาดกว้าง ๙ เมตร ยาว ๑๖ เมตร อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ น่าจะยังคงมีอยู่ใต้ถนนจากรูปแบบทางศิลปกรรมสันนิษฐานว่า วัดนี้สร้างขึ้น เมื่อประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๒๐ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน, อำเภอเชียงแสน

ท. โบราณสถานวัดโตก-ช้างค้ำ

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดอโศก คือ ปัจจุบันอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนและตัวอำเภอเวียงแสน ตั้งอยู่ติดกับวัดข้างค้ำ ล้อมรอบไปด้วยบ้านเรือนราษฎร ทำให้ไม่สามารถมองเห็นได้จากริมถนน แต่สามารถเข้าได้ทางถนนทัพม่าน (มีป้ายบอกทางเข้าที่ริมถนน) โดยจำเป็นต้องเดินผ่านที่ดินรกร้างของเอกชน มีกำแพงและประตูรั้วกัน

ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว: เป็นแหล่งท่องเที่ยว

รายละเอียดทางการท่องเที่ยว: วัดอโศกเป็นโบราณสถานที่ได้รับการขุดแต่งบูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว แต่พื้นดินโดยรอบโบราณสถานมีวัชพืชขึ้นหนาแน่นมาก มีป้ายระบุชื่อและข้อมูลโบราณสถานสำหรับผู้เยี่ยมชม แต่ป้ายตั้งอยู่ไกลและหันหน้าออกสู่กำแพง ทำให้ไม่สามารถอ่านได้สะดวกนัก

นอกจากนี้ โบราณสถานวัดข้างค้ำและวัดอโศกที่ตั้งอยู่ติดกัน เป็นโบราณสถานขนาดใหญ่และสำคัญของเมืองเชียงแสน แต่ถูกล้อมรอบด้วยบ้านเรือนราษฎร ทำให้ไม่สามารถสังเกตเห็นโบราณสถานได้จากริมถนน แม้ว่าจะมีป้ายบอกทางเข้าอยู่ริมถนน แต่เนื่องจากทางเดินเข้าเป็นพื้นที่รกร้างของเอกชน มีวัชพืชและต้นไม้ขึ้นสูง มีกำแพงและประตูรั้วกัน จึงไม่สะดวกในการเข้าชม นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม

หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน, อำเภอเวียงแสน การขึ้นทะเบียน: ขึ้นทะเบียนของกรมศิลปากร

รายละเอียดการขึ้นทะเบียน: ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๔ ตอนที่ ๙๖ วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๐ เรื่อง การกำหนดจำนวนและขอบเขตโบราณสถานสำหรับชาติ

รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานวัดข้างค้ำ คือ วัดอโศกปัจจุบันอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสนและตัวอำเภอเวียงแสน ตั้งอยู่ติดกับวัดอโศก หลังบ้านเรือนราษฎร ทำให้ไม่สามารถมองเห็นได้จากริมถนน แต่สามารถเข้าได้ทางถนนทัพม่าน (มีป้ายบอกทางเข้าที่ริมถนน) โดยจำเป็นต้องเดินผ่านที่ดินรกร้างของเอกชน มีกำแพงและประตูรั้วกัน

ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว: เป็นแหล่งท่องเที่ยว

รายละเอียดทางการท่องเที่ยว: วัดข้างค้ำเป็นโบราณสถานที่ได้รับการขุดแต่งบูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว แต่พื้นดินโดยรอบโบราณสถานมีวัชพืชขึ้นหนาแน่นมาก มีป้ายระบุชื่อและข้อมูลโบราณสถานสำหรับผู้เยี่ยมชม

นอกจากนี้ โบราณสถานวัดช้างค้ำและวัดอโศกที่ตั้งอยู่ติดกัน เป็นโบราณสถานขนาดใหญ่และสำคัญของเมืองเชียงใหม่ แต่ถูกล้อมรอบด้วยบ้านเรือนราษฎร ทำให้ไม่สามารถสังเกตเห็นโบราณสถานได้จากริมถนน แม้ว่าจะมีป้ายบอกทางเข้าอยู่ริมถนน แต่เนื่องจากทางเดินเข้าเป็นพื้นที่รกร้างของเอกชน มีวัชพืชและต้นไม้ขึ้นสูง มีกำแพงและประตูรั้วกั้น จึงไม่สะดวกในการเข้าชม นักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม

หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่, อำเภอเวียงแสน

การขึ้นทะเบียน: ขึ้นทะเบียนของกรมศิลปากร

รายละเอียดการขึ้นทะเบียน: ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เรื่อง กำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ หน้า ๓๖๗๓ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

ธ. โบราณสถานวัดอาทิตันแก้ว

วัดอาทิตันแก้ว ตั้งอยู่บริเวณทางตอนเหนือภายในเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่และตัวอำเภอเชียงใหม่ ริมถนนสาย ๒ ฝั่งด้านตะวันออก

ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว: เป็นแหล่งท่องเที่ยว

รายละเอียดทางการท่องเที่ยว: วัดอาทิตันแก้วเป็นโบราณสถานในเมืองเชียงใหม่ที่ได้รับการขุดแต่ง บูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว มีการปลูกหญ้าคลุมดิน แต่ขณะสำรวจหญ้าและวัชพืชอื่นๆ ขึ้นค่อนข้างสูง ทั้งยังขึ้นที่ตัวโบราณสถานด้วย ภายในพื้นที่โบราณสถานมีป้าย

ระบุชื่อและข้อมูลโบราณสถานสำหรับผู้เยี่ยมชม นักท่องเที่ยวที่สนใจสามารถเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน โดยไม่เสียค่าเข้าชม

หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน, อำเภอ เชียงแสน

การขึ้นทะเบียน: ขึ้นทะเบียนของกรมศิลปากร

รายละเอียดการขึ้นทะเบียน: วัดอาทิตันแก้วได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน โดย ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๙๗ ตอนที่ ๑๐ วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๒๓ เรื่อง ขึ้นทะเบียน โบราณสถาน

น. โบราณสถานวัดบ้านร้อง

โบราณสถานวัดบ้านร้องแห่งนี้ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัด เชียงราย อยู่ภายในเมืองเชียงแสนด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ ใกล้กับแม่น้ำโขง ประกอบด้วยอาคาร ๕ หลังคือ วิหาร ห้องทำวิหาร เจดีย์ราย(ช้างล้อม) เจดีย์รายและเจดีย์สตุปจำลอง ไม่ปรากฏประวัติ ความเป็นมาจากเจดีย์รายที่มีการประดับช้างล้อม พบว่ามีรูปแบบลักษณะเดียวกับเจดีย์ประธานวัด

ช้างค้ำและพระธาตุภูเข่า แต่ที่วัดแห่งนี้เป็นเจดีย์ราย จึงน่าจะมีอายุหลังกว่าทั้งสองแห่งที่กล่าว ในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา และใช้งานจนถึงในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ และทิ้งร้างไปในช่วงเวลานี้หรืออาจจะหลังจากนี้ไปไม่นานนัก

บ. โบราณสถานวัดสวัสดี (สัสดี)

รูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานวัดสวัสดี คือ กรมศิลปากรทำการขุดแต่งวัดสัสดีใน พ.ศ. ๒๕๔๙ และบูรณะใน พ.ศ. ๒๕๕๑ ผลการดำเนินงานพบหลักฐานการก่อสร้างและบูรณะหลาย ครั้ง ครั้งแรกสร้าง มีอาคารสำคัญคือเจดีย์ทรงระฆัง และวิหารตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน การบูรณะครั้งที่ ๑ ได้มีการปรับเปลี่ยนเจดีย์เป็นทรงปราสาท ๕ ยอด ต่อมาได้ขยายขนาดเจดีย์ให้ใหญ่ขึ้นแล้วจึงสร้าง มณฑปที่มียอดเป็นทรงดอกบัวตูมและมีฐานเป็นบัวลูกฟักแบบศิลปะสุโขทัย หลักจากนั้นได้มีการ

บูรณะมุขด้านหน้าของมณฑปอีก ๕ ครั้ง โดยขยายให้มีขนาดใหญ่ขึ้นและปรับเปลี่ยนฐานบัวลูกฟักเป็นฐานปัทม์ลูกแก้วอกไก่แบบศิลปะล้านนา

วิหารตั้งอยู่ด้านตะวันออกของกลุ่มโบราณสถาน พบหลักฐานการบูรณะหลายครั้งจนครั้งสุดท้ายได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นอุโบสถที่มีโครงสร้างหลังคาเป็นมั่วตั้งใหม่ มุงด้วยกระเบื้องดิน ขอเสา และผนังก่ออิฐฉาบปูนประดับลวดลายปูนปั้นรูปสัตว์หิมพานต์และพันธุ์พฤกษาโดยรอบ การขุดแต่งพบว่าในช่วงสุดท้ายของอุโบสถได้ถูกไฟไหม้และน่าจะเป็นสาเหตุของการพังทลายของอุโบสถหลังนี้

จากรูปแบบสถาปัตยกรรมและหลักฐานที่ปรากฏ สันนิษฐานว่าวัดสี่ส้านี้ น่าจะสร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ จากนั้นมีการบูรณะและใช้งานสืบเนื่องมาจนถึงช่วงเมืองเชียงใหม่แตกใน พ.ศ. ๒๓๔๗ หน่วยงานที่ดูแลรักษา: กรมศิลปากร, เทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่, อำเภอเวียงแสน

ป. โบราณสถานเมืองโบราณเชียงแสนน้อย

เวียงปรีक्षा (หรือ เป็กสา) หรือ เชียงแสนน้อย ในปัจจุบัน หลังจาก เวียงโยนกนาค พันธุ์สิงหนวัติ ล่มสลาย ชาวเมืองที่หนีได้พากันหาที่ตั้งเมืองใหม่ ตำนานโยนกกล่าวไว้ว่า ขุนลิ่ง และ ชาวเมือง ได้มาพบพื้นที่ด้านตะวันออกของเวียงโยนกที่ล่มสลายไป เป็นที่เหมาะสมในการตั้งเมือง ชั่วคราว และได้เรียกเมืองใหม่นี้ว่า "เวียงปรีक्षा" (เป็กสา) ปัจจุบันก็คือ เชียงแสนน้อย ตั้งอยู่ที่ บ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

หลังจากสถาปนาเวียงเชียงแสน (หิรัญนครเงินยาง หรือ เหร็ญนครเงินยาง) จึงได้ใช้ เวียงปรีक्षाเป็นเมืองหน้าด่าน

เวียงปรีक्षाอยู่ห่างจากเมืองเชียงแสนไปทางทิศใต้ประมาณ ๗ กิโลเมตร มีคูน้ำและ กำแพงดินล้อมรอบเช่นเดียวกับการสร้างเมืองในสมัยนั้น

จากแผ่นป้ายที่กรมศิลปากร หน่วยที่ ๔ ดัดตั้งไว้ที่บริเวณวัดธาตุน้อย เขียนไว้ว่า

"ในตำนานโยนก บันทึกไว้ว่า พญาแสนภู ตั้งค่ายพักเป็นการชั่วคราว ณ.บริเวณเวียง ปรีक्षा เพื่อสำรวจสร้างเมืองเชียงแสนขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๓๑ เมืองเชียงแสนน้อยสร้างขึ้นก่อนสถาปนา เมืองเชียงแสน"

ข้อความนี้อาจจะหมายถึงการสร้างเมืองใหม่บนพื้นที่เมืองเก่า นั่นคือ เมืองเชียงแสน หรือเป็นการสร้างเมืองใหม่รอบเมืองเก่า จะเห็นได้จากกำแพงเมืองเก่าที่ยังหลงเหลืออยู่มีสองชั้น (หลังจากสำรวจพื้นที่แล้วพญาแสนภูคงเห็นว่า เมืองเชียงแสนเป็นทำเลที่เหมาะสม หรือไม่ก็ เห็นควร บำรุงเวียงเชียงแสน) การที่พญาแสนภูพักที่ เวียงปรีक्षा ก็คงจะไม่ใช้สร้างเวียงปรีक्षाเพื่อเป็นที่พัก แต่ใช้เวียงปรีक्षाที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นที่พักพิง

พญาแสนภูสร้างเมืองเชียงแสนขึ้นใหม่ (หรือบูรณะเมืองขึ้นใหม่) เพราะเชียงแสน หรือหิรัญนครเงินยางได้ถูกทิ้งร้างหลังจากพม่ากวาดต้อนผู้คนไป (หรือว่า ชาวขอมโบราณซึ่งเรือง อำนาจในขณะนั้น) ปล่อยให้เมืองเชียงแสนเป็นเมืองร้าง พญาเม็งราย (มังราย) ประมุขกษัตริย์เมือง เชียงราย ประสูติเมื่อปี พ.ศ. ๑๗๘๑ (หรือ ๑๗๘๒ แล้วแต่จะเชื่อใครดี) เป็นโอรสของพญาลาวเม็ง (ลาวมั่ง) กษัตริย์ปกครอง หิรัญนครเงินยาง

พญาเม็งรายเป็นผู้สร้าง เมืองเชียงราย เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๐๔ ขึ้นครองราช เมื่อปี พ.ศ. ๑๘๐๕ และได้ย้ายเมืองเอกมาที่เชียงราย แสดงว่า หิรัญนครเงินยาง ได้ถูกสร้างขึ้นก่อนพญาแสนภู

เวียงปรีक्षा หรือปัจจุบันหมู่บ้านเชียงแสนน้อย เป็นสถานที่สำคัญในทาง ประวัติศาสตร์ สมควรอนุรักษ์ไว้เพื่อการศึกษา เพราะเวียงปรีक्षाเป็นสถานที่ หรือเมืองของชุมชน ที่อพยพมาจากเวียงโยนกที่ล่มสลายเมื่อ ๑,๕๐๐ ปี หากไม่มีสถานที่นี้ที่เรียกว่า "เวียงปรีक्षा" ก็จะไม่ รู้ว่า ชาวเมืองโยนกย้ายไปตั้งถิ่นฐานที่ใด เรื่องราวก็ไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้บริเวณใต้พื้นดินแห่งนี้อาจมี วัตถุโบราณอันล้ำค่าซ่อนอยู่ ซึ่งวันหนึ่งอาจเป็นการค้นพบข้อมูลที่อาจช่วยให้เรียนรู้การล่มสลายของ อาณาจักรโยนกก็เป็นได้

ข้อมูลสำคัญในแผนป่าয়กรมศิลปากร กล่าวว่า ในบริเวณเชียงแสนน้อยมีโบราณสถานที่สำคัญซึ่งอยู่ภายใต้การอนุรักษ์ของกรมศิลปากร ดังนี้ วัดธาตุเขี้ยว วัดธาตุโขง และวัดพระธาตุสองพี่น้อง

ผ. โบราณสถานวัดพระธาตุสองพี่น้อง

ตำนานกาลมาลีปกรณ์กล่าวว่า บริเวณนี้ (เมืองเชียงแสนน้อยหรือเวียงปรีक्षा) เคยเป็นที่ตั้งค่ายชั่วคราวของพญาแสนภู ขณะสำรวจหาที่ตั้งเมืองใหม่ (เมืองเชียงแสน) โบราณสถานแห่งนี้ประกอบด้วย เจดีย์ วิหาร อุโบสถ ศาลา ทางเดินและกำแพงแก้ว เมื่อพิจารณารูปแบบเจดีย์ประธานทรงประสาทห้ายอด และเจดีย์ประธานทรงระฆังแบบล้านนาในวัดพระธาตุสองพี่น้องแล้วจัดเป็นรูปแบบเจดีย์แบบศิลปะล้านนา ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ ได้มีการสร้างเจดีย์ทรงประสาทห้ายอดเป็นประธานก่อน แล้วในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๒ จึงได้สร้างเจดีย์ทรงระฆังเป็นประธานส่วนอาคารอื่นๆ คงสร้างในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน

การอนุรักษ์โบราณสถาน^{๑๙} ซึ่งมีวิธีการในการอนุรักษ์ดังนี้คือ การอนุรักษ์ความหมายที่เข้าใจโดยทั่วไปคือ การรักษาให้คงอยู่ แต่สิ่งที่ทำให้การอนุรักษ์ยังคงเป็นประเด็นที่ยังคงมีพลวัตเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยนั้น มีอยู่ ๒ ประเด็นสำคัญคือ อะไรคือสิ่งที่ควรอนุรักษ์ และวิธีใดที่ควรใช้

^{๑๙} สัมภาษณ์, นางสาวณิกานต์ วรธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

ในการอนุรักษ์จากอดีตถึงปัจจุบันการนิยาม สิ่งที่มีคุณค่าควรอนุรักษ์ มีแนวโน้มที่ขยายขอบเขตครอบคลุมสิ่งต่างๆ มากขึ้น จากเดิมที่มุ่งเฉพาะวัตถุหรือสิ่งก่อสร้างหนึ่งๆ เท่านั้น ต่อมาได้มีการขยายครอบคลุมบริเวณสภาพแวดล้อมโดยรอบของสิ่งนั้น และในปัจจุบันมีการให้ความหมายครอบคลุมถึงโบราณสถาน ภูมิทัศน์ ย่าน เมืองทั้งสิ่งที่จับต้องได้และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ในส่วนของ การอนุรักษ์เมืองนั้นกฤษณ์วิโคโมสเพื่อการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และส่วนของเมือง (กฤษณ์วิโคโมส) ได้ให้นิยามสิ่งที่ควรอนุรักษ์ของเมืองดังนี้ “คุณภาพของเมืองที่ควรมีการอนุรักษ์นั้น หมายรวมถึงลักษณะเฉพาะของเมืองหรือส่วนของเมืองทั้งส่วนที่เป็นวัสดุจับต้องได้และองค์ประกอบที่เป็นจิตวิญญาณที่สะท้อนออกมาเป็นลักษณะเฉพาะของเมืองนั้น”^{๒๐}

หลักการอนุรักษ์เมืองหลักการอนุรักษ์โบราณสถาน

มีองค์ประกอบสำคัญ ๖ ข้อ ได้แก่

๑. การระบุสิ่งที่มีคุณค่าควรอนุรักษ์ของโบราณสถาน (Identification) การระบุสิ่งที่มีคุณค่าควรอนุรักษ์สามารถทำได้โดยประเมินว่าสิ่งนั้นมีคุณค่าด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน ได้แก่ด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณคดี และลักษณะแห่งการก่อสร้าง

๒. ทางเลือกวิธีการอนุรักษ์ (alternative conservation treatments) วิธีการที่ใช้ในการอนุรักษ์ สรุปเป็นแนวทางได้ ๗ ระดับได้แก่ การป้องกัน สงวนรักษา บูรณะ ฟื้นฟู สร้างขึ้นใหม่ หรือปฏิสังขรณ์ ย้ายที่ตั้งสื่อความหมาย

๓. การบูรณาการแผนการอนุรักษ์กับแผนการพัฒนาโบราณสถาน (Integrated urban development and conservation plans) การอนุรักษ์โบราณสถาน จำเป็นต้องมีการจัดทำแผนงานซึ่งอาจทำได้ ๒ ลักษณะ คือ ๑. จัดทำแผนอนุรักษ์ร่วมกับแผนพัฒนาเมือง ๒. แผนอนุรักษ์เป็นเอกเทศ ทั้งนี้ต้องมีองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เป็นผู้รับผิดชอบ

๔. การควบคุมการเปลี่ยนแปลง (Control of change) การควบคุมการพัฒนาในพื้นที่เมืองไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งที่ควรอนุรักษ์ โดยพิจารณาประเด็น ดังนี้การใช้ประโยชน์ที่ดิน

^{๒๐} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

ขนาดของการพัฒนาและความหนาแน่น การปกป้องด้วยการขึ้นทะเบียนโบราณสถานการอนุรักษ์ แหล่งธรรมชาติ การกำหนดพื้นที่กันชน

๕. การออกแบบสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติม (Infill design) กำหนดรูปแบบแนวทางในการพัฒนาและรูปแบบอาคาร (design guideline) เพื่อให้สอดคล้องกลมกลืนกับพื้นที่อนุรักษ์

๖. การบริหารจัดการและบุคลากรวิชาชีพ (Administration and professional) ต้องมีองค์กรหรือคณะเพื่อการบริหารจัดการและบุคลากรมีความรู้ความเชี่ยวชาญ^{๒๑}

ขั้นตอนการอนุรักษ์โบราณสถาน

๑. การระบุสิ่งที่มีคุณค่าควรอนุรักษ์ของโบราณสถาน

๒. กำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์

๓. ประเมินสถานะ

๓.๑ การทดสอบความแท้

๓.๒ การประเมินบูรณภาพ

๔. เลือกวิธีการอนุรักษ์และจัดทำแผนในการอนุรักษ์^{๒๒}

ประโยชน์ของการอนุรักษ์โบราณสถาน

๑. การรักษาหลักฐานในเชิงประวัติศาสตร์ที่ถ่ายทอดคุณค่าและความสามารถของบรรพบุรุษให้คนในยุคปัจจุบันและอนาคตได้ศึกษาและชื่นชม

๒. รักษาปฏิสัมพันธ์ในชุมชน

๓. รักษาลักษณะพื้นถิ่นและสร้างเอกลักษณ์ของพื้นที่ ทำให้เกิดความหลากหลายของสภาพแวดล้อมเมือง

๔. สร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว^{๒๓}

^{๒๑} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, หลักการอนุรักษ์เมืองหลักการอนุรักษ์โบราณสถาน, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๗๗.

^{๒๒} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๒๓} สัมภาษณ์, นายปรกรณ์ สุริวรรณ, นายอำเภอเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

๑.๒ การอนุรักษ์โบราณวัตถุ ประกอบด้วย^{๒๔}

ก. เครื่องมือหินกะเทาะ

ข. ชิ้นส่วนลายปูนปั้น ลายเครื่องถ้วยและดอกไม้

ค. พระพุทธรูปปางมารวิชัย

^{๒๔} สัมภาษณ์, นางสาวธนิกานต์ วรธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔

ง. ศิลจารีกรวัดบ้านยางหมากม่วง

จ. พระพิมพ์ ศิลปะล้านนา พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓

จ.ผอบ ศิลปะล้านนา พุทธศตวรรษที่ ๒๑ - ๒๒ หินควอร์ต เลขทะเบียน ๒๐/
๒๕๑๑ พบที่บ้านสบคำ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ข. ผอบ ศิลปะล้านนา เลขทะเบียน ๗/๒๕๑๑ ทำจากเงินและทองคำ ได้จากวัดงำ
เมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ซ. แผ่นอิฐดินเผา ศิลปะล้านนา เลขทะเบียน ๒๑๙/๒๕๒๐ ไม่ทราบที่มา

ณ. กลองมโหระทึกสำริด ทรงกลม หน้าตัด ลำตัวหายไปกว่าครึ่ง ส่วนที่เหลือขอบ
ก้นยังมีรอยฉีกแตกโดยรอบ ด้านบนใกล้ขอบมีรูปกบซ้อนกัน ๓ ตัว ทั้ง ๔ ด้าน ตรงกลางทำเป็นรูป
พระอาทิตย์เป็นแฉก รอบวงนอกเป็นลายนก ปลา สลัปลายดอกและสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน^{๒๕}

^{๒๕} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

ญ. ปิ่นปักผมทองคำ แกนปิ่นทำมาจากไม้ หัวปิ่นเป็นทองประดับลวดลายและอัญมณี มียอดเป็นทรงกลม หัวปิ่นทรงหกเหลี่ยม ปลายเสียบทำมาจากเงิน

ฎ. กระจุกลายคราม เป็นเครื่องเคลือบสีขาวตกแต่งด้วยการเขียนลายสีฟ้า เป็นลวดลายดอกไม้และใบไม้

ฏ. ผอบ พร้อมฝาทรงสลุบ ยอดทำเป็นฉัตรทองคำ

ฐ. กลองมโหระทึกสำริด สร้างด้วยเทคนิคการแทนที่โลหะด้วยขี้ผึ้ง หน้ากลองเป็นชั้นเดียวกับตัวกลอง ช่องอกกลองโค้งลงมาจนถึงช่วงเอวกลองที่เป็นรูปทรงกระบอก มีหูสี่คู่ มีลวดลายคนตกแต่งร่างกายด้วยขนนก และภาพควาย

ฑ. พระแก้วน้ำค้างประทับนั่ง พบจากการขุดแต่งวัดปากกล้วยดั้น (หมายเลข ๑๒) ห่างจากเมืองโบราณเชียงแสนทางทิศตะวันตกประมาณ ๒ กิโลเมตร ใกล้กับวัดพระธาตุจอมกิตติ

๓. กล้องยาสูบ (มูยา) เบ้ากลมรอบเขี้ยวมีกลีบบัวล้อมสองชั้น คอคอด ส่วนลำตัวหรือฐานทำเป็นลายกลีบบัว ส่วนก้านทำเป็นลายเส้นแนวตั้ง สลับกับลายแนวนอน ในก้นเขี้ยวมีรูทะลุถึงด้าม ปลายด้ามป็นเล็กน้อย

๔. พระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลัก ประทับนั่งขัดสมาธิราบ มีรัศมีเป็นเปลวเพลิง ปลายพระนาสิกป็นเล็กน้อย พระเพลาขาป็นร่องตลอดไปจนสุดฐาน ด้านหน้าฐานแกะเป็นผ้าทิพย์ ขอบฐานบนหน้าด้านข้างและหลังพระองค์แกะเป็นลายบัวมีเกสร องค์พระและผ้าทิพย์ปิดทอง ส่วนฐานทาสีชาด^{๒๖}

^{๒๖} สัมภาษณ์, นายปรกรณ์ สุริวรรณ, นายอำเภอเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔

ด. กา (สำหรับใส่น้ำหรือเหล้า) ขนาดเล็ก เป็นเครื่องเคลือบสีขาวเขียนเป็นลายสีน้ำเงิน มีพวยกาทำเป็นรูปหัวนก อีกด้านหนึ่งมีที่สำหรับจับทำเป็นรูปหางนก บริเวณลำตัวทำเป็นลวดลายดอกไม้และใบไม้

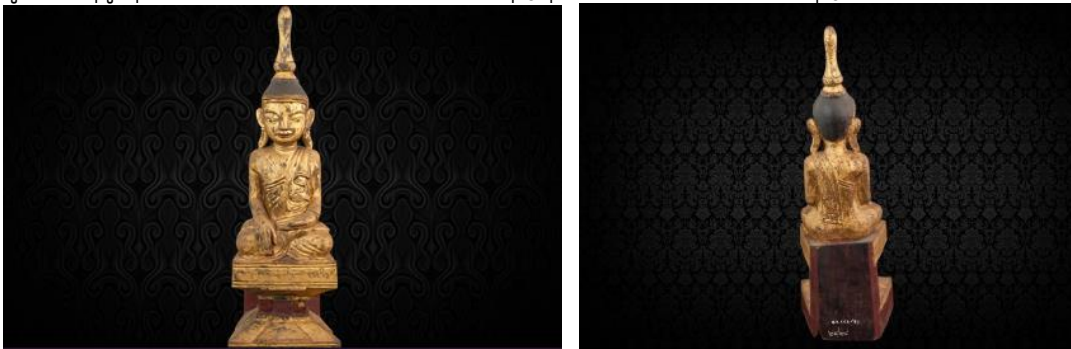
ต. พระพุทธรูปปางมารวิชัยบุเงิน แกนในทำจากไม้ ประทับนั่งขัดสมาธิราบ บนฐานบัว พระเศียร พระพักตร์ และพระศอกแตก พระรัศมีหัก ฐานมีลวดลายและจารึกอักษรไทยเขียน

ถ. กำไลสปริง ส่วนปลายประดับลวดลายด้วยทองคำ

ท. พระพุทธรูปปางมารวิชัย ลงรักปิดทองทั้งองค์ ด้านหน้าและ ๒ ข้าง มีจารึกอักษรไทยใหญ่ ข้อความว่า “พระพุทธเจ้าองค์นี้เป็นศรัทธาพม่าธรรมเป็นเค้า พร้อมกับด้วยภริยาและลูกเต้า จุฬู จุคน ชวนกันสร้างทาน ผาณาเอาบุญสุขสามประการด้วยและบุญเฮย”^{๒๗}

ธ. ชันดอก (พาน) มีลักษณะทรงกลม ก้นผายปากบาน สานเป็นลายโปร่ง ใต้ขอบปากชำรุดเป็นแถบยาวราว ๑ คืบ และขอบปากด้านตรงข้ามชำรุดหักไป ๑ ช่องเล็ก ขอบก้นด้านหนึ่งซี่สานหัก ๑ ซี่ แต่ไม่หลุด ขอบก้นด้านใต้หว่ายชำรุดไปเล็กน้อย ลงชาติทั้งใบ

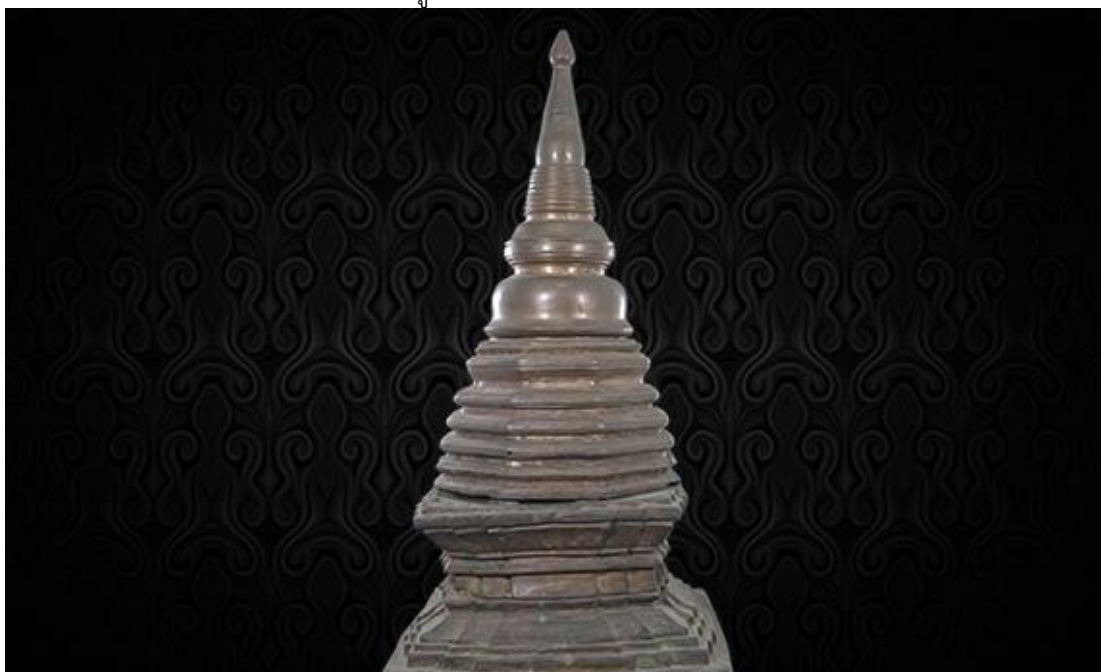

^{๒๗} สัมภาษณ์, นางสาวณิกานต์ วรรณมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔

น. ลานหู (ต่างหู) ๑ คู่ มี ๒ ชั้น ทรงกลมกลวง หัวประดับลายฉลุ ตรงกลางมีตุ่มนูน
สันนิษฐานว่าเคยประดับอัญมณี

บ. สถูปจำลอง ภายในกลวง ประกอบด้วยชั้นส่วน ๔ ชั้น ส่วนฐานเป็นฐานสี่เหลี่ยม
๑ ชั้น รองรับฐานบัวลูกแก้วอกไก่ย่อมุมและฐานแปดเหลี่ยม ยอดเป็น ๒ ชั้น เหนือขึ้นไปเป็นองค์
ระฆัง ปล้องไฉน และส่วนยอดเป็นบัวตูมปลายบั้นเล็กน้อย^{๒๘}

^{๒๘} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

ป. แหวนทอง ตัวเรือนทำเป็นทองเส้นติดเรียงกัน ๘ เส้น ส่วนหัวแหวนทรง ๖ เหลี่ยม ประดับพลอยดอกบวบ บางส่วนหลุดหายไป

ผ. แจกั้น แหล่งเตาเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เป็นแจกั้นเคลือบสีเทา ยกขอบกันเขียนลายชุด เป็นเส้นแนวตั้งโดยรอบและมีลายเส้นปิดรอบส่วนคอและใกล้ขอบปากชกผายออกบิ้นโดยรอบน้ำยาเคลือบส่วนคอและลำตัวส่วนคอร้อนออกไปบางส่วนมีรอยร้าว^{๒๙}

^{๒๙} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

ฝ. ไททรงกลมก้นสอบ เคลือบสีขาว เขียนลายก้านต่อดอกสีดำ มีลายเส้นสีดำ ๒ เส้นที่ใต้ก้นและใกล้ส่วนคอ แบ่งลวดลายออกเป็น ๓ ส่วน ขอบปากบิ่นโดยรอบ ลวดลายบางส่วนลบเลือน

พ. แจก้นทรงกลม ยกขอบก้น ลำตัวป่องออก ส่วนคอคอดปากผาย เคลือบสีขาว เขียนลายก้านต่อดอก มีลายเส้นโดยรอบแบ่งส่วนลำตัวคอและปากเป็นลายสามเหลี่ยมโดยรอบปาก บิ่นเล็กน้อย ๑ แห่งจากข้างลำตัวถึงขอบก้นมีรอยลงรักสีดำเป็นเส้นยาวเข้าใจว่าคงจะอุดรอยร้าวไว้^{๓๐}

^{๓๐} สัมภาษณ์, นายปกรณ์ สุริวรรณ, นายอำเภอเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔

พ. อุบายอดหงส์ มีลักษณะเป็นอุบทรنگกลม มีขา ๔ ขา ทำเป็นรูปหงส์กางปีก ส่วนฝา
มีที่จับทำเป็นรูปหงส์ ลงรักสีแดง ตกแต่งด้วยสีขาว ดำ และส้ม บริเวณด้านข้างของตัวอุบและฝามีรูที่
ทำด้วยลวดสำหรับร้อยเชือก ด้านในมีถาดรอง ๑ ชั้น

ภ. ช้างหมอบ แกะสลักจากหินทราย ขาหักชำรุดเป็นบางส่วน

ม. อุบ (แอ็บยา) มีลักษณะเป็นทรงกลมรอบขอบก้นปั้นรักลายที่ต้งโดยรอบ เหนือขึ้นไปเป็นลายดอกไม้ในวงโค้งแบบเดียวกันโดยรอบ ส่วนฝาย่อส่วนเป็นชั้น ๆ

ย. ชุ่มพระพุทธรูป เคลือบสีเทาเป็นเจดีย์ทรงกลม ยอดแหลม ด้านหน้าเจาะเป็นชุ่ม เรือนแก้ว เพื่อใช้สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปด้านใน ส่วนยอดสุดปั้นและมีรอยร้าว ๑ เส้นจากยอดสุด มาถึงยอดชุ่มเรือนแก้ว ขอบชุ่มเรือนแก้วข้างหนึ่งปิ่น^{๓๑}

^{๓๑} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

การอนุรักษ์โบราณวัตถุ ซึ่งมีวิธีการในการอนุรักษ์ดังนี้คือ

๑. ลงทะเบียนของที่จะอนุรักษ์ทุกชิ้นว่าเป็นอะไร ชำรุดอย่างไร ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้จะมีหมายเลขและทะเบียนประวัติ

๒. การทำความสะอาดและกำจัดสนิมอันตราย

๓. กำจัดคราบไขมันบนผิววัตถุ โดยนำวัตถุแช่สารเคมี

๔. แช่โบราณวัตถุในสารละลายเบนโซโทรอะโซล (benzotriazol) ในภาชนะที่เป็นสุญญากาศ

๕. เคลือบผิววัตถุด้วยสารป้องกันความชื้น เช่น สารละลายของพาราลอยด์ (paraloid) เป็นต้น^{๓๒}

หน่วยราชการที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์โบราณสถาน และโบราณวัตถุในประเทศไทย คือ กรมศิลปากร ได้วางระเบียบ ว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ ไว้ดังนี้

"ข้อ ๔. ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ต้องปฏิบัติดังนี้^{๓๓}

(๔.๑) ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถาน ทั้งด้านประวัติการก่อสร้าง การอนุรักษ์ ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสารบันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบการพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อไป

(๔.๒) ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่า โบราณสถานนั้น มีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม ฯลฯ เป็นต้น และวางแผนรักษาคุณค่า และความสำคัญ ที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่า และความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย^{๓๔}

(๔.๓) พิจารณาก่อนว่า โบราณสถานนั้น ๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่เพียงใด หากได้ถูกแก้ไข และส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้น ทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาเรื่องสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม

ข้อ ๕. การอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ก็ตาม จะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์ และสิ่งแวดล้อม โดยรอบโบราณสถานนั้นด้วย สิ่งใดที่จะทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ ให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย

ข้อ ๖. โบราณสถานที่มีการอนุรักษ์ โดยมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่า ได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลาานเท่าใด การอนุรักษ์ใหม่ที่จะทำนี้ ไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่

^{๓๒} สัมภาษณ์, นางสาวณิกานต์ วรธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔

^{๓๓} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๖๕.

^{๓๔} สัมภาษณ์, นายสายัญ วงศ์เงิน, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๔.

เหมาะสมที่สุด ที่เป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่า และความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องทำเป็นหลักฐาน แสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไข จะด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสารเขียนแบบไว้ ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้^{๓๕}

ข้อ ๗. โบราณสถานที่มีคุณค่า ความสำคัญเยี่ยมยอด ควรทำแต่เพียงเสริมความมั่นคงแข็งแรง หรือสงวนรักษาไว้เท่านั้น

ข้อ ๘. การนำวิธีการ และเทคนิคฉบับใหม่มาใช้ในงานอนุรักษ์ เพื่อความมั่นคงแข็งแรง จะต้องมีการศึกษา และทดลอง จนได้ผลเป็นที่พอใจแล้ว จึงจะนำมาใช้ได้ โดยไม่ทำให้โบราณสถานนั้น เสื่อมคุณค่าไป

ข้อ ๙. การต่อเติม เพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน ทำเท่าที่จำเป็น ให้ดูเรียบง่าย และมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ ๑๐. ในกรณีที่จำเป็นจะต้องทำขึ้นส่วนของโบราณสถานที่ขาดหายไปขึ้นใหม่ เพื่อรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม และให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้น สามารถดำเนินการได้ต่อไป การทำขึ้นส่วนขึ้นใหม่นั้น อาจทำได้โดยวิธีการออกแบบ ที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า เป็นการทำขึ้นใหม่ จะด้วยวิธีการใช้วัสดุต่าง ๆ กัน การใช้สีต่างกัน หรือการทำพื้นผิวให้ต่างกับของเดิมก็ได้ แต่ต้องเป็นไปในลักษณะที่มีความผสมกลมกลืนกับของเดิม^{๓๖}

ข้อ ๑๑. การอนุรักษ์ขึ้นส่วนที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดทางจิตรกรรม ประติมากรรม และโบราณวัตถุ ซึ่งติดหรืออยู่ประจำโบราณสถานนั้น ๆ ทำได้แต่เพียงการสงวนรักษา หรือเพิ่มความมั่นคงแข็งแรงขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อคงคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด ยกเว้นปูชนียวัตถุที่มีการเคารพบูชา สืบเนื่องมาโดยตลอด และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการแล้ว

ข้อ ๑๒. ซากโบราณสถานควรอนุรักษ์ โดยการรวบรวมขึ้นส่วนต่าง ๆ ที่มีผู้มาประกอบขึ้นไว้ให้เหมือนเดิม หรืออาจจะเป็นเพียงการรวบรวมขึ้นส่วนต่าง ๆ มาประกอบขึ้นไว้เป็นบางส่วน สำหรับขึ้นส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งจำเป็นในการสงวนรักษานั้น ก็อาจทำเพิ่มขึ้นใหม่ได้^{๓๗}

ข้อ ๑๓. การอนุรักษ์ซากโบราณสถาน ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีนั้น ทำได้โดยรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังการขุดแต่ง แต่ต้องป้องกันมิให้เสียหายต่อไป ด้วยวิธีที่ไม่ทำให้โบราณสถานเสียคุณค่า

ข้อ ๑๔. โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้ โดยไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง ลักษณะ สี และทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้น หหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป

ข้อ ๑๕. เพื่อป้องกันมิให้ขึ้นส่วนของโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งรวมถึงประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรม จะต้องนำขึ้นส่วนนั้นมาเก็บรักษาไว้ในสถานที่อันปลอดภัย

^{๓๕} สัมภาษณ์, นายปรกรณ์ สุริวรรณ, นายอำเภอเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๓๖} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๓๗} สัมภาษณ์, นางสาวธนิกานต์ วรรณธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔

และถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งทำแบบจำลองให้เหมือนของเดิม ไปประกอบไว้ในที่โบราณสถานนั้นแทน ซึ่งวิธีการนี้จะปฏิบัติได้ก็ต่อเมื่อ ไม่สามารถรักษาได้โดยวิธีอื่นแล้ว^{๓๘}

ข้อ ๑๖. โบราณสถานใด ที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ จะกระทำการอนุรักษ์ โดยการเสริมสร้าง หรือต่อเติมสิ่งที่จำเป็นขึ้นใหม่ก็ได้ เพื่อความเหมาะสม ทั้งนี้ ไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้เหมือนของเดิมทีเดียว แต่สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้น จะต้องมิลักษณะกลมกลืน และไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ

ข้อ ๑๗. โบราณสถานต่าง ๆ ทั้งที่ขึ้นทะเบียนแล้ว และยังไม่ขึ้นทะเบียน จะต้องมีการบำรุงรักษาไว้ ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรง สวยงามอยู่เสมอ

ข้อ ๑๘. กรณีที่โบราณสถานใดมีสภาพชำรุดทรุดโทรม อาจจะเป็นอันตราย การดำเนินการในเบื้องต้น ควรใช้มาตรการอันเหมาะสม ทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

ข้อ ๑๙. ในบางกรณีจะต้องดำเนินการติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยราชการอื่น ๆ หรือสถาบันเอกชน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติ

ข้อ ๒๐. งานทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ หรือการขุดค้น จะต้องทำรายงานในรูปของการวิเคราะห์ และวิจัย โดยมีภาพประกอบ ซึ่งเป็นภาพถ่ายเส้น และภาพถ่าย และจะต้องรายงานสิ่งที่ได้ปฏิบัติทุกขั้นตอนโดยละเอียด เช่น งานแผ้วถาง การจัดบริเวณงาน เสริมความมั่นคงขึ้นส่วนต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น และการบันทึกรายงานนี้ จะต้องเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ^{๓๙}

ข้อ ๒๑. ให้อธิบดีกรมศิลปากร รักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้

ส่วนระเบียบ หรือหลักการในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ นั้น ไม่มีประกาศเป็นเอกเทศ คงอนุโลมให้ใช้ระเบียบข้อ ๑๐. และ ๑๑. ของระเบียบการอนุรักษ์โบราณสถานข้างต้นไปพลางก่อน ขอให้ดูหลักการดังกล่าวที่เป็นสากลเปรียบเทียบกับอดีต จะเห็นว่า เป็นไปในทำนองเดียวกัน

ในเรื่องการปฏิสังขรณ์โบราณสถาน ราชบัณฑิตยสภาใครจะให้เทศาภิบาลคอยสอดส่องในความ ๓ ข้อ ที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ ^{๔๐}

ข้อ ๑. ถ้ามีผู้ศรัทธาจะปฏิสังขรณ์โบราณสถานที่สำคัญ ขอให้ชี้แจงแก่เขา ให้ทำตามแบบเดิม อย่าให้เปลี่ยนแปลงรูปร่าง และลวดลายไปเป็นอย่างอื่นเอาตามชอบใจ

ข้อ ๒. อย่าให้รื้อทำลายโบราณสถานที่สำคัญ เพื่อจะสร้างของใหม่ขึ้นแทน ข้อนี้มีเรื่องตัวอย่างจะยกมาแสดง เช่น ที่วัดพลับพลาชัย เมืองเพชรบุรี เดิมทีโบสถ์โบราณที่หน้าบันปั้นปูนเป็นภาพเรื่องพระพุทธประวัติ เมื่อเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ งามน่าดูยิ่งนัก ใครๆ ไปเมืองเพชรบุรี แม้ที่สุดจน สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็เสด็จไปยังวัดพลับพลาชัย เพื่อไปชมรูปภาพ ที่หน้าบันนั้น ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ เกิดไฟไหม้ เมืองเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ วัดพลับพลาชัย ถูกไฟไหม้ด้วย แต่ผนัง

^{๓๘} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๓๙} สัมภาษณ์, นายปรภณ สุริวรรณ, นายอำเภอเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๔๐} สัมภาษณ์, นางสาวนิทานต์ วรรณมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

โบสถ์กับรูปปั้นที่หน้าบันยังคงอยู่ ถึงสมัยนั้นข้าพเจ้าออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสียแล้ว แต่เผอิญมีกิจไปเมืองเพชรบุรี ก็ไปที่วัดพลับพลาชัยตามเคย ไปได้ความว่า พวกชาวเมืองกำลังเรียวกันจะปฏิสังขรณ์ หัวหน้าทายกคนหนึ่งบอกข้าพเจ้าว่า โบสถ์เดิมเล็กนัก เขาคิดจะรื้อลง ทำใหม่ให้ใหญ่โตกว่าเก่า ข้าพเจ้าได้ตักเตือนว่า โบสถ์เดิมนั้น มีลายปั้นที่หน้าบันเป็นสิริของวัด ไม่ควรจรรื้อลงทำใหม่ ถ้าประสงค์จะมีโบสถ์ให้ใหญ่โต ก็ควรสร้างโบสถ์ใหม่ เอาโบสถ์เดิมไว้เป็นวิหาร ข้าพเจ้าสำคัญว่า เขาจะเชื่อ ก็วางใจ ต่อมาจึงทราบว่ามีผู้ถือตัวว่า เป็นช่างคนหนึ่ง เข้าไปขึ้นรับว่า จะปั้นรูปที่หน้าบัน มีให้ผิดเพี้ยนของเดิมได้ พวกทายกกับพระสงฆ์หลงเชื่อ ก็ให้รื้อโบสถ์เดิมลง สร้างใหม่ด้วยเห็นว่า จะเปลืองน้อย รูปภาพของเดิมก็เลยพลอยสูญ และเลยไม่มีใครชอบไปดูวัดพลับพลาชัยเหมือนแต่ก่อน เพราะภาพที่ปั้นขึ้นแทนเลวทรามรำคาญตา ไม่น่าดู ลากพระสงฆ์วัดนั้น ก็เห็นจะพลอยตกไปด้วย^{๔๑}

ข้อ ๓. วัดโบราณที่ทำการปฏิสังขรณ์นั้น มักมีผู้ศรัทธาสร้างสิ่งต่างๆ เพิ่มเติมของโบราณดังเช่น สร้างพระเจดีย์ขนาดย่อมๆ ขึ้น บรรจุนิเวศน์ของญาติวงศ์ เป็นต้น ของที่สร้างเพิ่มเติมเช่นว่านี้ไม่ควรจะสร้างขึ้นในอุปการะใกล้ชิดกับของโบราณที่ดั้งเดิม ด้วยอาจพาให้ของโบราณเสียหาย และไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้สร้าง เพราะฉะนั้นควรจะให้กะที่ไว้เสียส่วนหนึ่งในบริเวณวัดนั้น สำหรับให้สร้างของใหม่ ของนั้นจะได้อยู่ถาวรสมปรารถนาของผู้สร้าง การปฏิสังขรณ์วัด ย่อมมีผู้เป็นหัวหน้าอำนวยการ และมักเป็นพระภิกษุ ขอให้เทศาภิบาลชี้แจงข้อที่ควรระวัง ให้ทราบเสียแต่ก่อนลงมือปฏิสังขรณ์ ถ้าสงสัย หรือขัดข้องอย่างไร ก็ควรรีบบอกมา ให้ราชบัณฑิตยสภาทราบ จะได้ป้องกันหรือเกื้อหนุน ให้ทันการ ความเช่นนี้มีตัวอย่างจะยกมาแสดง เมื่อสักสองปีมาแล้ว มีผู้ศรัทธาจะปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุหริภุชชัย ที่เมืองลำพูน เห็นว่าแผ่นทองแดงที่หุ้มพระมหาธาตุมีชำรุดอยู่มาก จะขอลอกแผ่นทองแดงเสีย และใช้ใบกปูนซีเมนต์แทน เจ้าพระยามุขมนตรี เมื่อยังเป็นพระยาราชกุล สมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพ บอกมาหาหรือราชบัณฑิตยสภา ห้ามไว้ทัน แผ่นทองแดงของโบราณอันมีชื่อผู้ถวายจารึกอยู่โดยมาก จึงมิได้สูญเสีย...^{๔๒}

จะเห็นได้ว่า หลักการส่วนใหญ่ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงไปก็มากนัก ที่ต่างกันจึงเป็นเพียงรายละเอียดที่เพิ่มขึ้น เพราะสมัยก่อนยังไม่มีวิชาการอนุรักษ์ (ศิลปกรรม/ศิลปวัฒนธรรม) ตัวอย่างที่ลอกมาเป็นอุทาหรณ์ จึงอาจเป็นเพียงข้อสังเกต และสำนึก ซึ่งเกิดจากการผูกพันกับมรดกวัฒนธรรมของท่านเหล่านั้น ซึ่งบังเอิญเหลือเกิน ที่พ้องกับแนวคิดในปัจจุบัน^{๔๓}

ประโยชน์ของโบราณสถานและโบราณวัตถุ

กระแสพระราชดำริสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และความคิดเห็นของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล เกี่ยวกับประโยชน์ของโบราณสถาน และโบราณวัตถุ สรุปได้ดังนี้

๑. แสดงความเป็นมาของประเทศ

^{๔๑} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๔๒} สัมภาษณ์, นางสาวธนิกานต์ วรรณธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๔๓} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการอนุรักษ์ พื้นฟู สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๖๕.

๒. เป็นเกียรติและความภาคภูมิใจของคนในชาติ
๓. เป็นสิ่งที่โยงเหตุการณ์ในอดีต และปัจจุบันเข้าด้วยกัน
๔. เป็นสิ่งที่ใช้อบรมจิตใจของคนในชาติได้^{๔๔}

นั่นเป็นทัศนะของพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นนักพัฒนาเต็มพระองค์ ต่อการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติ เมื่อเกือบ ๓๐ ปีมาแล้ว ในขณะที่พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งยังใช้กันมาจนทุกวันนี้ ไม่ได้แสดงเจตนารมณ์ของกฎหมายให้ชัดเจน อย่างที่ปรากฏในพระราชดำรัสเลยว่า โบราณสถาน และโบราณวัตถุสำคัญอย่างไร จึงต้องช่วยกันอนุรักษ์ และการอนุรักษ์นั้น เป็นหน้าที่ของประชาชนทั่วไปด้วยหรือไม่ เหมือนที่กฎหมายคุ้มครองสมบัติวัฒนธรรม ของประเทศอื่นบางประเทศ เขาระบุไว้ ในปัจจุบันเมื่อทรัพยากรของโลกเหลือน้อยลง และวิชาการก้าวหน้าขึ้น สิ่งที่เคยคิดกันว่า มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ และอาจดีกว่า "สินค้า" บางประเภทด้วยซ้ำไป เพราะมีระยะเวลาใช้ประโยชน์ ที่เรียกกันว่า ชีวิตทางเศรษฐกิจ ยาวนานกว่าสินค้าประเภทอื่น ๆ ตัวอย่างการสร้างสาธารณูปโภคบางอย่าง เช่น เขื่อน ซึ่งอาจต้องลงทุนหลายพันหลายหมื่นล้านในการก่อสร้าง และบำรุงรักษา ให้ใช้งานได้ไปตลอดชีวิตของมัน ประมาณ ๑๐๐-๒๐๐ ปี ในขณะที่โบราณวัตถุและโบราณสถาน มีอายุใช้งานได้เกือบตลอดไป ดังจะเห็นได้ว่า บางสถานที่ และวัตถุบางชิ้น มีอายุหลายร้อย ถึงหลายแสนปีมาแล้ว

ประเทศต่าง ๆ เกือบทั่วโลก ได้หันมาฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของประเทศ เป็นเกียรติและความภาคภูมิใจ ไม่ให้ประเทศอื่นๆ ดูถูกว่า เป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน เพราะไม่มีประวัติศาสตร์ของตนเอง และเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ด้วยการจัดการโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ให้เป็นธุรกิจอย่างหนึ่ง คือ "การท่องเที่ยววัฒนธรรม" ทำรายได้ให้แก่ท้องถิ่นที่มีมรดกวัฒนธรรมดังกล่าว และแก่ประเทศชาติโดยส่วนรวมเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะเหตุว่าการคมนาคมในโลกปัจจุบันดีมาก การติดต่อกันและกันสะดวกขึ้น รสนิยมในเรื่องเครื่องอุปโภคบริโภค จึงคล้าย ๆ กัน แต่มีสิ่งของประเภทเดียวที่ไม่เหมือนกันก็คือ "มรดกวัฒนธรรม" ที่แสดงเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศ จึงเป็น "สินค้า" ที่ดึงดูดคนให้เข้าไปเยี่ยมชม^{๔๕}

โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็น "สินค้า" ที่มีคุณสมบัติล้ำเลิศกว่าสินค้าประเภทอื่น ๆ เพราะเราจัดการให้คนจ่ายเงิน "ซื้อ" ความรู้อย่างเดียว เขาไม่ได้เอาตัวสินค้าไปด้วย ธุรกิจประเภทนี้จึงเป็นธุรกิจที่ทำรายได้เหนือกว่าธุรกิจประเภทอื่นๆ เพราะไม่ได้เบียดบังเอาโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมบัติของคนทุกคนในชาติไปขาย เอารายได้เป็นของตัวเอง อย่างธุรกิจค้าโบราณวัตถุที่ทำกันเป็นล่ำเป็นสัน ทั้งถูกกฎหมาย และผิดกฎหมาย อย่างทุกวันนี้^{๔๖}

รายได้จากการท่องเที่ยววัฒนธรรมมาจากกิจกรรมหลายอย่าง ไม่ใช่ค่าเข้าชมอย่างเดียว แต่เป็นค่าอาหาร ค่าพาหนะเดินทาง ค่าพักรแรม ค่าซื้อของที่ระลึก และค่าบริการต่างๆ ซึ่งรวมแล้วนักท่องเที่ยวแต่ละคนจะต้องใช้จ่ายไม่น้อยเลย แต่ละประเทศจึงระดมปรับปรุงโบราณสถาน ให้เป็น

^{๔๔} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๔๕} สัมภาษณ์, นางสาวณิกานต์ วรรณธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๔๖} สัมภาษณ์, นางสาวณิกานต์ วรรณธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

แหล่งท่องเที่ยวแบบอุทยานประวัติศาสตร์บ้าง หรือเป็นโบราณสถานโดด ๆ บ้าง จนเกิดปัญหาขึ้นในหลายประเทศที่ดำเนินการไป โดยที่ยังไม่มีความพร้อม ทั้งด้านบุคลากร และงบประมาณ ตลอดจนหลักการ และแนวทาง เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งต้องฝึกฝนเล่าเรียนให้เข้าใจอ่องแท้ก่อน ความไม่พร้อมทำให้โบราณสถานหลายแห่ง กลายเป็นปัจจุบันสถานไปอย่างน่าเสียดาย

๒. รูปแบบการอนุรักษ์พิพิธภัณฑสถานเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน ก่อตั้งขึ้นในปี พุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติประจำแหล่งโบราณคดีเมืองเชียงแสน ทำหน้าที่ในการเก็บรักษาและจัดแสดง โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่ได้จากการสำรวจ ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานในเขตเมืองโบราณเชียงแสน ตลอดจนพื้นที่อื่น ๆ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ สู่อสาธารณชน โดยเป็นหน่วยงานในกำกับของกรมศิลปากร^{๔๗}

การจัดแสดงภายใน มุ่งเน้นการนำเสนอหลักฐานและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการตั้งหลักแหล่งของชุมชน ตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ เรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ อาทิเช่น เครื่องมือหินกะเทาะ และเครื่องมือหินขัด ที่พบในบริเวณริมแม่น้ำโขง มีอายุราว ๑๓,๐๐๐-๑,๐๐๐ B.C. ซึ่งแยกออกเป็นสังคมล่าสัตว์ และสังคมเกษตรกรรม จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ที่พบหลักฐานตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา จำนวนมาก เช่น พระพุทธรูป ชิ้นส่วนประติมากรรมปูนปั้นประดับศาสนสถาน และศิลปจารึกที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษ ๒๑-๒๒ พื้นที่การจัดแสดงช่วงหลัง นำเสนอเรื่องราวของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองเชียงแสนและใกล้เคียง เช่น ชาวไทยวน ไทลื้อ อาข่า และเมี่ยน เป็นต้น^{๔๘}

^{๔๗} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการอนุรักษ์ พื้นที่ สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑, หน้า ๖๕.

^{๔๘} สัมภาษณ์, นายประจัญ ปรัชญ์สกุล, ผู้อำนวยการจังหวัดเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

โบราณศิลปวัตถุชิ้นเอก ได้แก่ พระพุทธรูปศิลปะล้านนาที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๒๓ ที่มีความงดงามและแสดงถึงเทคโนโลยีการหล่อโลหะของช่างในสมัยโบราณ เช่น พระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ จะใช้วิธีหล่อแยกส่วน แล้วนำมาประกอบเข้าด้วยกัน ก่อนทำการตกแต่งด้วยกรรมวิธีลงรักปิดทองจารึกที่มีเนื้อหากล่าวถึงการอุทิศถวายที่ดิน คน เงิน ทอง ให้วัดเก็บเกี่ยวผลประโยชน์และใช้แรงงาน เพื่อเป็นพุทธบูชาและสืบพระพุทธศาสนาที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ จารึกด้วยอักษรล้านนา

ชิ้นส่วนประติมากรรมปูนปั้นจากแหล่งโบราณคดีวัดป่าสัก สร้างในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๒ เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าเมืองเชียงใหม่ได้รับอิทธิพลรูปแบบทางศิลปกรรมจากอาณาจักรพุกาม อาณาจักรสุโขทัย แคว้นทริภุญไชย หรือจีน มาปรับปรุงจนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และมีความหมายทางปรัชญา เช่น ประติมากรรมรูปหน้ากาล เป็นสัญลักษณ์ของกาลเวลาที่กัดกินทุกอย่าง แม้แต่ตัวเอง นอกจากนั้น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงแสน ยังให้บริการแก่สาธารณชน ในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น การจัดอบรมศิลปะสำหรับเยาวชน การฝึกอบรมเยาวชนให้มีความรู้ในเรื่องของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จัดนิทรรศการพิเศษ และการดูแลโบราณศิลปวัตถุที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้เป็นสมบัติของชาติแต่อยู่ในความดูแลครอบครองของวัดและเอกชนในเขตพื้นที่จังหวัด เชียงรายอีกด้วย^{๔๔}

ก. วัดป่าสัก

^{๔๔} สัมภาษณ์, พระครูจิริอินทโสภาส, รองเจ้าคณะอำเภอเชียงแสน, ๒ เมษายน ๒๕๖๔.

ตั้งอยู่ด้านนอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ทางด้านทิศตะวันตกมีหลักฐานปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ว่าวัดป่าสักสร้างขึ้นขณะพญาแสนภูสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่เสร็จสิ้นแล้ว ๔ ปีสันนิษฐานว่าอยู่ในปี พุทธศักราช ๑๘๗๕ ได้มีภิกษุมาจากเมืองปาฏลิสูทรนำพระบรมสารีริกธาตุกระดูกตมุด้านขวามาถวาย พญาแสนภูจึงโปรดฯ ให้สร้างพระอารามขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ที่นอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ทางด้านทิศตะวันตก เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุให้ปลุกต้นสักแวดล้อมพระอารามไว้ ๓๐๐ ต้น ทรงแต่งตั้งภิกษุที่นำพระบรมสารีริกธาตุมาถวายเป็นพระพุทโฆษาจารย์ปลุกกุฏิเสนาสนะ อยู่ในวัดป่าสัก โบราณสถานสำคัญของวัดป่าสัก ได้แก่ เจดีย์ประธาน ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอด มียอด ๕ ยอด ลวดลายปูนปั้นที่วัดป่าสักได้รับการยอมรับในเรื่องความงดงามมีการประดับลวดลายปูนปั้นรูปครุฑ กิณี และลายกนก ลวดลายดอกไม้ที่สะท้อนอิทธิพลศิลปะจีน เช่น ลายเมฆ ลายช่องกระจก ลายบัวมีมีไส้ ลายดอกโบตั๋น และลายกลีบบัวขนาดใหญ่ เรียกว่าบัวพันยักษ์ ที่เปรียบเทียบกับลายกลีบบัวของศิลปะอินเดียสมัยปาละ^{๕๐}

ข. วัดเจดีย์หลวง

ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่ เดิมเรียกว่าวัดพระหลวง ตำนานกล่าวว่าภายหลังจากเสร็จสิ้นพระราชภารกิจในการสร้างกำแพงเมืองเชียงใหม่ พญาแสนภูทรงสร้างเจดีย์องค์ใหม่ครอบไปบนเจดีย์ที่สร้างขึ้นโดยพญาศิริธรรมมโศกราชในวัดพระหลวงหลังจากนั้นอีก ๓ ปี ทรงเล็งเห็นว่าวัดพระหลวงเป็นวัดสำคัญที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุกระดูกหน้าอกของพระพุทธเจ้าจึงโปรดฯ ให้สร้างพระวิหารวัดพระหลวง กว้าง ๘ วา ยาว ๑๗ วา และเจดีย์สูง ๒๙ วา จากนั้นชินกาลมาลีปกรณ์ระบุว่ามีการบูรณะเจดีย์หลวง ในปี พุทธศักราช ๒๐๕๘ ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว โดยโปรดฯ ให้ขุดฐานเจดีย์ใหญ่ในมหาวิหารกลางเมืองเชียงใหม่ แล้วให้ก่อเจดีย์องค์ใหม่ ฐานกว้าง ๑๕ วา ๒๕ วา^{๕๑}

^{๕๐} สัมภาษณ์, นายประจัญ ปรัชญ์สกุล, ผู้อำนวยการจังหวัดเชียงใหม่, ๑ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๕๑} สัมภาษณ์, พระครูพิศาลธรรมาทร, เจ้าคณะอำเภอเชียงใหม่, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๔.

ค. กำแพงเมืองเชียงแสน

เอกสารประวัติศาสตร์ระบุว่าราว พุทธศักราช ๑๘๗๑ พญาแสนภูทรงฟื้นฟูเมืองรอยเก่าริมแม่น้ำโขงด้านทิศตะวันตก โดยโปรดฯ ให้ขุดคูเมืองด้านทิศเหนือ ทิศตะวันตกและทิศใต้ เว้นทิศตะวันออกเอาแม่น้ำโขงเป็นเขตแดน ก่อกำแพงเมืองทั้ง ๔ ด้าน มีประตู ๑๑ ประตู ปัจจุบันเหลือหลักฐานกำแพงเมืองด้านทิศเหนือยาว ๙๕๐ เมตร ไม่ปรากฏหลักฐานแนวกำแพงด้านทิศตะวันออก สันนิษฐานว่าถูกแม่น้ำโขงกัดเซาะพังทลายไป^{๕๒}

ปัจจุบัน กำแพงเมืองเชียงแสนเหลือหลักฐานป้อมปากประตู ๕ แห่ง คือ ป้อมปากประตูนางเซ็ง ป้อมปากประตูหนองมุต ป้อมปากประตูเชียงแสนหรือป่าสัก ป้อมปากประตูทัพม่าน และ ป้อมปากประตูดินขอ เนื้อที่ภายในกำแพงเมืองเชียงแสนราว ๒.๕ ตารางกิโลเมตร จากการขุดค้นทางโบราณคดีที่กำแพงเมือง เชียงแสน พบหลักฐานดังนี้

กำแพงเมืองสมัยที่ ๑ พบแนวกำแพงก่ออิฐอยู่ภายในกำแพงเมืองเชียงแสนสมัยที่ ๒

กำแพงเมืองสมัยที่ ๒ สร้างครอบทับกำแพงเมืองสมัยที่ ๑ โดยนำดินจากการขุดลอกคูเมืองพูนทับตัวกำแพงสมัยที่ ๑ จากนั้นจึงก่อกำแพงอิฐครอบไว้อีกชั้นหนึ่ง กำแพงเมืองสมัยที่ ๒ มีลักษณะพิเศษ คือ ผนังกำแพงด้านในเมืองก่ออิฐเป็นชั้นบันได รั้งกับพื้นเชิงเทินบนกำแพง ซึ่งมีประโยชน์ในการขนถ่ายกำลังทหารที่ประจำอยู่บนเชิงเทิน และเพื่อมิให้ดินที่เป็นโครงการแกนในกำแพงถูกชะล้างทำลายด้วยฝนหรือสิ่งอื่น ๆ ส่วนกำแพง (เสมา) มีการสร้างและซ่อมแซมหลายครั้ง จึงมีรูปแบบหลากหลายสะท้อนถึงการใช้งานที่ยาวนาน ผ่านศึกสงคราม รูปแบบของส่วนกำแพงจำแนกได้ถึง ๑๑ แบบ เอกสารประวัติศาสตร์กล่าวว่าพญาแสนภูทรงฟื้นฟูเมืองรอยโดยสร้างกำแพงเมื่อพุทธศักราช ๑๘๗๑ จากการขุดค้นทางโบราณคดีในปี พุทธศักราช ๒๕๔๓ มีการนำอิฐของกำแพง

^{๕๒} สัมภาษณ์, นายประจัญ ปรัชญ์สกุล, ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

เมืองเชียงแสนไปหาค่าอายุด้วยวิธีเทอร์โมลูมิเนสเซนส์ (TL:Thermoluminescence) ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ค่าอายุดินและอิฐของกำแพงเมืองเชียงแสนสมัยที่ ๑ ที่ ๑,๔๐๐-๑,๖๐๐ ปีมาแล้ว (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๒) และกำแพงเมืองเชียงแสนสมัยที่ ๑ เกิดขึ้นในช่วงรอยต่อระหว่างยุคก่อนประวัติศาสตร์กับยุคประวัติศาสตร์^{๕๓}

กำแพงเมืองสมัยที่ ๑ คงถูกใช้ประโยชน์ในแง่การชลประทานส่วนกำแพงสมัยที่ ๒ ถูกสร้างเพื่อประโยชน์ทางการทหาร การรับศึกสงครามเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การกำหนดค่าอายุดินและอิฐของกำแพงเมืองเชียงแสนความได้รับการทดสอบอีกหลายครั้งเพื่อหาค่ามาตรฐาน จากการขุดค้นแต่งกำแพงเมืองเชียงแสนพบโบราณวัตถุที่เป็นชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรมปะปนอยู่ด้วยเป็นไปได้ว่าในช่วงสงครามอาจมีการนำอิฐจากศาสนสถานมาซ่อมแซมกำแพงเมือง^{๕๔}

หน้ากาล คือ ชิ้นส่วนประติมากรรมปูนปั้นประดับส่วนซุ้มจรณะนำเจดีย์ประธานวัดป่าสัก ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน หน้ากาลหรือเกียรติมูขมิที่มาจากตำนานเทพเจ้าฮินดู อสุรชลันธรต้องการฤทธิ์ปราบสามโลก จึงบำเพ็ญภาวนาขอพรจากพระศิวะ ซึ่งพระศิวะก็โปรดประทานให้ตามต้องการ เมื่อได้พรจากพระศิวะ อสุรชลันธรจึงอาละวาดไปทั้งสามโลก ไม่มีใครปราบได้ ด้วยความกำเริบใจ อสุรชลันธรจึงให้ราหูไปทูลพระศิวะให้มาต่อสู้อัน หากพระศิวะพ่ายแพ้จะต้องยกพระนางอุมาแม่เหสีของพระศิวะให้แก่อสุรชลันธร เมื่อพระศิวะทราบความจากราหู ก็บังเกิดความพิโรธขมวดพระขนง (คิ้ว) ทั้นใดนั้นเองอสุรชลันธรก็บังเกิดขึ้นจากหว่างพระขนง เมื่อบังเกิดขึ้นแล้ว อสุรชลันทรหิวโหยเกิดระงับจึงทูลถามพระศิวะขอของกิน พระองค์จึงให้อสุรชลันทรกินตัวเอง อสุรชลันทรก็กินตนเองด้วยความหิวโหย พระศิวะเห็นดังนั้นจึงเวทนา จึงให้พระอสุรชลันทรประจําศาสนสถานของพระศิวะ^{๕๕}

การนำหน้ากาลมาประดับพุทธสถาน สันนิษฐานว่าล้านนาได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบศิลปะมาจากพุกาม ซึ่งมีการประดับหน้ากาลไว้ตามส่วนประกอบสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา นอกจากนั้นหน้ากาลยังเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่ากาลเวลานั้นก่อกินทุกอย่างแม้แต่ตัวเอง

เมืองโบราณในพื้นที่

พื้นที่ใกล้เคียงเมืองเชียงแสน ทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง ปรากฏร่องรอยเมืองโบราณหลายแห่งดังต่อไปนี้

๑. เมืองโบราณเรียกว่าเวียงเชียงเมียง ตั้งอยู่ในพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำ ห่างจากเมืองเชียงแสนไปทางทิศเหนือ ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร มีวัดพระธาตุภูเข้าเป็นโบราณสถานสำคัญ
๒. เมืองโบราณเชียงแสน
๓. เมืองโบราณริมฝั่งแม่น้ำโขง บนแผ่นดินลาวตรงกันข้ามเมืองเชียงแสนน้อย ปัจจุบันถูกเรียกว่าเมืองสุวรรณโคคมคำ

^{๕๓} สัมภาษณ์, นางสาวณิกานต์ วรรณมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๕๔} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๕๕} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

๔. เมืองโบราณเชียงแสนน้อย ห่างจากเมืองเชียงแสนไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๘ กิโลเมตร ชิงกาลมาลีปกรณ์กล่าวว่า เมืองเชียงแสนน้อยเป็นเมืองที่พญาแสนภูประทับอยู่ระหว่างทรงฟื้นฟูเมืองเชียงแสนโบราณสถานสำคัญในพื้นที่ ได้แก่ โบราณสถานพระธาตุสองพี่น้อง

๕. ทะเลสาบเชียงแสน พื้นที่ชุ่มน้ำโลก ตำนานระบุว่าพื้นที่นี้เคยเป็นที่ตั้งเมืองโบราณก่อนเมืองเชียงแสน ชื่อเมืองโยนกนาคพันธุ์สิงหนวัติ^{๕๖}

๓. รูปแบบการจัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วยดังนี้คือ

๓.๑ การจัดทำแผนงาน/โครงการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัด สำนักงานจังหวัด คณะอนุกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าระดับเมือง องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลองค์การบริหารส่วนตำบล และ ชุมชนที่อาศัย อยู่ภายในเมืองเก่า ชุมชน กลุ่มสังคม และประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเก่า โดยทำเป็นตัวอย่างโครงการขนาดใหญ่ ที่ใช้งบประมาณของรัฐในการอนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการเมืองเก่า เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย อย่างยั่งยืน^{๕๗}

๓.๒ กิจกรรมการไหว้พระ ๙ วัดล้านนาในเชียงแสน การไหว้พระเป็นกิจกรรมที่การแสดงออกถึงความศรัทธาและความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน เพื่อความเป็นสิริมงคลและความก้าวหน้าในชีวิต อีกทั้งยังมีความเชื่อว่า หากขอพรอันใดแล้วอันสงสของการไหว้พระจะดลบันดาลให้สมประสงค์ตามพรที่ขอนั้น คดีการไหว้พระ ๙ วัด จึงมีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้ เลข ๙ ยังพ้องกับ คำว่า “ก้าว” หมายถึง ความก้าวหน้า เพิ่มพูนทั้งความมั่นคงของชีวิต ทรัพย์สิน ชื่อเสียง และเป็นที่ยึดใคร่ของคนทั่วไป^{๕๘}

๓.๓ กิจกรรมการจัดประกวดภาพถ่าย ภาพวาด คำขวัญ ตราสัญลักษณ์ ที่เกี่ยวกับเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ลักษณะกิจกรรมเป็นการจัดประกวด ไม่ว่าจะ เป็นภาพวาด ภาพถ่าย ตราสัญลักษณ์ (Logo) คำขวัญ สโลแกน เรียงความ ร้อยแก้ว ร้อยกรอง เว็บไซต์ (Web site) โปสเตอร์ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของเมืองเก่าหรือพื้นที่ส่วนต่างๆ ในเขตเมืองเก่า ในเรื่องราว แง่มุม หรือมุมมองต่างๆ เช่น สิ่งที่แสดงหรือบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ วิถีชีวิต และความ เป็นเมืองเชียงแสน ทั้งในยุคปัจจุบันหรือย้อนรอยอดีต เป็นต้น ทั้งนี้ เรื่องราวหรือประเด็นของการ ประกวดขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้จัดกิจกรรม ส่วนกลุ่มคนเป้าหมายของการจัดกิจกรรม มีทั้งกลุ่มคนเป้าหมายเฉพาะกลุ่ม หรือกลุ่มคนเป้าหมายที่ความหลากหลาย ทั้งเด็ก เยาวชน นิสิต นักศึกษา และบุคคลอื่นๆ ทั่วไป โดยมีเงินรางวัล เกียรติบัตร โล่ หรืออื่นๆ มอบให้ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้สนใจ เข้าร่วมกิจกรรม^{๕๙}

^{๕๖} สัมภาษณ์, นางสาวณิกานต์ วรธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๕๗} สัมภาษณ์, พระครูจิริอินทโสภาส, รองเจ้าคณะอำเภอเชียงแสน, ๒ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๕๘} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงแสน, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๕๙} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

๓.๔ กิจกรรมการประกวดออกแบบพื้นที่ย่าน หรือพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ลักษณะกิจกรรมเป็นการจัดประกวดการออกแบบพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมืองเชียงแสน ซึ่งผู้จัดได้มีการกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการออกแบบประกวด เช่น พื้นที่โบราณสถาน โบราณวัตถุ อาคารเก่า ย่านการค้าเก่า พื้นที่โดยรอบศาสนสถานหรือสถานที่สำคัญของเมือง และพื้นที่ว่างสาธารณะของเมือง เป็นต้น โดยผู้จัดอาจให้ผู้เข้าประกวดสามารถออกแบบพื้นที่ตามจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของตน หรือมีการกำหนดความต้องการหรือจุดมุ่งหมายของการออกแบบพื้นที่ไว้ให้ เช่น เพื่อประโยชน์ใช้สอยสูงสุด เพื่อความสวยงามและและความยั่งยืน เพื่อการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ของย่านพื้นที่นั้นๆ เป็นต้น โดยมีเงินรางวัลเกียรติบัตร โล่ หรืออื่นๆ มอบให้เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้ ผู้จัดกิจกรรมสามารถนำแบบที่ผ่านการประกวดแล้ว ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงย่านพื้นที่ส่วนดังกล่าวของเมือง เพื่อให้เกิดผลการพัฒนาเมืองได้จริงในทางปฏิบัติ^{๖๐}

๓.๕ กิจกรรมการทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเชียงแสน

ลักษณะกิจกรรมเป็นการระดมผู้คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเมืองเชียงแสน ไม่ว่าจะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เมืองเก่า ผู้เช่าผู้แก่ ผู้รู้ และปราชญ์ท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมกันจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของเมือง (Cultural Heritage Atlas) โดยผู้จัดต้องจัดเตรียมสถานที่ที่เหมาะสมให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวมาพบปะพูดคุย และร่วมกันให้ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับเมืองเก่า การเก็บรวบรวมข้อมูลนอกจากเป็นข้อมูลจากการบอกเล่าของบุคคลต่างๆ แล้ว ยังรวมถึงการรวบรวมรูปภาพเก่าๆ อุปกรณ์ สิ่งของ เครื่องใช้ บ้านทึก เอกสาร และหลักฐานสำคัญต่างๆ ที่บอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับเมืองเก่า ตลอดจนการออกไปเก็บข้อมูลและภาพถ่ายในสถานที่จริงในพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมือง จากนั้นนำมาเรียบเรียงและถ่ายถอดออกมาในรูปแบบของแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อสื่อความหมายถึงเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับเมืองเก่า และเพื่อเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญให้กับผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเก่า เยาวชน และคนรุ่นหลัง ได้มีข้อมูลที่ต้องการในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับเมืองเก่า^{๖๑}

๓.๖ มีการจัดกิจกรรมการสวดมนต์ทุกวันพระ ที่เป็นวัดร้าง ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วยคือ

- ก. วัดพระธาตุสองพี่น้อง
- ข. วัดปราสาทคุ่ม และวัดชุมแสง
- ค. วัดแสนเมืองมา
- ง. วัดจอมแจ้ง
- จ. วัดช้างเผือกหรือวัดช้างค้ำ
- ฉ. วัดพระธาตุเจดีย์หลวง

^{๖๐} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๖๑} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

- ช. วัดปันทอง
- ซ. วัดมุงเมือง (วัดต้นตอง)
- ฌ. วัดโศก
- ญ. พระธาตุคอกยปูเข้า (ภูข้าว)
- ฎ. เวียงแก้ว เชียงแสน
- ฏ. วัดผ้าขาวบ้าน (ผ้าขาวพาน)
- ฐ. วัดอาทิตันแก้ว
- ฑ. วัดเซตวัน (วัดกาเผือก)
- ฒ. วัดพระบวช
- ด. วัดกู่เต้า
- ต. วัดหมื่นเชียง
- ถ. วัดสี่สตี
- ท. วัดเสาศิโยน
- ธ. วัดพระยืน
- น. วัดธาตุเขียว
- บ. วัดร้อยซ้อ (ร้าง)
- ป. วัดธาตุโขง^{๒๒}

โดยมีลักษณะของกิจกรรมดังนี้คือ

๑. มีการส่งเสริมให้นั่งสมาธิทุกวันพระ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส ปลอดโปร่ง เป็นมูลเหตุ ทำให้เกิดปัญญา ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ละเลิก อบายมุขทั้งหลายทั้งปวง

๒. ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมนั่งสวดมนต์ทุกวันตอนเย็น เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ธรรมะขัดเกลาจิตใจ และนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติให้เป็นแนวทางในการใช้ชีวิต ให้เกิดการแข่งขันทำความดีระหว่างหมู่บ้าน และมีการส่งเสริมการสวดมนต์ข้ามปีซึ่งเป็นการช่วยลดอุบัติเหตุ ลดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน อันจะเป็นมูลเหตุทำให้สังคมมีสันติสุขไม่เบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ยึดถือระบบคุณธรรม จริยธรรม ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

๓. ส่งเสริมการมีจิตสาธารณะหรือมีจิตอาสา อบรมให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชน เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ และการครองตนในชีวิตประจำวันและเป็นการยึดมั่นในกฎระเบียบวินัย จริยธรรม ค่านิยม ภาพลักษณ์ที่ดี ซึ่งจะเป็นผลผลิตที่ดีที่เป็นพลวัตแรงขับเคลื่อนในการทำงานด้านการส่งเสริมสุขภาวะเป็นการท างานที่มีความยั่งยืน

๔. มีการแบ่งปัน ทำให้เป็นสังคมแห่งการโอบอ้อมอารีย์ เป็นสังคมแห่งน้ำใจและมิตรไมตรี อันส่งผลให้สังคมน่าอยู่มากยิ่งขึ้น มีการแบ่งปันฐานข้อมูล กลไกสนับสนุนการทำงานตลอดจนพัฒนานโยบายอย่างยั่งยืน

^{๒๒} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

๓.๗ ทำแผนผังของท่องเที่ยว หน้าวัดเจดีย์หลวง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้ทราบถึงสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุที่อยู่ใน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายเมืองเชียงแสนยังมีสถานที่ท่องเที่ยวอีกหลายแห่งที่น่าสนใจ แฝงไปด้วยภูมิปัญญาของคนสมัยก่อนอีกมากมายเราไปดูกันดีกว่าว่าสถานที่ท่องเที่ยว ๑๐ อันดับ ประกอบไปด้วย

- ก. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน
- ข. วัดพระธาตุเจดีย์หลวง
- ค. วัดพระเจ้ายี่ลั่นทอง
- ง. วัดป่าสัก
- จ. วัดพระธาตุจอมกิตติ
- ฉ. วัดสังฆาแก้วดอนตัน
- ช. สามเหลี่ยมทองคำ
- ซ. วัดพระธาตุผาเงา
- ฅ. วัดพระเจ้ายี่ทองน้อย
- ญ. วัดพระยืนเชียงแสน

๓.๘ ทำป้ายให้ข้อมูลประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงแสน ตามแนวถนนคนเดินเพื่อให้คนได้ทราบถึง รูปแบบ และประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของคนเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

๓.๙ เปิดหลักสูตรระยะสั้นเกี่ยวกับ “ผู้นำท่องเที่ยว” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

๓.๑๐ กิจกรรมการเดินทาง “ธรรมยาตรา” ในพื้นที่ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนาให้สถิตดำรงมั่นคงราบรื่นเท่านั้น เพื่อสันติภาพและความสุขความเจริญในทุกด้าน โดยเป้าหมายคือให้ชาวพุทธนำพุทธธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต อันก่อให้เกิดสามัคคีธรรม กระชับสัมพันธ์ไมตรีในหมู่พวกเราชาวพุทธ โดยร่วมกับภาคีเครือข่ายคณะสงฆ์ ภาครัฐ และภาคเอกชน โดยสถานที่ประกอบไปด้วย^{๖๓}

- ก. พระธาตุดอยปู่เข้า
- ข. พระธาตุสามมุ่มเมือง
- ค. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน
- ง. วัดพระธาตุเจดีย์หลวง
- จ. วัดพระธาตุจอมกิตติ
- ฉ. วัดพระธาตุผาเงา
- ช. วัดพระเจ้ายี่ลั่นทอง
- ซ. วัดพระธาตุสองพี่น้อง

^{๖๓} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการอนุรักษ์ พื้นฟู สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑.

ฉ. พระบรมธาตุพุทธนิมิตเจดีย์

๓.๑๑ การส่งเสริม และการอนุรักษ์ ด้านการให้ชุมชนมีรายได้ ประกอบไปด้วย

ชาวเชียงแสน ในอดีตดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย มีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนในชุมชน กลุ่มละแวกบ้านเรือนเดียวกันจะแสดงออกซึ่งมิตรไมตรีจิตที่ดี ด้วยการช่วยเหลือเพื่อนบ้านในยามยาก การแบ่งปันอาหารให้กันและกัน รวมถึงการร่วมมือลงแรงทำงานต่างๆ ด้วยกัน ซึ่งจะเห็นว่าคนล้านนามักใช้คำว่า “ฮ่อม” กับการช่วยเหลือคนในชุมชน มีทั้งการ ฮ่อมแรง ฮ่อมเงิน ฮ่อมของ ดังเช่นในงานบุญพิธี เพื่อนบ้านต่างก็นำเนื้อสัตว์ ผัก และวัตถุดิบในการทำอาหารมาฮ่อมเจ้าภาพ คนที่มาร่วมงานได้ก็จะช่วยกันจัดข้าวของเครื่องใช้ในพิธี เตรียมสถานที่ เตรียมอาหารเลี้ยงคนภายในงาน บางครั้งหากใครที่ไม่สามารถมาได้ก็จะฮ่อมด้วยเงินแทน เป็นต้น^{๖๔}

ลักษณะนิสัยของชาวเชียงแสน เป็นผู้มีอัธยาศัยดีเป็นกันเอง หากมีแขกมาเยี่ยมบ้านเรือนก็จะให้การต้อนรับเป็นอย่างดี ด้วยเครื่องดื่มและอาหารที่จัดเตรียมเป็นพิเศษ บางครั้งอาจมีของฝากติดไม้ติดมือแขกผู้มาเยือนไปด้วย อาหารของชาวล้านนาจะรับประทานข้าวเหนียวเป็นหลัก กินกับอาหารพื้นถิ่นที่มีกรรมวิธีการปรุงหลากหลายประเภท อาทิ นึ่ง แกง ส้า ลาบ อ่อม แต่ละประเภทต่างก็ใช้วัตถุดิบและเครื่องปรุงที่หาได้ในท้องถิ่น ซึ่งภายในบริเวณบ้านก็จะปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ประเภทหมู เป็ด ไก่ และหาอาหารตามธรรมชาติ เช่น ปลาตามหนองบึง หน่อไม้เห็ด สัตว์ในป่า เป็นต้น หากต้องการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าชนิดอื่นๆ ก็ต้องไปกาดลือ คือตลาดสถานที่นัดพบของคน เพื่อเลือกซื้อสินค้าท้องถิ่นและสินค้าที่จำเป็น อีกทั้งยังเป็นแหล่งกระจายข่าวสารต่างๆ จากสังคมภายนอกสู่สังคมในท้องถิ่น ลักษณะของกาดมีทั้งขนาดใหญ่และเล็กตามขนาดของเมือง โดยแต่ละเมืองจะมีตลาดใหญ่ประจำเมือง คือกาดหลวง และกาดเล็กๆ อยู่ตามหมู่บ้าน เช่น กาดก้อม กาดนัด เป็นต้น ส่วนการค้าขายระหว่างเมืองจะใช้เส้นทางเดินเท้า เดินทางเป็นคาระวานม้าต่างวัวต่าง โดยเชื่อมเมืองสำคัญต่างๆ ไว้ด้วยกัน เช่น เส้นทางค้าจากเชียงรุ่งสิบสองปันนามายังเมืองเชียงตุง เมื่อเข้าสู่เชียงรายแล้วก็ตรงมายังเชียงใหม่ ตลอดเส้นทางก็จะซื้อของตามเมืองต่างๆ ไปขายตามรายทาง โดยเฉพาะชา ผ้าไหม ที่เป็นสินค้าจากจีน จะมาขายยังเชียงตุง และล้านนา^{๖๕}

ก. ด้านการผลิตอาหาร

๑. **น้ำพริกแดง ใส่มะเขือเทศ** เป็นน้ำพริกประจำของชาวเชียงแสน จังหวัดเชียงราย สำหรับของคนเหนือจะขาดน้ำพริกไม่ได้ จะต้องรับประทานกับของทอด เช่น แคบหมู หมูทอด ไก่ทอด ปลาทอด ผักนึ่ง ผักต้ม และต้องทานคู่กับข้าวเหนียวเท่านั้น และในสมัยก่อนคนไม่นิยมรับประทานสัตว์ใหญ่กิน กินได้เช่นพวกแมลง ปลา นก ไก่ กบ เป็นต้น อาจเป็นเพราะความ

^{๖๔} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๖๕} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

เชื่อเรื่องผีสาว ก้าววิญญาณสัตว์ใหญ่ จะตามมาหลอกหลอน จะกินเนื้อควายบ้างในวาระพิเศษเท่านั้น เช่น ในพิธีการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ เทวดาเจ้าป่าเจ้าเขา^{๖๖}

๒. แกงเห็ดใส่ผักหระ คือ แกงเห็ดพื้นบ้าน ใส่ชะอม ใส่ปลาร้า ไปด้วย รสชาติอร่อยดี แกงทางเหนือ รสชาติจะเน้นเค็ม เผ็ด อาจจะมีรสเปรี้ยวจากมะเขือส้มบ้าง รสชาติอาหารไม่จัดจ้านเหมือนทางภาคอีสาน และ ภาคใต้ ของไทย เชื่อว่าคนโบราณที่เป็นคนสามัญชนทั่วไป คงไม่ได้ทานอาหารครบ ๓ มื้อเหมือนคนในยุคปัจจุบันแน่นอน ว่าด้วยเรื่องปัญหาทางเศรษฐกิจ ผลิตผลทางเกษตรกรรม เทคโนโลยีเครื่องทำครัว ไม่ได้เจริญเท่ากับในยุคนี้ จะจุดไฟก่อไฟแต่ละทีก็แสนจะยุ่งยาก คนล้านนาสมัยก่อนคงจะกินกันเพียงวันละมื้อเดียวเท่านั้น และข้าวเหนียวมีความหนักท้อง ทานเพียงชนิดเดียวก็อิ่ม อยู่ได้กันทั้งวัน^{๖๗}

๓. แกงสะแล ผักพื้นบ้านของภาคเหนือของไทย เมนูนี้หาทานได้ในฤดูหนาวเท่านั้น ตอนที่ต้นสะแลออกดอก เมนูนี้รสชาติเปรี้ยว เค็ม เผ็ด น่าจะเป็นแกงที่ถูกประยุกต์มา ไม่ก็ร้อยปีนี้เอง เพราะสมัยอดีตกาล ภาคเหนือเรายังไม่มีการรับประทานกัน^{๖๘}

^{๖๖} สัมภาษณ์, นางแพร ดอนชัย นักท่องเที่ยว, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๖๗} สัมภาษณ์, นายสายัญ วงศ์เงิน, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๖๘} สัมภาษณ์, นายนิรันดร์ กุณะ, ผู้นำชุมชนบ้านสบกก กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔.

๔. แกงกระด้าง หรือ แกงหมูหนาว เป็นแกงที่บ่งบอกเรื่องราว ความเป็นมาของชาวเหนือได้ชัดเจน แกงกระด้างมี ๒ สูตร แบบเชียงใหม่ ใช้พริกไทยในการแกง สีจึงเป็นสีขาว ส่วนสูตร เชียงราย ลำปาง จะใช้พริกแห้งตำ ผสมในแกง สีออกเป็นสีแดงๆ สันนิษฐานว่าสูตรเชียงใหม่ น่าจะเป็นสูตรดั้งเดิม เพราะในอดีตเรายังไม่พริก จึงใช้พริกไทยเป็นหลัก แบบเดียวกับแกงเสียงในภาคกลาง อาหารดั้งเดิมเมืองเหนือจริงๆ ให้ดูจากเครื่องปรุง ไม่มีพริกและ วิธีการปรุง จะทำง่ายๆ ใช้การตำ ยำ คลุก เป็นหลัก เช่น ตำเตา คั่วผำ ส้ามะเขือ ส้าป่าแตง ตำขนน ตำป่าเขือ เป็นต้น (ข้าวก้นจั้น น้ำเงี้ยว น้ำพริกอ่อน อุ๊บไก่ อุ๊บป่าเขือ ได้รับอิทธิพลจากอาหารไทใหญ่ ส่วนจอยผักกาด น้ำปู น้ำเมียง ถั่วเน่าแผ่น ถั่วเน่าเมอะ แกงแค มาจากชาวไทลื้อ จากพม่าโดยตรงคือ แกงฮังเล แกงโห้ะ)^{๖๙}

๔. ปลาทุทอด ไว้กินกับแกงสะแล นอกจากจะแตกต่างระหว่างสูตรแกงกระด้างแล้ว สำเนียงคำเมืองยังแบ่งได้เป็น ๒ แบบ คือสำเนียงหริภุญไชยและสำเนียงโยนกทางเชียงใหม่ ลำพูน แม่ฮ่องสอน จะพูดสำเนียงหริภุญไชย จะเป็นสำเนียงภาษาท้องถิ่นประยุกต์กับสำเนียงละโว้ (มอญ โบราณ) พระนางจามเทวี ผู้สร้างนครหริภุญไชย เป็นพระราชธิดาแห่งกรุงละโว้ และพระองค์เองเป็นผู้นำเอาต้นซีเหล็ก (พืชต่างถิ่นที่มีแหล่งกำเนิดจากอินโดนีเซีย เข้าสู่ไทยทางภาคใต้ในยุคทวารวดี) เข้ามาปลูกที่ลำพูน จนกระจายไปทั่วแผ่นดินล้านนา ล้านช้าง^{๗๐}

^{๖๙} สัมภาษณ์, นายนิรันดร์ กุณะ, ผู้นำชุมชนบ้านสบกก กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๗๐} สัมภาษณ์, นายสายัญ วงศ์เงิน, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๔.

๕. ไขป๋าม เป็นเมนู หาทานได้ยากในปัจจุบัน ไม่ค่อยมีคนทำขายแล้ว ทำจากไขผสมเครื่องปรุง ใส่ใบตองแล้วไปย่างบนเตา ใช้ไฟอ่อนๆ จะได้กลิ่นหอมจากการย่าง กินกับข้าวเหนียวร้อนๆ ในฤดูหนาว ข้าวเหนียว จัดเป็นข้าวประจำท้องถิ่นแดนลุ่มแม่น้ำโขง ไทย ลาว ส่วนข้าวเจ้านั้นเป็นพันธุ์ข้าวต่างถิ่นมาจากจีนตอนใต้ เริ่มกระจายแพร่หลายสู่อินเดียโบราณ และคนไทยเริ่มรับเอาข้าวเจ้ามาจากชาวอินเดียอีกต่อหนึ่ง ที่เรียกว่าข้าวเจ้า เพราะเป็นข้าวที่ชั้นชั้นสูงรับประทานกัน สมัยยุคอาณาจักรพูนัน ได้มีการนำเอาข้าวเจ้ามาปลูกครั้งแรกในดินแดนสุวรรณภูมิ โดยผู้ก่อตั้งราชวงศ์พูนัน ซึ่งอพยพมาจากอินเดียตอนเหนือ(แขกขาว) นำความเชื่อแบบสมมุติเทพ และศาสนาพราหมณ์ฮินดู และเทคนิควิศวกรรมชั้นสูงในการสร้างปราสาทหิน มาจากอินเดียโบราณด้วย จึงเป็นต้นกำเนิดการสร้างปราสาทหินของชาวมอญ ในยุคถัดมา^{๗๑}

๖. แกงตูนใส่ปลา ใส่กุ้งฝอย เป็นเมนูเมืองแท้ๆ มีรสเปรี้ยวจากมะเขือส้มด้วย เห็นน้ำแกงออกสีเหลืองๆ นั้นเพราะใส่ขมิ้นลงไปในพริกแกงด้วย รสชาติกำลังดี ไม่เผ็ดมาก แกงชนิดนี้เน้นเปรี้ยวเป็นหลัก ขอเพิ่มเติมเรื่องความเชื่อของคนเหนือกันสักหน่อย อาหารต้องห้ามก็คือ เป็ด หอย และงู ห้ามนำมาประกอบอาหารแล้วแจกจ่ายแบ่งกันกิน หรือ ห้ามนำมาเลี้ยงต้อนรับแขกผู้มาเยือน จะทำให้เกิดอาถรรพ์ ทะเลาะเบาะแว้ง ผิดใจกัน จนเลิกคบหากันไป คนเหนือจึงไม่นิยมกินเป็ดกันสักเท่าไร ไม่เหมือนกับคนอีสาน นิยมกินเนื้อเป็ด จนเป็นเมนูตั้งขึ้นชื่อ เช่น ลาบเป็ด ต้มแซบเป็ด ปากเป็ดย่าง ล้านนา กับ ล้านช้าง เป็นอาณาจักรเครือญาติพี่น้องดองกันมาแต่โบราณ จึงมีความ

^{๗๑} สัมภาษณ์, นายสายัญ วงศ์เงิน, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๔.

คล้ายคลึงทางอาหารหลายชนิด เช่น แหนม, ลาบ, แกงหน่อไม้, ซุปมะเขือ, ปลาต้ม, แคบควาย, แกงอ่อม เป็นต้น^{๗๒}

ข. การผลิตของที่ระลึก

ด้านภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องจักสานและสิ่งทอพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ทำงานหัตถกรรมประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือนในยามว่าง ได้แก่ ตะกร้า ฝาชี ไหมหนึ่งข้าว เพื่อใช้สอยในครัวเรือน เครื่องจักสานส่วนใหญ่มีลวดลายไม่ละเอียดและไม่มีคุณภาพดี ด้านผลิตภัณฑ์ผ้าทอพบว่า ผ้าทอที่มีชื่อเสียงในพื้นที่วัดพระธาตุผาเงา มีเรื่องราวความเป็นมา และความหมายของสีต่างๆ ผลิตภัณฑ์ผ้าทอมีทั้งผ้าถุง ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋ายาม ผู้วิจัยและกลุ่มตัวอย่างในชุมชนร่วมกันสร้างสรรค์แนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ และวิเคราะห์ความต้องการของตลาดและนักท่องเที่ยวได้ดังนี้ ผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่มีประวัติความเป็นมาที่สำคัญและสืบทอดมายาวนาน จำหน่ายในราคาไม่รวมบรรจุภัณฑ์ ผืนละ ๖๐๐ บาท จึงเพิ่มมูลค่าโดยพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่บอกเล่าเรื่องราวด้านความเป็นมา ประเพณี วัฒนธรรม และลักษณะการเรียกชื่อสี ลาย ของผ้าทอ ทำให้ชุมชนมีบรรจุภัณฑ์ที่เพิ่มมูลค่า จำหน่ายในราคา ๘๕๐ บาท เพื่อให้นักท่องเที่ยวซื้อเป็นของฝาก ของที่ระลึก และจัดหาผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ด้านการจัดการรายได้ การตลาด ส่งเสริมการใช้วัตถุดิบในชุมชน และแสวงหาแหล่งวัตถุดิบราคาถูกคุณภาพดี เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถรองรับการท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มขึ้นและต่อเนื่องทุกเดือน^{๗๓}

^{๗๒} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๗๓} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการอนุรักษ์ พื้นฟู สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑.

ค. การอนุรักษ์ดนตรีพื้นเมือง

อัตลักษณ์ของครูดนตรีพื้นเมืองเหนือ คือ ครูดนตรีพื้นเมืองเหนือรู้ความเชี่ยวชาญของตน เข้าใจกระบวนการเรียนรู้และมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการสอน มีความตระหนักต่อตนเองในฐานะคณิศพ ปิตุภูมิมาคณาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะดนตรีและการแสดงคณะวิจิตรศิลป์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ครูดนตรี มีความตระหนักต่อตนเองในฐานะผู้สร้างสรรค์และอนุรักษ์สืบทอดและมีมุมมองทางการศึกษาที่ชัดเจน ปัจจัยที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของครูดนตรีพื้นเมืองเหนือ ได้แก่ ครอบครัว บริบททางวัฒนธรรมดนตรีและศิลปะการแสดง ครูดนตรี นักดนตรี เพื่อน ลูกศิษย์และประสบการณ์สอน และกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของครูดนตรีพื้นเมืองเหนือ คือมีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่ซับซ้อนและค่อยเป็นค่อยไป ประกอบไปด้วยการซึมซับวัฒนธรรม การเลียนแบบ การสร้างอัตลักษณ์ของนักดนตรี การสร้างสรรค์ผลงานดนตรี การสร้างอัตลักษณ์ครูดนตรี^{๗๔}

ง. การสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน

กลุ่มทอผ้าบ้านทุ่งฟ้าฮ่ามและกลุ่มทอผ้าบ้านสันธาตุ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นชุมชนทอผ้าไหมและที่ได้รับเครื่องหมายรับรองผลิตภัณฑ์ผ้าไหมไทย “นกยูงสีเงิน” ตราบนกยูงพระราชทาน โดยกรมหม่อนไหม โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการพัฒนาเข้าสู่ตลาดธุรกิจโรงแรม จังหวัดเชียงรายพบว่า มีทั้งที่สอดคล้องและไม่สอดคล้อง โดยพบว่า ในขั้นตอนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน มีความคิดเห็น

^{๗๔} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

เกี่ยวกับบรรจุกัญท์ที่ไม่ค่อยแข็งแรง รวมทั้งการใช้สอยและและมีการประเมินผลการนำผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับการพัฒนาเข้าสู่ตลาดธุรกิจโรงแรม^{๗๕}

จ. การสร้างนักวิจัยท้องถิ่นที่เป็นของคน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เพื่อที่จะได้ทำการศึกษาค้นคว้างานวิจัย นำมาพัฒนาเมืองเชียงแสน ให้เกิดประโยชน์และมีคุณภาพ

๗. รูปแบบของการส่งเสริม และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมการสงฆ์พระธาตุของวัดในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย^{๗๖} ประกอบไปด้วย

- ก. วัดพระธาตุผาเงา
- ข. วัดพระธาตุเจดีย์หลวง
- ค. วัดป่าสัก
- ง. วัดพระธาตุสองพี่น้อง
- จ. วัดธาตุเขียว
- ฉ. วัดพระธาตุดอยปู่เข้า
- ช. วัดพระธาตุจอมกิตติ
- ซ. วัดพระธาตุจอมแจ้ง
- ฅ. วัดจอมหมอก
- ญ. วัดจอมสวรรค์

๘. รูปแบบและกิจกรรมส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวและการปั่นจักรยานนำเที่ยวสถานที่^{๗๗} ประกอบไปด้วย

- ก. วัดพระธาตุผาเงา
- ข. พิพิธภัณฑ์ฮอลล์ออฟไอเอเปียม
- ค. สามเหลี่ยมทองคำ
- ง. สามเหลี่ยมทองคำ
- จ. วัดเจดีย์หลวง

^{๗๕} สัมภาษณ์, นายนิรันดร์ กุณะ, ผู้นำชุมชนบ้านสบกก กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๗๖} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการอนุรักษ์ พื้นฟู สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑.

^{๗๗} สัมภาษณ์, นายปรกรณ์ สุริวรรณ, นายอำเภอเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

- ฉ. วัดพระธาตุจอมกิตติ
 ช. ถ้ำเขาหลวง
 ซ. วัดพระธาตุดอยภูเก้า
 ฌ. Chiang Saen National Museum
 ญ. หนองบัวหลวง

๙. มีการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมมีชีวิต เช่น สืบชะตาล้านนา ตามสถานที่ต่างๆ เช่น คณะสงฆ์ไปสืบชะตาให้ผู้ป่วยติดเตียงที่บ้าน คณะสงฆ์นำธรรมและสิ่งของไปมอบให้กับผู้คนที่ตามวาระอากาศต่างๆ เพราะความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า เมื่อได้ศึกษาพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแตกฉานลึกซึ้ง ก็เลยมีความคิดที่จะมาทำให้บ้านเมืองและคนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมอันดีจึงได้นำเอา พุทธานุภาพ ธรรมมานุภาพ สังฆานุภาพมาผสมผสานเป็นพิธีสืบชะตาขึ้นขึ้นนี้เพื่อช่วยบรรเทาความทุกข์ใจความกังวลใจต่อบาปเคราะห์ต่างๆ ของมนุษย์ให้จางหายไปประสพแต่เรื่องดีเรื่องเจริญเพราะยึดหลักที่ว่าผู้ใดหมั่นฟังธรรมเป็นนิกรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน และเป็นผู้รักษาตนไม่ประมาท ย่อมจะมีชีวิตที่ยืนยาว

๔. รูปแบบของการสร้างจิตสำนึกเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

รูปแบบของการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงแสนที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองมาแต่เดิม เมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมา ๖๔๗ ปี (สร้างเมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๗๑) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาติ ปัจจุบันยังคงหลงเหลือร่องรอยของแหล่งอารยธรรม และองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ของเมืองโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ กำแพงเมือง บ่อมประตูเมืองคูเมือง และโบราณสถานที่สำคัญต่าง ๆ กระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมืองถึง ๑๓๙ แห่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และความเจริญรุ่งเรืองของเมืองเชียงแสนในยุคสมัยต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ปัญหาจากการพัฒนาเมืองในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายในเมือง มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การก่อสร้างอาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ รุกล้ำพื้นที่สาธารณะและพื้นที่โบราณสถาน รวมทั้งเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายขึ้นภายในเมืองเป็นจำนวนมาก มีทั้งกิจกรรมที่สนับสนุนและกิจกรรมที่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นไปอย่างไร้ทิศทางขาดการคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสัณฐานของเมือง เป็นผลทำให้เกิดความทรุดโทรม ทำลายเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองโบราณ การที่จะอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสนให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีจิตสำนึก มีความรักและความหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมของตน ควบคู่ไปกับการกำหนดมาตรการในการควบคุมการพัฒนาทางกายภาพของเมืองอย่างเหมาะสม ได้แก่ การควบคุมทางด้านผังเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมด้วยจะต้องคำนึงถึงการรักษาความสมดุลระหว่างการคงสภาพทางประวัติศาสตร์และบทบาทของเมืองเอาไว้ เพื่อเป็นการกำหนดทิศทางในการพัฒนาและการลงทุนในเมืองให้เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม พร้อมทั้งสามารถรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าของความเป็นเมืองโบราณ ให้ยั่งยืนต่อไป โดยมีรูปแบบและวิธีการ

สร้างจิตสำนึก ดังนี้คือ การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ การรู้คุณค่า การสร้างแรงบันดาลใจ ให้กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มอาสาสมัครโบราณสถานชุมชน และให้รู้ถึงประโยชน์หากมีการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนของตนเอง ตลอดจนการพาไปเรียนรู้การอนุรักษ์โบราณสถานนอกพื้นที่

จากการลงพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันตลอดจนมีการอบรมให้ความรู้ต่าง ๆ ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สูงค่าของชาติและชุมชน เป็นสมบัติล้ำค่าเป็นสิ่งก่อสร้างหรือเป็นสถานที่ที่บรรพบุรุษได้สร้างหรือได้ใช้ประโยชน์ทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการมาเป็นเวลายาวนานมีความสำคัญต่อความเป็นเอกลักษณ์ ทำให้เข้าใจถึงที่มา สถานที่ตั้งชนชาติ ความเชื่อศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชน เป็นแหล่งข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาของชุมชนและชาติ เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตสมดังพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๙ ที่พระองค์ตรัสว่า "โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน ทั้งหลายนั้น ล้วนเป็นของมีคุณค่าและจำเป็น แก่การศึกษาค้นคว้าในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ และโบราณคดี เป็นเครื่องแสดงความรุ่งเรืองของชาติไทย ที่มีมาแต่ในอดีตกาล สมควรจะสงวนรักษาให้คงถาวร เป็นสมบัติส่วนรวมของชาติไว้ตลอดกาล"^{๗๘}

๕. รูปแบบของการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

การจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่เป็นชมรมที่ดำรงรักษา คงไว้ งานสร้างสรรค์ที่ส่งเสริมสร้างความสุนทรีย์ ความงาม และความสุข แก่ผู้คน สภาพแวดล้อม และ สังคม ความเจริญงอกงามของมวลมนุษย์ที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ชมรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ศิลปะล้านนาไทยขึ้น เพื่อให้ได้ตระหนักถึงศิลปะของล้านนา ใช้ศักยภาพทักษะประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ สืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมายาวนานให้คงอยู่ต่อไป เพื่อให้เป็นที่ยอมรับต่อสาธารณชนในระดับชาติหรือนานาชาติ

การจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วย

๑. การจัดตั้งชมรม กลองสะบัดชัย เป็นกลองที่มีมานานแล้วนับหลายศตวรรษ ในสมัยก่อนใช้ ตียามออกศึกสงคราม เพื่อเป็นสิริมงคล และเป็นขวัญกำลังใจให้แก่เหล่าทหารหาญในการต่อสู้ให้ได้ชัยชนะ การตีกลองสะบัดชัยเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านล้านนาอย่างหนึ่ง จะพบเห็นในขบวนแห่หรืองานแสดงศิลปะพื้นบ้าน ลีลาในการตีมีลักษณะโลดโผนเร้าใจมีการใช้อวัยวะหรือส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่นศอก เข่า ศีรษะ ประกอบในการตีด้วย สามารถนำไปเป็นการแสดงในโอกาสต่าง ๆ ในงานประเพณี แสดงเนื่องในโอกาสต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยมเยือน และยังสามารถนำการแสดงส่งเข้าประกวดในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในระดับชาติหรือระดับนานาชาติ ชมรมทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมจึงได้เล็งเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม สืบทอด ศิลปะล้านนา โดยในปีการศึกษา ๒๕๖๑ ได้นำศิลปะล้านนามาสืบทอดโดยแสดง มีลีลาในการแสดงโดยการใช้อวัยวะหรือส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่นศอก เข่า ศีรษะ ประกอบในการแสดงต่าง ๆ ทำให้การแสดงเป็นที่ประทับใจของผู้ที่

^{๗๘} สัมภาษณ์, นายประจัญ ปรัชญ์สกุล, ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

ได้ชม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาในวิชาชีพพยาบาล เช่นส่งเสริมสุขภาพโดยการได้ออกกำลังกาย จาก การรำ นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมโครงการยังได้รับประโยชน์จากการแสดงศิลปะล้านนาและสามารถนำไปใช้ ในชีวิตประจำวันได้

๒. การจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน

การจัดกิจกรรมในครั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมและ ศิลปะพื้นบ้านของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย สร้างเครือข่ายความร่วมมือของเครือข่าย อนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในจังหวัดเชียงราย ในสาขาต่าง ๆ รวมทั้งเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ สืบสาน ส่งเสริม พัฒนาและสร้างสรรค์ องค์ความรู้ศิลปะสาขาต่าง ๆ และเป็นการสร้างความภาคภูมิใจและ คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนาเผยแพร่องค์ความรู้ ผลงานให้แก่เด็ก เยาวชน คนรุ่น ใหม่ได้สืบทอดต่อไป สอดรับกับเป้าหมายการปฏิรูปการศึกษาเชียงราย ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัด เชียงราย ร่วมกับ ภาควิชาเชียงราย เพื่อการปฏิรูปการศึกษา ในการสร้างความภาคภูมิใจในความเป็น พลเมืองเชียงราย ให้เกิดสังคม ภูมิปัญญาแห่งการเรียนรู้ ในเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ ความเป็นคน เชียงใหม่ และอารยธรรมท้องถิ่นล้านนา พร้อมผลักดันเชิงรุกให้โดดเด่นนำสู่อัตลักษณ์ของอาเซียน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมหนึ่งในการยืนยันและแสดงถึงความมุ่งมั่นในการสมาชิกเครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ ด้านหัตถกรรม และศิลปะพื้นบ้านขององค์การยูเนสโก โดยมีปราชญ์ อนุรักษ์ภูมิปัญญา / ศูนย์การเรียนรู้/ แหล่งเรียนรู้^{๗๙}

๓. ชมรมฮีตฮอยคนเมือง สำนักศิลปะและวัฒนธรรม เป็นสร้างจิตสำนึก และความ ภาคภูมิใจในความเป็นคนเมืองล้านนา เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศิลปะและวัฒนธรรมของสมาชิกที่ อยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งชนเผ่า ชาติพันธุ์ต่างๆที่อยู่ในภูมิภาค ล้านนา และภูมิภาคอื่นๆ เป็นการรวบรวมกลุ่มคนที่มีใจรักในด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนา ในการทำงาน ทางด้านวัฒนธรรมร่วมกัน และการอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบสาน สืบทอด จารีตที่ ถูกต้อง ด้านศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้ยั่งยืนสืบไป^{๘๐}

๔. ชมรมผ้าทอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เป็นชมรมที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อสร้างอัตลักษณ์ผ้าทอ เชียงแสนสู่การเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการท่องเที่ยว พื้นที่ใน ๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลเวียง ตำบลบ้านแซว และตำบลโยนก

๑. ตำบลเวียง (บ้านวังลาว และบ้านสบคำ วัดพระธาตุผาเงา)

บ้านวังลาว มีลวดลายการทอผ้า ๕ ลาย คือ ลายดาว ลายแฉวง ลายเหลี่ยม ลายขอและ ลายน้ำไหล รูปแบบ การทอผ้าของบ้านวังลาว ในพื้นที่ตำบลเวียง มี ๒ ลักษณะ คือ ๑) การทอแบบรวมกลุ่มสตรีบ้านวังลาว ในพื้นที่วัดวังลาวทำเป็นธุรกิจ มีรูปแบบลายผ้า ๕ ลาย และ เปิดหน้าร้านขายสินค้าโดยการจัดการแบบแบ่งงานและแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจน มีแผนกทอ แผนกขาย แผนกบัญชี ทำการสรุปต้นทุนกำไร และแบ่งสัดส่วนกันตามแนวปฏิบัติของกลุ่ม และ ๒) การทอผ้า เพื่อจำหน่ายเอง โดยผู้ทอมีหน้าร้านขายสินค้าเป็นของตนเอง ส่วนสินค้าที่ขาย ประกอบด้วย

^{๗๙} สัมภาษณ์, นายปกรณ์ สุวีระธรรม, นายอำเภอเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๘๐} สัมภาษณ์, นายบุญส่ง เชื้อเจ็ดตน, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๗ เมษายน ๒๕๖๔.

ผ้าทอนำมาตัดเย็บเป็น เสื้อ ชิ้น ผ้าคลุมไหล่ ย่าม กระเป๋า ชุดที่รองจาน และตุ้งล้านนา สีนาค้าที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือย้อมขนาดต่างๆ ที่ลูกค้ามาสั่งทำ ตามขนาดและลวดลายของกลุ่มที่มีให้ลูกค้าเลือก ส่วนด้านบุคลากรการทอผ้าของบ้านวังลาว ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน ในปัจจุบันนี้มีผู้ที่สามารถทอผ้าลวดลายโบราณได้ และยังมีชีวิตอยู่ จำนวน ๓ คน แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากอายุที่มากขึ้นทำให้ไม่สามารถทอเพื่อจำหน่ายได้ ปัจจุบันสามารถทอเพื่อใช้เองเท่านั้น ประกอบกับไม่มีการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ จึงทำให้ไม่มีการสานต่อลายผ้าทอโบราณในปัจจุบัน^{๘๑}

บ้านสบคำ พิพิธภัณฑสถานผ้าทอล้านนาเชียงแสน วัดพระธาตุผาเงา ปัจจุบันเป็นพื้นที่จัดจำหน่ายผ้าทอเชียงแสน ลวดลายดั้งเดิม มีผ้าแบบเป็นผืน เสื้อ ชิ้น มีทั้งแบบที่ตัดเย็บแบบสำเร็จรูปและแบบที่สั่งตัด นอกจากนี้ ในพื้นที่เดียวกันยังเป็นพิพิธภัณฑสถานผ้าทอของเชียงแสนที่จัดเป็นนิทรรศการให้ผู้มาเยือนได้ชมและศึกษาถึงวิวัฒนาการผ้าทอเชียงแสน ที่มีตัวอย่างผ้านุ่งของเชียงแสน ไทยวน คู่บัว ราชบุรี เป็นต้น ช่างทอผ้าบ้านสบคำ ในพื้นที่วัดพระธาตุผาเงา เป็นกลุ่มทอผ้าที่สามารถทอ ลวดลายผ้าทอพื้นเมืองของอำเภอเชียงแสน ทั้ง ๕ ลายหลัก ได้แก่ ลายขอพินเสลา ลายกาแล ลายเสื่อย่อย ลายดอกมะลิและลายไขปลา ได้ทุกคน ลวดลายดังกล่าวได้ทำการจดลิขสิทธิ์โดยกลุ่มผ้าทอพื้นเมืองเชียงแสน ไว้เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ นอกจากนี้ กลุ่มทอผ้าสามารถทอลายอื่น ๆ ที่ลูกค้าสั่งทำได้ เช่น ลายน้ำไหล ลายเชียงแสนดอกเล็ก ผ้าไทยวน และชินตีนจก ส่วนสินค้าที่ขายประกอบด้วย ผ้าทอเป็นผืน ผ้าชีนลายต่าง ๆ เสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้าขาวม้า สไบ ของที่ระลึก เช่น กระเป๋า ผ้ารองแก้ว เป็นต้น ปัจจุบันนี้มีผู้ที่สามารถทอผ้าลวดลายเชียงแสนได้จำนวน ๑๓ คน เป็นกลุ่มทอผ้าที่มีความเข้มแข็งที่สุดในอำเภอเชียงแสน เนื่องจากมีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มทอผ้า มีการจัดการเรื่องรายได้โดยสมาชิกอย่างชัดเจนและเป็นระบบ ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาล เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชน เป็นต้น และหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังได้รับรางวัลในการรับรองความสามารถและฝีมือในการทอผ้าจากหลายหน่วยงานตัวอย่างลายผ้าทอของตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย^{๘๒}

๒. ตำบลบ้านแซว (บ้านวังซาง และบ้านป่าตึง)

บ้านวังซาง ผ้าทอในพื้นที่นี้มีต้นกำเนิดมาจากผ้าทอไทยลื้อ นิยมใช้สีสันตามความชอบ ได้แก่ สีเขียว สีแดง ซึ่งเป็นสีหลักในการทอ ลวดลายในการทอยังเน้นความเป็นไทยลื้อ เช่น ลายผ้าทอ ลายน้ำไหล และลายทั่วไปที่มีในอำเภอเชียงแสน เดิมที่บ้านวังซางมีศูนย์การทอผ้าที่ใช้ร่วมกับบ้านป่าตึง แต่ได้ถูกปิดเนื่องจากการเปลี่ยนผู้บริหารและปัจจุบันไม่มีการดำเนินการพัฒนาศูนย์การทอผ้าแต่อย่างไร ทำให้ชาวบ้านไปประกอบอาชีพอื่นแทน ส่วนบุคลากรด้านการทอผ้าของบ้านวังซาง ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน ปัจจุบันในหมู่บ้านมีจำนวน ๙๖ หลังคาเรือน มีผู้ที่สามารถทอผ้าลายเชียงแสนแบบดั้งเดิม ๕ ลาย ได้จำนวน ๑๐ หลังคาเรือน^{๘๓}

^{๘๑} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๘๒} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๘๓} สัมภาษณ์, นายนิรันดร์ กุณะ, ผู้นำชุมชนบ้านสบกก กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔.

บ้านป่าตึง เดิมมีศูนย์การทอผ้าไทยลื้อในหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันปิดร้างไม่เปิดให้บริการ ส่วนบุคลากรที่สามารถทอผ้าได้นั้นปัจจุบันนี้ ไม่มีแล้ว เนื่องจากมีอายุมากและไม่มีทายาทสืบทอดวิชาความรู้ ข้อมูลตัวอย่างลายผ้าทอของตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย^{๘๔}

๓. ตำบลโยนก (บ้านทุ่งฟ้าฮ่ามและบ้านสันธาตุ)

บ้านทุ่งฟ้าฮ่าม กลุ่มผ้าทอบ้านทุ่งฟ้าฮ่าม มีธุรกิจผ้าทอที่ใช้ชื่อผลิตภัณฑ์ว่า ผ้าทอบ้านทุ่งฟ้าฮ่าม ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๔๗ มีวัตถุประสงค์การจัดตั้งเพื่อให้กลุ่มผู้สูงอายุได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการนำเอาภูมิปัญญาดั้งเดิม เรื่องการทอผ้าที่ได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษทำให้เกิดเป็นรายได้ และพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน เป็นการทำให้เกิดการรวมตัวของผู้สูงอายุ ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน ผลิตภัณฑ์ผ้าทอของบ้านทุ่งฟ้าฮ่ามนั้นเป็นผ้าทอมือ มีความประณีต สีน้าจึงมีคุณภาพและสวยงาม ด้วยความสวยงามของผ้าทอบ้านทุ่งฟ้าฮ่าม โดยลวดลายเด่นๆ ประกอบด้วย โยนกยกดอก ลายกนก ลายดอกกรัก ลายดอกแก้ว ลายหงส์กับเต่า ลายสี่สหาย ลายรังผึ้ง และลายสาม ทำให้ผ้าทอลายจก ของบ้านทุ่งฟ้าฮ่ามได้รับรางวัล OTOP ผลิตภัณฑ์ระดับ ๒ ดาว ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ และ ผลิตภัณฑ์ระดับ ๓ ดาว ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ อีกด้วย (<http://www.otoptoday.com/wisdom>, Retrieved from ๒๐๑๘ March ๗) สีน้าในปัจจุบัน ประกอบด้วย ผ้าทอลายต่างๆ ผ้าขึ้น เสื้อผ้าสำเร็จรูปและของที่ระลึกที่ทำจากผ้าทอปัจจุบัน ในหมู่บ้านมีกี่ทอผ้าจำนวน ๔ หลัง ผู้ที่สามารถทอผ้าได้มีจำนวน ๔ คน^{๘๕}

บ้านสันธาตุ เป็นกลุ่มผู้ทอผ้าไหมมัดหมี่ โดยมีต้นกำเนิดลวดลายและวิธีการมาจากประเทศลาว ประกอบกับเป็นชุมชนที่มีคนลาวอาศัยอยู่มาก่อน ลายผ้าจึงมีความคล้ายคลึงกับผ้าไหมลาว ลายผ้าที่ทำในปัจจุบันมีจำนวน ๑๐ ลาย ประกอบด้วย ลายหมี่ลือคผสม ลายลาวเทียน ลายนก ลายหมี่สน ลายโบราณ ลายดอกบัว ลายด้วยใจรัก ลายกระจับโคมห้า ลายหมี่ขึ้นนาค และลายข้าวหลามตัด โดยสิน้าในปัจจุบัน ประกอบด้วย ผ้าไหมมัดหมี่ลายต่างๆ เสื้อผ้าสำเร็จรูป ปัจจุบันในหมู่บ้านมีผู้ที่สามารถทอผ้าได้ จำนวน ๓ คน ดังตัวอย่างลายผ้าทอของตำบลโยนก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย^{๘๖}

พื้นที่อีก ๓ ตำบล ได้แก่ ตำบลศรีดอนมูล ตำบลป่าสัก และ ตำบลแม่เงิน พบว่า ตำบลศรีดอนมูล บ้านศรีดอนมูล ปัจจุบันมีชื่อเสียงในเรื่องการทำตุ้งล้านนา มีลวดลายหลากหลาย เช่น ตุ้ง ๑๒ ราศี ที่ใช้สำหรับการบูชาพระธาตุประจำปีเกิด ตามคติความเชื่อของชาวล้านนา (ตุ้งช้าง ตามคติล้านนาใช้ช้างแทนหมู สำหรับผู้ที่เกิดปีกุน เพื่อบูชาพระธาตุตอยตุ้ง เป็นต้น) และตุ้งประดับในงานบุญที่มีสีสันสวยงามสิน้าในปัจจุบัน ด้านบุคลากรทางการทำตุ้งบ้านศรีดอนมูลนี้มี ๒ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ ๑๒ บ้านศรีดอนมูล และ หมู่ ๑๓ บ้านศรีดอนมูลใต้ โดยจัดทำเป็นกลุ่มอาชีพ มีการจัดทำรายรับรายจ่ายโดยชาวบ้านเป็นกรรมการและเป็นผู้ดูแล^{๘๗}

^{๘๔} สัมภาษณ์, นายนิรันดร์ กุณะ, ผู้นำชุมชนบ้านสบกก กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๘๕} สัมภาษณ์, นายนิรันดร์ กุณะ, ผู้นำชุมชนบ้านสบกก กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, ๒๕ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๘๖} สัมภาษณ์, นายสายัญ วงศ์เงิน, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๘๗} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

สรุปได้ว่าการศึกษานี้เกี่ยวกับรูปแบบของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ได้ทราบถึงหลักการอนุรักษ์เมือง หลักการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองสำคัญ ๖ ข้อ ได้แก่

๑. การระบุสิ่งที่มีคุณค่าควรอนุรักษ์ของโบราณสถาน (Identification) การระบุสิ่งที่ควรอนุรักษ์สามารถทำได้โดยประเมินว่าสิ่งนั้นมีคุณค่าด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน ได้แก่ด้านประวัติศาสตร์ ด้านโบราณคดี และลักษณะแห่งการก่อสร้าง

๒. ทางเลือกวิธีการอนุรักษ์ (alternative conservation treatments) วิธีการที่ใช้ในการอนุรักษ์ สรุปเป็นแนวทางได้ ๗ ระดับได้แก่ การป้องกัน สงวนรักษา บูรณะ ฟื้นฟู สร้างขึ้นใหม่หรือปฏิสังขรณ์ ย้ายที่ตั้งสื่อความหมาย

๓. การบูรณาการแผนการอนุรักษ์กับแผนการพัฒนาโบราณสถาน (Integrated urban development and conservation plans) การอนุรักษ์โบราณสถาน จำเป็นต้องมีการจัดทำแผนงานซึ่งอาจทำได้ ๒ ลักษณะ คือ ๑. จัดทำแผนอนุรักษ์ร่วมกับแผนพัฒนาเมือง ๒. แผนอนุรักษ์เป็นเอกเทศ ทั้งนี้ต้องเมืองหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เป็นผู้รับผิดชอบ

๔. การควบคุมการเปลี่ยนแปลง (Control of change) การควบคุมการพัฒนาในพื้นที่เมืองไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งที่ควรอนุรักษ์ โดยพิจารณาประเด็น ดังนี้ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ขนาดของการพัฒนาและความหนาแน่น การปกป้องด้วยการขึ้นทะเบียนโบราณสถานการอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติ การกำหนดพื้นที่กันชน

๕. การออกแบบสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติม (Infill design) กำหนดรูปแบบแนวทางในการพัฒนา และรูปแบบอาคาร (design guideline) เพื่อให้สอดคล้องกลมกลืนกับพื้นที่อนุรักษ์

๖. การบริหารจัดการและบุคลากรวิชาชีพ (Administration and professional) ต้องมีองค์กรหรือคณะเพื่อการบริหารจัดการและบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ

๔.๒ การพัฒนากระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

กระบวนการส่งเสริมรูปแบบการอนุรักษ์ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วย

๑) สร้างโลโก้ (Logo) โลโก้ หรือสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของสินค้าบริการองค์กร รวมถึงความรู้สึกด้วย ด้วยการทำแผนผังการท่องเที่ยวเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

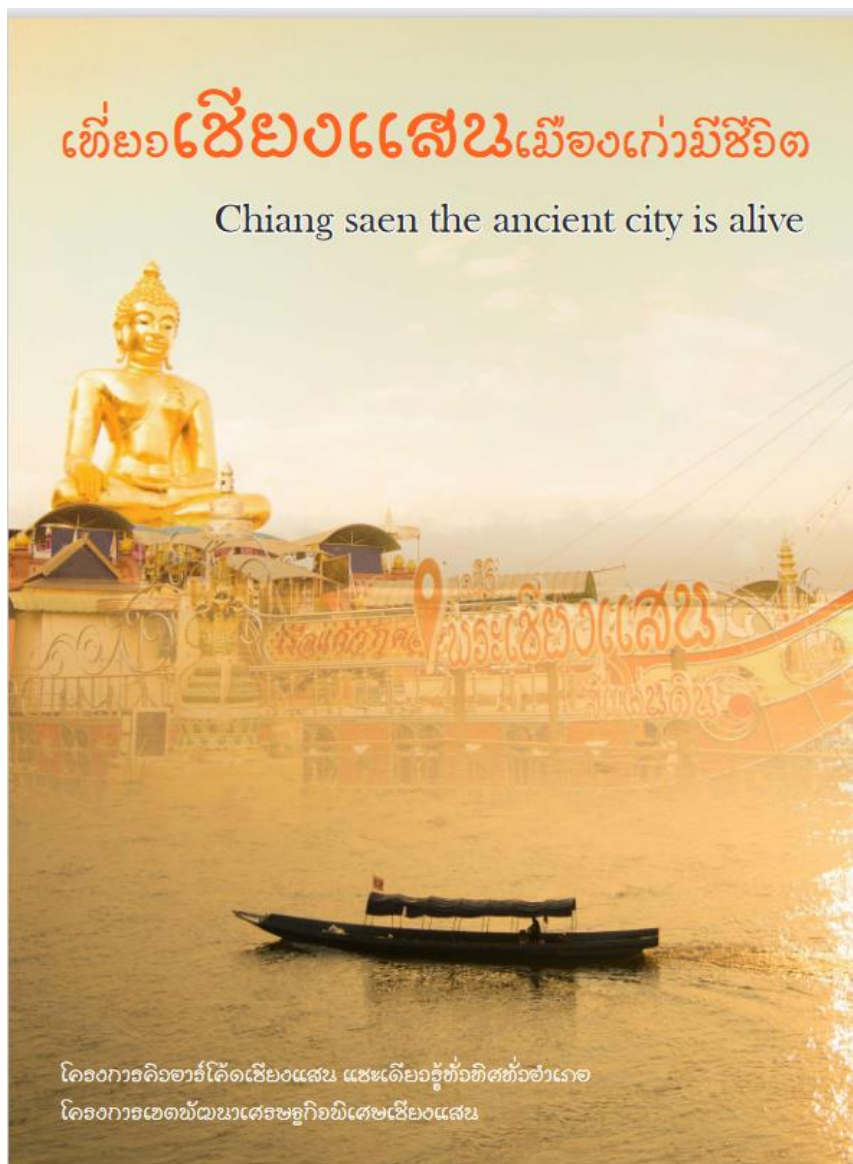
๒) สร้างสโลแกน (Slogan) คำนิยาม หรือคำบรรยายสั้นๆ ที่จะบอกเล่าภาพลักษณ์ของชุมชน ดังภาพตัวอย่างดังนี้คือ

ดังจะเห็นได้ว่า “เมืองเชียงใหม่” อ้าเภอเล็กๆ ในจังหวัดเชียงราย ที่มากมายไปด้วย กำแพงเมืองเก่ารอบเมือง เห็นแล้วรู้สึกราวกับสวมบทแม่หญิงกำลังย้อนรอยประวัติศาสตร์ที่ ผสมผสานระหว่างอดีตกับปัจจุบันเข้าไว้ด้วยกันอย่างลงตัว แคมป์คนยังคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตท้องถิ่นสูง

๓) สร้างเรื่องราว (Brand Story) เรื่องราว คือ พลังเรื่องเล่าที่อยู่เบื้องหลัง ความสำเร็จของแบรนด์ เช่น เชียงแสน : ๑ วัน ก็เที่ยวได้ กับเมืองท่า ชายแดน ๓ ประเทศริมฝั่งโขง อ้าเภอเชียงแสน เมืองที่หลายคนรู้จักว่ามีสามเหลี่ยมทองคำ จุดสำคัญของการค้าขายริมฝั่งโขง ชายแดน ไทย ลาว พม่า อยู่นั่นเอง แต่เชียงแสนที่ผมไป ไม่ได้มีเพียงเท่านั้น ที่นี่ มีความหลากหลาย ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ทั้งทางโบราณสถาน โบราณคดี เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ความเป็นเมืองอนุรักษ์ทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุ โดยมีตัวอย่างดังนี้คือ

รูปภาพ โครงการคิอาร์โคัดเชียงแสน แชะเตียวรู้ทั่วทิศทั่วอำเภอ
ได้บ่งบอกถึงการใช้สื่อเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ โดยใช้แอปพลิเคชันนำเสนอ
เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเมืองเก่าที่มีชีวิต สแกนที่เดียวทราบประวัติศาสตร์เมือง
เชียงแสน

๔) สร้างการรับรู้แบรนด์ (Brand Awareness) สร้างการรับรู้แบรนด์ หรือทำให้
แบรนด์เป็นที่รู้จักและจดจำทำให้ผู้บริโภคทราบว่า เราคือใคร เป็นสินค้าและบริการประเภทใด^{๘๘}

^{๘๘} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

เสน่ห์เชียงแสน

“เชียงแสน” อำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย สุดเขตแดนประเทศไทย มีแม่น้ำโขงกั้นเขตพรมแดนและเป็นเมืองที่เทียบสวนอีกเมืองหนึ่ง ที่นักเดินทางยากที่จะปฏิเสธที่จะมาเยือนชม ด้วยธรรมชาติที่งดงาม ความสงบร่มเย็น เดินไปด้วยภูเขาน้อยใหญ่ มีแม่น้ำโขงไหลผ่านเป็นแนวเขตธรรมชาติระหว่งประเทศไทยกับประเทศลาว มีพรมแดนติดต่อกันเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่าง ๓ ประเทศ คือ ประเทศไทย ที่บ้านสบรวก อำเภอเชียงแสน ประเทศลาวที่แขวงบ่อแก้ว และประเทศเมียนมาที่ทำข้าเหล็กในรัฐฉาน จึงเรียกพื้นที่เป็นรูปสามเหลี่ยมบรรจบกันว่า **“สามเหลี่ยมทองคำ”**

มีพื้นที่ติดต่อกันเขตการปกครองข้างเคียง

ทิศเหนือ ติดกับเมืองต้นผึ้งประเทศลาว

ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอเชียงของ

ทิศใต้ ติดกับอำเภอออยหลวงและอำเภอแม่จัน

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอแม่สาย

มีประชากรและการปกครอง แบ่งการปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๗ แห่ง ดังนี้

๑.เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน

๒.เทศบาลตำบลเวียง

๓.เทศบาลตำบลโยนก

๔.เทศบาลตำบลบ้านแซว

๕.เทศบาลตำบลแม่เงิน

๖.องค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก

๗.องค์การบริหารส่วนตำบลศรีดอนมูล

ลักษณะทางกายภาพ **แหล่งน้ำ**

เชียงแสนมีน้ำแม่กก น้ำแม่คำ แม่น้ำรวก เป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่าน

พระยาแสนภู กษัตริย์ผู้สร้างเมืองเชียงใหม่

พระยาแสนภู กษัตริย์ในราชวงศ์มังราย ลำดับที่ ๓ (พ.ศ.๑๓๒๘ - ๑๓๗๗) ราชบุตรองค์แรกของพระยาไชยสงคราม แห่งหริภุญไชย เพราะเกิดบนภูดอย มีอนุชา ๒ องค์ คือท้าวนำทวนและท้าวว้าว อ่อนดัดกลับใจเมื่อพระยาแสนภูเป็นกษัตริย์สืบมา พ.ศ. ๑๓๖๘ พระองค์ได้เสด็จไปประทับที่เมืองเชียงใหม่โดยตั้งให้ท้าวคำฟูโอรสครองเมืองเชียงใหม่ ต่อมาราวปี พ.ศ. ๑๓๗๐ พระยาแสนภูโปรดให้สร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นในบริเวณเมืองเวียงจันทน์ ครั้นสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว พระองค์ก็ประทับอยู่ที่เชียงใหม่ตลอดพระชนมชีพ การสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นการป้องกันข้าศึกจากทางด้านเหนือ เพราะเชียงใหม่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง และสามารถให้แม่น้ำเป็นคูเมืองธรรมชาติได้ ซึ่งตัวเมืองมีกำแพงกว้าง ๗๐๐ วา มีป้อมรายล้อมเมือง ๘ แห่ง เมืองเชียงใหม่ มีอาณาเขตติดต่อกับเมืองต่าง ๆ และกลายเป็นศูนย์กลางของเมืองตอนบน โดยมีหน้าที่ควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ

ปัจจุบันพระรูปพระยาแสนภู เจ้าผู้สร้างเมืองเชียงใหม่ในอดีตขึ้นแท่นประทับภายในวัดพระธาตุเจดีย์หลวง ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงใหม่ พระยาแสนภูสร้างเมืองเชียงใหม่ เป็นการสืบทอดอาณาจักรล้านนา ปัจจุบันจะเห็น

ร่องรอยเมืองเก่าที่ล้อมไปด้วยกำแพงเมืองยาวกว่า 2 กิโลเมตร ยาวติดแม่น้ำโขง จากทิศเหนือจดทิศใต้ และมีโบราณสถานภายในเมืองเชียงใหม่อย่างมากมาย อย่างกำแพงเมืองเก่า คูเมืองโบราณ ประตูเมืองต่างๆ และวัดเก่า ซึ่งยังคงสภาพสมบูรณ์ให้เห็น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือคุณค่าที่อนุชนรุ่นหลังจะได้ศึกษาในประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ผ่านโบราณสถานเมืองเก่า

เชียงใหม่ เป็นเมืองที่ถูกสร้างขึ้นราวปี พ.ศ.๑๓๗๐ โดยพระยาแสนภู กษัตริย์ราชวงศ์มังราย ลำดับที่ ๓ (พ.ศ.๑๓๒๘ - ๑๓๗๗) โดยมีกำแพงเมืองล้อมรอบ ๓ ด้าน เหนือมี ๒ ด้าน เนื่องจากติดกับแม่น้ำโขง ซึ่งใช้แม่น้ำเป็นคูเมืองธรรมชาติ ป้องกันศัตรู ปัจจุบันมีพระบรมรูปของพระยาแสนภูประดิษฐาน ณ วัดเจดีย์หลวง

Chiang Saen was established during the reign of Phya Saen Phu, the third king of Mangrai dynasty in 1328. This city was built with tree sides of city wall. Other side is Mekong river which used to protect the city from an enemy. Now King Saen Phu statue is located in Chedi Laung temple.

พระเชียงแสน

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของศาสนิกชน ลุ่มน้ำโขง

ประวัติศาสตร์อันยาวนานของเมืองเชียงแสน ต้นกำเนิดของอาณาจักรล้านนา การสร้างวัดวาอารามมากมายในสมัยก่อน เกิดความหลากหลายทำให้พระพุทธรูปมีความแตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามซีโหเห็นว่าเป็นพระเชียงแสน อยู่คู่เมืองเชียงแสนมานับพันปี เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของศาสนิกชนลุ่มน้ำโขง ในยุคแรก ๆ พระพุทธรูปล้านนา ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะปะมาละจากอินเดีย ซึ่งรับมาจากเมืองพุกามของพม่า และศิลปะศรีวิชัยของสุมาตรา ส่วนใหญ่จะเรียกว่า “เชียงแสนสิงห์หนึ่ง” หรือพระพุทธรูปแบบสิงห์หนึ่ง มีลักษณะสำคัญคือ พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิเพชร มีพระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลม อกยื่น พระหनुเป็นปม ขมวดพระเกศาใหญ่ พระรัศมีเป็นดอกกลม หรือลูกแก้วคล้ายดอกบัวตูม ชายสังฆาฏีขึ้นเหนือพระเศียร นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามากราบขอพรได้ภายในบริเวณวิหารของวัดเจดีย์หลวงซึ่งมีพระพุทธรูปเชียงแสน สิงห์ หนึ่งประดิษฐานเป็นองค์ประธาน และนอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูป “เชียงแสนสิงห์สอง” หรือ

“พระพุทธรูปสิงห์สอง” มีลักษณะที่สามารถสังเกตได้คือ พระพุทธรูปปางนารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิฐาน พระพักตร์เป็นรูปไข่ พระขมวดโก่ง พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์ยิ้มริมฝีปากเป็นคลื่น ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว พระสังฆาฏีกว้าง ปั้นพระองค์เล็ก ชายสังฆาฏียาวลงมาจรดพระนาภี นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามากราบพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ คือ “สิงห์สอง” ได้ที่วัดบงบุญ อำเภอเชียงแสน ส่วนพระพุทธรูปปางนารวิชัยขนาดเล็กพบที่วัดป่าสักน้อย ตำบลป่าสัก อำเภอเชียงแสน ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน ความเชื่อเรื่องการได้อาณิสย์จากการกราบขอพรพระ ยังเป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจากหลากหลายที่เข้ามากราบสักการะพระเชียงแสนสิงห์หนึ่งและสิงห์สองอย่างต่อเนื่อง

เชียงแสน เป็นต้นกำเนิดของอาณาจักรล้านนา มีการสร้างวัดวาอารามมากมายในสมัยก่อน เป็นศูนย์รวมจิตใจของศาสนิกชนลุ่มแม่น้ำโขงยุคแรกๆ โดยมีพระคู่บ้านคู่เมืองมานับพันปี คือ พระเชียงแสนสิงห์หนึ่ง และพระเชียงแสนสิงห์สอง

Chiang Saen is an origin of the Lanna kingdom. There are several ancient temples were built from that era. The respectable Buddha statue such as Chiang Saen singha naung and Chiang Saen singha song buddha become the spiritual anchor for people along the Mekong riverside over thousand years.

แดนสามเหลี่ยม ประตูการค้าสู่อาเซียน

มีโอกาสได้เที่ยวเชียงแสน จุดที่พลาดไม่ได้คือ สามเหลี่ยมทองคำ หรือ "Golden triangle" ซึ่งอยู่บ้านสมรึก ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ห่างจาก อำเภอเชียงแสนไปทางทิศเหนือ ๕ กิโลเมตรถนนหนทางสะดวก สมาย เป็นจุดพื่นที่ชายแดนเชื่อมต่อกับระหว่าง ๓ ประเทศ คือ ประเทศไทย (จังหวัดเชียงราย) ประเทศลาว (แขวงบอลิคำไซ) และประเทศพม่า (ท่าขี้เหล็ก, รัฐฉาน) มีแม่น้ำโขงไหลผ่านตามแนวถนน จากจุดนี้นักท่องเที่ยวจะมองเห็นพุ่มป่าไผ่ตงอันอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของเชียงแสน ยามเช้าดวงอาทิตย์ขึ้นท่ามกลางสายหมอก ทำให้มองเห็นวิวทิวทัศน์ที่สวยงาม เรือสำราญล่องเรือชมเชียงแสนทองคำเป็นที่ยอดนิยมของชนกลุ่มน้อยซึ่งปลูกฝิ่นและผลิตยาเสพติดรายใหญ่ ยาเสพติดและฝิ่นในสมัยนี้มีจำนวนมากซึ่งถูกนำมาแลกเปลี่ยนด้วยทองคำ ต่อมาจึงเป็นที่มาของชื่อ "สามเหลี่ยมทองคำ" ในปัจจุบันด้วย พระมหากษัตริย์ล้านนาในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระย่า ได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เขตเศรษฐกิจสำคัญนี้ให้ชาวบ้านได้มีอาชีพ เช่น ปลูกชา กาแฟ พืชเมืองหนาว ผลไม้ ส่งโครงการหลวง ชักถั่วขึ้นเป็นแหล่งขนส่งสินค้ามาจากประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึงสาธารณรัฐ

ประชาธิปไตย สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทำลายภาพพจน์ของประเทศไทย ซึ่งรับสิ่งผิดกฎหมายแก้ไข เรื่องนี้ ต่อมาจึงก่อให้เกิด "หอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ" ขึ้น เพื่อเป็นสถานที่ให้ความรู้เรื่องฝิ่นและยาเสพติด กระตุ้นให้เยาวชนเห็นโทษของยาเสพติด พื้นที่สามเหลี่ยมทองคำจึงกลายเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวที่มานั่งชมวิวทิวทัศน์ หลงใหลกับความสวยงามของสายน้ำโขง

สามเหลี่ยมทองคำ เป็นจุดพื่นที่ชายแดนเชื่อมต่อกัน ๓ ประเทศ ได้แก่ ไทย ลาว และเมียนมาโดยมีแม่น้ำโขงกั้นระหว่างประเทศไทยและประเทศลาว และแม่น้ำรวกกั้นประเทศไทยกับประเทศเมียนมา ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของเชียงแสน

The Golden Triangle is an intersection where connect 3 countries border which are Laos (to the east of the Mekong), Myanmar (to the north of the Ruak). This area become an economic area of Chiang Saen.

จรรยาโลงศิลปะ: รักสามรดกล้านนา

เชียงแสน เมืองอมตะที่แผ่ไปด้วยตำนาน เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ หากมืองเงิน ๆ ก็เป็นเพียงซากปรักหักพังที่เสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา ไม่มีคุณค่า ไม่มีความหมายให้จดจำ แต่สังคมของห้วงเวลา ภาพของสิ่งเหล่านี้คือกระจกที่สะท้อนความเป็นตำนาน วิถีชีวิต อารยธรรมลุ่มน้ำโขง ศิลปะในแขนงต่าง ๆ ความเป็นอยู่ของคนไทยในอดีต เป็นมรดกตกทอดมาให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา ศิลปะเชียงแสน

เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. ๑๑-๒๑ มีลักษณะท่ามกลาง คาดว่ามีการสืบทอดต่อเนื่องของศิลปะทวารวดี และลพบุรี ในดินแดนแถบนี้มาตั้งแต่สมัยทวารวดี มีความเกี่ยวเนื่องกับการศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งจะเห็นได้จากพระพุทธรูปเชียงแสนสี่หัตถ์ และเชียงแสนสี่หัตถ์ สละก้อนให้เห็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนา การขยายอำนาจตามเข็มนาฬิกาต่าง ๆ ของพระยาเม็วราช และกษัตริย์องค์อื่น ๆ ทำให้เกิดการผสมผสานศิลปะสกุลต่างอื่น ๆ เช่น สกุลช่างศรีทวารวดี (ล้านนา) สกุลช่างเชียงใหม่ ซึ่งจะเห็นได้จาก ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน กุฎีปฏิมากรรมสำคัญแห่งล้านนา รวมไปถึงประติมากรรมปูนปั้น การแต่งกายสมัยเชียงแสน หุ่นขี้ผึ้ง

บุ๋บขึ้นสูง แต่การทอผ้ามีลวดลายตกแต่งประดับประดา เช่น ซิ่นทอลายขาว เกสาพมสูง ปักดินประดับผม เป็นต้น

ศิลปะเชียงแสน มีความเก่าแก่นับพันปี ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับความศรัทธาของพระพุทธศาสนา แต่ได้มีการแลกเปลี่ยนศิลปะวัฒนธรรม ในสมัยพระยาเม็วราช ที่มีการขยายดินแดน ปัจจุบันเชียงแสน มี ๕ กลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีศิลปวัฒนธรรมต่างๆมากมาย

Chiang Saen architectures have a long historical for almost thousand years which related to the belief of Buddhism. Moreover, in Mengrai King era, he has extend the boundaries of this great empire which make Chiang Saen have diversity ethics group of people and full of beautiful antique culture until present.

ไหว้พระ: สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์

พระพุทธศาสนา เจริญขึ้นในเอเชียแสมมาชานาน ด้วยแนวคิดเรื่องอาณิสต์จากการสร้างวัดหรือวิหารจะไ้พลังบุญใหญ่ ทำให้เจ้าผู้ครอบครองสถานที่มีความสำคัญกับการสร้างและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง วัดในเอเชียแสมยังมีความสำคัญในฐานะศูนย์รวมแห่งความศรัทธา ความสามัคคี แห่งศิลปกรรม วิถีวัฒนธรรม ที่ทรงคุณค่า การสร้างเมืองและการศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่ในพื้นที่ ๒.๒ ตารางกิโลเมตร พบวัดถึง ๗๖ วัด ในปัจจุบันวัดที่ยังมีความสมบูรณ์และสำคัญต่อเนื่องเอเชียแสมอยากจะแนะนำให้นักท่องเที่ยวได้มาเยือนและสัมผัสความเป็นเมืองเก่า คือวัดป่าสัก วัดเจดีย์หลวง วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระธาตุจอมกิตติ และวัดพระธาตุผาขาว อันเป็นที่ตั้งเหรียญของศาสนิกชนลุ่มน้ำโขงมาแสนยาวนาน

เมื่อผ่านกำแพงเมืองเชียงใหม่เข้ามา จะพบร่องรอยความรุ่งเรืองเมื่อครั้งอดีตของโบราณสถาน และโบราณวัตถุด้วยปรากฏผ่านวัดป่าสัก ซึ่งตั้งสันอายุของประวัติศาสตร์อย่างไม่จายหายและรอคอยให้นักท่องเที่ยวมาศึกษาเกี่ยวกับวัดป่าสัก ตั้งอยู่นอกเมืองเชียงใหม่ด้านทิศตะวันตก ห่างจากประตูเมืองเชียงใหม่ประมาณ ๒๐๐ เมตร ตามแนวสวนสาธารณะ อินทามาศปกรณัมและแนวสวนสาธารณะเชียงใหม่ ใต้ถ้ำแก้ว พระเจ้าแสนภู ผู้ครองสร้างเจดีย์ที่วัดป่าสัก เมื่อเป็นที่บรรจุพระโคตมเกตุ (พระบรมธาตุกระดูกตาดำขาว) ที่นำมาจากเมืองปาฏลีบุตรประเทศอินเดีย หลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่ได้ ๘ ปี พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกต้นสัก ๓๐๐ ต้น ซึ่งได้ชื่อว่า “วัดป่าสัก” พร้อมทั้งสร้างกุฏิถวายแก่พระภิกษุเฒ่าจารย์เจ้าพระยาและสถาปนาให้เป็นพระสังฆราชในระยนั้น

ในปัจจุบัน วัดป่าสักเป็นวัดร้าง มีซากเจดีย์และตัวอาคารอยู่ภายในบริเวณรวม ๗ แห่งโบราณสถานที่สำคัญได้แก่ เจดีย์ประธานทรงปราสาท ยอดทรงระฆังแบบฝายยอด มีฐานทำเป็นชั้นประดับฐานพระพุทธรูปสลักกับรูปเทวดา ส่วนกลางเป็นเรือนธาตุมีฐานประดับฐาน พระพุทธรูป ๘ ด้าน ส่วน

ยอดเป็นองค์ระฆัง มีเจดีย์ขนาดเล็กประดับที่มุมทั้งสี่ ประดับตกแต่งลวดลายปูนปั้นอย่างสวยงาม รูปแบบสถาปัตยกรรม ส่วนฐานจะเป็นช่องปาจาจะได้รับการศึกษาจากเจดีย์ทุกองค์ จังหวัดสุพรรณบุรีศิลปกรรมที่โดดเด่นของเจดีย์ปรากฏลักษณะจากหลายศิลปะ เช่น พุกาม สุโขทัย ศรีวิชัย ด้วยบรรยากาศที่ร่มรื่นรายล้อมไปด้วยต้นไม้ เย็นสบาย และมีต้นสัก ยาวเป็นเส้นให้ชมวัดป่าสักมาจนถึงปัจจุบัน

วัดป่าสัก ตั้งอยู่นอกเมืองห่างจากกำแพงเมืองประมาณ ๒๐๐ เมตร ปัจจุบันเป็นวัดร้าง มีซากโบราณสถานมากมาย และมีเจดีย์ทรงโบราณที่ยังคงความสมบูรณ์และสวยงามมาก ยังคงเป็นเสน่ห์ของวัดป่าสักจนถึงปัจจุบัน

Wat Pa Sak located about 200 meter from the old city wall of Chiang Saen which is now become desolate temple. The temple's chedi is beautiful in Chiang Saen architectural style and the exteriors are elaborate designs which is the charming of Pa Sak temple until now.

วัดเจดีย์หลวง

เขียนแสนโบราณสถานที่สวยงามควรค่าอย่างยิ่งแก่การเที่ยวชมตั้งแต่จากวัดป่าสัก คือ “วัดเจดีย์หลวง” ซึ่งอยู่ติดกับฉิมพลีณที่สถานแห่งชาติ เขียนแสน ซากปรักหักพังของวัดกลายเป็นเกือบหมด แต่ได้รับการบูรณะเป็นอย่างดีมาโดยตลอด เพราะถือว่าวัดเจดีย์หลวงเป็นวัดที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ขอพระราชอาณาจักรสยามไทยสำหรับภาษาเหนือมีคำว่า “หลวง” มักจะถูกใช้เรียกสิ่งที่มีขนาดใหญ่ ดังนั้นวัดพระธาตุเจดีย์หลวง ซึ่งมีความหมายที่ค่อนข้างชัดเจน ว่าเป็นวัดที่มีเจดีย์ขนาดใหญ่อยู่ภายในวัด มีอายุยาวนานมากถึง ๗๒๕ ปี โดยได้ถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๓๘ โดยมีสถาปัตยกรรมล้านนาที่เก่าแก่และมีความงดงาม ยิ่งความสมบูรณ์ของโบราณสถานเอาไว้ได้สูงสุดในเขียนแสน ซึ่งถือเป็นหนึ่งในความงดงามของเมืองโบราณอย่างเมืองเขียนแสนเป็นอย่างมาก ตำนานเล่าว่า “พระเจ้าแสนภู” โปรดให้สร้างวัดแห่งนี้ขึ้นหลังสร้างกำแพงเมืองเขียนแสน นับเป็นวัดสำคัญของเมืองที่ชาวบ้านศรัทธาอย่างยิ่ง นอกจากความเป็นโบราณสถานเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน ภายในบริเวณวิหารของวัดเจดีย์หลวงยังมีองค์พระพุทธรูปเขียนแสน สิวห์ ๑ ประดิษฐาน เป็นองค์ประธานอยู่ในพระวิหารของวัดพระธาตุเจดีย์หลวง พระพุทธรูปเขียนแสนนี้เป็นพระพุทธรูปที่มีความสำคัญ และมีความสวยงามเป็นอย่างยิ่ง เพราะได้รับการตกแต่งตามแบบศิลปะชาวเหนือ มีปูนโอสสำหรับขึ้นลงทั้งสองด้าน เมื่อนอนจากด้านหน้าจะสามารถมองเห็นองค์พระปฏิมากรสีทองเหลืองอร่ามได้อย่างชัดเจน ตัวพระวิหารนี้ได้สร้างหลังคาขึ้นใหม่เพื่อคลุมโบราณสถานเก่าแก่เอาไว้ และเพื่อคลุมองค์พระพุทธรูปเขียนแสนเอาไว้ด้วยภายในวัด มีกิจกรรมน่าสนใจได้ทำร่วมกับชาวบ้าน นั่นคือการทำ “สวยออก” เครื่องสักการะแบบล้านนา มีลักษณะ

เป็นกรวยดอกไม้ทำจากใบตองและดอกไม้พื้นบ้านสำหรับบูชาพระของวัดนี้ เมื่อกราบพระขอพรก็ออกไปเดินชมบริเวณวัดรอบ ๆ จุดเด่นของวัดคือพระธาตุเจดีย์หลวง กวระะสี่ฐานแปดเหลี่ยมแบบล้านนาด้วยความสูงถึง ๘๘ เมตร ส่วนฐานของพระเจดีย์นี้มีความกว้างทั้งหมด ๒๔ เมตร เป็นพระเจดีย์ กวระะสี่คว่ำมีศิลปะแบบล้านนา และเป็นพระเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเมืองเขียนแสนเก่าแก่แล้ว ชักทิวด้วยองค์พระเจดีย์รูปแบบต่าง ๆ รายล้อมอยู่อีก ๔ องค์ด้วยกัน บริเวณข้าง ๆ ยังมีร่องรอยของซากเจดีย์และฐานประตูกวางเอาไว้ นอกเล่าอดีตของวัดอย่างรวบรัด นอกจากโบราณสถานภายในวัดเจดีย์หลวงแล้ว มีลานกิจกรรมสำหรับคนในชุมชนให้จัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่นการแสดงพื้นบ้านเป็นต้น เรียกได้ว่านอกจากจะได้เที่ยวชมโบราณสถานที่สวยงามและสำคัญอีกแห่งหนึ่งของเขียนแสนแล้ว ท่านยังได้รับความสนุกเพลิดเพลินกับชีวิตด้วย

วัดเจดีย์หลวง เป็นวัดที่มีเจดีย์ขนาดใหญ่ มีอายุ ๗๐๐ กว่าปี วัดถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๑๘๓๘โดยพระยาแสนภู โดยมีสถาปัตยกรรมล้านนาที่เก่าแก่และงดงามภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปเขียนแสนสิวก์ ๑ พระคู่บ้านคู่เมืองอยู่

Wat Chedi Laung is the temple with an 700 years old pagoda. According to history this temple was built by Saen plu in 1291. Inside the temple, there is an old Lanna warchitecture and Chiang Saen Buddha statue named as Singha Naung located inside.

วัดพระธาตุจอมกิตติ

โบราณสถานสำคัญของเชียงใหม่

ออกเดินทางต่อไปยังวัดพระธาตุจอมกิตติ ที่ตั้งอยู่บนดอยน้อย ณ วัดพระธาตุจอมกิตติ ตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน จังหวัดเชียงราย พระธาตุจอมกิตติตั้งอยู่บนเขานอกกำแพงเมืองเวียงแสน อยู่ถนนแยกแม่น้ำเวียงแสน - เชียงของ ซึ่งสำคัญภายในวัด ได้แก่ พระเจดีย์ทรงปราสาทยอดทระนง ๕ ชั้น หันคารูปบัวคว่ำ ตามตำนานเล่าขานเรื่องราวของวัดพระธาตุจอมกิตติไว้ว่า พระเจ้าพังคราชโปรดให้สร้างเมือง พ.ศ. ๑๘๕๓ และบรรจุพระบรมสารีริกธาตุกระดูกหน้าอก กระดูกอก และกระดูกแขนที่ได้จากพระเถระชาวเมืองสุพรรณมาตั้งเป็นพระธาตุยอเหลี่ยมไม้สิบสองสมัยเวียงแสน ต่อมาพระเจ้าสุวรรมณีสืบสานนาได้เสริมและปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุใหม่ มีความสูง ๓๓ เมตร กว้าง ๖ เมตร จากเหตุการณ์แผ่นดินไหว เมื่อ ๕ พฤษภาคม ๒๕๓๗ มีความรุนแรง ๖.๓ ตามมาตราริกเตอร์ ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดเชียงราย ส่งผลให้องค์เจดีย์วัดพระธาตุจอมกิตติได้รับความเสียหาย แผ่นทองจังโกที่หุ้มพระธาตุ บริเวณใต้องค์ระฆังลงมาปิดตัวเป็นริ้วโดยรอบ เกิดรอยแตกราวบริเวณชั้นเรือนธาตุและกำแพงแก้วและกำแพงตามความเชื่อในการไหว้พระธาตุดอยจอมกิตติเชื่อกันว่า ถ้าได้กราบไหว้และตั้งจิตอธิษฐานทำนจะอุดมไปด้วยยศถาบรรดาศักดิ์ตามความเชื่อของชาวพุทธ พระธาตุจอมกิตติเป็นสถาปัตยกรรมเวียงแสน เป็นหนึ่งในพระธาตุ ๙ จอม ที่มักท่องเที่ยวต่อมาเขียนสักการะ กราบพระพุทธรูป เพื่อความเป็นสิริมงคลแห่งชีวิต

วัดพระธาตุจอมกิตติ ตั้งอยู่บนเขา นอกกำแพงเมืองเวียงแสน ถูกสร้างขึ้นราวปี พ.ศ. ๑๘๕๓ มีความเชื่อว่าหากได้มาไหว้พระธาตุจอมกิตติจะอุดมไปด้วยยศฐาบรรดาศักดิ์รวมทั้งเป็นหนึ่งในพระธาตุ ๙ ที่ต้องมาไหว้สักการะ

Wat Phra That Chom Kitti was established in 940 A.D. This temple located on the mountain outside Chiang Saen antique wall. By visiting the place, you will see a beautiful pagoda. People believe that if you have chance to visit Phra That Chom Kitti, you will full of prestige. So this temple has been ranked as one of nine Buddha's relics you have to visit once in a lifetime.

วัดพระธาตุนาเงา

ปูชนียสถานที่สำคัญอีกแห่งของเชียงใหม่ ควรค่าแก่การมาเคารพสักการะ เป็นแหล่งศิลปกรรมโบราณสถานสูงค่า ต่อการศึกษาและท่องเที่ยว คือวัดพระธาตุนาเงา นอกจากจะเป็นวัดยังมีพิพิธภัณฑ์ให้ผู้คนได้ศึกษาความรู้ ชื่อของวัดมาจากชื่อของ “พระธาตุนาเงา” ที่ตั้งอยู่บนหินก้อนใหญ่ ส่วนคำว่า “นาเงา” หมายถึง เวชของก้อนฟ้า ก้อนหินก้อนนี้มีความใหญ่จนคล้ายเจดีย์ เวลาพระอาทิตย์ส่องผ่านก้อนหินทำให้เกิดเงาขนาดใหญ่ ชาวบ้านจึงเรียกว่า พระธาตุนาเงา แต่ในสมัยก่อนนั้นวัดมีชื่อเดิมว่า วัดสบคำ ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงใต้ฝั่งทลายจากแนวกระแสน้ำ ทำให้วัดถูกฝังทลายลงเกือบหมดวัด จนกระทั่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ชาวบ้านได้ขุดพบเจดีย์ร้าง ๓ องค์ คือ พระธาตุนาเงาตั้งอยู่บนยอดหินผา ต่อมาคือพระธาตุนาเงาหิน เหลือแต่ซากองค์พระเจดีย์สูงประมาณ ๕ เมตร ในบริเวณพื้นที่นั้นมีการขุดสร้างโบสถ์ขึ้นมาหลังหนึ่ง ถัดจากพระธาตุนาเงาขึ้นไปบนยอดเขา เป็นที่ตั้งของพระธาตุนาเงา ยอด ซึ่งเหลือแต่ซากฐานสูง ๕ เมตร การขุดได้สร้างพระบรมธาตุพุทธนิมิตเจดีย์ขนาดใหญ่ครอบองค์พระธาตุนาเงา แต่ยังคงมองเห็นซากพระธาตุนาเงาอยู่ได้ ณ ภายในองค์เจดีย์ สำหรับฐานครอบองค์พระเจดีย์มีกำแพงเหล็กล้อมรอบเป็นอื่น ๆ ซึ่งหากมองจากพุทธนิมิตเจดีย์จะเห็นตัวเมืองเชียงใหม่อย่างชัดเจน มองข้ามฝั่งแม่น้ำโขงไปถึงจะเห็นความสวยงามของทัศนียภาพของประเทศลาว เมื่อมองขึ้นไปทิศเหนือจนสุดสายตา จะเห็นพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำและพื้นที่ของประเทศไทยมา

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้มีการปรับพื้นที่บริเวณวัดใหม่ให้เรียบร้อย จึงมีการขุดยกตอมือขนาดใหญ่ออกได้พบศิวิไลโบราณก่อเรียงกันไว้ เมื่อขุดเสร็จก็พบทับหมากกากก่อกันไว้ พอยกหมากกากคลุกสีและประเทศลาว ก็เห็นภาพทิวทัศน์บริเวณที่ทุกทิศที่ระแวกหน้าจะมียายุประมาณ ๗๐๐-๘,๓๐๐ ปี ซึ่งได้เรียก

พระพุทธรูปที่ขุดพบว่า หลวงพ่อพญาเงา สันนิฐานว่า วัดแห่งนี้ควรเป็นวัดสำคัญประจำภูเขากงจากที่พระพุทธรูปหลวงพ่อนาเงาที่ขุดค้นพบ ได้ถูกสร้างฝังไว้ใต้พระพุทธรูปองค์ใหญ่ ความเป็นการปิดบังไว้ดูดีใจกรรมจากพวกพวกร้างร้างโบราณ ภายในวัดพระธาตุนาเงา ก็ยังมีสถานที่ให้ไปเที่ยวชมความสวยงามและความเก่าแก่ของศิลปะเชียงใหม่ได้ซีกคือ หอพระไตรปิฎกเจดีย์พระเกษรดี และพิพิธภัณฑ์ผ้ากอสานนา เชียงแสน ด้วยความสวยงามและทัศนียภาพที่มองจากพระบรมธาตุพุทธนิมิตเจดีย์ที่ตั้งตระหง่านอยู่บนเนินเมืองเชียงใหม่เป็นจุดสำคัญที่ทำให้ทุกวันนี้มีนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศเดินทางมาเยี่ยมชมพระธาตุนาเงาไม่ขาดสาย

วัดพระธาตุนาเงา เป็นวัดที่มีสิ่งก่อสร้างต่างๆ มากมาย ในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้ขุดค้นพบพระพุทธรูปโบราณ ภายในวัดซึ่งมีอายุราว ๗๐๐ - ๘,๓๐๐ ปี ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นหลวงพ่อนาเงา โดยวัดแห่งนี้มีทิวทัศน์ที่สวยงาม ซึ่งจุดชมวิวน่าสามารถมองเห็นเมืองเชียงใหม่ แม่น้ำโขง และประเทศเพื่อนบ้านได้พร้อมกัน

Wat Phra That Pha Ngao is an ancient well-known temple of Chiang Saen. In 1976, the Buddha statue was discovered and named Phra That Pha Ngao which means the rock chardon. The serene atmosphere also makes this temple an attractive place to explore because you will able to see panorama view of Chiang Saen and Mekong river on the top of the view point.

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

หลังจากเที่ยวประวัติศาสตร์ในเชียงใหม่ ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติรอให้นักท่องเที่ยวไปสัมผัสเมื่อเปิดประสบการณ์ใหม่ ๆ อีกมากมาย การเดินทางในช่วงสถานที่ต่าง ๆ ไม่เพียงแต่จะสร้างความสวยงามของทัศนียภาพเท่านั้น แต่เป็นการเข้าไปสัมผัสเรื่องราวของผู้คนในท้องถิ่น

ทะเลสาบเชียงใหม่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองบงกาย

การเดินทางจากอำเภอเชียงแสน สู่ตัวเมืองเชียงรายได้ระหว่างทางนักท่องเที่ยวจะได้แวะพักผ่อนหย่อนใจท่ามกลางความงามของระบบนิเวศบนผืนน้ำ เป็นทะเลสาบล้อมรอบด้วยเนินเขา แม่น้ำอุดมสมบูรณ์ทุก ๆ ปีช่วงฤดูหนาวราว ๆ เดือน พ.ย.- ก.พ. จะมีนกน้ำอพยพหลายร้อยชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกนกเป็ดน้ำ นกซีทเว นกซีซ่า นกกระเรียน นอกจากนี้จะเป็นที่อยู่อาศัยของนกประจำถิ่นแล้วจุดเด่นของทะเลสาบเชียงใหม่คือการแห่แห่ก็คือเป็นแหล่งที่ฝึกอาศัยของนกอพยพผืนน้ำทางแถบไซบีเรีย เรียกว่าทะเลสาบเชียงใหม่เป็นแหล่งดูนกที่สำคัญแห่งหนึ่ง จนเป็นที่รู้จักในนามลagoonal มีสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม ร่มรื่น และได้รับการจัดตั้งให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ๑๑ ชนิด เอกลักษณ์ของที่นี่คือมีสะพานไม้ทอดยาวเข้าไปในทะเลสาบตอนเย็นนักท่องเที่ยวจะเพลิดเพลินกับทิวทัศน์ที่สวยงามมาก ภายในมีกิจกรรมล่องเรือสำราญ สัตว์ป่าหายาก ซิกทิวยังมีจุดถ่ายรูปสวย ๆ มีบ้านพัก และสถานกางเต็นท์ให้ผู้ที่มานั่งพักผ่อน

ทะเลสาบเชียงใหม่ เป็นทะเลสาบที่ล้อมรอบด้วยเนินเขา ทุกๆปีในช่วงฤดูหนาว ราวๆเดือน พ.ย. - ก.พ. จะมีนกหลายร้อยชนิดอพยพมาอาศัยอยู่ในบริเวณแห่งนี้ เอกลักษณ์ของที่นี่จะมีสะพานไม้ทอดยาวไปในทะเลสาบ นอกจากจะเข้ามาชม นกแล้วสามารถชมพระอาทิตย์ตกดินได้อีกด้วย

Chiang Saen lake is the lake which surrounded by the mountain. Every year during winter season, there will be several migratory birds. You will see beautiful wooden bridge toward the lake and you can find beautiful sunset scenery here.

น้ำตกวังธารทอง

อากาศร้อน ๆ และใกล้เข้าหน้าฝน พาให้คิดถึงความรู้สึก ร่มรื่น เย็นชื่นใจของละอองฝน ความเขียวขจีของเหล่าแมกไม้ พลาวันเป็นชมทัศนียภาพป่าและต้นไม้อายุของน้ำตกวังธารทอง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณตำบลแม่เงิน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าสนกกมัวชวา เป็นน้ำตกที่เป็นธารน้ำสายเล็ก ๆ ที่อยู่ไม่ไกลนัก รายล้อมไปด้วยธรรมชาติที่สวยงาม เยียบสงบ มีลักษณะเป็นแอ่งที่สามารถลงเล่นน้ำได้อย่างปลอดภัย

น้ำตกวังธารทอง เป็นน้ำตกที่เป็นธารน้ำสายเล็กๆ อยู่ไม่ไกลจากถนนสายหลักนัก รายล้อมไปด้วยต้นไม้ใหญ่ อากาศเย็นสบาย เยียบสงบ และนักท่องเที่ยวสามารถลงเล่นน้ำได้ด้วย

Wang Tan Thong waterfall which is not far from the main road. This waterfall surrounded by the tree. Moreover, this is the peaceful place for relaxing because the weather is nice all year and you can enjoy swimming here as well.

ดอยสะโง้

ดอยสะโง้ ตั้งอยู่อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๗๐๙ เมตร จุดชมวิวมีพื้นที่กว้างและตั้งอยู่บนจุดสูงสุดของหมู่บ้าน กอดสายตาออกไปจะเห็นทัศนียภาพของ ๓ ประเทศ คือไทย ลาว และเมียนมา สามารถชมวิวได้แบบสุดสายตา ๓๖๐ องศา ดอยสะโง้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวยอดฮิตในช่วงฤดูหนาว เนื่องจากยามเช้าสามารถชมพระอาทิตย์ขึ้นท่ามกลางทะเลหมอก ยามค่ำคืนชมดาวเต็มท้องฟ้า หากนักท่องเที่ยวมาช่วงเดือน พ.ย.-ธ.ค. จะได้สัมผัสทุ่งเกือกฮวยบานเต็มดอย จุดที่นำสนใจและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวคือ บ้านพักโฮมสเตย์ สร้างเป็นกระท่อมแบบชนเผ่าอาข่า ที่สำคัญคือ มีสะพานเชื่อมทั่วกันทุกหลัง ทำนกลางมวลอากาศหนาวเย็นและลมพัดเย็นสบายเหมาะแก่การพักผ่อนอย่างมาก

ดอยสะโง้ เป็นดอยที่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๗๐๙ เมตร บนยอดดอย ณ จุดชมวิว ท่านสามารถชมทัศนียภาพของ ๓ ประเทศ ได้แก่ ไทย ลาว และเมียนมา และสามารถชมวิวได้ ๓๖๐ องศา ซึ่งในช่วงฤดูหนาวจะมีนักท่องเที่ยวมากทางเดินทั้งมดดาว สัมผัสอากาศหนาวเย็นเป็นจำนวนมาก

Doi Sa Ngo is the mountain which height 709 meter above sea level. You will see 360 degree view of 3 countries which are Thai, Laos and Myanmar. During winter season, you can bring your own tent or you can enjoy staying in Akha homestay to see their way of life here.

ประเพณี วัฒนธรรม เมืองเชียงใหม่

เชียงใหม่ อยู่ในดินแดนล้านนา มีความหลากหลายทางประเพณีและวัฒนธรรม เนื่องจากมีการอพยพของผู้คนจากหลากหลายที่ การถ่ายทอดประเพณี วัฒนธรรมซึ่งมีเอกลักษณ์คือถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นตามวิถีชีวิตริมฝั่งโขง รวมไปถึงวิถีชนเผ่าที่ยังดำรงรักษาไว้เป็นอย่างดี ประกอบกับชาวล้านนามีความศรัทธาเรื่องพระพุทธรูปศาสนา วัดจึงเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และการดำเนินชีวิตของชาวล้านนามาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีเชียงใหม่ เชียงมีประเพณีวัดขึ้นตลอดทั้งปี ทั้งจากชาวไทย และชาวล้านนา แต่ไม่ว่ามีที่มาอย่างไร เมื่อมาจัดขึ้นที่เชียงใหม่จะสุดพิเศษไม่เหมือนที่อื่น เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแห่เทียนพรรษาวันวิสาขบูชา ของเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ ประเพณีไหลเรือไฟวันออกพรรษา ของเทศบาลตำบลเวียง ประเพณีสืบชะตาเชียงใหม่ ของเทศบาลตำบลโยนก ประเพณีวันรวมชนเผ่า ของเทศบาลตำบลป่าสัก เป็นต้น

Chiang Saen culture is the combination between Thai and Lanna culture. An interesting heritage culture of Chiang Saen which are Songkarn festival, Loykratong festival, Candle festival on Visakha Puja day and Illuminated Boat Procession from from Viang sub-district, prolong life ceremony of Yonok sub-district and tribe ceremony from Ban Saew sub-district.

ตำบลแม่เงินจัดงานทุ่งทานตะวันริมฝั่งโขง ช่วงเดือนมกราคม ที่วัดคันธารามของทุ่งทานตะวันติดกับแม่น้ำโขง ทำให้ทัศนียภาพของทุ่งทานตะวันบ้านบ่อมีความสวยงามมาก ในยามเช้าออกทานตะวันจะดูอบอุ่นแสงแดดอุ่นๆ ละลานตาให้นักท่องเที่ยวได้มาเก็บภาพสวยๆ คู่กับออกทานตะวันใบรอดเพื่อน ๆ ในโซเชียลอีกด้วย

ท่องเที่ยวทุ่งทานตะวัน ตำบลแม่เงิน

สรุปได้ว่า การพัฒนากระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ทำให้ได้ทราบถึง กระบวนการส่งเสริมรูปแบบการอนุรักษ์ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วย สร้างโลโก้ (Logo) โลโก้ หรือสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของสินค้าบริการองค์กร รวมถึงความรู้สึกด้วย ด้วยการวางแผนผัง การท่องเที่ยวเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย การสร้างสโลแกน (Slogan) คำนิยาม หรือคำบรรยายสั้นๆ ที่จะบอกเล่าภาพลักษณ์ของชุมชน สร้างเรื่องราว (Brand Story) เรื่องราว คือ พลังเรื่องราวที่อยู่เบื้องหลัง ความสำเร็จของแบรนด์ เช่น เชียงแสน : ๑ วัน ก็เที่ยวได้ กับเมืองท่า ชายแดน ๓ ประเทศริมฝั่งโขง อำเภอเชียงแสน เมืองที่หลายคนรู้จักว่ามีสามเหลี่ยมทองคำ

๔.๓ การแผ่องค์ความรู้ รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ไปสู่สาธารณชน

พบว่า รูปแบบและวิธีการเผยแพร่องค์ความรู้ ประกอบไปด้วยดังนี้คือ^{๘๙}

๑. มีการประชาสัมพันธ์ทั้งในระบบออนไลน์ และ ออฟไลน์

ก. ออนไลน์ คือ ควรมีการนำเสนอทั้งโปสเตอร์ แผ่นพับ โบว์ชัวร์ คลิปเสียง คลิปวิดีโอ ผ่านช่องทางเฟสบุ๊ก ยูทูป เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้นำเสนอผ่านแผ่นพับ โดยมีตัวอย่างดังนี้คือ

แผ่นพับการประชาสัมพันธ์

รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

^{๘๙} กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการอนุรักษ์ พื้นฟู สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑.

ข. ออฟไลน์ คือ มีการนำเสนอในรูปแบบโปสเตอร์ โบชัวร์ ปฏิทิน (ล้านนา) หนังสือ สวดมนต์ หนังสือธรรมะ ชุดองค์ความรู้ ผ่านช่องทาง วัด บ้าน โรงเรียน ราชการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน วิสาหกิจ ต่างๆ เป็นต้น

ชุดองค์ความรู้ งานวิจัยเรื่อง :

**รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย**
Method to Conserve and Promote Creative Arts and Culture in Chiang Saen City,
Chiang Rai Province.

โดย
พระอภิชราภิศุกดิ์ สิริวฑฒิน (อุบละวิน), ดร.
พระรัตนบุญ, ๘ศ.ดร.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ เชียงราย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย พ.ศ. 2564
ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม MCU RS 800764006

๒. มีการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น มัคคุเทศก์ ค่าบริการเข้าชมสถานที่
ต่างๆ ห้องน้ำ สถานที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และการบริการข้อมูลข่าวสาร

๓. การจัดกิจกรรม ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี พื้นบ้าน

๔. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ และเอกชน

๕. การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนอย่างต่อเนื่อง
 ๖. การสนับสนุน ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรม เช่น จัดนิทรรศการ เป็นต้น

๗. ให้ความรู้ ความเข้าใจ ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้กับคนในพื้นที่
 ๘. การจัดการวางแผนร่วมกันของทุกภาคส่วนในการบริหารความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น^{๙๐}

จากการศึกษาเรื่อง การแผ่องค์ความรู้ รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ไปสู่สาธารณชน ทำให้ได้ทราบถึงรูปแบบและวิธีการเผยแพร่องค์ความรู้ ประกอบไปด้วยดังนี้คือ มีการประชาสัมพันธ์ทั้งในระบบออนไลน์ และ ออฟไลน์ ก. ออนไลน์ คือ ควรมีการนำเสนอทั้งโปสเตอร์ แผ่นพับ โบว์ชัวร์ คลิปเสียง คลิปวิดีโอ ผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้นำเสนอผ่านแผ่นพับ ข. ออฟไลน์ คือ มีการนำเสนอในรูปแบบโปสเตอร์ โบว์ชัวร์ ปฏิทิน (ล้านนา) หนังสือสวดมนต์ หนังสือธรรมะ ชุดองค์ความรู้ ผ่านช่องทาง วัด บ้าน โรงเรียน ราชการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน วิสาหกิจ ต่างๆ เป็นต้น

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษางานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ได้องค์ความรู้ดังนี้คือ

๑. มีรูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถาน-โบราณวัตถุ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ที่เห็นเป็นรูปธรรม โดยเกิดจากความร่วมมือ ทั้งภาครัฐ และ ภาคเอกชน วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชนได้ช่วยกันสร้างพิพิธภัณฑ์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ทำหน้าที่ในการเก็บรักษาและจัดแสดงโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่ได้จากการสำรวจ ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานในเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ ตลอดจน พื้นที่อื่น ๆ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ สู่สาธารณชน โดยเป็นหน่วยงาน ในกำกับของกรมศิลปากร

๒. มีรูปแบบของการจัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ที่ได้ทำต่อเนื่องมาทุกปี เช่น การจัดทำแผนงาน/โครงการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ กิจกรรมการไหว้พระ ๙ วัดล้านนาในเชียงใหม่ กิจกรรมการจัดประกวดภาพถ่าย ภาพวาด คำขวัญ ตราสัญลักษณ์ ที่เกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ กิจกรรมการประกวดออกแบบพื้นที่ย่าน หรือพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ กิจกรรมการทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเชียงใหม่ มีการจัดกิจกรรมการสวดมนต์ทุกวันพระ ที่เป็นวัดร้าง ในอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ มีการส่งเสริมให้หนังสือทุกวันพระ ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมนั่งสวดมนต์ทุกวันตอนเย็น

๓. เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน และ วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ ได้เสนอเปิดหลักสูตรระยะสั้นเกี่ยวกับ “ผู้นำท่องเที่ยว” เพื่อที่จะสร้างมัคคุเทศก์น้อยนำเที่ยวในเมืองเชียงใหม่จังหวัดเชียงใหม่

^{๙๐} สัมภาษณ์, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่, ๑๕ เมษายน ๒๕๖๔.

๔. มีการสร้างนักวิจัยในท้องถิ่น ของอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เพื่อช่วยในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนาเมืองเชียงแสนในด้านของการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้เป็นเมืองมรดกทางทางวัฒนธรรมของโลกสืบไป

แผนผังการแสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

สรุปได้ว่าองค์ความรู้ที่ได้จากการทำงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พบว่า มีการร่วมมือกันทั้งหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน หน่วยงานทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานทางวัฒนธรรม โดยมีกรมศิลปากร ควบคุมและบริหารจัดการอนุรักษ์โบราณสถาน-โบราณวัตถุ ไว้อย่างถูกต้อง และมีการสร้างนักวิจัยท้องถิ่น การเปิดหลักสูตรผู้นำการท่องเที่ยว หรือ มัคคุเทศก์ ที่จะช่วยในการนำเที่ยวเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

๔.๕ ผลจากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย

การประชุมกลุ่มย่อยงานวิจัย เรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการสนับสนุนงานวิจัยจากประธานด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม Full Proposal ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๔ จัดโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ วัดพระธาตุผาเงา อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับเมตตาดจากพระรัตนมุนี,ผศ.ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เป็นประธานพิธี โดยในการประชุมได้จัดให้มีการเสวนากลุ่มย่อยงานวิจัย เรื่อง "The City Of Art : รูปแบบการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่" คณะวิทยากรร่วมการเสวนา ประกอบด้วย พระพุทธิญาณมุนี รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่, พระครูพิศาลธรรมาทร เจ้าคณะอำเภอเชียงใหม่^{๑๑}, นายปกรณ์ สุวีระวรรณ นายอำเภอเชียงใหม่, ร้อยโท กิตติชัย เจริญยิ่ง ปลัดเทศบาลตำบลเวียง ปฏิบัติหน้าที่นายกเทศมนตรีตำบลเวียง, นางสาวธนิกานต์ วรธรรมานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่, นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และนายณัฐรุจ คำคุณเมือง ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริม สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่^{๑๒} เป็นผู้ดำเนินรายการ ในการประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยคณาจารย์ ผู้บริหาร นิสิต สามเณร วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ ผู้แทนหน่วยงาน อูบาสก-อูบาสิกา เข้าร่วมประชุม จำนวน ๘๐ คน พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการการอนุรักษ์และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะต้องร่วมมือกันทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ และเอกชนในด้านนโยบาย แผนงาน การจัดการทางด้านภูมิทัศน์จะต้องดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด การจัดการห้องห้องชุมชน สถานที่พักผ่อน ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก สถานที่จอดรถนักท่องเที่ยว ความปลอดภัยชีวิตและทรัพย์สิน การจัดระเบียบตลาดชุมชนจะต้องมีระเบียบและสะอาด ถนนวัฒนธรรม การปรับปรุงสถานที่ประกอบการท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวทั้งไม่ดอกไม้ประดับ

ด้านแหล่งท่องเที่ยวเมืองเชียงใหม่จะต้องมีความปลอดภัย มีความสงบร่มรื่น สถานที่ท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่ประทับใจของนักท่องเที่ยวที่ได้มาเยี่ยมชม การสืบสานการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน ด้านภาษา อาหารพื้นบ้าน การแต่งกาย และนวัตวิถีชุมชนมีสภาพความสมบูรณ์และสวยงามเป็นธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ศิลปะ สถาปัตยกรรม เอกลักษณ์ของล้านนาที่คงสภาพไว้ดั้งเดิม เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา ซึ่งจุดเด่นของอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สามารถติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านได้หลายประเทศ เช่น ประเทศจีน ประเทศเมียนมาร์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำเรื่อน้ำโขงเป็นศูนย์กลางการค้าขายระหว่างประเทศสามารถประชาสัมพันธ์ในการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ได้เป็นอย่างดี การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานให้มีความสงบ ไม้วุ่นวาย ความปลอดภัย ให้เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีความ

^{๑๑} สัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อย, พระครูพิศาลธรรมาทร เจ้าคณะอำเภอเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๑๒} สัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อย, นายณัฐรุจ คำคุณเมือง ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริม สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

ศักดิ์สิทธิ์ในเขตพื้นที่ล้านนาตะวันออก ที่มีจุดขายด้านการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ^{๙๓}

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเศรษฐกิจใหม่เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ กรมศิลปากร และทุกภาคส่วนจะต้องร่วมมือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง สถานที่ท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ โบราณสถาน วัด ให้มีความสงบ ร่มรื่น สะอาด จัดพื้นที่ถ่ายภาพ พื้นที่วิเวกแม่น้ำโขงเป็นระยะ การสร้างระเบียบห้องพัก ร้านค้าชุมชน การบริการให้กับนักท่องเที่ยวอย่างดี การบริหารจัดการของพื้นที่ชุมชนจะต้องเชิญชวนประชาชนได้พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาจากความยิ้มแย้มแจ่มใส การให้บริการข้อมูล ข่าวสาร วรรณกรรมถิ่นฐาน ^{๙๔}

รูปแบบและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมเมืองเชียงใหม่ เช่น การพัฒนา รูปแบบผลงานทางศิลปะ การสร้างสรรค์ผลงานร่วมสมัย ความสำคัญของเมืองเชียงใหม่สามารถศึกษาได้จากหลักฐานทางโบราณคดีที่เหลืออยู่ ได้แก่ กำแพงเมือง คูเมือง และที่สำคัญ คือ วัดวาอารามต่าง ๆ อยู่เป็นจำนวนมากซึ่งพบเท่าที่สำรวจ และทำบัญชีไว้แล้ว ๑๔๑ มีถึงวัด ซึ่งสอดคล้องกับตำนาน และพงศาวดารเมืองเชียงใหม่ ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงการสร้างวัด ตั้งแต่เริ่มต้นของการสร้างเมืองในสมัยพญาแสนภูได้ให้มีการสร้างวัดขึ้นแห่งแรก ในเมืองเชียงใหม่ คือ วัดเชียงมั่น ต่อมาให้สร้างวัดพระหลวง (วัดเจดีย์หลวง) ป่าสักเป็นต้น และในรัชกาลต่อมาก็ได้ให้มีการสร้างวัดสืบต่อกันมาตลอด ไม่ว่าเมืองเชียงใหม่จะขึ้นอยู่กับเมืองเชียงรายหรือขึ้นอยู่กับพม่าผู้ที่มาปกครองเมืองเชียงใหม่มีพระราชนิยมในการสร้างวัด ซ่อมแซมวัดเป็นสำคัญ การสร้างวัดนั้นน่าจะเกิดจากศรัทธาของเจ้าผู้ครองเมืองชาวเมืองที่ร่วมกันสร้างขึ้น เพื่ออุทิศให้แก่พระพุทธศาสนา

รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์ศิลปะของวัดและชุมชน เนื่องจากศิลปวัฒนธรรมอำเภอเชียงแสน การแสดง พิธีบ้าน อัตลักษณ์ประจำจังหวัดเชียงรายที่คนภาคเหนือได้สืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นการแสดงฟ้อนเล็บ ตีกลองสะบัดชัย การฟ้อนดาบ การฟ้อนซิ่งถือ เป็นการแสดงที่ชาวเหนือล้านนาได้มีการประยุกต์ทำรำด้วยจินตนาการของตนตามดนตรีเป็นทำฟ้อนที่งดงาม ซึ่งศิลปะการแสดงทางภาคเหนือ การอนุรักษ์ถ่ายทอดความรู้โดยครูสอน ผ่านความเชื่อและพิธีกรรมการสืบสานกันมานาน ซึ่งศิลปะ วัฒนธรรมเหล่านี้ขาดการบันทึก เป็นรายลักษณะอักษร ผู้สืบสานต้องที่จะฝึกหัด ส่วนมากก็จะเป็นคนในครอบครัวหรือเครือญาติที่ร่วมกันอนุรักษ์สืบสานกันมาตามช่วงอายุ สภาพการณ์ด้านการส่งเสริม และอนุรักษ์ศิลปะการแสดงฟ้อน การตีกลองต่าง ๆ ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดเชียงราย การจัดสรร งบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมและโครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมอาจต้องพิจารณาเรื่องความสมดุลของงบประมาณที่จะต้องยึดหลักการสืบสานของเก่า โบราณ ให้ประชาชนคนรุ่นใหม่มีความเข้าใจและยอมรับค่านิยมแตกต่างกันต่อศิลปะเชิงวัฒนธรรมดั้งเดิม ในทางปฏิบัติควรมีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนตามระบบของสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ความจำกัดในเรื่ององค์ความรู้ และงบประมาณในการส่งเสริมไม่ชัดเจน จึงทำให้การบรรลุหลักสูตรการเรียนการสอนศิลปวัฒนธรรมไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามความต้องการของคนในท้องถิ่นเท่าที่ควร อำเภอเชียงแสนจึงเป็นจุดหนึ่งของเป้าหมายในการที่จะเป็น

^{๙๓} สัมภาษณ์, นายสายัญ วงศ์เงิน, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๙๔} สัมภาษณ์, นายปรกรณ์ สุวีรรณ, นายอำเภอเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔

ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมชุมชน เพื่อที่จะบริหารจัดการให้ชุมชนได้มีเข้ามา มีบทบาทในการพัฒนาส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดเชียงราย^{๙๕}

แนวทางการพัฒนาพื้นที่ศิลปะและการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปะรวมทั้ง นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเชิงสร้างสรรค์ในเมืองเชียงใหม่ ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ และการพัฒนาที่ยั่งยืน การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยววัฒนธรรมและเพื่อหา แนวทางการ ส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชนอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดย มีการสุ่มตัวอย่าง แบบเจาะจงใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณ มีเครื่องมือที่ใช้ในการ ศึกษา คือ แบบสอบถามนักท่องเที่ยวที่ เข้ามาในพื้นที่ชุมชนท่า และการศึกษาเชิงคุณภาพโดย ใช้เครื่องมือในการศึกษา คือ การสัมภาษณ์ แบบเชิงลึกจากผู้นำชุมชนและผู้ที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องพื้นที่นำมาวิเคราะห์ข้อมูลหาค่าเฉลี่ยและวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมชุมชน ศักยภาพของพื้นที่ในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมที่ที่เก่าแก่เป็นเอกลักษณ์^{๙๖} และอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่น วัฒนธรรม ประเพณี วิถี ชีวิต ที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมควรใช้มาตรฐานและตัวชี้วัดการ ส่งเสริมการท่องเที่ยว เพราะชุมชนที่มีความพร้อมในการใช้วัดวัฒนธรรม ประเพณี และสามารถ พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมต่อไปในอนาคตได้สามารถเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม แต่จะต้องมีการจัดสรรบุคลากรและต้องหาหน่วยงานในการรับผิดชอบและส่งเสริมในเรื่อง ต่าง ๆ เช่น การบำรุงรักษาสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ชุมชนและการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมชุมชน^{๙๗}

^{๙๕} สัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อย, นายปกรณ์ สุวีระธม, นายอำเภอเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๙๖} สัมภาษณ์, นางสาวธนิษานต์ วรรณรณานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

^{๙๗} สัมภาษณ์, นายณัฐจ คำคุณเมือง ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริม สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เชียงราย, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๔.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ ๑. เพื่อศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๒. เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๓. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ไปสู่สาธารณชน เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสาร เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถาน และ โบราณวัตถุ หมายถึง เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้ มีฐานะเป็น “ทรัพย์สินของแผ่นดิน” ประเภทหนึ่ง และในทางวิชาการเรียกรวมๆ ว่า ทรัพยากรทางโบราณคดี ซึ่งหมายถึงสถานที่ สิ่งก่อสร้าง รวมทั้งวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมในอดีตทุกยุคทุกสมัย และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าความสำคัญ สามารถนำมาจัดการให้เป็นคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของคนสมัยปัจจุบัน และส่งผ่านไปให้คนรุ่นต่อไปได้ประโยชน์อนาคตได้

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงแสน ก่อตั้งขึ้นในปี พุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติประจำแหล่งโบราณคดีเมืองเชียงใหม่ ทำหน้าที่ในการเก็บรักษาและจัดแสดง โบราณวัตถุศิลปวัตถุที่ได้จากการสำรวจ ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานในเขตเมืองโบราณเชียงใหม่ ตลอดจนพื้นที่อื่น ๆ ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ สู่สาธารณชน โดยเป็นหน่วยงานในกำกับของกรมศิลปากร การจัดแสดงภายใน มุ่งเน้นการนำเสนอหลักฐานและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการตั้งหลักแหล่งของชุมชน ตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ เรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ อาทิเช่น เครื่องมือหินกะเทาะ และเครื่องมือหินขัด ที่พบในบริเวณริมแม่น้ำโขง มีอายุราว ๑๓,๐๐๐-๑,๐๐๐ B.C. ซึ่งแยกออกเป็นสังคมล่าสัตว์ และสังคมเกษตรกรรม จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ที่พบหลักฐานตั้งแต่วัฒนธรรมทวารวดี ๑๙ เป็นต้นมา จำนวนมาก เช่น พระพุทธรูป ชิ้นส่วนประติมากรรมปูนปั้นประดับศาสนสถาน และศิลาจารึกที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษ ๒๑-๒๒ พื้นที่การจัดแสดงช่วงหลัง นำเสนอเรื่องราวของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ใน

พื้นที่เมืองเชียงใหม่และใกล้เคียง เช่น ชาวไทยวน ไทลื้อ อาข่า และเมี่ยน เป็นต้น โดยมีรูปแบบของการอนุรักษ์ดังนี้คือ

๑. รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๒. รูปแบบการจัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๓. กิจกรรมการไหว้พระ ๙ วัดล้านนาในเชียงใหม่
๔. กิจกรรมการจัดประกวดภาพถ่าย ภาพวาด คำขวัญ ตราสัญลักษณ์ ที่เกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๕. กิจกรรมการประกวดออกแบบพื้นที่ย่าน หรือพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๖. กิจกรรมการทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่เมืองเชียงใหม่
๗. การจัดกิจกรรมการสวดมนต์ทุกวันพระ ที่เป็นวัดร้าง ในอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๘. ทำแผนผังของท่องเที่ยว
๙. ทำป้ายให้ข้อมูลประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่
๑๐. เปิดหลักสูตรระยะสั้นเกี่ยวกับ “ผู้นำท่องเที่ยว”
๑๑. กิจกรรมการเดินทาง “ธรรมยาตรา”
๑๒. การส่งเสริม และการอนุรักษ์ ด้านการให้ชุมชนมีรายได้
๑๓. การสร้างนักวิจัยท้องถิ่น
๑๔. รูปแบบของการส่งเสริม และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมการสร้างน้ำพระธาตุของวัดในอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๑๕. รูปแบบและกิจกรรมส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวและการปั่นจักรยานนำเที่ยวสถานที่
๑๖. มีการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมมีชีวิต
๑๗. รูปแบบของการสร้างจิตสำนึกเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๑๘. รูปแบบของการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๕.๑.๒ เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า โดยมีการพัฒนาการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ ผลที่ได้คือ มีรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วยชุดองค์ความรู้รูปแบบของการอนุรักษ์โบราณ โบราณวัตถุ ของอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และการอนุรักษ์ศิลปะของวัดและชุมชน เนื่องจากศิลปวัฒนธรรมอำเภอเชียงใหม่ การแสดง พื้นบ้าน อัตลักษณ์ประจำจังหวัดเชียงใหม่ที่คนภาคเหนือได้สืบทอดมาตั้งแต่สมัย

โบราณ เป็นการแสดงฟ้อนเล็บ ตีกลองสะบัดชัย การฟ้อนดาบ การฟ้อนซึ่งถือเป็นการแสดงที่ชาวเหนือล้านนาได้มีการประยุกต์ทำรำด้วยจินตนาการของตนตามดนตรีเป็นท่าฟ้อนทั้งดงาม ซึ่งศิลปะการแสดงทางภาคเหนือ การอนุรักษ์ถ่ายทอดความรู้โดยครูสอน ผ่านความเชื่อและพิธีกรรมการสืบสานกันมานาน ซึ่งศิลปะ วัฒนธรรมเหล่านี้ขาดการบันทึก เป็นรายลักษณ์อักษร ผู้สืบสานต้องที่จะฝึกหัด ส่วนมากก็จะเป็นคนในครอบครัวหรือเครือญาติที่ร่วมกันอนุรักษ์สืบสานกันมาตามช่วงอายุ สภาพการณ์ด้านการส่งเสริม และอนุรักษ์ศิลปะการแสดงฟ้อน การตีกลองต่าง ๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดเชียงราย การจัดสรร งบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมและโครงการอนุรักษ์วัฒนธรรม อาจต้องพิจารณาเรื่องความสมดุลของงบประมาณที่จะต้องยึดหลักการสืบสานของเก่า โบราณ ให้ประชาชนคนรุ่นใหม่มีความเข้าใจและยอมรับค่านิยมแตกต่างกันต่อศิลปะเชิงวัฒนธรรมดั้งเดิม ในทางปฏิบัติควรมีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนตามระบบของสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ความจำกัดในเรื่ององค์ความรู้ และงบประมาณในการส่งเสริมไม่ชัดเจนจึงทำให้การบรรจุหลักสูตรการเรียนการสอนศิลปวัฒนธรรมไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามความต้องการของคนในท้องถิ่นเท่าที่ควร อำเภอเชียงแสนจึงเป็นจุดหนึ่งของเป้าหมายในการที่จะเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมชุมชน เพื่อที่จะบริหารจัดการให้ชุมชนได้มีเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดเชียงราย โดยมีกระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ดังนี้คือ

๑. สร้างโลโก้ (Logo) โลโก้ หรือสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของสินค้าบริการองค์กร รวมถึงความรู้สึกร่วมกัน ด้วยการทำแผนผังการท่องเที่ยวเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

๒. สร้างสโลแกน (Slogan) คำนิยาม หรือคำบรรยายสั้นๆ ที่จะบอกเล่าภาพลักษณ์ของชุมชน

๓. สร้างเรื่องราว (Brand Story) เรื่องราว คือ พลังเรื่องราวที่อยู่เบื้องหลัง ความสำเร็จของแบรนด์ เช่น เชียงแสน : ๑ วัน ก็เที่ยวได้ กับเมืองท่า ชายแดน ๓ ประเทศริมฝั่งโขง อำเภอเชียงแสน เมืองที่หลายคนรู้จักว่ามีสามเหลี่ยมทองคำ จุดสำคัญของการค้าชายริมฝั่งโขง ชายแดนไทย ลาว พม่า อยู่นั่นเอง แต่เชียงแสนที่ผมไป ไม่ได้มีเพียงเท่านี้ ที่นี่ มีความหลากหลาย ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ทั้งทางโบราณสถาน โบราณคดี เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ความเป็นเมืองอนุรักษ์ทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุ

๕.๑.๓ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ไปสู่สาธารณชน

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและวิธีการเผยแพร่องค์ความรู้ ประกอบไปด้วยดังนี้คือ

๑. มีการประชาสัมพันธ์ทั้งในระบบออนไลน์ และ ออฟไลน์

ก. ออนไลน์ คือ มีการนำเสนอทั้งโปสเตอร์ แผ่นพับ โบว์ชัวร์ คลิปเสียง คลิปวิดีโอ ผ่านช่องทางเฟสบุ๊ก ยูทูบ เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน

ข. ออฟไลน์ คือ มีการนำเสนอในรูปแบบโปสเตอร์ โบว์ชัวร์ ปฏิทิน (ล้านนา) หนังสือ สวดมนต์ หนังสือธรรมะ ผ่านช่องทาง วัด บ้าน โรงเรียน ราชการ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน วิสาหกิจ ต่างๆ เป็นต้น

๒. มีการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น มัคคุเทศก์ ค่าบริการเข้าชมสถานที่ต่างๆ ห้องน้ำ สถานที่จอดรถ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และการบริการข้อมูลข่าวสาร

๓. การจัดกิจกรรม ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี พื้นบ้าน

๔. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ และเอกชน

๕. การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๖. การสนับสนุน ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรม เช่น จัดนิทรรศการ เป็นต้น

๗. ให้ความรู้ ความเข้าใจ ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้กับคนในพื้นที่

๘. การจัดการวางแผนร่วมกันของทุกภาคส่วนในการบริหารความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีงานวิจัยที่สอดคล้องดังนี้ คือ งานวิจัยของ ยุทธนา พยุงค์ ได้ทำวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ นโยบายและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการวิเคราะห์ปัญหา แนวโน้ม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงใหม่ที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์โบราณสถาน สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองมาแต่เดิม เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมา ๖๗๔ ปี (สร้างเมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๗๑) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาติปัจจุบันยังคงหลงเหลือร่องรอยของแหล่งอารยธรรม และองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ของเมืองโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่กำแพงเมือง ป้อมประตูเมืองคูเมือง และโบราณสถานที่สำคัญต่างๆ กระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมืองถึง ๑๓๙ แห่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิต และความเจริญรุ่งเรืองของเมืองเชียงใหม่ในยุคสมัยต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ปัญหาจากการพัฒนาเมืองในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายในเมือง มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การก่อสร้างอาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ รุกล้ำพื้นที่สาธารณะและพื้นที่โบราณสถาน รวมทั้งเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายขึ้นภายในเมืองเป็นจำนวนมาก มีทั้งกิจกรรมที่สนับสนุนและกิจกรรมที่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นไปอย่างไร

ประสิทธิ์ สว่างศรี งานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานเมืองเชียงใหม่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า เมืองเชียงใหม่เป็นพื้นที่เมืองโบราณที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งในทางโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากซากทางโบราณคดี มีจำนวนวัดทั้งที่เป็นวัดร้างและวัดที่ถูกนำกลับมาบูรณะใช้ใหม่ จำนวนทั้งสิ้น ๗๖ แห่งในพื้นที่กำแพงเมืองเชียงใหม่ซึ่งมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๒.๕ ตารางกิโลเมตร ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือประเด็นทางด้านที่ดิน เนื่องจากจำนวนของแหล่งโบราณสถาน

กระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมือง ในพื้นที่ดินบางส่วนเป็นกรรมสิทธิ์ของกรมธนารักษ์โดยมีกรมศิลปากรเป็นผู้ดูแล (จำนวนวัดร้างทั้งสิ้น ๒๕ แห่งมีประเด็นการบุกรุกที่ดินของชาวชุมชน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๘๙ ของจำนวนหลักฐานทางโบราณคดีในทั้งหมด จากข้อมูลของโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ปี พ.ศ. ๒๕๔๘) และบางส่วนเป็นที่ดินส่วนบุคคล ซึ่งประเด็นความขัดแย้งในเชิงของที่ดินนี้เป็นหนึ่งในปัญหาหลักของการอนุรักษ์และจัดการมรดกทางโบราณคดีเหล่านั้น ปัจจุบันกรมศิลปากรและเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน มีนโยบายที่จะคลี่คลายประเด็นปัญหาดังกล่าวเพื่อสร้างกระบวนการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ อันจะก่อให้เกิดการปลุกดันเข้าสู่การเป็นมรดกโลกในรูปแบบของมรดกที่ยังคงมีชีวิต (Living Heritage) การศึกษาในครั้งนี้จึงมีเป้าหมายในการค้นหาแนวทางการจัดการร่วมกันดังกล่าวระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องและชุมชนที่มีผลกระทบ เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป กรอบแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้สามารถจำแนกออกได้เป็น ๔ แนวคิดและวรรณกรรมหลักคือ แนวคิดการอนุรักษ์ในระดับนานาชาติ พัฒนาการแนวคิดและการปฏิบัติ ในการอนุรักษ์ของประเทศไทย แนวคิดอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนวิธีการศึกษาใช้วิธีการสำรวจ ศึกษา รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล จากเอกสารการลงภาคสนาม การสัมภาษณ์และการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมภายในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยวัตถุประสงค์และความมุ่งหวังของการศึกษานี้มีด้วยกันทั้งหมด ๔ ข้อหลักๆคือ ๑. เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและโบราณคดีในพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ เชียงแสน ร่วมกันระหว่างกรมศิลปากร เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน องค์กรชุมชน ประชาชนพื้นที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ๒. เพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ทางโบราณคดีในเมืองเชียงแสนทั้งสิ้น ๗๖ แห่งผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน ๓. เพื่อกระตุ้นให้เกิดกลไกของทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์เมืองเชียงแสน ๔. เพื่อจัดกระบวนการให้เกิดการคลี่คลายประเด็นข้อขัดขัดทางด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในบริเวณพื้นที่ทางโบราณคดีต่างๆในเมืองผลของการศึกษาในครั้งนี้จะมีทั้งแนวทาง การอนุรักษ์และพัฒนาของเมืองในภาพรวม รวมถึงการยกตัวอย่างแนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานในเขตเมืองเชียงแสน เพื่อที่จะเป็นแนวทางเบื้องต้นในการขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมและช่วยทำให้ทุกภาคส่วนเห็นภาพที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมและเกิดการขับเคลื่อนต่อไปในปัจจุบันและอนาคต...

สุณีย์ บริสุทธิ์ ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การส่งเสริมความตระหนักของชุมชนเชียงแสนต่อคุณค่าด้านโบราณสถานเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พบว่า แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถาน ไว้อย่างยั่งยืนสืบไปถึงลูกหลาน อีกทั้งยังมีแนวทางให้ชาวเชียงแสนสามารถสร้างรายได้ จากโบราณสถาน ในรูปแบบของการให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา อันยาวนานของเชียงแสน และมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีได้ด้วยตนเอง และมีความเข้าใจอย่างถูกต้องว่าเงินรายได้จากการท่องเที่ยวมีได้ เป็นเป้าหมายสูงสุดของคนชุมชน การท่องเที่ยวเป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างรายได้ เพื่อนำไปสู่การดำรงรักษาโบราณสถานให้คงอยู่ได้นานเท่านาน โดยมีการจัดการผลตอบแทนที่กระจาย อย่างทั่วถึง ผลจากการวิจัยจะช่วยลดปัญหาการบุกรุกโบราณสถาน และก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีแห่งใหม่ที่น่าสนใจ

คุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่มีอายุกว่า ๑,๐๐๐ ปี ประชากรที่ศึกษาจำนวน ๓,๗๕๙ คน เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย หมู่ ๒ และหมู่ ๓ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเลือกจากผู้นำชุมชน กลุ่มหลัก ๗ กลุ่มและจากกลุ่มอื่นๆ อีกกว่า ๙ กลุ่ม กระบวนการศึกษาวิจัยในการศึกษามี ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) การสำรวจ ศึกษา และจัดเก็บข้อมูลบริบทของพื้นที่ ศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์เจาะลึก และประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) ๒) การสำรวจปัญหา และค้นหาความต้องการของชุมชน จัดทำผัง Mind map ระดมความคิดเห็น และให้ชุมชนคัดเลือกแกนนำที่เป็นตัวแทน ๓) การอบรมตัวแทนชุมชน ใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Activity Based) ๔) ใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Activity Based) และ ๕) จัดเวทีเพื่อให้แกนนำได้นำเสนอกิจกรรมต่างๆ ต่อประชาคม ทั้งนี้การวิเคราะห์ และประเมินผลออกมาในเชิงพรรณนา เอกสิทธิ์ เรือนทอง ได้ทำงานวิจัยเรื่อง พัฒนาการของแผนผังโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย พบว่า แผนผังของโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย ทั้ง ๔๕ แห่ง ในพื้นที่ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ นั้น สามารถสรุปได้ว่าทุกกลุ่มแผนผังมีความสัมพันธ์กันและมีพัฒนาการร่วมกันเป็นลำดับมา และยังคงพบโบราณสถานทั้ง ๔ ผังในสมัยสุดท้ายของเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อยที่ศึกษา ซึ่งทำให้สามารถสรุปพัฒนาการแผนผังโบราณสถานเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย ได้เป็น ๒ ระยะใหญ่ ๆ ได้คือ ระยะที่ ๑ ผังที่มีพัฒนาการขึ้นในช่วงสมัยล้านนา (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒) ได้แก่ผังกลุ่มที่ ๑, ๒ และกลุ่มที่ ๑ ผังอาคารหลักวางตามแนวแกน(ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมา) น่าจะเป็นผังที่มีมาแล้วตั้งแต่ช่วงแรกสร้างเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อยที่ศึกษา อย่างน้อยตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมาและยังคงพบการสร้างวัดตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ตลอดมาจนกระทั่งเมืองโบราณที่ศึกษาถูกทิ้งร้างไป กลุ่มที่ ๒ ผังที่มีอุโบสถ(ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ เป็นต้นมา) เป็นผังที่มีพัฒนาการมาจากผังกลุ่มที่ ๑ โดยแบ่งเป็น ๒ รูปแบบใหญ่ ๆ คือ รูปแบบที่ ๑ การสร้างอุโบสถขนาดเล็กเพิ่มเติมเข้าไปในผังโบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ที่สร้างมาแต่เดิมและรูปแบบที่ ๒ การปรับเปลี่ยนวิหารหลักของผังโบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ เดิมให้เป็นอุโบสถหรือสร้างอุโบสถขึ้นเป็นอาคารหลักของผัง ซึ่งมีช่วงเวลาในการปรากฏขึ้นใกล้เคียงคาบเกี่ยวกันคือในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ และในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ และน่าจะมีการใช้อุโบสถทั้ง ๒ รูปแบบตลอดมาจนกระทั่งทิ้งร้างไป กลุ่มที่ ๓ ผังที่มีหมู่อาคาร(ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ เป็นต้นมา)

ผังดังกล่าว น่าจะเป็นผังที่มีพัฒนาการมาจากผังกลุ่มที่ ๑ หรือผังกลุ่มที่ ๒ โดยการต่อเติมอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่มีอยู่เดิมให้มีลักษณะเป็น "หมู่ อาคาร " หรือสร้างอาคารในลักษณะ"หมู่อาคาร " ขึ้นทั้งหลังเพิ่มเติมเข้าไปในผังของโบราณสถานบางแห่ง โดย น่าจะมีขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงหรือร่วมสมัยกัน กับการปรากฏขึ้นของผังกลุ่มที่ ๒ รูปแบบที่ ๒ "การสร้างอุโบสถแทนที่วิหารหลักของผังโบราณสถาน โดยการปรับเปลี่ยนวิหารหลักของผังที่สร้างมาแต่เดิมให้กลายเป็นอุโบสถหลักของผังแทน ผังโบราณสถานทั้ง ๓ กลุ่มดังกล่าว มีพัฒนาการร่วมกันเป็นลำดับมาและเป็นผังที่พบได้ในโบราณสถานของเมืองโบราณร่วมสมัยล้านนา เช่น เมืองโบราณเวียงท่ากานและเวียงกุมกาม ในพื้นที่ อ.สันป่าตองและ อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ด้วย โดยพบหลักฐานช่วงเวลาการปรากฏขึ้นของผัง ทั้ง ๓ กลุ่ม ใกล้เคียงกัน คือ ตั้งแต่ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และพุทธ

ศตวรรษที่ ๒๒ เช่นกัน ส่วนโบราณสถานในเมืองโบราณสุโขทัยนั้น พบหลักฐานรูปแบบผังที่ สอดคล้องกันเพียง ๒ ผัง คือ ผังกลุ่มที่ ๑ "ผังที่มีอาคารหลักตามแนวแกนทิศ" และผังกลุ่มที่ ๒ "ผังที่มี อุโบสถ" เท่านั้น ซึ่งผังทั้ง ๒ กลุ่มนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นผังที่ใช้ในการสร้างโบราณสถานโดยทั่วไปใน เมืองโบราณร่วมสมัยอื่น ๆ ของล้านนา สุโขทัย หรืออยุธยา ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้น มาจนถึงปัจจุบัน ก็ว่าได้ พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง ได้ทำงานวิจัยเรื่อง จากเชียงของถึงเชียงแสน : จาก เมืองชายแดนให้เป็นเมืองสุนทรีย์ภาพ ผลการวิจัย พบว่า ในพื้นที่เมืองชายแดน สองเมืองคือเมือง เชียงของ และเมืองเชียงแสน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบเมืองชายแดนที่กำลังเผชิญหน้า กับความเปลี่ยนแปลงจากการเชื่อมต่อระหว่างประเทศในภูมิภาคอาเซียน โดยมีระเบียบวิธีวิจัย การ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการจัดทำแนวทางเมืองสุนทรีย์ภาพ โดยใช้ แนวคิดเมืองสุนทรีย์ภาพที่มีองค์ประกอบของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมสามลักษณะคือสุนทรีย์ภาพ เชิงประสาทสัมผัส (Sensory Aesthetics) สุนทรีย์ภาพเชิงรูปทรง (Formal Aesthetics) สุนทรีย์ภาพเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Aesthetics) ผลการศึกษาพบว่า เมืองเชียงของมีศักยภาพ ดั้งเดิมของเมืองสุนทรีย์ภาพ แบบเชิงคู่ ในเรื่องที่ต้องมีการสร้างเมืองใหม่ควบคู่ไปด้วย โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่การแสดงออกทางสังคมในรูปแบบการใช้เวลาว่างที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำโขง ส่วนเมือง เชียงแสนนั้นเป็นรูปแบบเมืองสุนทรีย์ภาพแบบเชิงซ้อนที่มีการทับซ้อนระหว่างเมืองที่เป็น โบราณสถานและเมืองใหม่โดยเสนอรูปแบบที่การสร้างและเปิดพื้นที่ระหว่างเมืองเก่ากับเมืองใหม่ ให้ เป็นมิตรและกลมกลืนระหว่างกันในงานวิจัยยังพบว่าเส้นทางการท่องเที่ยวระหว่างสองเมืองนี้มี ศักยภาพที่ต้องพัฒนาโดยสร้างแนวความคิดการแปลงเส้นเขตแดนเป็นทุนระหว่างประเทศให้ความหมาย ของเส้นเขตแดนระหว่างรัฐเป็นมิตรกับมนุษย์ที่สามารถเรียนรู้และท่องเที่ยวได้ ไม่ใช่เป็นเส้นเขตแดน ที่แสดงอำนาจอรัฐเท่านั้น

ยุทธนา พยุงค์ ได้ทำวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของเมืองเชียงแสน นโยบายและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการวิเคราะห์ปัญหา แนวโน้ม และการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้น รวมทั้งเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงแสนที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถ ดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบของ เมืองมาแต่เดิม เมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมา ๖๗๔ ปี (สร้างเมื่อปี พุทธศักราช ๑๘๗๑) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาติ ปัจจุบันยังคง หลงเหลือร่องรอยของแหล่งอารยธรรม และองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ของเมืองโบราณอยู่เป็น จำนวนมาก ได้แก่ กำแพงเมือง ป้อมประตูเมืองคูเมือง และโบราณสถานที่สำคัญต่างๆ กระจายตัวอยู่ ทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมืองถึง ๑๓๙ แห่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ วิถี ชีวิต และความเจริญรุ่งเรืองของเมืองเชียงแสนในยุคสมัยต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ปัญหาจาก การพัฒนาเมืองในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายในเมือง มี การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การก่อสร้างอาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ รุกล้ำพื้นที่สาธารณะและ พื้นที่โบราณสถาน รวมทั้งเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายขึ้นภายในเมืองเป็นจำนวนมาก มีทั้ง กิจกรรมที่สนับสนุนและกิจกรรมที่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน

ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นไปอย่างไร้ทิศทาง ขาดการคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสัณฐานของเมือง เป็นผลทำให้เกิดความทรุดโทรม ทำลายเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองโบราณ การที่จะอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีจิตสำนึก มีความรักและความห่วงใยในมรดกวัฒนธรรมของตน ควบคู่ไปกับการกำหนดมาตรการในการควบคุมการพัฒนาทางกายภาพของเมืองอย่างเหมาะสม ได้แก่ การควบคุมทางด้านผังเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมด้วยจะต้องคำนึงถึงการรักษาความสมดุลระหว่างการคงสภาพทางประวัติศาสตร์และบทบาทของเมืองเอาไว้ เพื่อเป็นการกำหนดทิศทางในการพัฒนาและการลงทุนในเมืองให้เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม พร้อมทั้งสามารถรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าของความเป็นเมืองโบราณให้ยั่งยืนต่อไป ปาณิสรา ดาวเรือง งานวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาเมืองชายแดน : กรณีศึกษา เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างทางกายภาพ เศรษฐกิจ ประชากรและการเปลี่ยนแปลง ศักยภาพและการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจรายสาขาโดยเฉพาะด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวตลอดจนการสนองตอบของประชาชนศึกษาปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ศักยภาพในการพัฒนา และบทบาทในอนาคตของเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองชายแดนและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองเชียงใหม่เพื่อรองรับการขยายตัวในอนาคต จากการศึกษาพบว่า เมืองเชียงใหม่มีบทบาทสำคัญโดยเป็นเมืองพาณิชย์กรรม เมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เมืองการค้าชายแดน และเขตเศรษฐกิจพิเศษในภาคเหนือตอนบนเนื่องจากความได้เปรียบทางด้านที่ตั้งการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับอนุภูมิภาค

ในกรอบสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจและหกเหลี่ยมเศรษฐกิจเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ยังมีนโยบายภาครัฐที่สนับสนุนเศรษฐกิจของเมืองให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษฯ ทำให้เมืองเชียงใหม่ได้รับการสนับสนุนในเรื่องการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะการทำการค้ากับประเทศจีนตอนใต้ ซึ่งท่าเรือเชียงแสนเป็นท่าเรือที่ใช้ติดต่อขนส่งสินค้าทางแม่น้ำโขงที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นและแนวโน้มที่จะขยายตัวในอัตราสูงมากขึ้น ดังนั้น เมืองเชียงแสนจำเป็นต้องมีการปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของเมือง การจัดตั้งเขตการลงทุนพิเศษ ปรับและแก้ไขกฎหมายในและระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเมืองเชียงแสนจำเป็นต้องสอดคล้องกับแผนแม่บทโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่เนื่องจากเมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์... ประวุฒิ แยมผลงาม ได้ทำงานวิจัยเรื่อง การวางแผนอนุรักษ์ และพัฒนาบริเวณวัด ในเมืองเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า วัดในเมืองเชียงใหม่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเป็นเมือง และวิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่อย่างเหนียวแน่น โดยวัดสำคัญในระดับเมืองที่มีพัฒนาการของวัดมาจนถึงในยุคปัจจุบันนี้ ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับเมืองในเชิงการเมืองการปกครอง และสังคมมาโดยตลอดส่วนวัดประจำชุมชนในแต่ละชุมชนนั้นทำหน้าที่เป็น "ศูนย์กลางชุมชน" ของกลุ่มหรือพวกพ้องซึ่งบทบาทนี้ในปัจจุบันยังคงเห็นได้อย่างชัดเจน ในปัจจุบันนี้จากสภาพสังคม และเศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อวัดในหลายด้านรวมถึงบทบาทของพระสงฆ์ด้วยจากสภาพปัญหาหลักต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับวัด จัดแบ่งได้เป็น ๓ กลุ่ม

หลักคือสภาพ ปัญหาผังบริเวณ สภาพปัญหาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และปัญหาสภาพแวดล้อม บริเวณวัด ผลการวิจัยจากจำนวนวัดทั้งหมด ๙๐ วัดในพื้นที่ศึกษา ๙๐% ของวัดทั้งหมดนั้นจัดอยู่ในกลุ่มมีปัญหาในด้านสภาพแวดล้อมบริเวณวัดทั้งสิ้น ในการเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณวัด ได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนา ๒ แนวทางหลัก คือ แนวทางในการพัฒนาเมือง และแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณวัด โดยในระดับนโยบายเสนอกรอบคอบนโยบายระดับชาติ ระดับจังหวัดและระดับเมืองเน้นให้มีการส่งเสริมและจัดทำเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเทศบาลเมือง เน้นถึงการตระหนักและสร้างจิตสำนึก รวมถึงการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์การรักษามรดกทางวัฒนธรรม ในส่วนเป้าหมายและแนวทางในการปรับปรุงสภาพองค์ประกอบและสภาพแวดล้อมในระดับย่านและบริเวณวัด ได้เสนอมาตรการในระยะต่าง ๆ ซึ่งคำนึงถึงการรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีและเอกลักษณ์เฉพาะของวัดแบบล้านนาไว้ และตัวอย่างการปรับปรุงวัดในย่านพาณิชย์กรรมโดยเชื่อมพื้นที่ย่านพาณิชย์กรรมหลักและย่านประวัติศาสตร์ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ของเมืองเข้าด้วยกัน และในช่วงท้ายของการศึกษาได้เสนอวงจรทัศนศึกษาวัดในเมืองเชียงใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณค่าของวัด และเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ถึงมรดกทางวัฒนธรรม มานิตย์ ไชยภิติ งานวิจัยเรื่อง การสร้างคุณค่าวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในเขตเวียงเชียงใหม่ อำเภอเวียงแสน จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตเวียงเชียงใหม่ที่พบในปัจจุบันนั้นหลอมรวมมาจากความหลากหลายของกลุ่มประชาชนที่โยกย้ายเข้ามาอยู่เวียงเชียงใหม่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยมีแม่น้ำโขงเป็นจุดศูนย์กลาง ก่อนจะเข้าสู่ยุคเร่งรัดพัฒนาชนบทส่งผลให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่าง ๆ เปลี่ยนไปจาก ๒ ปัจจัยคือ (๑) ปัจจัยภายในอันเนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนอาชีพของประชาชนซึ่งต้องรีบเร่งทำมาหากิน ให้ความสำคัญกับประเพณีพิธีกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ น้อยลง (๒) ปัจจัยภายนอก เป็นผลมาจากโครงการพัฒนาที่มุ่งยกระดับให้เวียงแสนเป็นพื้นที่เศรษฐกิจการค้าชายแดน นับตั้งแต่ต้นนโยบายการเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า มาจนถึงการเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษโดยการวิจัยในครั้งนี้ได้ใช้กิจกรรมการจัดกาดก๊อมและการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อสร้างคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเวียงแสนใน ๕ ด้าน คือ (๑) คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่เป็นแหล่งเรียนรู้และสาธารณสมบัติที่สำคัญของชาติ (๒) คุณค่าเชิงวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ อันถิ่นฐานบ้านเกิดแห่งบรรพชนของชาวยวนและต้นกำเนิดพุทธศิลป์เวียงแสน(๓) คุณค่าเชิงสังคม ในฐานะเป็นเมืองโบราณที่ยังมีชีวิต เป็นเมืองท่าที่สานสายสัมพันธ์ระหว่างประชาชนสองฝั่งแม่น้ำโขงและเมืองท่าเชียง (๔) คุณค่าเชิงความเชื่อ ศาสนา การวางผังที่ตามจักรวาลคติและ (๕) คุณค่าเชิงความงาม ที่มีมนต์เสน่ห์จากความงามของแหล่งโบราณคดีท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่ภูเขา ทุ่งนาและแม่น้ำโขง นำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยกลุ่มคุณค่าเวียงแสน ที่นำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่พบมาออกแบบเป็นกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวชมเมืองโดยรถราง จักรยาน และฐานกิจกรรมสร้างประสบการณ์ คุณค่าเวียงแสน เช่น บ้านขนม บ้านชะปะอาหาร บ้านร้อยซิง บ้านหอมเมือง บ้านสวยดอก เป็นต้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ มีข้อเสนอแนะดังนี้คือ

- ๕.๓.๑. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานของล้านนา
- ๕.๓.๒. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า
- ๕.๓.๓. ควรกระตุ้นกิจกรรมต่างๆ ผ่านสื่อช่องทางอื่นๆ ให้หลากหลายมากขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐประจำปี ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____ . พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____ . อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____ . ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชา

สังคมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑.

กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ศักยภาพในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรม

ข้อมูล ทุมนมนุษย์, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑.

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่, การส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอ

เชียงแสนจังหวัดเชียงราย, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค) ๒๕๕๘.

ศักรินทร์ มงคลอิทธิ, รูปแบบและกระบวนการพัฒนาการพัฒนาเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย,

(กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค) ๒๕๕๘.

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, การอนุรักษ์และจัดการมรดกทางวัฒนธรรม: โครงการความร่วมมือระหว่าง
๕ มหาวิทยาลัย และกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, กระทรวงมหาดไทย),

๒๕๖๐.

ยุทธนา พยุยงค์, การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย, เชียงใหม่ :
โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๐.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ :

ประสิทธิ์ สว่างศรี, “แนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานเมืองเชียงใหม่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม
ของชุมชนและท้องถิ่น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘.

สุณีย์ บริสุทธิ์, “การส่งเสริมความตระหนักของชุมชนเชียงใหม่ต่อคุณค่าด้านโบราณสถานเมืองเชียง
แสน จังหวัดเชียงราย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

เอกสิทธิ์ เรือนทอง, “พัฒนาการของแผนผังโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงใหม่และเชียงใหม่
น้อย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง, “จากเชียงของถึงเชียงใหม่ : จากเมืองชายแดนให้เป็นเมืองสุนทรียภาพ”,
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

ปาณิสรา ดาวเรือง, “แนวทางการพัฒนาเมืองชายแดน : กรณีศึกษาเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย”,
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

ประวุฒิ แยมผลงาม, “การวางแผนอนุรักษ์ และพัฒนาบริเวณวัดในเมืองเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

มานิตย์ ไชยภักดิ์, “การสร้างคุณค่าวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการท่องเที่ยว
โดยชุมชนสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในเขตเวียงเชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัด
เชียงราย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่ง
แวดล้อม, “การสร้างคุณค่าวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการ

ท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในเขตเวียงเชียงใหม่ อำเภอเวียงแสน จังหวัดเชียงราย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** สาขาวิชาประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

สุรัชย์ อุฬารวงศ์, “การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนเชียงใหม่กับการจัดระเบียบทางสังคมที่ปรากฏในมังรายศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

ทงศักดิ์ เลิศพิพัฒน์วรกุล, “เมืองเชียงใหม่ 2557”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

ปนัดดา จินประชา, “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทลื้อสองฝั่งโขงโดยเส้นทางจักรยาน”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

อรรวรรณ บุญพัฒน์, “การสร้างอัตลักษณ์ของผ้าทอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย สู่การเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการท่องเที่ยว”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

ชนกพร ไผทสิทธิกุล, “การอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมริมแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๙.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

Method to Conserve and Promote Creative Arts and Culture in Chiang Saen City,
Chiang Rai Province.

พระอัครราชิกุทธิ์ สิริวัฒนโน,ดร.,พระรัตนมุนี,ผศ.ดร.

Phraakkharaphisut Siriwatthano,Dr.,Phrarattanamunee, Asst. Prof. Dr.

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

Thanit_loonlawan@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้คือ ๑. เพื่อศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๒. เพื่อพัฒนาระบบการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๓. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ไปสู่สาธารณชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผลการวิจัยพบว่า มีรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เช่น การพัฒนาถนนศิลปวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมช่วงศิลปวัฒนธรรม การสร้างแอปพลิเคชันเพื่อประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงรูปแบบและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

คำสำคัญ : รูปแบบ,การอนุรักษ์,ส่งเสริม,ศิลปวัฒนธรรม,เชิงสร้างสรรค์

Abstract

Research paper concerning a method to conserve and promote creative arts and culture in Chiang Saen city, Chiang Rai province. The objectives are as follows. ๑. To study a method to conserve creative arts and culture in Chiang Saen city, Chiang Rai province. ๒. To develop a process to promote creative arts and culture in Chiang Saen city, Chiang Rai province. ๓. To spread knowledge of the method for conserving creative arts and culture in Chiang Saen city, Chiang Rai province throughout the population. The paper involves Qualitative Research collecting documentary information and field work. The documentary side involves collecting information from relevant documents and research. The field work involves collecting information through questioning, interviews, in-depth interviews and focus group discussions. The research results show the method to conserve and promote creative arts and culture in Chiang Saen city, Chiang Rai province, such as developing an Arts and Culture street, setting up open air activities for arts and culture, and creating an application to provide information about the method and the conservation of arts and culture in Chiang Saen city, Chiang Rai province.

Keywords : Method, Conserve, Promote, Arts and Culture, Creative

บทนำ

เมืองเก่าเชียงใหม่ เป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ของอารยธรรมล้านนา ที่ปรากฏร่องรอย โบราณสถานที่สำคัญถึง ๗๖ วัด ในเขตกำแพงเมืองเก่า แม้ว่าเมืองเชียงใหม่ควรส่งเสริมการอนุรักษ์ แต่จากนโยบายของภาครัฐในการจัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่อำเภอเชียงใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดิน และกระทบต่อชุมชนเมืองเก่ารวมทั้งการรुक้าแนวเขตโบราณสถาน และสภาพภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของเมือง การดำเนินงานวิจัย โดยใช้การสัมภาษณ์ความต้องการรูปแบบภูมิทัศน์ของเมืองเชียงใหม่ และการสนทนากลุ่มในประเด็นที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมือง จากตัวแทนภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และ

ภาคเอกชน เพื่อสร้างรูปแบบการออกแบบภูมิทัศน์เมือง โดยใช้แนวคิดพิพิธภัณฑน์มีชีวิต คือ ส่งเสริมการพัฒนาเมือง เชียงแสนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ของชุมชนเมืองเก่า ให้เหมาะสมกับบริบทเอกลักษณ์ ของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสนอำเภอเชียงแสนได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วตลอด ๒๐ กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการค้าต่างประเทศ โดยเชียงแสนได้รับการประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย ภายใต้กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion - GMS) (สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑน์สถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่, ๒๕๕๘ : ๒๘๖)

เมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของแคว้นล้านนา หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแสดงให้เห็นปรากฏว่าเมืองเชียงแสนมีการพัฒนาเนื่องจากเป็นเมืองที่มีความสำคัญ ทางเศรษฐกิจการปกครอง ศาสนาและศิลปกรรม เมืองเชียงแสนในปัจจุบันได้มีการยกฐานะเป็นอำเภอเชียงแสนที่เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย ในปี ๒๕๐๐ อำเภอเชียงแสนได้มีการพัฒนาอนุรักษ์โบราณสถานและวัตถุโบราณมานาน กรมศิลปากรได้มีการบูรณะ จัดสภาพภูมิทัศน์รอบโบราณสถานขึ้นเป็นอนุสรณ์สถาน เพื่อการสงวนรักษาคุณค่าที่เป็นมรดกของล้านนา และเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของล้านนาที่มีความสำคัญของประเทศไทย โบราณสถานของเมืองเชียงแสนทั้งภายในและนอกเมืองส่วนใหญ่ได้รับการขุดค้น ขุดแต่ง บูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว โดยเฉพาะกำแพงเมือง ป้อม คูเมือง รวมถึงวัดวาอารามต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา ด้วยนโยบายของทางจังหวัดที่ผลักดันเชียงแสนขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลกเมืองเชียงแสนปัจจุบันส่วนใหญ่มีสภาพเป็นเมือง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอเชียงแสนและเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน พื้นที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้างทั้งของส่วนราชการและเอกชน รวมถึงบ้านเรือนราษฎร ร้านค้า ตลาด ท่าเรือ วัด สถานศึกษา บ้านพักและรีสอร์ท หน่วยงานด้านการค้า ศุลกากร การท่องเที่ยว และพิพิธภัณฑน์ โดยมีโบราณสถานแทรกตัวอยู่เป็นระยะพื้นที่ด้านทิศใต้ภายในเมืองมีสภาพเป็นชุมชนหนาแน่นน้อยกว่าพื้นที่ด้านทิศเหนือ บางส่วนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำไร่ และสวนผลไม้ พื้นที่นอกเมืองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม บางส่วนเป็นชุมชนเมือง นิคมอุตสาหกรรม และป่าไม้ สถานที่สำคัญต่างๆ ของเชียงแสน ล้วนมีประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น พื้นที่ภายในและโดยรอบเชียงแสนมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมาย ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งยังเป็นแหล่งค้าขายระหว่างประเทศที่สำคัญ มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจมากมาย แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ เช่น เมืองโบราณเชียงแสน เมืองโบราณเชียงแสนน้อย วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุจอมกิติ วัดพระธาตุผาเงา วัดป่าสัก วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระยืน พิพิธภัณฑน์สถานแห่งชาติเชียงแสน น้ำตกบ้านไร่ สบรวกหรือสามเหลี่ยม

ทองคำ เวียงเชียงใหม่หรือเวียงสบรรว พระธาตุดอยปู่เข้า หอผืน อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ พิพิธภัณฑสถานบ้านผืน เวียงหนองล่อง ทะเลสาบเชียงแสน และยังเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ไทยวน ไทลื้อ อุโล้อ่าชาดอวยสะโง้ ม้งชาวบ้านธารทอง เข้าบ้านห้วยกว๊าน ส่วนประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของชาวเชียงแสน เช่น ปอยหลวง ทานสลาก สืบชะตาเมือง พ.ศ. ๒๕๓๐ เมืองเชียงแสนได้รับการบรรจุเป็นโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์แห่งชาติ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ มีเป้าหมายที่จะสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับเมืองเชียงแสนและบริเวณในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อการดำเนินงานปรับปรุงบูรณะโบราณสถานและสภาพภูมิประเทศ ให้เกิดบรรยากาศ เพื่อให้เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์สูงสุด

เมืองเชียงแสนปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นเมือง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอเชียงแสน และเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน พื้นที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้างทั้งของส่วนราชการและเอกชน รวมถึงบ้านเรือนราษฎร ร้านค้า ตลาด ท่าเรือ วัด สถานศึกษา บ้านพักและรีสอร์ทท หน่วยงานด้านการค้า ศุลกากร การท่องเที่ยว และพิพิธภัณฑสถาน โดยมีโบราณสถานแทรกตัวอยู่เป็นระยะพื้นที่ด้านทิศใต้ภายในเมืองมีสภาพเป็นชุมชนหนาแน่นน้อยกว่าพื้นที่ด้านทิศเหนือ บางส่วนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำไร่ และสวนผลไม้ พื้นที่นอกเมืองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม บางส่วนเป็นชุมชนเมือง นิคมอุตสาหกรรม และป่าไม้ สถานที่สำคัญต่างๆ ของเชียงแสนล้วนมีประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น พื้นที่ภายในและโดยรอบเชียงแสนมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมาย ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งยังเป็นแหล่งค้าขายระหว่างประเทศที่สำคัญ มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจมากมาย แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้เช่น เมืองโบราณเชียงแสน เมืองโบราณเชียงแสนน้อย วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุจอมกิตติ วัดพระธาตุผาเงา วัดป่าสัก วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระยืน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน น้ำตกบ้านไร่ สบรรวหรือสามเหลี่ยมทองคำ เวียงเชียงใหม่หรือเวียงสบรรว พระธาตุดอยปู่เข้า หอผืน อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ พิพิธภัณฑสถานบ้านผืน เวียงหนองล่อง ทะเลสาบเชียงแสน และยังเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ไทยวน ไทลื้อ อุโล้อ่าชาดอวยสะโง้ ม้งชาวบ้านธารทอง เข้าบ้านห้วยกว๊าน ส่วนประเพณี วัฒนธรรมที่สำคัญของชาวเชียงแสน เช่น ปอยหลวง ทานสลาก สืบชะตาเมือง ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ รูปแบบและกลไกการดำเนินการสาธารณสุขมูลฐานได้พัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม และการพัฒนาหมู่บ้านการดำเนินงานเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่มีอย่างต่อเนื่องและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่, ๒๕๕๘ : ๙๐)

ผู้วิจัยสนใจในการที่จะศึกษารูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนถึงเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่จังหวัดเชียงใหม่ ไปสู่สาธารณชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๒. เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๓. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ไปสู่สาธารณชน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ได้แบ่งวิธีดำเนินการ เป็นขั้นตอนรายละเอียดดังนี้

๑. พื้นที่การวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ได้ทำการศึกษาจาก พื้นที่การวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้คือ

พื้นที่โบราณสถาน ประกอบไปด้วย โบราณสถานวัดเจติยหลวง ในเมืองโบราณเชียงใหม่ และวัดในอำเภอเชียงใหม่ ประกอบไปด้วย วัดพระธาตุจอมกิติ วัดป่าสัก วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระธาตุผาเงา วัดพระธาตุ ภูเข่า วัดพระธาตุสองพี่น้อง วัดพระธาตุเจติยหลวง

๒. ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่เกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลในการวิจัย ได้แก่

๑. ภาครัฐ	จำนวน ๑๐	คน
๒. องค์กรปกครองท้องถิ่น	จำนวน ๑๐	คน
๓. พระสงฆ์	จำนวน ๑๐	รูป
๔. เครือข่าย	จำนวน ๑๐	รูป

รวมทั้งหมด จำนวน ๔๐ รูป/คน

๓. เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วยดังนี้คือ

๑. แบบสัมภาษณ์

- ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย
- กำหนดประเด็นที่ต้องการทราบ เช่น

ก. รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง ?

ข. กระบวนการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัด เชียงราย มีวิธีกระบวนการพัฒนา ในรูปแบบไหน อย่างไรบ้าง ?

ค. องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ควรมีรูปแบบ และวิธีการเผยแพร่สู่สาธารณชนได้ อย่างไรบ้าง

เนื้อหา - นำแบบสัมภาษณ์ที่ร่างขึ้นไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิช่วยตรวจสอบความเที่ยงตรงของ เพื่อให้เกิดความถูกต้อง และตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น

หรือไม่ - ทดลองใช้เครื่องมือ เพื่อให้รู้ว่าผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ได้ตอบคำถามตรงประเด็น อย่างไรบ้าง

- ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์

๒. สทนากลุ่ม

- กำหนดประเด็นที่ต้องการสนทนา เช่น

ก. รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง ?

ข. กระบวนการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัด เชียงราย
มีวิธีการกระบวนการพัฒนา ในรูปแบบไหน อย่างไรบ้าง ?

ค. องค์กรที่รู้อรูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ควรมีรูปแบบ และวิธีการเผยแพร่สู่สาธารณชนได้ อย่างไรบ้าง

- แนวคำถามที่จะต้องกำหนดไว้ล่วงหน้า
- การคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ต้องมีความรู้และความสามารถตรงกับงานวิจัย เรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย
- บุคลากรที่จะดำเนินการสนทนากลุ่ม เช่น ผู้ให้ข้อมูลในภาครัฐ องค์กรปกครองท้องถิ่น พระสงฆ์ เครือข่าย
- อุปกรณ์ที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม เช่น คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก และ โปรเจคเตอร์

๔. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ เรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or guided interviews) โดยมีขั้นตอนการสร้างดังนี้

๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่จังหวัดเชียงราย และ การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่จังหวัดเชียงราย เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่จังหวัดเชียงราย

๒) ศึกษารูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัด เชียงราย ประกอบด้วย

๒.๑ ศึกษาความรูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิเคราะห์หลักการ แนวคิดประกอบการสร้าง รูปแบบการ อนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ที่มีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ เพื่อต้องการทราบสภาพ ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงสำหรับใช้เป็นแนวทางในการออกแบบมีวิธีการศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและศึกษาปัญหา สภาพปัญหาปัจจุบันรวมถึงรูปแบบความต้องการ ของชุมชนต่อการกำหนดบทบาททิศทางของการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ศึกษาแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ นำข้อมูล ที่ได้มาดำเนินสร้างเครื่องมือการวิจัยการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

๒.๒ ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ การปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่า แก่นสาระและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและ วัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่น ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็น เอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดง สภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

๒.๓ ศึกษารูปแบบการฟื้นฟู โดยการเลือกสรรศิลปวัฒนธรรมที่กำลังสูญหาย หรือที่ สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทาง จริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

๒.๔ แนวทางการพัฒนา ริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงศิลปวัฒนธรรมให้เหมาะสม กับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่ม การพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๒.๕ วิธีการถ่ายทอด โดยการนำศิลปวัฒนธรรมที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุ และผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักใน คุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และ การจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ

๒.๖ ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

๒.๗ การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง

๓) กำหนดข้อคำถามการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และร่างข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยแบ่งออกเป็น ๓ ข้อคำถาม ประกอบด้วย

คำถามข้อที่ ๑ รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัด เชียงราย ประกอบด้วยอะไรบ้าง ?

คำถามข้อที่ ๒ พัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัด เชียงราย มีวิธีการพัฒนา ในรูปแบบไหน อย่างไรบ้าง ?

คำถามข้อที่ ๓ องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ควรีรูปแบบ และวิธีการเผยแพร่ ผู้สาธารณชนได้ อย่างไรบ้าง?

๔) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ คน เพื่อตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา ผลการวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์

๕) แก้ไขการพิมพ์ผิดและปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและนำไปใช้

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บข้อมูลในการศึกษาเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ภาคเอกสารเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์มีขั้นตอนดังนี้

๑) ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ ตำรา ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และ พัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

๒) เก็บรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบและกระบวนการพัฒนางานวิจัยโดยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) จากการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อสรุปประเด็นการนำไปสู่การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๓) สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยี ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน เพื่อระดมแนวคิด มุมมองที่มีผลต่อการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และนำไปสู่การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมือง เชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยมีวิธีการดังนี้คือ

๓.๑ การสัมภาษณ์เจาะลึก โดยการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์ ในการกำหนดกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดให้มีกระบวนการวิจัยโดยการใช้อย่างสัมภาษณ์มีการออกแบบโครงสร้างของข้อคำถามที่สามารถนำไปใช้ในการสัมภาษณ์ หรือการสัมภาษณ์แบบชี้แนะ คือ เป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้างหรือมีการนำคำถามมาใช้ประกอบในการชี้แนะคำถาม เช่น มีการร่างข้อคำถามที่มีลักษณะปลายเปิดที่มีค่าสำคัญพร้อมกับลักษณะของข้อคำถามที่มีความยืดหยุ่น และพร้อมที่จะมีการปรับเปลี่ยนถ้อยคำของข้อคำถามให้มีความสอดคล้องกับผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย หรือผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนในแต่ละสถานการณ์ที่มีเหตุการณ์หรือมีสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิ และบุคคลที่มีความสำคัญหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่อยู่ในภาครัฐ ภาคประชาชนรวมทั้งบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีความสำคัญในกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตอบข้อคำถามจากการสัมภาษณ์เจาะลึกได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความหลากหลาย การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้รู้(ปราชญ์) และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยใช้วิธีการเจาะจงตามการศึกษาวิจัย จำนวน ๑๐๐ คน เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การพัฒนางานวัฒนธรรมแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยว

วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ล้านนาตะวันออกสร้างความเข้มแข็งชุมชน ในล้านนาที่ได้จากการศึกษาวิจัย ทำให้ได้ข้อเสนอแนะ เชนนโยบายและข้อเสนอแนะเชิงยุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายและ กลไกการปกครองในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน

โดยมีกิจกรรมที่จะทำคือ ทำแผนผังการท่องเที่ยวไว้หน้าวัดเจดีย์หลวง / ทำแผนนโยบายร่วมกับเทศบาลเชียงแสน/กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์/ที่พักนักท่องเที่ยว/ส่งเสริมชุมชนให้มีรายได้ด้านอาหาร/ของที่ระลึก/ดนตรีพื้นเมือง/ผลิตภัณฑ์ชุมชน/สร้างนักวิจัยท้องถิ่น

๔) เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อหาข้อมูลสรุปในเชิงสถิติจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อนำไปสู่การประมวลผลข้อมูล และศึกษาเชิงความสัมพันธ์ถึงมุมมองของ รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งเก็บรวบรวมจากแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน

๕) สรุปผลการวิจัยที่ได้คือ มีแผนผังการท่องเที่ยวไว้หน้าวัดเจดีย์หลวง / มีแผนนโยบายร่วมกับเทศบาลเชียงแสน/กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์/ที่พักนักท่องเที่ยว/ส่งเสริมชุมชนให้มีรายได้ด้านอาหาร/ ของที่ระลึก/ดนตรีพื้นเมือง/ผลิตภัณฑ์ชุมชน/สร้างนักวิจัยท้องถิ่น

๖) นำเสนอผลงานวิจัย ทั้งในระดับชาติ และนานาชาติ

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลประกอบไปด้วยดังนี้คือ

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ผู้วิจัยได้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งด้านเอกสารแบบสัมภาษณ์และภาคสนาม แล้วจับประเด็นเนื้อหาสาระไปพร้อมกันนำมาสรุปเป็นผลการวิจัยเป็นรูปแบบความเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนำเสนอ

๒) การตรวจสอบข้อมูล หลังจากที่ได้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จะต้องทำการตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ ข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่

๒.๑ การตรวจสอบ ด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

๒.๒ การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย โดยการเปลี่ยนตัวผู้สังเกตหรือสัมภาษณ์

๒.๓ การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม กรณีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

๓) สรุปแนวทางหรือรูปแบบในการพัฒนา รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย รวมถึงปัญหาและข้อเสนอแนะที่ได้จากกลุ่มสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ก่อนจะมีการประมวลผลและพัฒนาเป็นรูปแบบมีส่วนร่วมกึ่งมาตรฐาน (ขั้นการพัฒนาตัวแบบ (Develop Model) เพื่อนำเข้าสู่การวิจัยเชิงเอกสารและคุณภาพ นวัตกรรม

๖. สรุปกระบวนการวิจัย

กระบวนการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

๑. ศึกษารวบรวมเอกสารแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ มิติการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย แนวคิดการใช้ความคิดสร้างสรรค์และการต่อยอดของศิลปวัฒนธรรม

๒) เก็บรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบและกระบวนการพัฒนางานวิจัยโดยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) จากกรณีมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อสรุปประเด็นการนำไปสู่การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๓) สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยี ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน เพื่อระดมแนวคิด มุมมองที่มีผลต่อการเก็บข้อมูลจากการ

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และนำไปสู่การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัด เชียงราย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

๓.๑ การกิจและอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล

๓.๒ แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลการท่องเที่ยววัฒนธรรมในล้านนา

๓.๓ ข้อบังคับในเรื่องงบประมาณประจำปี

๓.๔ สภาพปัญหาในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลการท่องเที่ยววัฒนธรรม ใน ล้านนา

๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคขององค์การบริหารส่วนตำบลการท่องเที่ยววัฒนธรรม ใน ล้านนา

๔) เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อหาข้อมูลสรุปในเชิงสถิติจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อนำไปสู่การประมวลผลข้อมูล และศึกษาเชิงความสัมพันธ์ถึงมุมมองของ รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัด เชียงราย ซึ่งเก็บรวบรวม จากแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาปราชญ์ท้องถิ่น ผู้นำ ชุมชน

๕) สรุปผลการวิจัยที่ได้คือ มีรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัด เชียงราย ประกอบไปด้วย การทำโลโก้ การทำตุ๊กล้านนา การทำ แลนด์มาร์คไว้ถาวรรูป การสืบชะตาเมือง กิจกรรมการแสดงเช่น ฟ้อนรำ/ดนตรีพื้นเมือง/กลองสะบัดชัย/การแสดงของชนเผ่า

๖) นำเสนอผลงานวิจัย ทั้งในระดับชาติ และนานาชาติ

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาบทความวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัด เชียงราย สามารถสรุปได้ ดังนี้คือ โดยวิเคราะห์หลักการ แนวคิด ประกอบการสร้าง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ที่มีการปฏิบัติที่เป็น เลิศ เพื่อต้องการทราบสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงสำหรับใช้เป็นแนวทางในการออกแบบ

มีวิธีการศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและศึกษาปัญหา สภาพปัญหา ปัจจุบันรวมถึงรูปแบบความต้องการของชุมชนต่อการกำหนดบทบาททิศทางของการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ศึกษาแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ นำข้อมูลที่ได้มาดำเนินการวิจัยการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ผลที่ได้คือ มีรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วย การทำโลโก้ การทำตุ๊กตาล้านนา การทำแลนด์มาร์คไว้ถาวรรูป การสืบชะตาเมือง กิจกรรมการแสดงเช่น ฟ้อนรำ/ดนตรีพื้นเมือง/กลองสะบัดชัย/การแสดงของชนเผ่า

การอภิปรายผล

จากการศึกษาบทความวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีงานวิจัยที่สอดคล้องของยุทธนา พยุงค์ ได้ทำวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ นโยบายและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการวิเคราะห์ปัญหา แนวโน้ม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงใหม่ที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองมาแต่เดิม เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมา ๖๗๔ ปี (สร้างเมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๗๑) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาติ ปัจจุบันยังคงหลงเหลือร่องรอยของแหล่งอารยธรรม และองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ของเมืองโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ กำแพงเมืองป้อมประตูเมืองคูเมือง และโบราณสถานที่สำคัญต่างๆ กระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมืองถึง ๑๓๙ แห่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิต และความเจริญรุ่งเรืองของเมืองเชียงใหม่ในยุคสมัยต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ปัญหาจากการพัฒนาเมืองในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายในเมือง มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การก่อสร้างอาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ รุกล้ำพื้นที่สาธารณะและพื้นที่โบราณสถาน รวมทั้งเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายขึ้นภายในเมืองเป็นจำนวนมาก มีทั้งกิจกรรมที่สนับสนุนและกิจกรรมที่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นไปอย่างไร้ทิศทางขาดการคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและลักษณะของเมือง เป็นผลทำให้เกิดความทรุดโทรม ทำลายเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองโบราณ การ

ที่จะอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีจิตสำนึก มีความรักและความหวงแหนในมรดกวัฒนธรรมของตน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทความวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีข้อเสนอแนะ ดังนี้คือ

๑. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานของล้านนา
๒. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐฉบับพิมพ์ ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสส. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชา

สังคมในการอนุรักษ์ พื้นที่ สืบสาน ปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณี ภูมิปัญญาและ
ศิลปวัฒนธรรม,

เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑.

กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, ศักยภาพในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน นวัตกรรม

ข้อมูล ทุนมนุษย์, เชียงราย : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๖๑.

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่, การส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอ

เชียงแสนจังหวัดเชียงราย, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค) ๒๕๕๘.

ศักรินทร์ มงคลอิทธิ, รูปแบบและกระบวนการพัฒนาการพัฒนาเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย,

(กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค) ๒๕๕๘.

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, การอนุรักษ์และจัดการมรดกทางวัฒนธรรม: โครงการความร่วมมือระหว่าง

๕ มหาวิทยาลัย และกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, กระทรวงมหาดไทย),

๒๕๖๐.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่การนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

๑.กิจกรรมด้านวิชาการการเรียนการสอน

นำผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยไปใช้กับการบรรยายสอนในระดับปริญญาตรี ที่วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ที่เป็นวิชาพื้นฐาน ๔ รายวิชา คือ พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย และพระพุทธศาสนาในโลก ปัจจุบัน วัฒนธรรมไทย มนุษย์กับสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้มอบบทความให้อาจารย์ผู้สอนทั้ง ๓ ท่าน เพื่อใช้ประกอบ ในการสอนในภาคทฤษฎีและนำไปสู่ภาคปฏิบัติ

๒.กิจกรรมด้านการเผยแพร่

๑. เผยแพร่งานวิจัยในระดับชาติ

๒. เผยแพร่งานวิจัยในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียน หน่วยวิทยบริการ

๓. เผยแพร่งานวิจัยให้กับ วัด บ้าน โรงเรียน ราชการ ชุมชน ในอำเภอเชียงแสน และ ๑๘ อำเภอในจังหวัดเชียงราย

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการทำงานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมมรดกวัฒนธรรมเมืองเชียงแสนกับประเทศอาเซียน”

๒. ควรมีการทำงานวิจัยเรื่อง “การนำศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงแสนไปประยุกต์ใช้กับหลักสูตรการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงราย”

๓. ควรมีการทำงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงแสนสู่มรดกโลก”

๔. ควรมีการทำงานวิจัยเรื่อง “คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม ในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประเพณี
ที่ดิงามของเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย”

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้

ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

คำถามการวิจัย	ระเบียบวิธีวิจัย	กิจกรรม	ผลที่ได้รับ
รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง	<p>- เก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเช่น รูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย</p> <p>- ลงพื้นที่คุยกับภาครัฐ องค์กรปกครองท้องถิ่น พระสงฆ์ เครือข่าย เพื่อให้ได้เห็นถึงรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย</p>	- สัมภาษณ์/ประชุมกลุ่มย่อย	มีรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย
กระบวนการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ มีวิธีการพัฒนาในรูปแบบไหน อย่างไรบ้าง	<p>- เก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเช่น กระบวนการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย</p> <p>- ลงพื้นที่คุยกับภาครัฐ องค์กรปกครองท้องถิ่น พระสงฆ์ เครือข่าย เพื่อให้ได้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย</p>	- สัมภาษณ์/ประชุมกลุ่มย่อย	มีกระบวนการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

<p>องค์ความรู้ รูปแบบการ อนุรักษ์การ อนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม เชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ควรมีรูปแบบ และวิธีการเผยแพร่ สู่ สาธารณชนได้ อย่างไรบ้าง</p>	<p>- เก็บข้อมูลจากเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเช่น องค์ ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชียง สร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ - ลงพื้นที่คุยกับภาครัฐ องค์กร ปกครองท้องถิ่น พระสงฆ์ เครือข่าย เพื่อให้ได้เห็นถึงองค์ ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่</p>	<p>- สัมภาษณ์/ ประชุมกลุ่มย่อย</p>	<p>ได้องค์ความรู้ รูปแบบการ อนุรักษ์การ อนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม เชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่</p>
---	--	--	--

สรุปจากตารางดังกล่าวข้างต้นทราบว่างานวิจัยชิ้นนี้เป็นเชิงเอกสาร และ สํารวจ ประชุมกลุ่ม
ย่อย ประกอบไปด้วยดังนี้คือ

๑. มีรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
๒. มีกระบวนการ พัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่
จังหวัดเชียงใหม่
๓. ได้องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชียงสร้างสรรค์
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ภาคผนวก ง

แบบสอบถาม/สัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ การประชุมเสวนากลุ่มย่อย

แผนงานวิจัยเรื่อง “The City of Art : รูปแบบการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”

และโครงการย่อยที่ ๑ : รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โครงการย่อยที่ ๒ : การพัฒนาถนนศิลปวัฒนธรรม

เชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โครงการย่อยที่ ๓ : ช่วงศิลปะ : รูปแบบกิจกรรม

และการแสดงงานศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

โครงการย่อยที่ ๔ : การพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

ณ วัดพระธาตุผาเงา ตำบลเวียง อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ในวันเสาร์ ที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔ เวลา ๐๘.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๖.๐๐ น.

ณ วัดพระธาตุผาเงา อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๑. รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่
จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง ?

.....

.....

.....

.....

.....

โดยผู้วิจัยเสนอไว้ว่า จะอนุรักษ์พื้นที่โบราณสถาน ประกอบไปด้วย โบราณสถานวัดเจดีย์
หลวง ในเมืองโบราณเชียงใหม่

กิจกรรมที่จะทำคือ ทำแผนผังการท่องเที่ยวไว้หน้าวัดเจติยหลวง / ทำแผนนโยบายร่วมกับเทศบาลเชียงใหม่/กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์/ที่พักนักท่องเที่ยว/ส่งเสริมชุมชนให้มีรายได้ด้านอาหาร/ของที่ระลึก/ดนตรีพื้นเมือง/ผลิตภัณฑ์ชุมชน/สร้างนักวิจัยท้องถิ่น

๒. การพัฒนาถนนศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ มีรูปแบบ และวิธีการ เช่นไรบ้าง ?

โดยผู้วิจัย เสนอที่จะพัฒนาถนนศิลปวัฒนธรรมในอำเภอเชียงใหม่ ประกอบไปด้วย เริ่มต้นที่วัดพระธาตุเจติยหลวง กิจกรรมที่จะทำประกอบไปด้วย

- การทำโลโก้ สัญลักษณ์เมืองเชียงใหม่
- การทำตุ๊กล้านนา
- การทำแลนด์มาร์คไว้ถ่ายรูป

ภาคผนวก จ
รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

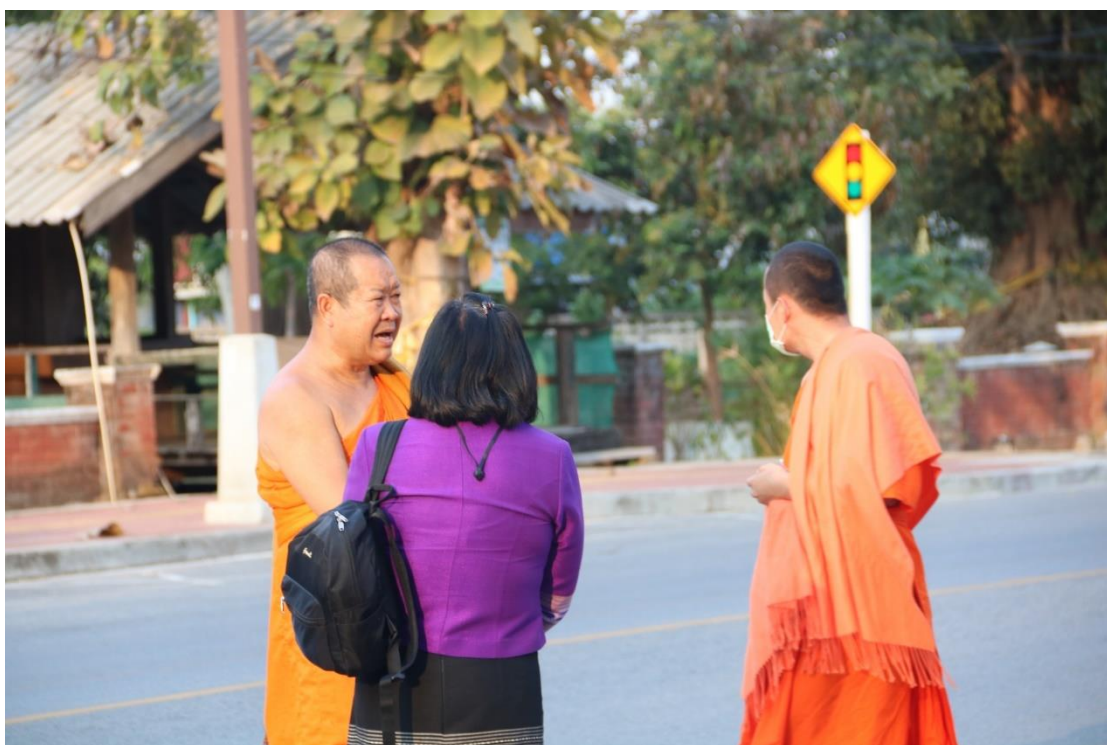
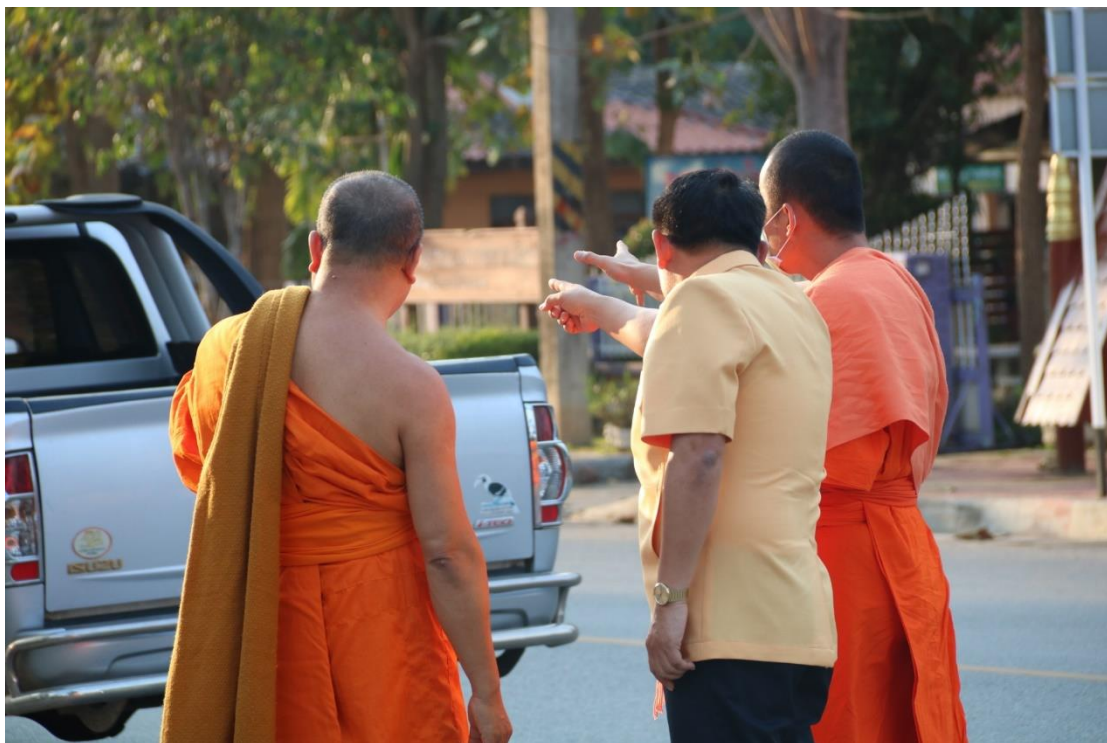

ภาคผนวก ฉ
ประวัติคณะผู้วิจัย

๑. ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ชื่อ-นามสกุล : ดร.ฤทธิชัย แกมมาก
 หน่วยงาน : อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
 ที่อยู่ : ถนนฤทธิประศาสน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
 รหัสไปรษณีย์ ๕๗๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖

๒. หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ -นามสกุล : พระอัครราชภิกษุทธิ สิริวิฑฒโน (ลุนละวัน), ดร.
 (ภาษาอังกฤษ) : Phra Akkharaphisut Loonlawan, Dr.
 ตำแหน่ง : อาจารย์
 หน่วยงาน : วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 สถานที่อยู่ : ถนนฤทธิประศาสน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
 รหัสไปรษณีย์ ๕๗๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๕๓-๗๑๕๘๗๖
 โทรสาร ๐๕๓-๗๑๕ ๘๗๖
 Mobile : ๐๙๕-๖๗๙-๕๘๘๘
 E-mail : Thanit_loonlawan@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

พธ.บ. พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พธ.ม. พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พธ.ด. พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ MCU RS 800764006

ชื่อโครงการ รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

หัวหน้าโครงการ พระอภขราภิศุทธิ สิริวิฑฒโน (ลุนละวัน), ดร.

ส่วนงาน สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย โทรศัพท์ ๐๙๕-๖๗๙-๕๘๘๘

Email: Thanit_loonlawan@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

เมืองเก่าเชียงแสน เป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์ของอารยธรรมล้านนา ที่ปรากฏร่องรอย โบราณสถานที่สำคัญถึง ๗๖ วัด ในเขตกำแพงเมืองเก่า แม้ว่าเมืองเชียงแสนควรส่งเสริมการอนุรักษ์ แต่จากนโยบายของภาครัฐในการจัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนในพื้นที่อำเภอเชียงแสน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของการใช้ประโยชน์ที่ดิน และกระทบต่อชุมชนเมืองเก่ารวมทั้งการรุกรานแนวเขตโบราณสถาน¹ และสภาพภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของเมือง การดำเนินงานวิจัย โดยใช้การสัมภาษณ์ความต้องการรูปแบบภูมิทัศน์ของเมืองเชียงแสน และการสนทนากลุ่มในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของภูมิทัศน์เมือง จากตัวแทนภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อสร้างรูปแบบการออกแบบภูมิทัศน์เมือง โดยใช้แนวคิดพิพิธภัณฑ์มีชีวิต คือ ส่งเสริมการพัฒนาเมือง เชียงแสนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเก่า ให้เหมาะสมกับบริบทเอกลักษณ์ ของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน

อำเภอเชียงแสนได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วตลอด ๒๐ กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการค้าต่างประเทศ โดยเชียงแสนได้รับการประกาศเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย ภายใต้กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion - GMS)

¹ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่, เมืองเชียงแสน : ประวัติศาสตร์ของอารยธรรมล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค) ๒๕๕๘, หน้า ๘๖.

เมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของแคว้นล้านนา หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีแสดงให้เห็นปรากฏว่าเมืองเชียงแสนมีการพัฒนาเนื่องจากเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจการปกครอง ศาสนาและศิลปกรรม เมืองเชียงแสนในปัจจุบันได้มีการยกฐานะเป็นอำเภอเชียงแสนที่เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย ในปี ๒๕๐๐ อำเภอเชียงแสนได้มีการพัฒนาอนุรักษ์โบราณสถานและวัตถุโบราณมานาน กรมศิลปากรได้มีการบูรณะ จัดสภาพภูมิทัศน์รอบโบราณสถานขึ้นเป็นอนุสรณ์สถาน เพื่อการสงวนรักษาคุณค่าที่เป็นมรดกของล้านนา และเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของล้านนาที่มีความสำคัญในประเทศไทย โบราณสถานของเมืองเชียงแสนทั้งภายในและนอกเมืองส่วนใหญ่ได้รับการขุดค้น ขุดแต่ง บูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงภูมิทัศน์แล้ว โดยเฉพาะกำแพงเมือง บ่อม คูเมือง รวมถึงวัดวาอารามต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา ด้วยนโยบายของทางจังหวัดที่ผลักดันเชียงแสนขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลก เมืองเชียงแสนปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นเมือง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอเชียงแสนและเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน พื้นที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้างทั้งของส่วนราชการและเอกชน รวมถึงบ้านเรือนราษฎร ร้านค้า ตลาด ท่าเรือ วัด สถานศึกษา บ้านพักและรีสอร์ท หน่วยงานด้านการค้า ศิลปกรรม การท่องเที่ยว และพิพิธภัณฑ์ โดยมีโบราณสถานแทรกตัวอยู่เป็นระยะพื้นที่ด้านทิศใต้ภายในเมืองมีสภาพเป็นชุมชนหนาแน่นน้อยกว่าพื้นที่ด้านทิศเหนือ บางส่วนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำไร่ และสวนผลไม้ พื้นที่นอกเมืองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม บางส่วนเป็นชุมชนเมือง นิคมอุตสาหกรรม และป่าไม้ สถานที่สำคัญต่างๆ ของเชียงแสนล้วนมีประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น พื้นที่ภายในและโดยรอบเชียงแสนมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมาย ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งยังเป็นแหล่งค้าขายระหว่างประเทศที่สำคัญ มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจมากมาย แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ เช่น เมืองโบราณเชียงแสน เมืองโบราณเชียงแสนน้อย วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุจอมกิตติ วัดพระธาตุผาเงา วัดป่าสัก วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระยืน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงแสน น้ำตกบ้านไร่ สบรวกหรือสามเหลี่ยมทองคำ เวียงเชียงเมียงหรือเวียงสบรวก พระธาตุดอยปู่เจ้า หอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ พิพิธภัณฑ์บ้านฝิ่น เวียงหนองลุ่ม ทะเลสาบเชียงแสน และยังเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ไทยวน ไทลื้อ อุโล้อาชาดอวยสะใจ มังขาว บ้านธารทอง เข้าบ้านห้วยกว๊าน ส่วนประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวเชียงแสน เช่น ปอยหลวง ทานสลาก สืบชะตาเมือง พ.ศ. ๒๕๓๐ เมืองเชียงแสนได้รับการบรรจุเป็นโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์แห่งชาติ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ มีเป้าหมายที่จะสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับเมืองเชียงแสนและบริเวณในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อการดำเนินงานปรับปรุงบูรณะ

โบราณสถานและสภาพภูมิประเทศ ให้เกิดบรรยากาศ เพื่อให้เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในท้องถิ่น ได้รับประโยชน์สูงสุด²

เมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นเมือง เนื่องจากเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอเชียงใหม่ และเทศบาลตำบลเวียงเชียงใหม่ พื้นที่เต็มไปด้วยอาคารสิ่งปลูกสร้างทั้งของส่วนราชการและเอกชน รวมถึงบ้านเรือนราษฎร ร้านค้า ตลาด ท่าเรือ วัด สถานศึกษา บ้านพักและรีสอร์ท หน่วยงานด้านการค้า ศิลปกรรม การท่องเที่ยว และพิพิธภัณฑ์ โดยมีโบราณสถานแทรกตัวอยู่เป็นระยะพื้นที่ด้านทิศใต้ภายในเมืองมีสภาพเป็นชุมชนหนาแน่นน้อยกว่าพื้นที่ด้านทิศเหนือ บางส่วนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำไร่ และสวนผลไม้ พื้นที่นอกเมืองส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม บางส่วนเป็นชุมชนเมือง นิคมอุตสาหกรรม และป่าไม้ สถานที่สำคัญต่างๆ ของเชียงใหม่ล้วนมีประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่น พื้นที่ภายในและโดยรอบเชียงใหม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมากมาย ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทั้งยังเป็นแหล่งค้าขายระหว่างประเทศที่สำคัญ มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจมากมาย แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ เช่น เมืองโบราณเชียงใหม่ เมืองโบราณเชียงใหม่ วัดเจดีย์หลวง วัดพระธาตุดอยมกิตติ วัดพระธาตุนางา วัดป่าสัก วัดพระเจ้าล้านทอง วัดพระยืน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ น้ำตกบ้านไร่ สบรวกหรือสามเหลี่ยมทองคำ เวียงเชียงใหม่หรือเวียงสบรวก พระธาตุดอยปูเข้า หอฝิ่น อุทยานสามเหลี่ยมทองคำ พิพิธภัณฑ์บ้านฝิ่น เวียงหนองล่อง ทะเลสาบเชียงใหม่ และยังเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ไทยวน ไทลื้อ อุโล้อาชาดอยสะง่า ม้งชาวบ้านธารทอง เข้าบ้านห้วยคว้าน ส่วนประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวเชียงใหม่ เช่น ปอยหลวง ทานสลาก สืบชะตาเมือง ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ รูปแบบและกลไกการดำเนินงานการสาธารณสุขมูลฐานได้พัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม และการพัฒนาหมู่บ้านการดำเนินงานเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่มีอย่างต่อเนื่องและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗

ผู้วิจัยสนใจในการที่จะศึกษารูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนถึงเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่จังหวัดเชียงใหม่ ไปสู่สาธารณชน

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย (Research Objectives)

² สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๖ เชียงใหม่, ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ของอารยธรรมล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค) ๒๕๕๘, หน้า ๙๐.

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย

๑.๒.๓ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้รูปแบบการอนุรักษ์การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ไปสู่สาธารณชน

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย (Methods)

กระบวนการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

๑. ศึกษารวบรวมเอกสารแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ มิติการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย แนวคิดการใช้ความคิดสร้างสรรค์และการต่อยอดของศิลปวัฒนธรรม

๒) เก็บรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบและกระบวนการพัฒนางานวิจัยโดยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants) จากการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อสรุปประเด็นการนำไปสู่การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๓) สนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคโนโลยี ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน เพื่อระดมแนวคิด มุมมองที่มีผลต่อการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และนำไปสู่การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

๓.๑ การกิจและอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล

๓.๒ แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลการท่องเที่ยววัฒนธรรมในล้านนา

๓.๓ ข้อบังคับในเรื่องงบประมาณประจำปี

๓.๔ สภาพปัญหาในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลการท่องเที่ยววัฒนธรรม

ในล้านนา

๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคขององค์การบริหารส่วนตำบลการท่องเที่ยววัฒนธรรม
ในล้านนา

๔) เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อหาข้อมูลสรุปในเชิงสถิติจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อนำไปสู่การประมวลผลข้อมูล และศึกษาเชิงความสัมพันธ์ถึงมุมมองของ รูปแบบการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ซึ่งเก็บรวบรวมจากแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนา ประชาชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน

๕) สรุปผลการวิจัยที่ได้คือ มีรูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ประกอบไปด้วย การทำโลโก้ การทำตุ๊กล้านนา การทำแลนด์มาร์คไว้ถ่ายรูป การสืบชะตาเมือง กิจกรรมการแสดงเช่น ฟ้อนรำ/ดนตรีพื้นเมือง/กลองสะบัดชัย/การแสดงของชนเผ่า

๖) นำเสนอผลงานวิจัย ทั้งในระดับชาติ และนานาชาติ

๕. อภิปรายผลการวิจัย (Discussion)

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีงานวิจัยที่สอดคล้องกันนี้ คือ งานวิจัยของ ยุทธนา พยุงค์ ได้ทำวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ นโยบายและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการวิเคราะห์ปัญหา แนวโน้ม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงใหม่ที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์โบราณสถาน สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองมาแต่เดิม เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมา ๖๗๔ ปี (สร้างเมื่อปีพุทธศักราช ๑๘๗๑) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาติปัจจุบันยังคงหลงเหลือร่องรอยของแหล่งอารยธรรม และองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ของเมืองโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่กำแพงเมือง ป้อมประตูเมืองคูเมือง และโบราณสถานที่สำคัญต่างๆ กระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมืองถึง ๑๓๙ แห่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิต และความเจริญรุ่งเรืองของเมืองเชียงใหม่ในยุคสมัยต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ปัญหาจากการพัฒนาเมืองในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายในเมือง มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การก่อสร้างอาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ รุกล้ำพื้นที่สาธารณะและพื้นที่โบราณสถาน รวมทั้งเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายขึ้นภายในเมืองเป็นจำนวนมาก มีทั้งกิจกรรมที่สนับสนุนและกิจกรรมที่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นไปอย่างไร

ประสิทธิ์ สว่างศรี งานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานเมืองเชียงแสนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า เมืองเชียงแสนเป็นพื้นที่เมืองโบราณที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งในทางโบราณคดี และเอกสารทางประวัติศาสตร์ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากซากทางโบราณคดี มีจำนวนวัดทั้งที่เป็นวัดร้างและวัดที่ถูกนำกลับมาบูรณะใช้ใหม่ จำนวนทั้งสิ้น ๗๖ แห่งในพื้นที่กำแพงเก่าเมืองเชียงแสนซึ่งมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๒.๕ ตารางกิโลเมตร ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือประเด็นทางด้านที่ดิน เนื่องจากจำนวนของแหล่งโบราณสถานที่จะกระจายตัวอยู่ทั่วไปในเมือง ในพื้นที่ดินบางส่วนเป็นกรรมสิทธิ์ของกรมธนารักษ์โดยมีกรมศิลปากรเป็นผู้ดูแล (จำนวนวัดร้างทั้งสิ้น ๒๕ แห่งมีประเด็นการบุกรุกที่ดินของชาวชุมชน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๘๙ ของจำนวนหลักฐานทางโบราณคดีในทั้งหมด จากข้อมูลของโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ปี พ.ศ. ๒๕๔๘) และบางส่วนเป็นที่ดินส่วนบุคคล ซึ่งประเด็นความขัดแย้งในเชิงของที่ดินนี้เป็นหนึ่งในปัญหาหลักของการอนุรักษ์และจัดการมรดกทางโบราณคดีเหล่านั้น ปัจจุบันกรมศิลปากรและเทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน มีนโยบายที่จะคลี่คลายประเด็นปัญหาดังกล่าวเพื่อสร้างกระบวนการจัดการร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องหรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ อันจะก่อให้เกิดการผลักดันเข้าสู่การเป็นมรดกโลกในรูปแบบของมรดกที่ยังคงมีชีวิต (Living Heritage) การศึกษาในครั้งนี้จึงมีเป้าหมายในการค้นหาแนวทางการจัดการร่วมกันดังกล่าวระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องและชุมชนที่มีผลกระทบ เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป กรอบแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้สามารถจำแนกออกได้เป็น ๔ แนวคิดและวรรณกรรมหลักคือ แนวคิดการอนุรักษ์ในระดับนานาชาติ พัฒนาการแนวคิดและการปฏิบัติ ในการอนุรักษ์ของประเทศไทย แนวคิดอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนวิธีการศึกษาใช้วิธีการสำรวจ ศึกษา รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล จากเอกสารการลงภาคสนาม การสัมภาษณ์และการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมภายในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยวัตถุประสงค์และความมุ่งหวังของการศึกษานี้มีด้วยกันทั้งหมด ๔ ข้อหลักๆคือ ๑. เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและโบราณคดีในพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ เชียงแสน ร่วมกันระหว่างกรมศิลปากร เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน องค์กรชุมชน ประชาชนพื้นที่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ๒. เพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ทางโบราณคดีในเมืองเชียงแสนทั้งสิ้น ๗๖ แห่งผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน ๓. เพื่อกระตุ้นให้เกิดกลไกของทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์เมืองเชียงแสน ๔. เพื่อจัดกระบวนการให้เกิดการคลี่คลายประเด็นข้อขัดขัดทางด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในบริเวณพื้นที่ทางโบราณคดีต่างๆในเมืองผลของการศึกษาในครั้งนี้จะมีทั้งแนวทาง การอนุรักษ์และพัฒนาของเมืองในภาพรวม รวมถึงการยกตัวอย่างแนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานในเขตเมืองเชียงแสน เพื่อที่จะเป็นแนวทางเบื้องต้นในการขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมและช่วยทำให้ทุกภาคส่วนเห็นภาพที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมและเกิดการขับเคลื่อนต่อไปในปัจจุบันและอนาคต...

สุณีย์ บริสุทธิ์ ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง การส่งเสริมความตระหนักของชุมชนเชียงแสนต่อคุณค่าด้านโบราณสถานเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พบว่า แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถาน ไว้อย่างยั่งยืนสืบไปถึงลูกหลาน อีกทั้งยังมีแนวทางให้ชาวเชียงแสนสามารถสร้างรายได้ จากโบราณสถาน ในรูปแบบของการให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา อันยาวนานของเชียงแสน

และมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีได้ด้วยตนเอง และมีความเข้าใจอย่างถูกต้องว่าเงินรายได้จากการท่องเที่ยวมีได้ เป็นเป้าหมายสูงสุดของคนชุมชน การท่องเที่ยวเป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างรายได้ เพื่อนำไปสู่การดำรงรักษาโบราณสถานให้คงอยู่นานนานเท่านาน โดยมีการจัดการผลตอบแทนที่กระจาย อย่างทั่วถึง ผลจากการวิจัยจะช่วยลดปัญหาการบุกรุกโบราณสถาน และก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีแห่งใหม่ที่น่าเสนอคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่มีอายุกว่า ๑,๐๐๐ ปี ประชากรที่ศึกษาจำนวน ๓,๗๕๙ คน เป็นผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย หมู่ ๒ และหมู่ ๓ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเลือกจากผู้นำชุมชน กลุ่มหลัก ๗ กลุ่มและจากกลุ่มอื่นๆ อีกกว่า ๙ กลุ่ม กระบวนการศึกษาวิจัยในการศึกษามี ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) การสำรวจ ศึกษา และจัดเก็บข้อมูลบริบทของพื้นที่ ศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์เจาะลึก และประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) ๒) การสำรวจปัญหา และค้นหาความต้องการของชุมชน จัดทำผัง Mind map ระดมความคิดเห็น และให้ชุมชนคัดเลือกแกนนำที่เป็นตัวแทน ๓) การอบรมตัวแทนชุมชน ใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Activity Based) ๔) ใช้วิธีการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Activity Based) และ ๕) จัดเวทีเพื่อให้แกนนำได้นำเสนอกิจกรรมต่างๆ ต่อประชาคม ทั้งนี้การวิเคราะห์ และประเมินผลออกมาในเชิงพรรณนา เอกสิทธิ์ เรือนทอง ได้ทำงานวิจัยเรื่อง พัฒนาการของแผนผังโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย พบว่า แผนผังของโบราณสถานในเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย ทั้ง ๔๕ แห่ง ในพื้นที่ อ.เชียงแสน จ.เชียงราย ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ นั้น สามารถสรุปได้ว่าทุกกลุ่มแผนผังมีความสัมพันธ์กันและมีพัฒนาการร่วมกันเป็นลำดับมา และยังคงพบโบราณสถานทั้ง ๔ ผังในสมัยสุดท้ายของเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อยที่ศึกษา ซึ่งทำให้สามารถสรุปพัฒนาการแผนผังโบราณสถานเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อย ได้เป็น ๒ ระยะใหญ่ ๆ ได้คือ ระยะที่ ๑ ผังที่มีพัฒนาการขึ้นในช่วงสมัยล้านนา (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒) ได้แก่ ผังกลุ่มที่ ๑, ๒ และกลุ่มที่ กลุ่มที่ ๑ ผังอาคารหลักวางตามแนวแกน(ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมา) น่าจะเป็นผังที่มีมาแล้วตั้งแต่ช่วงแรกสร้างเมืองโบราณเชียงแสนและเชียงแสนน้อยที่ศึกษา อย่างน้อยตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมาและยังคงพบการสร้างวัดตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ตลอดมาจนกระทั่งเมืองโบราณที่ศึกษาถูกทิ้งร้างไป กลุ่มที่ ๒ ผังที่มีอุโบสถ(ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ เป็นต้นมา) เป็นผังที่มีพัฒนาการมาจากผังกลุ่มที่ ๑ โดยแบ่งเป็น ๒ รูปแบบใหญ่ ๆ คือ รูปแบบที่ ๑ การสร้างอุโบสถขนาดเล็กเพิ่มเติมเข้าไปในผังโบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ ที่สร้างมาแต่เดิมและรูปแบบที่ ๒ การปรับเปลี่ยนวิหารหลักของผังโบราณสถานตามลักษณะผังกลุ่มที่ ๑ เดิมให้เป็นอุโบสถหรือสร้างอุโบสถขึ้นเป็นอาคารหลักของผัง ซึ่งมีช่วงเวลาในการปรากฏขึ้นใกล้เคียงคาบเกี่ยวกันคือในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ และในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ และน่าจะมีการใช้อุโบสถทั้ง ๒ รูปแบบตลอดมาจนกระทั่งทิ้งร้างไป กลุ่มที่ ๓ ผังที่มีหมู่อาคาร(ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ เป็นต้นมา)

ผังดังกล่าว น่าจะเป็นผังที่มีพัฒนาการมาจากผังกลุ่มที่ ๑ หรือผังกลุ่มที่ ๒ โดยการต่อเติมอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า ที่มีอยู่เดิมให้มีลักษณะเป็น "หมู่ อาคาร " หรือสร้างอาคารในลักษณะ"หมู่อาคาร " ขึ้นทั้งหลังเพิ่มเติมเข้าไปในผังของโบราณสถานบางแห่ง โดย น่าจะมีขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงหรือร่วมสมัยกัน กับการปรากฏขึ้นของผังกลุ่มที่ ๒ รูปแบบที่ ๒ "การสร้างอุโบสถแทนที่วิหารหลักของผังโบราณสถาน โดยการปรับเปลี่ยนวิหารหลักของผังที่สร้างมาแต่เดิมให้กลายเป็นอุโบสถหลักของผัง

แทน ผังโบราณสถานทั้ง ๓ กลุ่มดังกล่าว มีพัฒนาการร่วมกันเป็นลำดับมาและเป็นผังที่พบได้ในโบราณสถานของเมืองโบราณร่วมสมัยล้านนา เช่น เมืองโบราณเวียงท่ากานและเวียงกุมกาม ในพื้นที่ อ.สันป่าตองและ อ.สารภี จ.เชียงใหม่ ด้วย โดยพบหลักฐานช่วงเวลาการปรากฏขึ้นของผัง ทั้ง ๓ กลุ่ม ใกล้เคียงกัน คือ ตั้งแต่ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เช่นกัน ส่วนโบราณสถานในเมืองโบราณสุโขทัยนั้น พบหลักฐานรูปแบบผังที่สอดคล้องกันเพียง ๒ ผัง คือ ผังกลุ่มที่ ๑ "ผังที่มีอาคารหลักตามแนวแกนทิศ" และผังกลุ่มที่ ๒ "ผังที่มีอุโบสถ" เท่านั้น ซึ่งผังทั้ง ๒ กลุ่มนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นผังที่ใช้ในการสร้างโบราณสถานโดยทั่วไปในเมืองโบราณร่วมสมัยอื่น ๆ ของล้านนา สุโขทัย หรืออยุธยา ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ก็ว่าได้ พลวัต ประพัทธ์ทอง ได้ทำงานวิจัยเรื่อง จากเชียงของถึงเชียงแสน : จากเมืองชายแดนให้เป็นเมืองสุนทรียภาพ ผลการวิจัย พบว่า ในพื้นที่เมืองชายแดน สองเมืองคือเมืองเชียงของ และเมืองเชียงแสน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบเมืองชายแดนที่กำลังเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงจากการเชื่อมต่อระหว่างประเทศในภูมิภาคอาเซียน โดยมีระเบียบวิธีวิจัย การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการจัดทำแนวทางเมืองสุนทรียภาพ โดยใช้แนวคิดเมืองสุนทรียภาพที่มีองค์ประกอบของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมสามลักษณะคือสุนทรียภาพเชิงประสาทสัมผัส (Sensory Aesthetics) สุนทรียภาพเชิงรูปทรง (Formal Aesthetics) สุนทรียภาพเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Aesthetics) ผลการศึกษาพบว่า เมืองเชียงของมีศักยภาพดั้งเดิมของเมืองสุนทรียภาพ แบบเชิงคู่ ในเรื่องที่ต้องมีการสร้างเมืองใหม่ควบคู่ไปด้วย โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่การแสดงออกทางสังคมในรูปแบบการใช้เวลาว่างที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำโขง ส่วนเมืองเชียงแสนนั้นเป็นรูปแบบเมืองสุนทรียภาพแบบเชิงซ้อนที่มีการทับซ้อนระหว่างเมืองที่เป็นโบราณสถานและเมืองใหม่โดยเสนอรูปแบบที่การสร้างและเปิดพื้นที่ระหว่างเมืองเก่ากับเมืองใหม่ ให้เป็นมิตรและกลมกลืนระหว่างกันในงานวิจัยยังพบว่าเส้นทางการท่องเที่ยวระหว่างสองเมืองนี้มีความสำคัญที่ต้องพัฒนาโดยสร้างแนวความคิดการแปลงเส้นเขตแดนเป็นทุนระหว่างประเทศให้ความหมายของเส้นเขตแดนระหว่างรัฐเป็นมิตรกับมนุษย์ที่สามารถเรียนรู้และท่องเที่ยวได้ ไม่ใช่เป็นเส้นเขตแดนที่แสดงอำนาจรัฐเท่านั้น

ยุทธนา พยุงค์ ได้ทำวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของเมืองเชียงแสน นโยบายและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการวิเคราะห์ปัญหา แนวโน้ม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงแสนที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน สถาปัตยกรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบของเมืองมาแต่เดิม เมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมา ๖๗๔ ปี (สร้างเมื่อปี พุทธศักราช ๑๘๗๑) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาติ ปัจจุบันยังคงหลงเหลือร่องรอยของแหล่งอารยธรรม และองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ของเมืองโบราณอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ กำแพงเมือง ป้อมประตูเมืองคูเมือง และโบราณสถานที่สำคัญต่างๆ กระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมืองถึง ๑๓๙ แห่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และความเจริญรุ่งเรืองของเมืองเชียงแสนในยุคสมัยต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ปัญหาจากการพัฒนาเมืองในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายในเมือง มี

การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การก่อสร้างอาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ครอบคลุมพื้นที่สาธารณะและพื้นที่โบราณสถาน รวมทั้งเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายขึ้นภายในเมืองเป็นจำนวนมาก มีทั้งกิจกรรมที่สนับสนุนและกิจกรรมที่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นไปอย่างไร้ทิศทาง ขาดการคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสัญญาณของเมือง เป็นผลทำให้เกิดความทรุดโทรม ทำลายเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองโบราณ การที่จะอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีจิตสำนึก มีความรักและความห่วงใยในมรดกวัฒนธรรมของตน ควบคู่ไปกับการกำหนดมาตรการในการควบคุมการพัฒนาทางกายภาพของเมืองอย่างเหมาะสม ได้แก่ การควบคุมทางด้านผังเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมด้วยจะต้องคำนึงถึงการรักษาความสมดุลระหว่างการคงสภาพทางประวัติศาสตร์และบทบาทของเมืองเอาไว้ เพื่อเป็นการกำหนดทิศทางในการพัฒนาและการลงทุนในเมืองให้เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม พร้อมทั้งสามารถรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าของความเป็นเมืองโบราณให้ยั่งยืนต่อไป ปาณิสรา ดาวเรือง งานวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาเมืองชายแดน : กรณีศึกษา เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างทางกายภาพ เศรษฐกิจ ประชากรและการเปลี่ยนแปลง ศักยภาพและการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจรายสาขาโดยเฉพาะด้านการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว ตลอดจนการสนองตอบของประชาชนศึกษาปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ศักยภาพในการพัฒนา และบทบาทในอนาคตของเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองชายแดนและเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเมืองเชียงใหม่เพื่อรองรับการขยายตัวในอนาคต จากการศึกษาพบว่า เมืองเชียงใหม่มีบทบาทสำคัญโดยเป็นเมืองพาณิชย์กรรม เมืองท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เมืองการค้าชายแดน และเขตเศรษฐกิจพิเศษในภาคเหนือตอนบนเนื่องจากความได้เปรียบทางด้านที่ตั้งการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของความร่วมมือทางเศรษฐกิจในระดับอนุภูมิภาค

ในกรอบสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจและหกเหลี่ยมเศรษฐกิจเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ยังมีนโยบายภาครัฐที่สนับสนุนเศรษฐกิจของเมืองให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษฯ ทำให้เมืองเชียงใหม่ได้รับการสนับสนุนในเรื่องการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะการทำการค้ากับประเทศจีนตอนใต้ ซึ่งท่าเรือเชียงแสนเป็นท่าเรือที่ใช้ติดต่อขนส่งสินค้าทางแม่น้ำโขงที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นและแนวโน้มที่จะขยายตัวในอัตราสูงมากขึ้น ดังนั้น เมืองเชียงแสนจำเป็นต้องมีการปรับปรุงระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของเมือง การจัดตั้งเขตการลงทุนพิเศษ ปรับและแก้ไขกฎหมายในและระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเมืองเชียงแสนจำเป็นต้องสอดคล้องกับแผนแม่บทโครงการบูรณะและอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่เนื่องจากเมืองเชียงแสนเป็นเมืองโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์... ประวุฒิ แยมผลงาม ได้ทำ งานวิจัยเรื่อง การวางแผนอนุรักษ์ และพัฒนาบริเวณวัด ในเมืองเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า วัดในเมืองเชียงใหม่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเป็นเมือง และวิถีชีวิตของชาวเชียงใหม่อย่างเหนียวแน่น โดยวัดสำคัญในระดับเมืองที่มีพัฒนาการของวัดมาจนถึงในยุคปัจจุบันนี้ ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับเมืองในเชิงการเมืองการปกครอง และสังคมมาโดยตลอดส่วนวัดประจำชุมชนในแต่ละชุมชนนั้นทำหน้าที่เป็น "ศูนย์กลางชุมชน" ของกลุ่มหรือพวกพ้องซึ่งบทบาทนี้ในปัจจุบันยังคงเห็นได้อย่างชัดเจน ใน

ปัจจุบันนี้จากสภาพสังคม และเศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อวัดในหลายด้านรวมถึงบทบาทของพระสงฆ์ด้วยจากสภาพปัญหาหลักต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับวัด จัดแบ่งได้เป็น ๓ กลุ่มหลักคือสภาพ ปัญหาผังบริเวณ สภาพปัญหาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และปัญหาสภาพแวดล้อม บริเวณวัด ผลการวิจัยจากจำนวนวัดทั้งหมด ๙๐ วัดในพื้นที่ศึกษา ๙๐% ของวัดทั้งหมดนั้นจัดอยู่ในกลุ่มมีปัญหาในด้านสภาพแวดล้อมบริเวณวัดทั้งสิ้น ในการเสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณวัด ได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนา ๒ แนวทางหลัก คือ แนวทางในการพัฒนาเมือง และแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณวัด โดยในระดับนโยบายเสนอกรอบนโยบายระดับชาติ ระดับจังหวัดและระดับเมืองเน้นให้มีการส่งเสริมและจัดทำเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเทศบาลเมือง เน้นถึงการตระหนักและสร้างจิตสำนึก รวมถึงการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์การรักษามรดกทางวัฒนธรรม ในส่วนเป้าหมายและแนวทางในการปรับปรุงสภาพองค์ประกอบและสภาพแวดล้อมในระดับย่านและบริเวณวัด ได้เสนอมาตรการในระยะต่าง ๆ ซึ่งคำนึงถึงการรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีและเอกลักษณ์เฉพาะของวัดแบบล้านนาไว้ และตัวอย่างการปรับปรุงวัดในย่านพาณิชย์กรรมโดยเชื่อมพื้นที่ย่านพาณิชย์กรรมหลักและย่านประวัติศาสตร์ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ของเมืองเข้าด้วยกัน และในช่วงท้ายของการศึกษาได้เสนออวจรทัศน์ศึกษาวัดในเมืองเชียงใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณค่าของวัด และเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ถึงมรดกทางวัฒนธรรม มานิตย์ ไชยกิติ งานวิจัยเรื่อง การสร้างคุณค่าวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในเขตเวียงเชียงใหม่ อำเภอเวียงแสน จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตเวียงเชียงใหม่ที่พบในปัจจุบันนั้นหลอมรวมมาจากความหลากหลายของกลุ่มประชาชนที่โยกย้ายเข้ามาอยู่เวียงเชียงใหม่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยมีแม่น้ำโขงเป็นจุดศูนย์กลาง ก่อนจะเข้าสู่ยุคเร่งรัดพัฒนาชนบทส่งผลให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่าง ๆ เปลี่ยนไปจาก ๒ ปัจจัยคือ (๑) ปัจจัยภายในอันเนื่องมาจากการปรับเปลี่ยนอาชีพของประชาชนซึ่งต้องรีบเร่งทำมาหากิน ให้ความสำคัญกับประเพณีพิธีกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ น้อยลง (๒) ปัจจัยภายนอก เป็นผลมาจากโครงการพัฒนาที่มุ่งยกระดับให้เวียงแสนเป็นพื้นที่เศรษฐกิจการค้าชายแดน นับตั้งแต่ต้นนโยบายการเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า มาจนถึงการเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษโดยการวิจัยในครั้งนี้ได้ใช้กิจกรรมการจัดการคัดค้านและการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อสร้างคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาเวียงแสนใน ๕ ด้าน คือ (๑) คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่เป็นแหล่งเรียนรู้และสาธารณสมบัติที่สำคัญของชาติ (๒) คุณค่าเชิงวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ อันถิ่นฐานบ้านเกิดแห่งบรรพชนของชาวยวนและต้นกำเนิดพุทธศิลป์เวียงแสน(๓) คุณค่าเชิงสังคม ในฐานะเป็นเมืองโบราณที่ยังมีชีวิต เป็นเมืองท่าที่สานสายสัมพันธ์ระหว่างประชาชนสองฝั่งแม่น้ำโขงและเมืองท่าเวียง (๔) คุณค่าเชิงความเชื่อ ศาสนา การวางผังที่ตามจักรวาลคติและ (๕) คุณค่าเชิงความงาม ที่มีมนต์เสน่ห์จากความงามของแหล่งโบราณคดีท่ามกลางสภาพธรรมชาติที่ภูเขา ทุ่งนาและแม่น้ำโขง นำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยกลุ่มคุณค่าเวียงแสน ที่นำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่พบมาออกแบบเป็นกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวชมเมืองโดยรถราง จักรยาน และฐานกิจกรรมสร้างประสบการณ์ คุณค่าเวียงแสน เช่น บ้านขนม บ้านชะปะอาหาร บ้านร้อยซึ้ง บ้านหอมเมือง บ้านสวยดอก เป็นต้น

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ มีข้อเสนอแนะดังนี้คือ

๑. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์โบราณสถานของล้านนา
๒. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า
๓. ควรกระตุ้นกิจกรรมต่างๆ ผ่านสื่อช่องทางอื่นๆ ให้หลากหลายมากขึ้น